

T.N. PARDAYEV, A.M. SUYUNOV,
A.A. SHADMANKULOV

BOJXONA QIYMATI

TOSHKENT

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

T.N. PARDAYEV, A.M.SUYUNOV, A.A.SHADMANKULOV

BOJXONA QIYMATI

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi
tomonidan oliy o‘quv yurtlarining «Bojxona ishi», «Bojxona
huquqi» ta‘lim yo‘nalishlari bo‘yicha tahsil olayotgan talabalar
uchun darslik sifatida tavsiya etilgan*

TOSHKENT – 2016

UO'K: 339.5(075)

KBK 65.428

P-21

**P-21 T.N. Pardayev, A.M.Suyunov, A.A.Shadmankulov.
Bojxona qiymati. (Darslik). –T.: «Barkamol fayz
media», 2016, 304 bet.**

ISBN 978–9943–11–353–4

Darslikda import yo'nalishidagi tovarlarning bojxona qiymatining mohiyati, inkoterm xalqaro qoidalarini qo'llash, bojxona qiymati va uni chiqarish usullari, narx ma'lumotlari byulletenidan foydalanish, bojxona qiymatini deklaratsiyalash, bojxona qiymatini o'zgartirish, eksport yo'nalishidagi tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash kabi masalalar keng yoritilgan.

UO'K: 339.5(075)

KBK 65.428

Taqrizchilar:

- B.Turdiyev** – DBQ Bojxona tariflarini tartibga solish va to'lovlar hisobini yuritish Bosh boshqarmasi boshlig'i o'rinbosari, bojxona xizmati polkovnigi.
- Q.Karimqulov** – OHBI «Tovarlarni sinflash va sertifikatlash» kafedrasini boshlig'i, bojxona xizmati polkovnigi, t.f.d., professor.
- M.Komilov** – DSQ Soliq akademiyasi Soliq va soliqqa tortish kafedrasini mudiri, i.f.n., I darajali soliq maslahatchisi.

ISBN 978–9943–11–353–4

«Soliq solish va bojxona rasmiylashtiruv bo'yicha xizmatlarni interfaol shaklda ko'rsatishga o'tishni tezroq amalga oshirish zarur va elektron tijoratni rivojlantirishni jadallashtirish muhim ahamiyatga ega»

Islom Karimov

KIRISH

Mazkur darslik oliy o'quv yurtlari, xususan Oliy harbiy bojxona institutida «Bojxona ishi» hamda «Bojxona huquqi» yo'nalishlarida ta'lim olayotgan tinglovchilariga bojxona qiymatiga oid mavzular keng yoritilgan bo'lib, kitobxonlarga mukammal bilim va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishga nazariy jihatdan yordam beradi.

Darslikda import yo'nalishidagi tovarlarning bojxona qiymatining mohiyati, inkoterms xalqaro qoidalarini qo'llash, bojxona qiymati va uni chiqarish usullari, narx ma'lumotlari byulletenidan foydalanish, bojxona qiymatini deklaratsiyalash, bojxona qiymatini o'zgartirish, eksport yo'nalishidagi tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash tartibi chuqur yoritilgan.

Mazkur darslik oliy o'quv yurtlarining «Bojxona ishi» hamda «Bojxona huquqi» yo'nalishlarida ta'lim olayotganlarga, bojxona organi xodimlariga, tashqi iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanuvchilarga, deklarantlarga hamda bojxona qiymatini o'rganishga qiziqishi bo'lgan boshqa kitobxonlarga ham mo'ljallangan bo'lib, nazariy hamda tavsifiy adabiyot hisoblanadi.

Mazkur darslik tasdiqlangan o'quv dasturi mavzulariga mos holda yozilgan. Darslikni yozish jarayonida 2016-yil 20-aprel holatida amalda bo'lgan huquqiy-me'yoriy hujjatlar talablaridan foydalanilgan. Ushbu kitob mamlakatimizda «Bojxona qiymati» fani bo'yicha ilk adabiyotlardan hisoblanadi. Shu sababli,

kitobxonlarning fikr-mulohazalari mualliflar tomonidan shubhasiz qabul qilinadi.

Darslikni yaratish jarayonida yaqindan yordam bergan Davlat bojxona qo'mitasi Bojxona tariflarini tartibga solish va to'lovlar hisobini yuritish Bosh boshqarmasi shaxsiy tarkibiga minnatdorchilik bildiramiz.

I BOB. BOJXONA QIYMATINING MOHIYATI VA AHAMIYATI

Reja:

- 1. Bojxona qiymatining mohiyati, predmeti, obyeksi va vazifalari.**
- 2. Bojxona qiymatining huquqiy asoslari.**
- 3. Bojxona qiymatini belgilash hamda uni nazorat qilish.**

1. Bojxona qiymatining mohiyati, predmeti, obyeksi va vazifalari

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash, tashqi savdoni davlat tomonidan tartibga solish, ichki ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirish va ular uchun qulay tadbirkorlik muhitini yaratishda bojxona xizmati muhim ahamiyat kasb etadi. Tashqi iqtisodiy faoliyatda bojxona siyosatini to'g'ri amalga oshirish tashqi iqtisodiy faoliyat subyektlarini qo'llab-quvvatlash, import o'rnini bosuvchi tovarlar ishlab chiqaruvchi korxonalarini rag'batlantirish, qulay investitsiya muhitini yaratish, eksport tovarlarini jahon bozorlaridagi raqobatbardoshlik darajasini oshirish mamlakatimiz iqtisodiyotining jahon xo'jaligi tizimiga samarali integratsiyalashuvini ta'minlash bilan birga, davlat budjeti daromadlar qismini boyitishga hamda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga imkoniyat yaratadi. Bu borada mamlakatimiz Birinchi Prezidenti I.Karimov o'z nutqlarida o'ta muhim masalalar qatorida litsenziya va ruxsat berish tartib-taomillarini elektron shaklda taqdim etish, kommunal xizmatlar, shuningdek, soliq solish va bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha xizmatlarni interfaol shaklda ko'rsatishga o'tishni tezroq amalga oshirish zarurligi va elektron tijoratni

rivojlantirishni jadallashtirish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatib o'tganlar¹.

Boj tarifini qo'llashning asosida bojxona qiymatini aniqlash yotadi. Tovarlarini bojxona qiymatini aniqlashni optimallashtirish tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlanishiga ta'sir etadi.

☞ **Bojxona hududiga olib kiriladigan tovarning bojxona qiymati** – tovarning bojxona qiymatini aniqlash usullaridan biri orqali aniqlanadigan va bojxona to'lovlarini hisoblash maqsadida foydalaniladigan tovar qiymatidir.

O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kirilayotgan va olib chiqilayotgan tovarlarga bojxona qiymatini to'g'ri aniqlash orqali davlat budjeti daromadlar qismiga pul mablag'larni to'liq tushishiga olib kelib, davlat iqtisodiyotini jahon iqtisodiy tizimiga integratsiyalashuvini tezlashtiradi, iqtisodiyotni rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bular esa, o'z navbatida bojxona organlari uchun tayyorlanadigan bo'lg'usi xodimlarga bojxona qiymati bo'yicha mukammal bilim va ko'nikmalarni egallashlarini taqozo etadi. Shu sababli «Bojxona ishi» va «Bojxona huquqi» ta'lim yo'nalishlari tinglovchilariga «Bojxona qiymati» fani o'rgatiladi.

Fanni o'qitishdan maqsad – tinglovchilarda bojxona qiymatini to'g'ri aniqlash, deklaratsiyalash taffakkurini shakllantirish va rivojlantirish, o'zining fikr-mulohaza, xulosalarini asosli tarzda aniq bayon etishga o'rgatish hamda egallangan bilimlar bo'yicha, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdir.

Fanning vazifasi – tinglovchilarga bojxona qiymatini to'g'ri aniqlash, deklaratsiyalash va nazorat qilish bo'yicha bilimlarni egallashga hamda uni qo'llashga, shuningdek, bojxona qiymatini belgilash va tahlil qilishga o'rgatishdan iborat.

---

¹O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.Karimovning 2013-yilning asosiy yakunlari va 2014-yilda O'zbekistonni ijtimoiy - iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 18-yanvar majlisidagi «2014-yil yuqori o'sish sur'atlari bilan rivojlanish, barcha mavjud imkoniyatlarni safarbar etish, o'zini oqlagan ishohotlar strategiyasini izbeil davom ettirish yili bo'ladi» ma'ruzasi.

Bojxona qiymati fanining predmeti – bojxona hududiga olib kiriladigan va undan olib chiqiladigan tovarlarga nisbatan sarflangan xarajalar hamda eksport va import qilinayotgan tovarlar bo'yicha mavjud ma'lumotlardan foydalangan holda, bojxona qiymatini aniqlash usullarini qo'llash orqali bojxona organlariga bojxona qiymatini deklaratsiyalashni nazorat qilish jarayoni o'rganiladi.

Bojxona qiymati fanining obyekti bo'lib – bojxona chegarasi orqali olib o'tiladigan tovarlarga nisbatan sarflangan mablag'larni tasdiqlovchi tovar va transport hujjatlari, tashqi savdo narx ma'lumotlari, tegishli xalqaro hamda milliy qonunchilikda belgilangan huquq normalari xizmat qiladi.

Tovarlar bojxona qiymatining mazmun-mohiyatini ko'radigan bo'lsak, masalan, eksport qiladigan mamlakatda tovar 100 dollar turadi, uning hisobvaraqda ko'rsatilgan import narxi esa – 80 dollar, uning import qilinayotgan mamlakat bozoridagi narxi esa 150 dollarni tashkil etadi. Bojni qaysi narxdan undirish lozim degan muammo paydo bo'ladi. Agar undiriladigan boj miqdorini eng ko'p darajada ko'paytirishga amal qilinadigan bo'lsa, 150 dollarlik narxni asos qilib olish va undan boj undirish lozim bo'ladi. Agar import qiluvchining manfaatlaridan kelib chiqiladigan bo'lsa, boj hisobvaraqda ko'rsatilgan tovar narxidan kelib chiqib belgilanadi. Ushbu holda deklaratsiyada deklaratsiya narxlarini ko'rsatishda hamda bojxona ma'murlarining xatti-harakatlarida erkinlik uchun keng imkoniyatlar ochiladi.

Shu sababli, tovarlar tasniflanishini xalqaro bixillashirish jarayoni bilan birgalikda tovarning bojxona qiymatini aniqlashning xalqaro tizimi ham ishlab chiqildi. Bunday tizim 1950-yilda qabul qilingan va o'shandan boshlab 120 dan ortiq mamlakatda amal qilinayotgan bojxona qiymati to'g'risidagi Bryussel konvensiyasi bilan deyarli bir vaqtda kuchga kirdi.

Biroq 1970-yillar oxirlarida GATT (Tarif va savdolar bo'yicha bosh kelishuv) doirasida o'tkazilgan ko'p tomonlama savdo muzokaralari natijasida (bu «Tokio raundi» deb ataladi) bojni hisoblash uchun tovar narxini belgilashning yanada takomillashgan xalqaro tizimi ishlab chiqildi. Ushbu tizim besh-olti yil davomida yaratildi. Bunda tovarning bojxona narxini belgilashga asos qilib olinadigan prinsiplar to'g'risidagi masala atrofida keskin munozaralar yuzaga

keldi. 1979-yil 12-aprelda boshqa kodekslar bilan birgalikda bojxonada baholash to'g'risida nizom qabul qilindi. Uning rasmiy nomi – «GATTning 7-moddasini qo'llash to'g'risida kelishuv» deb ataladi. Hozirgi vaqtda ushbu hujjat bilan nazarda tutilgan bojxona qiymatini hisoblab chiqishning xalqaro tizimi AQSH, Yaponiya, Yevropaning barcha mamlakatlarida va bir qancha rivojlanayotgan mamlakatlarda qo'llaniladi.

Bojxona qiymati bo'yicha maxsus Texnikaviy qo'mita mazkur Kelishuvni talqin qilish va har xil mojaroli masalalarni hal etish bilan shug'ullanadi. Qo'mitaning qarorgohi Bryusselda joylashgan (u Bojxona hamkorligi bo'yicha kengash va GATT bilan birgalikda tashkil etilgan). Bundan tashqari, maxsus hukumatlararo organ – Bojxona qiymati bo'yicha qo'mita ham faoliyat ko'rsatadi.

MDHga a'zo davlatlar bojxona xizmatlari rahbarlari kengashi-ning 1995-yil 14-sentabrdagi qarori bilan «Tovarlarning bojxona qiymatini e'lon qilish va nazorat etish prosedurasining yagona qoidalari» qabul qilingan.

Shuningdek, MDH davlatlari bojxona xizmatlari o'rtasidagi «Tovarlarning bojxona qiymatini aniqlash va nazorat qilish bo'yicha zarur bo'lgan ma'lumotlarni o'zaro almashish to'g'risidagi bayonnoma»da ma'lumotlarni o'zaro almashish tartibi keltirilgan bo'lib, uning ilovasida tovarlarning bojxona qiymatini aniqlash va nazorat qilish bo'yicha zarur bo'lgan va o'zaro almashinadigan ma'lumotlarning tarkibida quyidagilar bo'lishi belgilangan:

- eksport BYuDsining registratsiya nomeri;
- bojxona prosedurasi (rejim);
- tovarlarning umumiy soni;
- tovarning kelib chiqish mamlakati;
- tovar jo'natiladigan mamlakat;
- qabul qiluvchi mamlakat;
- savdo qiluvchi mamlakat;
- XYT nomeri;
- transport turi;
- jo'natish vaqtidagi transport vositasining nomeri;
- tashqi savdo shartnomasi, invoysning nomeri va sanasi;
- shartnoma valutası kodi va qiymati;

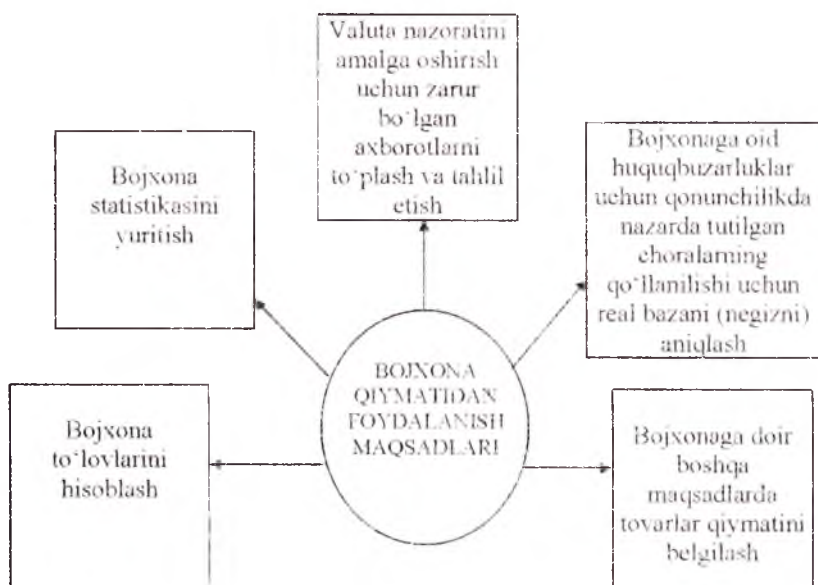
- shartnoma valutası kursı,
- yetkazib berish sharti (bazis sharti va yetkazib berish joyining geografik nomi);
- eksport BYuDsıdagi tovar nomeri;
- netto vazni;
- brutto vazni;
- TIF TN asosıdagi tovar kodi;
- bojxona deklaratsıyasıdagi tovar tavsıfı;
- tovarning modeli va markası;
- qo'shimcha o'lchov birligi;
- qo'shimcha o'lchov birligıdagi tovarning miqdori;
- faktura qiymati;
- bojxona qiymati (agar mavjud bo'lsa);
- statistik qiymati;
- tovar chiqarib yuborilgan sana.

O'zbekiston o'z boj tarifini ishlab chiqar ekan, ushbu sohada jahon amaliyoti yutuqlarini hisobga olib hamda unga ko'pchilik davlatlar e'tirof etadigan va foydalanadigan bojxona baholash tamoyillarini asos qilib oldi.

Bojxona qiymati – zamonaviy bojxona-tarif tizimlarining g'oyatda muhim jihati hisoblanadi. Shuningdek, u fiskal manfaatlar yo'lida bojni hisoblash va milliy sanoat tarmoqlarini rag'batlantirish va himoya qilish vositasi sifatida ham muhimdir. Bojxona qiymati bojxona statistikasi, litsenziyalash va kvotalash bo'yicha kelishuvlar, tovarlar importida va preferensial tizimlardan foydalanishda undiriladigan soliqlar va aksizlar kabi tashqi savdoning muhim omillari sırasiga kiradi.

Olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash undirilishi bojxona organlariga yuklatilgan bojxona boji, yig'imlar va boshqa to'lovlarni hisoblash, shuningdek, bojxona statistikasini yuritish, bojxonaga doir boshqa maqsadlarda tovarlar qiymatini belgilash, shu jumladan, bojxonaga oid huquqbuzarliklar uchun O'zbekiston Respublikası qonunlarida nazarda tutilgan choralarning qo'llanilishi uchun real bazani (negizni) aniqlash maqsadida amalga oshiriladi. Bundan tashqari, tovarlarning bojxona qiymatini belgilash

tizimidan valuta nazoratini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan axborotlarni to'plash va tahlil etish maqsadida ham foydalanilishi mumkin.

1-rasm. Olib kiriladigan tovarlar bojxona qiymatidan foydalanish maqsadlari.

O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kiriladigan va undan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash tartibi, O'zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksi va uning asosida qabul qilingan me'yoriy hujjatlar bilan belgilanadi.

Tovarning bojxona qiymati bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirgan holda tovarlarni deklaratsiyalashda deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan bojxona organiga ma'lum qilinadi.

Deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan ma'lum qilinadigan tovarning bojxona qiymati va uni aniqlashga taalluqli taqdim etiladigan ma'lumotlar to'g'ri, miqdoriy jihatdan aniqlash mumkin

bo'lgan va hujjatlar bilan tasdiqlangan axborotga asoslanishi kerak.

Bunday hujjatlarning ro'yxati – O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlar bojxona qiymatini e'lon qilish va nazorat qilish Qoidalarining (AVdan 899-raqam bilan o'tgan Yo'riq-noma, 22.02.2000y.) 2-qismini 5 va 6-bandlarida ko'rsatib o'tilgan.

O'zbekiston Respublikasida joriy etiladigan tovarlarning bojxona qiymati xalqaro amaliyotda qo'llaniladigan bojxonada aniqlashning umumiy qoidalariga asoslanadi.

Bojxona qiymati deklarant tomonidan O'zbekiston Respublikasi bojxona organiga tovarni bojxonada rasmiylashtirish paytida bayon qilinadi (deklaratsiyalanadi). Bojxona qiymatini deklaratsiyalash bojxona qiymati deklaratsiyasining belgilangan BQD-1 va BQD-2 shakllari bo'yicha amalga oshiriladi. Bunda bojxona qiymati deklaratsiyasi (BQD) bojxona qiymati 1000 AQSH dollariga teng yoki undan kam bo'lgan tovarlarga doir bitimlar uchun to'ldirilmaydi. BQD to'ldirilmaydigan tovarlar yuzasidan bojxona qiymati schyot-fakturalar, invoyslar, tovar-transport yukxatlari va tovarlarning bojxona qiymatini aniq belgilashga imkon beradigan boshqa hujjatlardan foydalanib belgilanadi.

Tovarning bojxona qiymati deklarant tomonidan bojxona qiymatini aniqlashning mavjud usullariga binoan belgilanadi.

Bojxona qiymatining to'g'ri belgilanishi ustidan nazoratni bojxona organlari amalga oshiradi.

2. Bojxona qiymatining huquqiy asoslari

O'zbekiston Respublikasida bojxona qiymatini qo'llashning huquqiy asoslari quyidagilar:

GATTning (Tarif va savdo bo'yicha bosh kelishuv) 1979-yil 12-aprelda («Tokio raundi» deb ataluvchi) qabul qilingan Bojxonada baholash to'g'risida nizom «GATTning 7-moddasini qo'llash to'g'risida kelishuv»;

MDHga a'zo davlatlar bojxona xizmatlari rahbarlari kengashining 1995-yil 14-sentabrdagi qarori bilan qabul qilingan «Tovarlarning bojxona qiymatini e'lon qilish va nazorat qilish prosedurasining yagona qoidalari».

MDH davlatlari bojxona xizmatlari o'rtasidagi «Tovarlarning bojxona qiymatini aniqlash va nazorat qilish bo'yicha zarur bo'lgan ma'lumotlarni o'zaro almashish to'g'risidagi bayonnomasi»;

O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi (301-321 moddalarini);

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 19-sentabrdagi 198-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash tartibi to'g'risidagi nizom»;

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 390-son bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha yo'riqnomasi»;

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 391-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi»;

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 22-fevralda 899-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va uni nazorat qilish tartibi bo'yicha yo'riqnomasi»;

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 20-fevralda 920-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymatini o'zgartirish bo'yicha KTS-1 va KTS-2 deklaratsiya shakllarini to'ldirish tartibi bo'yicha yo'riqnomasi»;

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2008-yil 5-mayda 1803-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarga bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi bo'yicha yo'riqnomasi»;

Davlat bojxona qo'mitasining 2009-yil 18-maydagi «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulletenining elektron bazasini yuritish tartibini tasdiqlash to'g'risida»gi 135-son buyrug'i;

Davlat bojxona qo'mitasining 2009-yil 19-sentabrdagi «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulletenini ishlab chiqish tartibi bo'yicha vaqtinchalik yo'riqnomani tasdiqlash to'g'risida»gi 275-son buyrug'i»;

Davlat bojxona qo'mitasining 2010-yil 12-apreldagi «Import qilinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishini DBQ Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish bo'yicha vaqtinchalik yo'riqnomani amaliyotga kiritish to'g'risida»gi 92-son buyrug'i;

Davlat bojxona qo'mitasining 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-son ko'rsatmasi.

3. Bojxona qiymatini belgilash hamda uni nazorat qilish

Bojxona qiymatini ma'lum qilish hamda uni nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksining 318-319-moddalarida berilgan.

☞ Tovarning bojxona qiymatini ma'lum qilish.

Tovarning bojxona qiymati bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirgan holda tovarlarni deklaratsiyalashda deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan bojxona organiga ma'lum qilinadi.

Bojxona qiymati deklaratsiyasi bojxona yuk deklaratsiyasining ajralmas qismi bo'lib, tovarning bojxona qiymati to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatilgan va deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan bojxona organiga bojxona yuk deklaratsiyasi bilan bir paytda topshiriladigan hujjat hisoblanadi.

Bojxona qiymati deklaratsiyasining shakli va uni to'ldirish tartibi O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan ma'lum qilinadigan tovarning bojxona qiymati va uni aniqlashga taalluqli taqdim etiladigan ma'lumotlar to'g'ri, miqdoriy jihatdan aniqlash mumkin bo'lgan va hujjatlar bilan tasdiqlangan axborotga asoslanishi kerak.

Deklarant yoki bojxona brokeri deklaratsiyalanadigan tovarning bojxona qiymati ma'lum qilinguniga qadar aniqlangan tovar turkumining tovarning yo'qolishi, kamomadi, shikastlanishi hajmlariga

mos birlikka keltirilgan bojxona qiymatini ma'lum qilish huquqiga ega. Tovarning yo'qolishi, kamomadi, shikastlanishi fakti ekspertiza xulosasi va bojxona ko'zdan kechiruv dalaletnomasi bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak.

Bojxona qiymati deklaratsiyasi bojxona to'lovlarini to'lashni nazarda tutuvchi bojxona rejimlari ma'lum qilinganda bojxona chegarasi orqali olib o'tiladigan barcha tovarlar uchun to'ldiriladi. quyida nazarda tutilgan hollar mustasno.

Bojxona qiymati deklaratsiyasi quyidagi hollarda to'ldirilmaydi va bojxona qiymati bojxona yuk deklaratsiyasida ma'lum qilinadi, agar:

bojxona hududiga olib kirilayotgan tovarlar turkumining bojxona qiymati bir ming AQSH dollariga teng ekvivalent summadan oshmasa, bundan bitta kontrakt (shartnoma, kelishuv) doirasida bir necha marta tovar yetkazib berish, shuningdek, turli kontraktlar (shartnomalar, kelishuvlar) bo'yicha ayni o'sha tovarni bir jo'natuvchi tomonidan o'sha bitta oluvchining manziliga takror-takror yetkazib berish mustasno:

olib o'tiladigan tovarlar bojxona to'lovlarini to'lashdan ozod etilgan bo'lsa.

☞ **Tovarning bojxona qiymatini nazorat qilish.**

Bojxona organi deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan tanlangan tovarning bojxona qiymatini aniqlash usulining va ma'lum qilingan bojxona qiymati hisoblab chiqarilishining to'g'riligini quyidagilar asosida aniqlaydi:

– deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan taqdim etilgan bojxona qiymati deklaratsiyasi, hujjatlar va ma'lumotlar;

– tovarning bojxona qiymatini aniqlashda foydalaniladigan, o'z ixtiyorida mavjud bo'lgan axborot.

Bojxona organi tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun tanlangan usulga quyidagi hollarda rozi bo'lmaslikka va deklarantga yoki bojxona brokeriga bojxona qiymatini aniqlashning boshqa usulidan foydalanib, bojxona qiymatini aniqlashni taklif etishga haqli:

– deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan ma'lum qilingan tovarning bojxona qiymati to'g'ri aniqlanganligini tasdiqlovchi hujjatlar va ma'lumotlar mavjud bo'lmasa,

– tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun bojxona organi tomonidan so'ralgan zarur qo'shimcha hujjatlar deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan taqdim etilmagan bo'lsa.

– deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan taqdim etilgan hujjatlar va ma'lumotlar noto'g'ri ekanligining belgilari aniqlansa.

Bunday hollarda bojxona organi va deklarant yoki bojxona brokeri o'rtasida tovarning bojxona qiymatini aniqlash usulini tanlash xususida maslahatlashuvlar o'tkazilishi mumkin.

Agar deklarant yoki bojxona brokeri tovarning bojxona organi tomonidan aniqlangan bojxona qiymatiga rozi bo'lmasa, deklarant yoki bojxona brokeri o'zi ma'lum qilgan bojxona qiymati qaysi sabablarga ko'ra qabul qilinmaganligini tushuntirib berishni bojxona organidan so'rashga haqli, bundan shartli bojxona qiymatining qo'llanilishi holati mustasno.

Bojxona organi deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan ma'lum qilingan tovarning bojxona qiymati nima uchun bojxona organi tomonidan qaysi sabablarga ko'ra qabul qilinmaganligini deklarantning yoki bojxona brokerining arizasiga binoan yozma shaklda yoxud elektron shaklda tushuntirish berishi shart.

Bojxona yuk deklaratsiyasi rasmiylashtirilayotganda aniqlangan va bojxona organi tomonidan qabul qilingan tovarning bojxona qiymatini aniqlash usuli va bojxona qiymati summasining hisob-kitobi faqat Kodeksda nazarda tutilgan hollarda hamda tovarning bojxona qiymatiga va (yoki) bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritish zarurligini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lganda qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

Nazorat uchun savollar

1. Bojxona qiymatining huquqiy asoslari qaysi hujjatlardan iborat.
2. Bojxona qiymatining mohiyati.
3. Bojxona qiymati qaysi maqsadlarda aniqlanadi.
4. Tovarning bojxona qiymatini ma'lum qilish.
5. Tovarning bojxona qiymatini nazorat qilish.

Adabiyotlar ro'yxati

1. I.Karimov. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. Toshkent: «O'zbekiston», 2009 y.

2. GATTning (Tarif va savdo bo'yicha bosh kelishuv) 1979-yil 12-aprelda «Tokio raundi» deb ataluvchi yig'ilishida qabul qilingan Bojxonada baholash to'g'risida nizom «GATTning 7-moddasini qo'llash to'g'risida kelishuv».

3. MDHga a'zo davlatlar bojxona xizmatlari rahbarlari kengashining 1995-yil 14-sentabrdagi qarori bilan qabul qilingan «Tovarlarning bojxona qiymatini e'lon qilish va nazorat qilish prosedurasining yagona qoidalari».

4. MDH davlatlari bojxona xizmatlari o'rtasidagi «Tovarlarning bojxona qiymatini aniqlash va nazorat qilish bo'yicha zarur bo'lgan ma'lumotlarni o'zaro almashish to'g'risidagi bayonnoma».

5. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi.

6. O'zbekiston Respublikasining «Davlat bojxona xizmati to'g'risida»gi qonuni.

7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 19-sentabrdagi 198-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash tartibi to'g'risidagi nizom».

8. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 390-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha yo'riqnoma».

9. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 391-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».

10. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 22-fevralda 899-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelinadigan tovarlarga bojxona qiymatini belgilash va uni nazorat qilish tartibi bo'yicha yo'riqnoma».

11. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 20-fevralda 920-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymatini

o'zgartirish bo'yicha KTS-1 va KTS-2 deklaratsiya shakllarini to'ldirish tartibi bo'yicha yo'riqnomasi.

12. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2008-yil 5-mayda 1803-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarga bojxona qiymatini deklaratsiyasini to'ldirish tartibi bo'yicha yo'riqnomasi».

13. Davlat bojxona qo'mitasining 2009-yil 18-maydagi «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulleteni elektron bazasini yuritish tartibini tasdiqlash to'g'risida»gi 135-son buyrug'i.

14. Davlat bojxona qo'mitasining 2009-yil 19-sentabrdagi «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulleteni»ni ishlab chiqish tartibi bo'yicha vaqtinchalik yo'riqnomani tasdiqlash to'g'risida»gi 275-son buyrug'i.

15. Davlat bojxona qo'mitasining 2010-yil 12-apreldagi «Import qilinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishini DBQ Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish bo'yicha vaqtinchalik yo'riqnomani amaliyotga kiritish to'g'risida»gi 92-son buyrug'i.

16. Davlat bojxona qo'mitasining 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-son ko'rsatmasi.

17. Davlat bojxona qo'mitasining 2003-yil 23-yanvardagi «Import qilinayotgan tovarlarni bojxona qiymati ustidan nazoratni kuchaytirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 15-son ko'rsatma xati.

II BOB. BOJXONA ISHIDA INKOTERMS-2010 XALQARO QOIDALARINING QO‘LLANILISHI

Reja:

1. Inkoterms xalqaro qoidalarining mohiyati va uni yaratilish tarixi.

2. Tovarlarini yetkazib berishning tijorat shartlarining turlari.

1 . Inkoterms xalqaro qoidalarining mohiyati va uni yaratilish tarixi

Tashqi savdo sohasida eng keng foydalaniladigan savdo atamalarini talqin qilish bo‘yicha xalqaro qoidalar talablarini kompleks ta‘minlash Inkotermsning maqsadi hisoblanadi. Shu tariqa turli mamlakatlarda bunday atamalarni turlicha talqin qilishga yo‘l qo‘ymaslik yoki hech bo‘lmaganda, bu boradagi noaniqlikni muayyan darajada qisqartirish mumkin.

Aksariyat hollarda shartnoma tuzuvchilar tegishli mamlakatlarda savdoni yuritishning turli amaliyoti bilan tanish bo‘lishmaydi. Bu behuda vaqt va mablag‘lar sarflanishini keltirib chiqaradigan bahslarga, tushunmovchiliklarga va sudlashuvlarga sabab bo‘lishi mumkin. Ushbu muammolarni hal etish uchun Xalqaro savdo palatasi savdo atamalarini aniq belgilash maqsadida 1936-yilda ilk marta xalqaro qoidalar to‘plamini chop etdi. Mazkur qoidalar - «Inkoterms – 1936» keyinchalik, ushbu qoidalarni hozirgi zamon xalqaro savdo amaliyoti bilan muvofiqlashtirish uchun ularga 1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000 va oxirgi marta – 2010-yilda tuzatishlar va qo‘shimchalar kiritildi.

Shuni qayd etish lozimki, Inkotermsning amal qilish sohasi oldisotdi shartnomasi tomonlarining sotilgan yuklarini berish borasidagi huquqlari va majburiyatlariga bog‘liq masalalar bilan cheklangan (bu o‘rinda yuklar so‘zi «moddiy yuklar» ma‘nosini anglatadi,

kompyuterli dastur bilan ta'minlash kabi «nomoddiy yuklar» bundan mustasno).

Amaliyotda Inkoternsni noto'g'ri tushunishning ikki xil shakli ko'plab uchraydi. Ulardan birinchisi – Inkoternsni oldi-sotdi shartnomasiga emas, balki tashish shartnomasiga ko'proq tegishli deb noto'g'ri tushunish hisoblanadi. Ikkinchisi – ba'zan, ular tomonidan shartnomaga kiritishni xohlaydigan barcha majburiyatlarni qamrab olishi kerak, deb noto'g'ri tushunishdir.

Xalqaro savdo palatasi tomonidan har doim ta'kidlab kelinganidek, Inkoterns faqat oldi-sotdi shartnomalari doirasida, xususan, faqat muayyan jihatlarda sotuvchilar va xaridorlar o'rtasidagi munosabatlarga taalluqlidir.

Ayni bir vaqtda eksportyorlar ham, importyorlar ham xalqaro sotish bitimini amalga oshirish uchun (bunda nafaqat oldi-sotdi shartnomasi, balki tashish, sug'urta qilish va moliyalashtirish shartnomalari ham zarur bo'ladi) turli shartnomalar o'rtasidagi mavjud munosabatlarni hisobga olishlari muhimdir. Bunda Inkoterns faqat ushbu shartnomalardan biriga xususan, oldi-sotdi shartnomasiga taalluqli bo'ladi.

Shu bilan birga, tomonlarning muayyan atamalardan foydalanishi boshqa barcha shartnomalar uchun ham ahamiyatga egadir. Bunga misol qilib quyidagilarni keltirib o'tamiz: sotuvchi CFR yoki CIF shartlariga rozi bo'lgani holda ushbu shartnomani dengiz transportidan tashqari birorta ham transport turi bilan bajara olmaydi, chunki ushbu shartlarga ko'ra u sotib oluvchiga konosament yoki boshqa dengiz transporti hujjatini taqdim etishi kerak, chunki boshqa transport turlaridan foydalaniladigan transport vositasiga bog'liq bo'ladi.

Ikkinchidan, Inkoterns tomonlarning ba'zi muayyan majburiyatlarga - sotuvchining yukni xaridor tasarrufiga yoki uni tashish yoxud manziliga yetkazib berish majburiyati bilan hamda ushbu hollarda tomonlar o'rtasida tavakkalchilikning taqsimlanishiga taalluqli bo'ladi.

Shuningdek, ular eksport va import uchun yukni tozalash, idishga joylash majburiyatlari bilan, xaridorning yetkazib berilgan yukni qabul qilish olish majburiyati, shuningdek tegishli majburiyatlarning zarur darajada bajarilganligini tasdiqlovchi hujjatni taqdim etish

majburiyati bilan bog'liqdir. Inkoterms oldi-sotdi shartnomasini amalga oshirish uchun g'oyat muhim bo'lsa-da, bunday shartnomada paydo bo'lishi mumkin bo'lgan ko'plab muammolar, masalan, egalik qilish huquqini berish boshqa mulkiy huquqlar, ahdlashuvning buzilishi va uning oqibatlari, shuningdek muayyan vaziyatlarda javobgarlikdan ozod qilish kabi muammolar umuman ko'rib chiqilmaydi. Shuni ta'kidlash lozimki, Inkoterms normativ shartlarni kiritish yoxud yakka tartibda kelishilgan shartlar vositasida oldi-sotdi shartnomasi uchun zarur bo'lgan shartnoma shartlarini almashtirishga mo'ljallanmagan.

Inkoterms shartnoma buzilishi oqibatlariga turli to'laqlar oqibatidagi javobgarlikdan ozod bo'lishga daxldor emas. Ushbu masalalar oldi-sotdi shartnomasining boshqa shartlari va tegishli qonunlar bilan hal etilishi kerak.

Inkoterms ilgaridan har doim yuklarni milliy chegaralar orqali yetkazib berish uchun sotilgan hollarda foydalanish uchun mo'ljallangan, demak, u xalqaro savdo atamalaridir.

2011-yil 1-yanvardan boshlab Xalqaro savdo palatasi – Jahon biznes tashkiloti (International Chamber of Commerce, ICC) tomonidan ishlab chiqilgan Inkoterms-2010 (Incoterms-2010)ning yangi tahriri kuchga kirdi.

Xalqaro yetkazib berish tijorat shartlarining ushbu tahriri DBQning 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlari amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-son ko'rsatmasi bilan bojxona amaliyotiga joriy qilindi.

Biroq bu mamlakatimizdagi TIF ishtirokchilari tomonidan tuzilgan tovarlar oldi-sotdi shartnomalarining hammasi uning shartlariga asoslanishi kerak degan ma'noni anglatmaydi. Ammo «Inkoterms-2010»ga muvofiq holda tuzilmaydigan shartnomalarda albatta «Inkoterms»ning tanlangan versiyasi to'g'risida axborot bo'lishi kerak.

Inkoterms – butun dunyodagi hukumat organlari, yuridik kompaniyalar va biznes vakillari tomonidan xalqaro savdoda eng ko'p qo'llaniladigan atamalarning talqini sifatida e'tirof etilgan xalqaro qoidalar demak. Uning amal qilish sohasi oldi-sotdi shartnomasi bo'yicha taraflarning tovarlarni yetkazib berish (yetkazib berish shartlari) borasidagi huquq va majburiyatlariga tatbiq etiladi. Ular

xalqaro savdo shartnomalarining muhim elementi hisoblanadi, bugungi kunda TIF va xalqaro savdo ularsiz butkul boshqacha amalga oshirilgan bo'lar edi. Inkoterms atamaları tovarlarni sotuvchidan xaridorga yetkazishdagi chiqimlar va xatarlarni tavsiflaydi, shuningdek, yuk ortish-tushirish ishlari, tovarlarni tashish, ularni sug'urtalash va bojxonada rasmiylashtirish bo'yicha taraflarning majburiyatlarini tartibga soladi.

Qoidalarining yangicha yondashishga Inkoterms atamalarini yanada aniqroq va ravshanroq ta'riflash maqsadi sabab bo'ldi. Inkoterms-2010 qoidalari 2000-yildagi qoidalarining oxirgi tahriri chiqarilganidan keyin shakllangan xalqaro savdoni rivojlantirishning hozirgi tamoyillarini aks ettiradi. Ular orasida - 2001-yil 11-sentabrda AQSHda sodir bo'lgan voqealaridan keyin yanada dolzarb tus olgan tashishlarning xavfsizligi, shuningdek, tijorat bitimlarini tuzayotganda elektron vositalardan foydalanishni kengaytirish masalasi ham bor.

Inkoterms qoidalarining 2010-yil tahriridagi yangi versiyasi bir qator muhim o'zgartishlar va yangiliklarni o'z ichiga oladi. Atamalar miqdori 13 tadan 11 atamaga qisqardi, buning ustiga ulardan ikkitasi DAT (terminalgacha yetkazib berishlar) va DAP (belgilangan punktga yetkazib berishlar) mutlaqo yangi atamalar.

Inkoterms-2010 da har bir atamaga uning ma'nosi tushuntiriladigan qisqacha tushuntirish berilgan, bu esa ko'pincha tadbirkorlarga shartnomalar tuzayotganda xatolarga yo'l qo'ymaslik va kerakli atamani tanlash imkonini beradi. Qoidalarining yangi versiyasida FOB, CFR va CIF atamalariga qo'shimchalar kiritildi. Shuningdek, unda yuklarning xavfsizligi masalalari batafsil yoritilgan, xususan, ikkala tarafning bojxonada rasmiylashtiruv o'tkaziladigan hollarda so'raladigan barcha zarur axborotni taqdim etish majburiyati joriy etilgan.

Londonlik sug'urtalovchilar institutining (Institute Cargo Clauses) huquqiy tizimlarning farqlardagi hisob tuzatishlarini e'tiborga olgan holda sug'urtalash shartlari batafsil qayd etilgan. Qoidalarda zamonaviy konteyner transportining talablari hisobga olingan. Savdo oboroti ishtirokchilari tomonidan an'anaviy «qog'oz» hujjatlar bilan bir qatorda ularning elektron ekvivalentlaridan foydalanish masalalari yangiliklardan biri hisoblanadi.

Inkoterms-2010 qoidalarini qo'llash sohasining yanada kengaygani ularning shubhasiz afzalligidir. Ushbu qoidalarni bir davlat yoki YeI va MDH singari integratsiya birlashmalari doirasida xalqaro va ichki savdoda qo'llash imkonini beradi.

Savdo-sanoat palatasi yangi qoidalarni milliy darajada omma-viyalashtirish bo'yicha bir qator tadbirlar o'tkazishda manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan hamkorlik qilmoqda. Bunda Inkoterms-2010 qoidalaridan foydalanishning shartnoma ijrosini nazorat qilish va tartibga solish, savdoni moliyalashtirish, transport masalalari, yuklab jo'natish hujjatlari va yuklarni sug'urtalashga ta'sir etishiga oid ko'p masalalar hal qilinmoqda.

Tovar yetkazib berishning barcha shartlari sotuvchi bilan xaridor o'rtasidagi shartnomada ko'rsatiladi. Ular tovarni sotuvchidan xaridorga yetkazib berish bilan bog'liq xarajatlarni kim bajarishiga bog'liq holda tovar narxining bazisini (negizini) belgilagani uchun ham yetkazib berishning tijorat shartlari bazis shartlar deb ataladi. Shartnoma bo'yicha bitim narxi odatda, sotuvchi o'z majburiyatlariga binoan yetkazib berishning tijorat shartlari bo'yicha zimmasiga oladigan va hisobvaraqa-fakturaga kiritadigan xarajatlardan tashkil topadi.

Yetkazib berishning bazis shartlari talablariga binoan bojxona hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymati va tovarlarning statistik qiymati belgilanadi. Import va eksport qilinadigan tovarlarni deklaratsiyalash jarayonida (shartnomada ko'zda tutilgan yetkazib berish shartlaridan qat'i nazar) tovarlar narxi va ularning qiymati taqqoslanishini ta'minlash uchun Inkoterms-2010 yagona bazis shartlariga keltirilishi kerak.

O'zbekistonga olib kelinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash, chegarada **CIF** (qiymat, sug'urta va fraxt) yoki **CIP** (tashish va sug'urta xarajatlari belgilangan joyga qadar to'langan) yetkazib berishlar sharti bilan, O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksiga binoan amalga oshiriladi.

Ma'lumotlar taqqoslanishini ta'minlash uchun eksport qilinayotgan tovarning bojxona qiymatini baholash **DAF** yetkazib berish shartlarida amalga oshiriladi.

Inkoterms-2010 shartlaridan har biri, javobgarlikning barcha turlari xaridor zimmasiga yuklanadigan shartdan boshlab barcha

javobgarlik sotuvchi zimmasiga tushadigan shartga qadar, xatarlar, xarajatlar va javobgarlikning xaridor bilan sotuvchi o'rtasida maxsus taqsimlanishini anglatadi.

Inkotrems-2010 da sotuvchi va xaridorning majburiyatlari nazarda tutilgan. Ular ikki bo'limdan: kodi shartli ravishda A harfi bilan belgilanadigan sotuvchi majburiyatlari va kodi shartli ravishda V harfi bilan belgilanadigan xaridor majburiyatlaridan tashkil topgan.

Har bir bo'limda majburiyatlar 10 band bo'yicha guruhlangan bo'lib, A va V bo'limlarida quyidagi tartibda o'zining yaqqol ifodasini topadi.

Sotuvchining majburiyatlari:

- A1. Shartnomaga (kontraktga) muvofiq tovar bilan ta'minlash.
- A2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar.
- A3. Tashish va sug'urta shartnomasi.
- A4. Yetkazib berish.
- A5. Xatarlarning o'tishi.
- A6. Xarajatlarni taqsimlash.
- A7. Xaridorni xabardor qilish.
- A8. Yetkazib berish isboti-transport hujjati yoki muqobil elektron aloqasi.
- A9. Tekshirish, o'rab-joylash, markirovkalash.
- A10. Boshqa majburiyatlar.

Xaridorning majburiyatlari

- V1. Haqini to'lash
- V2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar.
- V3. Tashish shartnomasi.
- V4. Yetkazib berilgan tovarni qabul qilish.
- V5. Xatarlarning o'tishi.
- V6. Xarajatlarni taqsimlash.
- V7. Sotuvchini xabardor qilish.

V8. Yetkazib berish isboti-transport hujjati yoki muqobil elektron aloqasi.

V9. Tovarni tekshirib turish.

V10. Boshqa majburiyatlar.

2. Tovarlarini yetkazib berishning tijorat shartlarining turlari

Inkotrems-2010 bo'yicha 11ta yetkazib berish shartlari bo'lib, ular shartli ravishda 4 ta (E, F, C, D) guruhlariga bo'lingan.

E guruhi (Yuklab jo'natish)

Transportning istalgan turida tashish.

EXW- EX Works (...named place) - Franko - zavod (...joy nomi).

Ushbu shartning mazmuni shundan iboratki, agar sotuvchi tovarni xaridorning tasarrufiga o'z korxonasida (ya'ni zavodi, fabrikasi, ombori va h.k.da) taqdim etgan bo'lsa, uning tovar yetkazib berish bo'yicha majburiyati bajarilgan deb hisoblanadi. Ushbu shartga binoan, agar boshqa shartlar kelishib olinmagan bo'lsa, sotuvchi tovarni xaridor keltirgan transport vositasiga yuklash uchun ham, eksport uchun tovarni bojxonada rasmiylashtirish uchun ham javobgar bo'lmaydi. Xaridor, tovarni sotuvchining korxonasidan belgilangan zarur punktga olib chiqish bilan bog'liq, shuningdek, davlatlarning bojxona chegaralarini kesib o'tish paytida eksport rasmiyatchiliklarini bajarish bilan bog'liq barcha xarajat va xatarlarni o'z zimmasiga oladi.

F guruhi (Asosiy tashish haqini sotuvchi to'lamagan)

Dengiz orqali va ichki suvlarda tashishlar.

F guruhining o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, bu guruhda sotuvchi xaridor oldida tashish shartnomasi bilan bog'liq majburiyatining yo'qligidir. Shuningdek, sotuvchi tovarlarni tashuvchiga yoki xaridor ishonchnoma bergan shaxsga topshirgandan boshlab barcha xavf-xatarlardan holi bo'ladi hamda amalda barcha majburiyatlarni bajargan hisoblanadi.

Yuk tashuvchi-shartnomaga muvofiq o'z zimmasiga tovarni xaridorga yetkazib berish yoki yetkazib berishni ta'minlash majburiyatini oladigan shaxsdir.

F guruhi 3 ta yetkazib berish shartni o'z ichiga oladi.

FCA Free Carrier (... named place) – Franko – tashuvchi (...tayinlangan joy nomi). Ushbu shartga binoan, bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazilgan tovarni eksport mamlakatidagi kelishilgan joy voki punktda, xaridor tomonidan nominatsiyalangan (tayinlangan) yuk tashuvchi tasarrufiga bergan bo'lsa, sotuvchining tovar yetkazib berishga doir majburiyati bajarilgan deb hisoblanadi. Yetkazib berishning ushbu shartida transportning istalgan turi (avtotransport, aviatashish, havo, dengiz, daryo, temir yo'l transporti va boshqalar), shu jumladan multimodal turi uchun foydalansa bo'ladi.

FAS Free Alongside Ship (... named port of shipment) – Kema borti bo'ylab erkin (...yuklab jo'natish porti nomi). Ushbu shart shartnomada eksport mamlakatidagi yuklab jo'natish porti kelishilganligini bildiradi. Eksport rasmiyatchiligidan o'tkazilgan tovar kema borti yonidagi prichalda yoki ko'rsatilgan yuklab jo'natish portidagi lixterlarda joylashtirilgan taqdirda sotuvchi tovar yetkazib berish bo'yicha o'z majburiyatlarini bajargan deb hisoblaydi. Xaridor tovar kema bortida joylashtirgan paytdan boshlab uning yo'qolishi yoxud shikastlanishi xatarini hamda bo'lishi mumkin bo'lgan barcha xarajatlarni o'z zimmasiga oladi.

«Kema borti yonidan erkin» atamasi xaridordan tovarni eksport uchun bojxona rasmiylashtiruvini o'tkazishni amalga oshirishni taqozo etadi. Mazkur atama faqat dengiz va daryo orqali tashishlar uchun qo'llaniladi.

FOB Free On Board (... named port of shipment) – Kema ustida erkin (...yuklab jo'natish porti nomi). Ushbu shart sotuvchi eksport rasmiyatchiligidan o'tkazilgan tovar kemaga yuklanganda o'z majburiyatlarini bajargan deb hisoblashini anglatadi. Xaridor shu paytdan boshlab barcha xarajatlar va butun xatarni o'z zimmasiga olishi, yo'qolgan yoki shikastlangan tovar haqqini to'lashi kerak. Mazkur atama faqat dengiz va daryoda tashishlar uchun qo'llaniladi.

S guruhi (Asosiy tashish haqqini sotuvchi to'lagan)

Transportning istalgan turida tashish.

Bu guruhning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, sotuvchi tashish shartnomasini tuzish majburiyatini oladi. Biroq barcha xatarlar va xarajatlar xaridor zimmasida bo'ladi.

S guruhi 4 ta yetkazib berish shartni o'z ichiga oladi.

CFR Cost and Freight (... named port of destination) – Qiymat va fraxt (...tayinlangan port nomi). Ushbu shart sotuvchi zimmasiga tovarni ko'rsatilgan belgilangan portga yetkazib berish uchun zarur xarajatlar va kira haqi yuklamasi kira haqi importchi mamlakatidagi kelishilgan belgilangan portga qadar to'langanini bildiradi. Sotuvchidan tovarni eksport uchun bojxonada holi qilishni amalga oshirish, ya'ni eksport bo'yicha barcha xarajatlarni eksportchining mamlakatida to'lash talab qilinadi.

CIF Cost, Insurance and Freight (... named port of destination) – Qiymat, sug'urta va fraxt (...tayinlangan port nomi). Bunda sotuvchi «qiymat va fraxt (kira haqi)» shartlaridagidek majburiyatlarni o'z zimmasiga olishini anglatadi, lekin u xaridorning xatarini yukni yo'qolish yoki shikastlanishdan dengizda sug'urtalash bilan ta'minlashi shartligi qo'shimcha qilinadi. Sotuvchi sug'urta shartnomasini tuzadi va sug'urta badalini to'laydi. Xaridor shuni nazarda tutishi lozimki, CIF shartlarida sotuvchidan faqat sug'urtani mas'uliyatning eng kam hajmi bo'yicha ta'minlash talab qilinadi.

CPT Carriage Paid To (... named place of destination) – Fraxt/tashish haqi ...gacha (...tayinlangan punkt nomi) to'langan. Bunda «tashish haqi to'langan» sharti sotuvchi importchi chegarasining kelishilgan belgilangan joyiga qadar tovarni tashish uchun kira haqini to'lashini anglatadi. Tovarni buzish yoki shikastlanish xatari, shuningdek, tovar tashuvchiga yetkazib berilganidan keyin yuzaga kelgan voqealar oqibatida istalgan vaziyatda qo'shimcha xarajatlar sotuvchidan xaridorga tovar tashuvchiga berilgan paytda o'tadi. Tashuvchi-tashish shartnomasiga muvofiq o'z zimmasiga shartnoma yukini temir yo'l, avtomobil, dengiz, havo va daryo transportida yoki ana shu transport turlari birikuvida tashishni amalga oshirish yoxud ta'minlash majburiyatini oladigan shaxsdir. Agar kelishilgan belgilangan punktga qadar tashish uchun bir nechta tashuvchidan foydalanilsa, xatar birinchi tashuvchidan tovarni topshirish paytida ikkinchi tashuvchiga va hokazolarga o'tadi.

CIP Carriage and Insurance Paid To (... named place of destination) – Fraxt/tashish va sug'urta haqi ...gacha (... tayinlangan punkt nomi) to'langan. Ushbu yetkazib berish sharti bo'yicha sotuvchi eksport uchun tovarni bojxonada holi qilishni ta'minlashi kerak. Ushbu shartdan tovarni istalgan turdagi transportda, shu jumladan multimodal transportda tashish paytida foydalanish mumkin. CIP shartida sotuvchidan faqat sug'urtani mas'uliyatning eng kam hajmi bo'yicha ta'minlash talab qilinadi.

D guruhi (Yetkazib berish)

Transportning istalgan turida tashish.

D guruhi 3 ta yetkazib berish shartni o'z ichiga oladi.

DAT Delivered At Terminal (... named terminal of destination) – Terminalda (... terminal nomi) yetkazib berish. Bunda tovar xaridorning ixtiyoriga transport vositasidan tushirilmagan holda taqdim etiladi. Ko'proq multimodal tashuvlar uchun qo'llaniladi. Logistika bo'yicha ekspertlarning baholashlaricha, terminalgacha yetkazib berish ko'proq portda logistika amaliyotiga mos keladi.

DAP Delivered At Piont (... named point of destination) – Punktda (...punkt nomi) yetkazib berish. Tayinlangan joyga yetkazib berish shuni anglatadiki, kelishilgan tayinlangan joyga kelgan, yukdan tushirishga tayyor transport vositasida tovar xaridorning tasarrufiga taqdim etilganda sotuvchi yetkazib berishni amalga oshirgan hisoblanadi. Sotuvchi tovarni aytilgan joyga yetkazib berish bilan bog'liq barcha xatarlarni o'z zimmasiga oladi.

Taraflarga kelishilgan tayinlangan joy punktini aniq belgilash tavsiya qilinadi, chunki ungacha xatarlar sotuvchi zimmasida bo'ladi. Unga bunday tanlov aniq aks ettirilgan tashish shartnomalarini ta'minlash tavsiya qilinadi. Agar sotuvchi uning tashish shartnomasiga ko'ra kelishilgan tayinlangan joydagi yukdan tushirish xarajatlarini to'lasa, u xaridordan ularni qoplashni talab qilishga, agar taraflar boshqacha kelishuv tuzmagan bo'lsalar, haqli bo'lmaydi. DAP sotuvchidan olib chiqish uchun bojxona rasmiyatchiliklarini bajarishni, agar ular qo'llansa, talab qiladi.

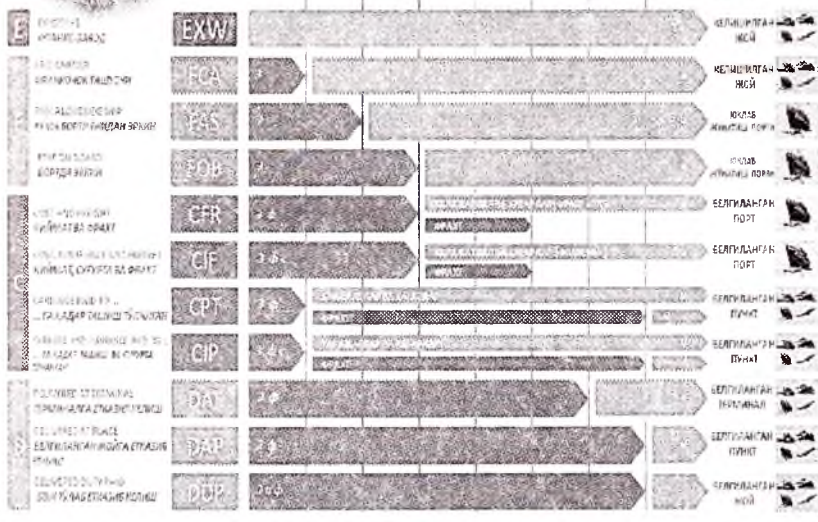
DDP Delivered Duty Paid (... named place of destination) – Boj to'lagan holda (...tayinlangan joy nomi) yetkazib berish. «Boj to'lagan holda yetkazib berish» sharti tovar import qiluvchi

mamakatning kelishilgan joyida xaridor tasarrufiga berilganda sotuvchining yetkazib berish bo'yicha majburiyatlari bajarilgan deb hisoblanishini anglatadi. Sotuvchi import bo'yicha bojxona tozalashi (rasmiylashtiruv) dan o'tgan tovarni topshirish joyiga qadar yetkazib berish bilan bog'liq barcha xatarlar va xarajatlarga, shu jumladan bojlar, soliqlar va boshqa yig'implarga mas'ul bo'lishi kerak. Agar sotuvchi import litsenziyasini olishning bevosita yoki bilvosita imkoniyatiga ega bo'lmasa, u holda mazkur yetkazib berish shartidan foydalanmaslik kerak.

T/r	Yetkazib berish shartining nomi	Kodi	
		raqamli	harfli
1.	Franko zavod ...	01	EXW
2.	Franko tashuvchi ...	02	FCA
3.	Kema borti yonida erkin ...	03	FAS
4.	Kema bortida erkin ...	04	FOB
5.	Qiymat va fraxt ...	05	CFR
6.	Qiymat, sug'urta va fraxt ...	06	CIF
7.	Tashish to'langan ... gacha	07	CPT
8.	Tashish va sug'urta to'langan ... gacha	08	CIP
9.	Franko chegaragacha yetkazib berish ...	09	DAF
10.	Franko kemagacha yetkazib berish ...	10	DES
11.	Franko portgacha yetkazib berish ...	11	DEQ
12.	Boj to'lamasdan yetkazib berish ...	12	DDU
13.	Bojni to'lagan holda yetkazib berish ...	13	DDP
14.	Yetkazib berilgan ... gacha	14	DAR
15.	Terminalga yetkazib berilgan ...	15	DAT
16.	Boshqa nomlanishdagi yetkazib berish sharti	99	...*

* Yetkazib berish shartining harfli kodi ko'rsatiladi.

♣ Jadvalda yetkazib berish shartlari klassifikatorlari ko'rsatib o'tilgan.

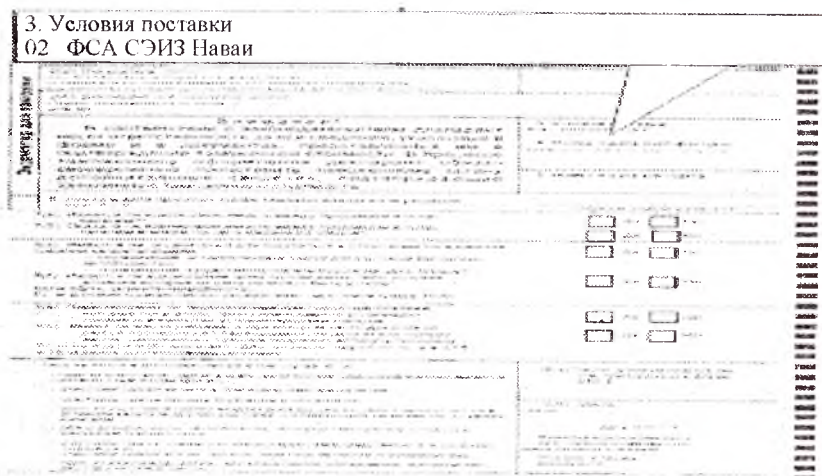
BAZIS GURUHLAR**SHARTLI BELGILAR**

EX WORKS - KARRIN DARSIZ	EX WORKS - KARRIN DARSIZ	EX WORKS - KARRIN DARSIZ	EX WORKS - KARRIN DARSIZ
EX WORKS - KARRIN DARSIZ	EX WORKS - KARRIN DARSIZ	EX WORKS - KARRIN DARSIZ	EX WORKS - KARRIN DARSIZ

Rasmda **INKOTeRMS-2010** yetkazib berish shartlari va unda xaridor va sotuvchi majburiyatlari tasvirlangan

BYuDni to'ldirish tartibiga asosan shartnomada ko'rsatilgan yetkazib berish sharti BYuDning 20 - grafasida aks ettiriladi. Agar deklaratsiya qilinayotgan tovarlar O'zbekiston chegarasiga oldi-sotdi shartnomasi asosida olib kirilayotgan bo'lsa, ushbu grafa to'ldiriladi. Grafaning birinchi bo'limida yetkazib berish shartlari klassifikatori asosida yetkazib berishning raqamli kodi yoziladi. Ikkinchi bo'limda shartnoma bo'yicha yetkazib berish shartining uchta harfli qisqacha nomi, geografik yo'nalishi (yetib kelish manzili) yoziladi.

Masalan, shartnomada Nukus shahriga FSA sharti asosida tovar olib kelinayotgan bo'lsa BYuDning 20-grafasi quyidagicha ko'rinishda bo'ladi:

2-rasm. BYuD va BQDlarning tegishli grafalarida vetkazib berish shartlarining aks ettirilishi (namuna nusxasi).

Tovarlarning bojxona qiymati deklaratsiyasi BQD-1 shaklining 1-tavarag'i 3-grafasi – «Yetkazib berish sharti» ustunida tovar yetkazib berish shartining harflarda qisqartirilgan nomi va geografik joy nomi ko'rsatiladi va yuqoridagicha ko'rinishda bo'ladi.

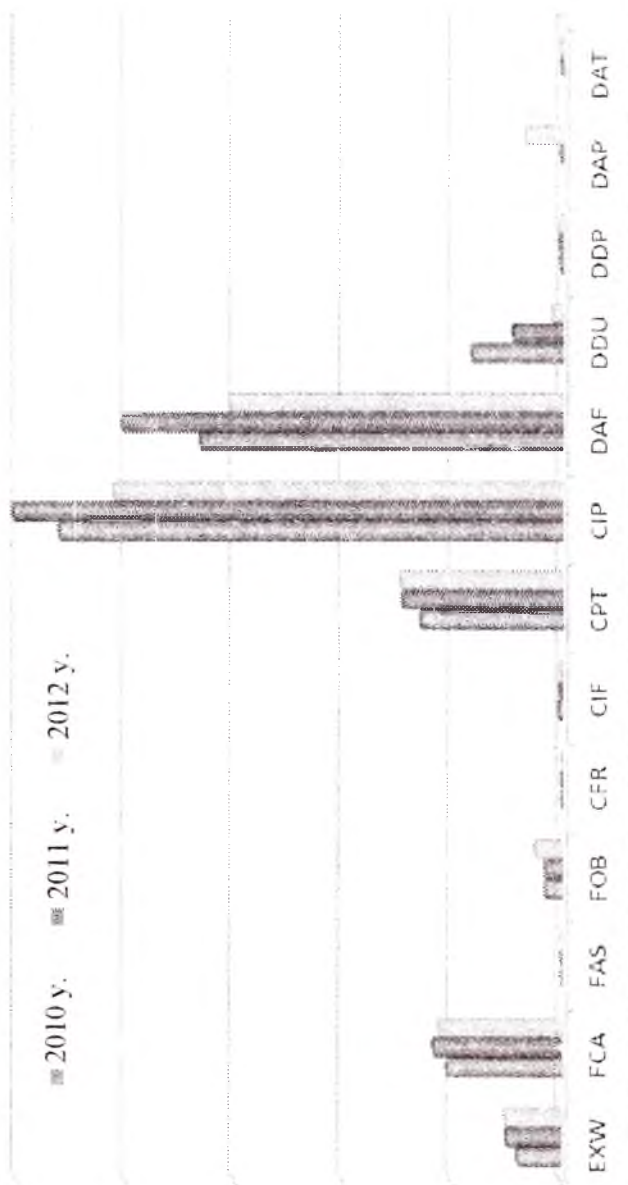
20. УСЛОВИЯ Поставки
08 СИИ Карим

№	Наименование товара	Единица измерения	Количество	Цена за единицу	Сумма	Условие поставки	
						Срок поставки	Место поставки
1	Автомобиль	шт.	1	1000	1000	EXW	Ташкент
2	Автомобиль	шт.	1	1000	1000	EXW	Ташкент
3	Автомобиль	шт.	1	1000	1000	EXW	Ташкент
4	Автомобиль	шт.	1	1000	1000	EXW	Ташкент
5	Автомобиль	шт.	1	1000	1000	EXW	Ташкент
6	Автомобиль	шт.	1	1000	1000	EXW	Ташкент
7	Автомобиль	шт.	1	1000	1000	EXW	Ташкент
8	Автомобиль	шт.	1	1000	1000	EXW	Ташкент
9	Автомобиль	шт.	1	1000	1000	EXW	Ташкент
10	Автомобиль	шт.	1	1000	1000	EXW	Ташкент

3-rasm. BQKning tegishli grafasida yetkazib berish shartlarining aks ettirilishi (namuna nusxasi).

Keyinchalik tovarga nisbatan bojxona qiymatini o'zgartirish deklaratsiyasi (KTS-1) to'ldirilsa, 20-grafada bojxona qiymati aniqlangan tovarlarning yetkazib berish sharti yoziladi (grafaning to'ldirilishi yuqoridagi ko'rinishda bo'ladi).

4-rasm. 2010-2012-yillarda import shartnomalarida yetkazib berish shartlari diagrammasi.

Mabna: DBQ ma'lumotlari asosida tayyorlangan

Nazorat uchun savollar

1. Tovarlarni yetkazib berish tijorat shartlari bo'yicha tovarni narxini hisoblashda yagona bazis nima?
2. «Inkoterms» xalqaro qoidani kiritishdan maqsad?
3. Tovarning bitim narxi nimalardan tashkil topadi?
4. Bojxona ishida Inkoterms-2010 xalqaro qoidalar qo'llanilishining ahamiyati nimadan iborat?
5. Nima uchun Inkoterms xalqaro qoidalari o'zgarib turadi?
6. «Inkoterms-2010» ning «Inkoterms-2000» dan nima farqi bor?
7. Tovar yetkazib berish tijorat shartlarini sharhlashning xalqaro qoidalarini belgilashdan maqsad nima?
8. Hozirgi paytda yetkazib berishlarning bazis shartlari qanday xalqaro hujjatga asosan tartibga solinadi?
9. «Yetkazib berishlarning bazis shartlari» deganda nima tushuniladi?
10. Yetkazib berish shartlarini guruhlar bo'yicha tasniflab bering?
11. Yetkazib berish shartlarini tasniflash qanday prinsiplarga asoslanadi?
12. Xaridor va sotuvchining majburiyatlari qanday tarkibga ega?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 19-sentabrdagi 198-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash tartibi to'g'risidagi Nizom» .
3. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 390-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnoma».

4. Davlat bojxona qo'mitasining 2014-yil 10-yanvardagi «O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo bojxona statistikasi uslubiyatini tasdiqlash to'g'risida»gi 11-son buyrug'i.

5. Davlat bojxona qo'mitasining 2013-yil 28-dekabrda «MDH Hukumat rahbarlari kengashining 2013-yil 20-noyabrda «MDHga a'zo davlatlar tashqi savdo bojxona statistikasi yagona uslubiyati to'g'risida» qarori ijrosi to'g'risida»gi 374-son buyrug'i.

6. Davlat bojxona qo'mitasining 2011-yil 9-fevralda «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-son ko'rsatmasi.

III BOB. BOJXONA QIYMATINI ANIQLASHDA TOVARLARNI YETKAZIB BERISH E VA F GURUH TIJORAT SHARTLARINING MOHIYATI HAMDA XARAJATLARINING TARKIBI

Reja:

- 1. Xalqaro yetkazib berish shartlarida xarajatlarni hisobga olgan holda bojxona qiymatini aniqlash formulalari.**
- 2. Tovarlarni yetkazib berish E guruh tijorat shartida xarajatlarining tarkibi.**
- 3. Bojxona qiymatini aniqlashda tovarlarni yetkazib berish F guruh tijorat shartlarining mohiyati hamda xarajatlarining tarkibi.**

1. Xalqaro yetkazib berish shartlarida xarajatlarni hisobga olgan holda bojxona qiymatini aniqlash formulalari

O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kelinadigan tovarning bojxona qiymati O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnomaga qoidalari asosida aniqlanadi. Ushbu yo'riqnomaga muvofiq olib kelinadigan tovarning bojxona qiymati CIF yoki CIP shartlari bo'yicha, ya'ni quyidagi xarajatlarni albatta kiritgan holda hisoblab chiqariladi:

Tovar yetkazib berishning bazis shartlarini hisobga olgan holda asosiy usul bo'yicha bojxona qiymatini aniqlashda quyidagi formulalarning biridan foydalaniladi.

1. Agar tovar O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga (chegarasigacha) EXW, FCA, FAS, FOB yetkazib berish shartlarida olib kirilsa, tovarning bojxona qiymati quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$BQ = S + F + S + P$$

2. Agar tovar O‘zbekiston Respublikasi bojxona hududiga (chegarasigacha) CFR, SRT yetkazib berish shartlarida olib kirilsa, bojxona qiymati quyidagi formula bo‘yicha aniqlanadi:

$$BQ = S + S + P$$

Chunki ushbu yetkazib berish shartlarida asosiy kira haqini to‘lash majburiy talab bo‘lib, u tovarning shartnoma narxiga kiritiladi.

3. Agar tovar O‘zbekiston Respublikasi bojxona hududiga (chegarasigacha) CIF yoki CIP shartlarida olib kirilsa, tovarning bojxona qiymati quyidagi ko‘rinishda shartnoma narxi bo‘yicha olib kiritilgan tovarning shartnoma qiymatiga aynan teng bo‘ladi:

$$BQ = S$$

Xarajatlar turi	Shartli belgisi
▪ Tovar qiymati	S
▪ Fraxt bo‘yicha xarajatlar (tashish, yuklash, yukni tushirish va b.)	F
▪ Sug‘urta badali summasi (sug‘urtalash mukofoti)	S
▪ Tovarni importchi mamlakat chegarasiga qadar olib o‘tish bilan bog‘liq boshqa xarajatlar	P
▪ O‘zbekiston Respublikasi bojxona hududi ichida tovarni olib o‘tish bilan bog‘liq boshqa xarajatlar	R
▪ Olib kiriladigan tovarning bojxona qiymati	TS

2. Tovarlarini yetkazib berish E guruh tijorat shartida xarajatlarning tarkibi

Yetkazib berish shartining E guruhi faqatgina EXW (Franko-zavod (kelishilgan joy) shartini o‘z ichiga oladi.

EXW (Franko-zavod) shartining mazmuni shundan iboratki, agar sotuvchi tovarni xaridorning tasarrufiga o‘z korxonasida (ya‘ni zavodi, fabrikasi, ombori va h k da) taqdim etgan bo‘lsa, uning tovar yetkazib berish bo‘yicha majburiyati bajarilgan deb hisoblanadi.

Ushbu shartga binoan, agar boshqa shartlar kelishib olinmagan bo'lsa, sotuvchi tovarni xaridor keltirgan transport vositasiga yuklash uchun ham, eksport uchun tovarni bojxonada tozalash uchun ham javobgar bo'lmaydi. Xaridor tovarni sotuvchining korxonasidan belgilangan zarur punktga olib chiqish bilan bog'liq, shuningdek, davlatlarning bojxona chegaralarini kesib o'tish paytida eksport rasmiyatchiliklarini bajarish bilan bog'liq barcha xarajat va xatarlarni o'z zimmasiga oladi.

Tovarlar O'zbekiston Respublikasidan «Franko-zavod (kelishilgan joy)» yetkazib berish sharti bilan eksport qilinganida deklarant (bojxona deklaratsiyasini to'ldiruvchi mas'ul shaxs) va bojxona organi inspektori tovar xaridorining bojxona hududidan olib chiqish bilan bog'liq qo'shimcha xarajatlarni o'rganadilar, bu xarajatlarni eksport qilinayotgan tovarning statistik qiymatini belgilashda va bojxona to'lovlari hisoblab yozish asosini belgilash uchun hisobga olinadi.

Tovarni olib chiqish bilan bog'liq qo'shimcha xarajatlarga xaridor (importchi)ning kelishilgan joyga, odatda, yuk bojxona chegarasini kesib o'tgan joyga qadar qilgan xarajatlari kiritilishi mumkin, bunga sotuvchining omborida saqlash, yuklash, tushirish xarajatlari, sotuvchi (eksport) mamlakatining bojxona chegarasigacha tashish xarajatlari, bojxona hududida sug'urta yig'implari summasi, eksportchi davlat hududida to'langan bojxona to'lovlari summasi va hokazolar kiradi.

EXW yetkazib berishning bazis shartlarida tomonlarning asosiy majburiyatlari

A. Sotuvchi majburiyatlari	V. Xaridor majburiyatlari
-----------------------------------	----------------------------------

A.1. Tovarni kontraktga muvofiq ta'minlash

Oldi-sotdi shartnomasiga muvofiq xaridorga tovar, uning hisobvaraqa-fakturasini yoki unga ekvivalent bo'lgan elektron hujjat, shuningdek, tovarning kontrakt

V.1. Tovar narxini to'lash

Tovarning kontraktida nazarda tutilgan narxini (qiymatini) to'lash

shartlariga muvofiqligi bo'yicha boshqa har qanday tasdiqlarni taqdim etish

A.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

Xaridorning iltimosiga ko'ra va uning hisobidan, uning javobgarligida, agar lozim bo'lsa (14-bandga qaralsin) eksport uchun litsenziya yoki eksport uchun boshqa rasmiy ruxsatnomani olishda unga har tomonlama yordam ko'rsatish.

A.3. Tashish va sug'urta shartnomasi

a) tashish shartnomasi bo'yicha majburiyatlar yo'q.

b) sug'urta shartnomasi bo'yicha majburiyatlar yo'q.

A.4. Yetkazib berish

Tovarni belgilangan joy yoki punktda tashuvchiga yoki xaridor tayinlangan yoxud sotuvchi tanlagan boshqa shaxsga taqdim etish.

A.5. Xatarlarning o'tishi

V.5-bandini hisobga olgan holda barcha xatarlarga javob berish. tovar A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan paytga qadar tovarning yo'qolgan yoki shikastlangani uchun haq to'lash.

V.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

Xatarlarni o'z zimmasiga olgan holda va o'z hisobidan eksport, import litsenziyasi yoki boshqa rasmiy ruxsatnomalarni olish hamda tovarni eksport qilish bo'yicha barcha bojxona rasmiyatchiliklarini bajarish.

V.3. Tashish shartnomasi

Agar shartnomada boshqacha ko'rsatilmasa, o'z hisobidan tovarni kelishilgan joydan tashish shartnomasini tuzish.

V.4. Yetkazib berilgan tovarni qabul qilish

Tovar yetkazib berishni shartnomaga binoan qilish.

V.5. Xatarlarning o'tishi

Tovar A.4-bandiga binoan uning tasarrufiga taqdim etilgan paytdan boshlab barcha xatarlarga hamda tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishi uchun javob berish.

A.6. Xarajatlarning taqsimlanishi

V.6-bandini hisobga olgan holda tashuvchiga taqdim etilgan paytga qadar tovarga doir barcha xarajatlarni to'lash A.4-bandiga binoan – bojxona rasmiylashtirishlarini bajarishga doir xarajatlarni, shuningdek bojxona to'lovlari, soliqlar va eksport qilishda undiriladigan boshqa yig'imlarni to'lash.

A.7. Xaridorni xabardor qilish
Xaridorga tovar tashuvchiga topshirilgani to'g'risida o'z vaqtida xabarnoma yuborish. Agar tashuvchi tovarning kelishilgan muddatda qabul qilinishini ta'minlamasa, bu haqda xaridorni xabardor qilish.

A.8. Yetkazib berish dalili – transport hujjati yoki muqobil elektron axborot

Xaridorni A.4-bandiga binoan tovar yetkazib berilishini tasdiqlaydigan odatdagi hujjat bilan ta'minlash. Agar mazkur hujjat transport hujjati bo'lmasa, tashish shartnomasi bo'yicha transport hujjatlarini olishda yordam ko'rsatish (masalan,

V.6. Xarajatlarning taqsimlanishi

A.4-bandiga binoan tovar taqdim etilgan paytdan boshlab unga taalluqli bo'lgan barcha xarajatlarni to'lash. Tovar tashuvchi tomonidan qabul qilinishi bilan bog'liq har qanday qo'shimcha xarajatlarni to'lash. Barcha bojlar, soliqlar va boshqa yig'imlarni, shuningdek, import munosabati bilan va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti munosabati bilan bojxona rasmiylashtirishlarini bajarishga doir xarajatlarni to'lash.

V.7. Sotuvchini xabardor qilish

Tashuvchining nomini ko'rsatib, tashish usuli, tovarni topshirish sanasi yoki muddatini, tovar tashuvchiga topshirilishi kerak bo'lgan joy darajasida punktni aniqlashtirib, sotuvchiga o'z vaqtida xabarnoma yuborish.

V.8. Yetkazib berish dalili – transport hujjati yoki muqobil elektron axboroti

Yetkazib berish dalilini A.8-bandiga binoan qabul qilish.

tovarni tasarruf etish konosamenti, tovarni tasarruf etmaslik konosamenti, daryo konosamenti, aviatsiya yukxati, temir yo'l yukxati, avtomobil yukxati yoki multimodal transport hujjati).

A.9. Tekshirish, o'rab-joylash, markirovkalash

Tovarni xaridorga taqdim etish uchun zarur bo'lgan sifatni tekshirish, o'lchashlarni amalga oshirish, tarozida tortish, qayta sanashga doir operatsiyalar bilan bog'liq xarajatlarni qilish, tovarni o'rab-joylash va markirovkalashni o'z hisobidan ta'minlash.

A.10. Boshqa majburiyatlar

Xaridorga tovar importi uchun va, agar zarur bo'lsa, tranzit uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan hujjatlar yoki elektron axborotlarni olishda yordam ko'rsatish. Xaridor iltimosiga binoan sug'urtaga oid axborotni taqdim etish.

V.9. Tovarni tekshirib chiqish

Agar boshqa narsa ko'rsatilgan bo'lmasa, yuklab jo'natishga qadar tovarni tekshirib chiqishga doir xarajatlarni to'lash, tekshirib chiqish eksportchi mam-lakatning hokimiyat organlari tomonidan belgilangan hol bundan mustasno.

V.10. Boshqa majburiyatlar

A.10-bandida tilga olingan huj-jatlar yoki elektron axborotlarni olish bilan bog'liq barcha xara-jatlarni to'lash va sotuvchining hujjatlarni olishda va A.3-bandiga binoan tashish shartnomasini tuzishda yordam ko'rsatib, qil-gan xarajatlarini unga to'lash

3. Bojxona qiymatini aniqlashda tovarlarni yetkazib berish F guruh tijorat shartlarining mohiyati hamda xarajatlarining tarkibi

A) Yetkazib berish shartining F guruhi (asosiy tashish haqi to'lanmagan)ning qisqacha tavsifi.

Yetkazib berish shartining F guruhi FCA (franko-yuk tashuv-chi), FAS (kema borti yonidan erkin), FOB (bortda erkin) shartlarini o'z ichiga oladi.

FCA (Franko-yuk tashuvchi) shartiga binoan, agar sotuvchi tovarni bojxona tozalashidan so'ng kelishilgan joy yoki punktda, xaridor tomonidan nominatsiyalangan (tayinlangan) yuk tashuvchi tasarrufiga bergan bo'lsa, sotuvchining tovar yetkazib berishga doir majburiyati bajarilgan deb hisoblanadi. Yetkazib berishning ushbu shartida transportning istalgan turi (avtotransport, aviatashish, havo, dengiz, daryo, temir yo'l transporti va boshqalar), shu jumladan multimodal turi uchun foydalansa bo'ladi.

Yuk tashuvchi – shartnomaga muvofiq o'z zimmasiga tovarni xaridorga yetkazib berish yoki yetkazib berishni ta'minlash majburiyatini oladigan shaxsdir.

FAS – kema borti yonida erkin (kelishilgan yuklab jo'natish porti) sharti kontraktida yuklab jo'natish porti kelishilganligini bildiradi. Tovar kema borti yonidagi prichalda yoki ko'rsatilgan yuklab jo'natish portidagi lixterlarda joylashtirilgan taqdirda sotuvchi tovar yetkazib berish bo'yicha o'z majburiyatlarini bajargan deb hisoblaydi. Xaridor barcha xarajatlarga javob beradi va tovarni kema bortida joylashtirgan paytdan boshlab uning yo'qolishi yoxud shikastlanishi xatarini to'laydi.

«Kema borti yonidan erkin» atamasi xaridordan tovarni eksport uchun bojxona tozalashini o'tkazishni amalga oshirishni taqozo etadi. Mazkur atama faqat dengiz va daryo orqali tashishlar uchun qo'llaniladi.

FOB – «Bortda erkin» sharti sotuvchi tovarni yetkazib berish bo'yicha o'z majburiyatlarini bajargan deb hisoblashini anglatadi, tovar kema tutqichi ortidan ko'rsatilgan yuklab jo'natish portiga topshiriladi. Xaridor shu paytdan boshlab barcha xarajatlar va butun xatarni o'z zimmasiga olishi, yo'qolgan yoki shikastlangan tovar haqini to'lashi kerak. «Bortda erkin» atamasi sotuvchidan eksportchi mamlakatiga eksport qilish uchun tovarni bojxonada tozalash o'tkazilishini talab etadi. Mazkur atama faqat dengiz va daryoda tashishlar uchun qo'llaniladi.

☞ **FSA yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari:**

1. FSA(FREE SARRIER) – franko tashuvchi (... joyning nomi).

«Franko tashuvchi» atamasi bo'jxonada rasmiylashtirilgan yukning xaridor tomonidan ko'rsatilgan tashuvchiga aytilgan joyga sotuvchi tomonidan yetkazib berilishini anglatadi. Shuni qayd etish kerakki, yetkazib berish joyini tanlash mazkur joyda tovarni yuklash va tushirish majburiyatiga ta'sir ko'rsatadi. Agar yetkazib berish sotuvchi binosida amalga oshirilsa, yuklab jo'natish uchun sotuvchi javob beradi. Agar yetkazib berish boshqa joyda amalga oshirilsa, sotuvchi tovarning yuklab jo'natilishi uchun javob beradi.

Ushbu atamadan har qanday transport turi bilan, shu jumladan aralash tashishlarda foydalaniladi. «Tashuvchi» deganda tashish shartnomasiga muvofiq tovarni temir yo'l, avtomobil, havo, dengiz va ichki suv transportida yoki ularning kombinatsiyasi bilan tashishni amalga oshirish va ta'minlash majburiyatini olgan har qanday shaxs tushuniladi.

Agar xaridor yukni qabul qilib olishni tashuvchi bo'lmagan boshqa shaxsga ishonib topshirsa, sotuvchi yuk maxsus shaxsga topshirilgan vaqtdan boshlab yukni yetkazib berish bo'yicha o'z majburiyatini bajargan hisoblanadi.

FCA yetkazib berishning bazis shartlarida tomonlarning asosiy majburiyatlari

A. Sotuvchi	V. Xaridor
-------------	------------

A.1. Tovarni kontraktga muvofiq ta'minlash

Tovarni hisobvara-q-faktura bilan yoki kontraktga muvofiq muqobil ma'lumot va tovarning kontraktida nazarda tutilgan shartlarga muvofiqligining har qanday boshqa tasdiq'i bilan ta'minlash

V.1. Tovar narxini to'lash

Tovarning oldi-sotdi kontraktida nazarda tutilgan narxini (qiyomatini) to'lash

A.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

Tavakkal qilgan holda va o'z hisobidan eksport litsenziyasi yoki boshqa rasmiy ruxsatnomani olish hamda tovar eksporti uchun zarur bo'lgan barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

A.3. Tashish va sug'urta shartnomasi

- a) tashish shartnomasi bo'yicha majburiyatlar yo'q.
- b) sug'urta shartnomasi bo'yicha majburiyatlar yo'q.

A.4. Yetkazib berish

Tovarni belgilangan joy yoki punktda tashuvchiga yoki xaridor tayinlangan yoxud sotuvchi tanlagan boshqa shaxsga taqdim etish.

A.5. Xatarlarning o'tishi

V.5-bandini hisobga olgan holda barcha xatarlarga javob berish, tovar A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan paytga qadar tovarning yo'qolgan yoki shikastlangani uchun haq to'lash

V.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

Tavakkal qilgan holda va o'z hisobidan, import litsenziyasi yoki boshqa rasmiy ruxsatnomalarni olish hamda tovarning importi bo'yicha va zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti bo'yicha barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

V.3. Tashish shartnomasi

Agar shartnomada boshqa narsa ko'rsatilgan bo'lmasa, o'z hisobidan tovarni kelishilgan joydan tashish shartnomasini tuzish

V.4. Yetkazib berilgan tovarni qabul qilish

Tovar yetkazib berishni shartnomaga binoan qilish

V.5. Xatarlarning o'tishi

Tovar A.4-bandiga binoan uning tasarrufiga taqdim etilgan paytdan boshlab barcha xatarlarga hamda tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishi uchun javob berish

A.6. Xarajatlarning taqsimlanishi

V.6-bandini hisobga olgan holda tashuvchiga taqdim etilgan paytga qadar tovarga doir barcha xarajatlarni to'lash A.4-bandiga binoan – bojxona rasmiylashtirishlarini bajarishga doir xarajatlarini, shuningdek, bojxona to'lovlari, soliqlar va eksport qilishda undiriladigan boshqa yig'imlarni to'lash.

A.7. Xaridorni xabardor qilish

Xaridorga tovar tashuvchiga topshirilgani to'g'risida o'z vaqtida xabarnoma yuborish. Agar tashuvchi tovarning kelishilgan muddatda qabul qilinishini ta'minlamasa, bu haqda xaridorni xabardor qilish.

A.8. Yetkazib berish dalili – transport hujjati yoki muqobil elektron axborot

Xaridorni A.4-bandiga binoan tovar yetkazib berilishini tasdiqlaydigan odatdagi hujjat bilan ta'minlash. Agar mazkur hujjat transport hujjati bo'lmasa, tashish shartnomasi bo'yicha transport hujjatlarini olishda

V.6. Xarajatlarning taqsimlanishi

A.4-bandiga binoan tovar taqdim etilgan paytdan boshlab unga taalluqli bo'lgan barcha xarajatlarni to'lash. Tovar tashuvchi tomonidan qabul qilinishi bilan bog'liq har qanday qo'shimcha xarajatlarni to'lash. Barcha bojlar, soliqlar va boshqa yig'imlarni, shuningdek, import munosabati bilan va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti munosabati bilan bojxona rasmiylashtirishlarini bajarishga doir xarajatlarni to'lash.

V.7. Sotuvchini xabardor qilish

Tashuvchining nomini ko'rsatib, tashish usuli, tovarni topshirish sanasi yoki muddatini, tovar tashuvchiga topshirilishi kerak bo'lgan joy darajasida punktni aniqlashtirib, sotuvchiga o'z vaqtida xabarnoma yuborish.

V.8. Yetkazib berish dalili – transport hujjati yoki muqobil elektron axboroti

Yetkazib berish dalilini A.8-bandiga binoan qabul qilish.

yordam ko'rsatish (masalan, tovarni tasarruf etish konosamenti, tovarni tasarruf etmaslik konosamenti, daryo konosamenti, aviatsiya yukxati, temir yo'l yukxati, avtomobil yukxati yoki multimodal transport hujjati)

A.9. Tekshirish, o'rab-joylash, markirovkalash

Tovarni xaridorga taqdim etish uchun zarur bo'lgan sifatni tekshirish, o'lchashlarni amalga oshirish, tarozida tortish, qayta sanashga doir operatsiyalar bilan bog'liq xarajatlarni qilish, tovarni o'rab-joylash va markirovkalashni o'z hisobidan ta'minlash.

A.10. Boshqa majburiyatlar

Xaridorga tovar importi uchun va, agar zarur bo'lsa, tranzit uchun talab qilmishi mumkin bo'lgan hujjatlar yoki elektron axborotlarni olishda yordam ko'rsatish. Xaridor iltimosiga binoan sug'urtaga oid axborotni taqdim etish.

V.9. Tovarni tekshirib chiqish

Agar boshqa narsa ko'rsatilgan bo'lmasa, yuklab jo'natishga qadar tovarni tekshirib chiqishga doir xarajatlarni to'lash, tekshirib chiqish ekspordchi mamlakatning hokimiyat organlari tomonidan belgilangan hol bundan mustasno.

V.10. Boshqa majburiyatlar

A.10-bandida tilga olingan hujjatlar yoki elektron axborotlarni olish bilan bog'liq barcha xarajatlarni to'lash va sotuvchining hujjatlarni olishda va A.3-bandiga binoan tashish shartnomasini tuzishda yordam ko'rsatib, qilgan xarajatlarini unga to'lash

FAS yetkazib berishning bazis shartlarida tomonlarning asosiy majburiyatlari

FAS (free alongside su1r) – kema borti bo'ylab franko (..yuklab jo'natish punktining nomi). «Kema berti yonida erkin» sharti kontraktida yuklab jo'natish porti kelishilganligini bildiradi. Tovar

kema borti yonidagi prichalda yoki ko'rsatilgan yuklab jo'natish portidagi lixterlarda joylashtirilgan taqdirda sotuvchi tovar yetkazib berish bo'yicha o'z majburiyatlarini bajargan deb hisoblaydi. Xaridor barcha xarajatlarga javob beradi va tovarni kema bortida joylashtirgan paytdan boshlab uning yo'qolishi yoxud shikastlanishi xatarini to'laydi.

«Kema borti yonidan erkin» atamasi xaridordan tovarni eksport uchun bojxona tozalashini o'tkazishni amalga oshirishni taqozo etadi. Mazkur atama faqat dengiz va daryo orqali tashishlar uchun qo'llaniladi.

☞ **FAS yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari:**

A. Sotuvchi	V.Xaridor
-------------	-----------

A.1. Tovarni kontraktga muvofiq ta'minlash

Tovarni oldi-sotdi kontraktiga muvofiq hisobvaraq-faktura bilan (yoki muqobil elektron axboroti) yoxud tovarning kontraktida nazarda tutilgan shartlarga muvofiqligining har kunda boshqa tasdig'i bilan ta'minlash.

A.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

Xaridorga uning iltimosiga ko'ra, uning tavakkal qilishiga va hisobidan eksport litsenziyasini yoki tovar eksporti uchun zarur bo'lgan boshqa rasmiy ruxsatnomani olishda har tomonlama yordam ko'rsatish.

V.1. Tovar narxini to'lash

Tovarning oldi-sotdi kontraktida nazarda tutilgan narxini to'lash.

V.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

Tavakkal qilgan holda va o'z hisobidan eksport va import litsenziyasini olish yoki boshqa rasmiy ruxsatnomani olish hamda tovarning eksporti va importi bo'yicha va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti bo'yicha barcha

boxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

A.3. Tashish va sug'urta shartnomalari

A) tashish shartnomasi bo'yicha majburiyatlar yo'q.

B) sug'urta shartnomasi bo'yicha majburiyatlar yo'q.

A.4. Yetkazib berish

Tovarni nominatsiyalangan (aytilgan) kema borti yonida xaridor tomonidan belgilangan joyda, kelishib olingan yuklab jo'natish portida belgilangan kunda yoki belgilangan davr mobaynida port qoidalariga javob beradigan usul bilan qo'yish.

A.5. Xatarlarning o'tishi

V.5-bandini hisobga olgan holda tovar A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan paytga qadar tovar yo'qolishi yoki shikastlanishining barcha xatarlariga javob berish.

V.3. Tashish shartnomasi

O'z hisobidan kelishilgan yuklab jo'natish portidan yuk tashish shartnomasini tuzish.

V.4. Yetkazib berilgan tovarni qabul qilish

A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan tovarni qabul qilish.

V.5. Xatarlarning o'tishi

Tovar A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan paytdan boshlab barcha xatarlarga javob berish hamda uning yo'qolishi va shikastlanishini to'lash. Agar xaridor o'zining V.2-bandiga binoan majburiyatlarini bajarmasa, barcha qo'shimcha xatarlarga mas'ul bo'lish va ana shu sababga ko'ra yuzaga kelgan yo'qolgan yoki shikastlangan tovar haqini to'lash, agar V.7-bandiga ko'ra xabarnoma berilmagan yoki xaridor tomonidan nominatsiyalangan (aytilgan) kemaning tez

yetib kelishi ta'minlanmagan yoxud agar kema tovarni yuklab jo'natish uchun tayyor bo'lmagan yoki yuklash operatsiyalari ilgari kelishilgan muddatdan oldin tugallanmagan bo'lsa, barcha xatarlarga mas'ul bo'lish, kelishilgan sanadan yoki nazarda tutilgan tovar yetkazib berish davrining tugash sanasidan boshlab tovar yo'qolishi yoki shikastlanishiga haq to'lash, bunda tovar kontraktga muvofiq individuallashtirilishi, ya'ni aniq ajratib qo'yilishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilinishi kerak.

A.6. Xarajatlarning taqsimlanishi

V.6-bandini hisobga olgan holda tovarni A.4-bandiga binoan yetkazib berish paytiga qadar unga taalluqli bo'lgan barcha xarajatlarni to'lash.

V.6. Xarajatlarning taqsimlanishi

A.4-bandiga binoan tovarni yetkazib berish paytidan boshlab unga, taalluqli bo'lgan barcha xarajatlarni to'lash. Nominatsiyalangan (aytilgan) kemaning o'z vaqtida kelmasligi yoki kemaning tovarni yuklashga tayyor emasligi yoxud yuklash operatsiyalarining ilgari kelishilgan muddatdan oldin tugashi yoki V.2-bandiga binoan o'z majburiyatlarini bajarmasligi yoxud V.7-bandiga binoan tegishli xabarnoman ta'minlamasligi oqibatida qilingan barcha qo'shimcha xarajatlarni to'lash, bunda biroq tovar kontraktga muvofiq

individuallashtirilishi, ya'ni aniq ajratib qo'yilishi yoki kontrakt sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilinishi kerak.

Barcha bojlar, soliqlar va boshqa yig'implarni, shuningdek, tovar eksporti, importi va zarur bo'lsa, uchinchi mamlakat orqali uning tranziti munosabati bilan undiriladigan bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish xarajatlarini to'lash.

A.2-bandiga binoan yordam ko'rsatishda sotuvchi qilgan barcha xarajatlar va yig'implarni to'lash.

A.7. Xaridorni xabardor qilish

Tovar nominatsiyalangan (aytilgan) kema bortiga yetkazilgani to'g'risida xaridorga o'z vaqtida xabarnoma yuborish.

A.8. Yetkazib berish dalil – transport hujjati yoki muqobil elektron axboroti

Xaridorni tovar A.4-bandiga binoan yetkazib berilishini tasdiqlaydigan odatdagi hujjat bilan ta'minlash. Agar bunday hujjat transport hujjati hisoblanmasa, xaridorga uning tavakkal qilish va hisobidan transport hujjatini (masalan, tovarni tasarruf etish konosamenti, tovarni tasarruf

V.7. Sotuvchini xabardor qilish

Kemaning nomi, yuklab jo'natish joyi va yetkazib berishning zarur muddati to'g'risida sotuvchiga o'z vaqtida xabarnoma yuborish.

V.8. Yetkazib berish dalili – transport hujjati yoki muqobil elektron axboroti

Yetkazib berish dalilini A.8-bandiga binoan qabul qilish.

etmaslik dengiz yukxati, daryo konosamentini) olishda xaridorga har tomonlama yordam ko'rsatish. Agar sotuvchi va xaridor elektron aloqa to'g'risida kelishib olishgan bo'lsa, bunday hujjat axborotni elektron ayirboshlash EDI tizimida muqobil axborot bilan almashtirilishi mumkin.

A.9. Tekshirish, o'rab-joylash, markirovkalash

Tovarni xaridor tasarrufiga taqdim etish uchun zarur bo'lgan nazorat operatsiyalari (sifatni tekshirish, o'lchash, tarozida trotish, joylar miqdorini sanab chiqish) xarajatlarini to'lash. Tovarni tashish uchun zarur bo'lgan o'rab-joylashni o'z hisobidan ta'minlash (agar kontrakt konditsiyalaridagi tovarni yuklab jo'natish savdoning ushbu tarmog'i uchun odatdagi hol hisoblanmasa), bunda sotuvchi kontraktni tuzishga qadar tashish shartlari (masalan, tashish usuli, belgilangan joy) xususida qay darajada xabardor qilingani hisobga olinadi. O'ramga tegishli markirovka qilinishi kerak.

A.10. Boshqa majburiyatlar

Xaridorga uning iltimosiga ko'ra, tavakkal qilishiga binoan va uning hisobidan, xaridorga

V.9. Tovarni tekshirib chiqish

Agar boshqa narsa qayd etilmagan bo'lsa, tovarni uni yuklab jo'natishga qadar tekshirib chiqish (shu jumladan eksport qiluvchi mamlakat hokimiyat organlari ko'rsatgan tekshirib chiqish) xarajatlarini to'lash.

V.10. Boshqa majburiyatlar

A.10-bandda tilga olingan hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni olish bilan bog'liq

tovar importi uchun va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan, tovar yuklab jo'natilgan va/yoki kelib chiqqan mamlakatida yozilgan yoxud EDI tizimi orqali berilgan istalgan hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni (A.8-bandda tilga olinganlaridan tashqari) olishda har tomonlama yordam ko'rsatish. Xaridorni uning iltimosiga ko'ra sug'urtani rasmiylashtirishga doir zarur axborot bilan ta'minlash.

FOB yetkazib berish bazis shartlari paytida taraflarning asosiy majburiyatlari

«Bortda erkin» sharti sotuvchi tovarni yetkazib berish bo'yicha o'z majburiyatlarini bajargan deb hisoblashini anglatadi, tovar kema tutqichi ortidan ko'rsatilgan yuklab jo'natish portiga topshiriladi. Xaridor shu paytdan boshlab barcha xarajatlar va butun xatarni o'z zimmasiga olishi, yo'qolgan yoki shikastlangan tovar haqimi to'lashi kerak. «Bortda erkin» atamasi sotuvchidan eksportchi mamlakatiga eksport qilish uchun tovarni bojxonada tozalash o'tkazilishini talab etadi. Mazkur atama faqat dengiz va daryoda tashishlar uchun qo'llaniladi.

☞ **FOB yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari:**

A.1. Tovarni kontraktga muvofiq ta'minlash

Oldi-sotdi kontraktiga muvofiq tovarni hisob-varaq-faktura yoki muqobil elektron axboroti hamda tovarning kontraktida nazarda tutilgan shartlarga muvofiqligining har qanday boshqa tasdig'i bilan ta'minlash.

A.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

O'z tavakkalchiligi bilan va o'z hisobidan eksport litsenziyasini yoki boshqa ruxsatnomani olish hamda tovar eksporti uchun zarur barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

A.3. Tashish va sug'urta shartnomalari

A) tashish shartnomasi bo'yicha majburiyatlar yo'q.

B) sug'urta shartnomasi bo'yicha majburiyatlar yo'q.

A.4. Tovarni yetkazib berish

Tovarni xaridor tomonidan nominatsiyalangan (aytilgan) kema bortiga va kelishilgan yuklab jo'natish portiga belgilangan kunda yoki belgilangan davr mobaynida

V.1. Tovar narxini to'lash

Tovarning oldi-sotdi kontraktida nazarda tutilgan narxini to'lash.

V.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

O'z tavakkalchiligi bilan va o'z hisobidan import litsenziyasini yoki boshqa ruxsatnomani olish hamda tovar importi bo'yicha va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti bo'yicha barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

V.3 Tashish shartnomasi

Kelishilgan yuklab jo'natish portidan tashish shartnomasini o'z hisobidan tuzish.

V.4. Yetkazib berilgan tovarni qabul qilish

Yetkazib berilgan tovarni A.4-bandiga binoan qabul qilish.

port shartlariga javob beradigan usul bilan yetkazib berish.

A.5. Xatarlarni o'tishi

V.5-bandini hisobga olgan holda tovar kelishilgan yuklab jo'natish portida kema tutqichi orqali o'tgan paytiga qadar tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishiga doir barcha xatarlarga mas'ul bo'lish.

V.5. Xatarlarni o'tishi

Tovar kelishilgan yuklab jo'natish portida kema tutqichi orqali o'tgan paytidan boshlab tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishiga doir barcha xatarlarga mas'ul bo'lish.

Agar xaridor V.7-bandiga binoan bildiruvnoma yubormagan yoki nominatsiyalangan kema-ning o'z vaqtida kelishini ta'minlamagan yoxud kema tovarni yuklab jo'natishga tayyor bo'lmagan yoki yuklab jo'natish operatsiyalari kelishilgan muddatdan oldinroq tugallangan bo'lsa, yoxud kelishilgan sanadan yoxud yetkazib berish nazarda tutilgan davr tugagan sanadan boshlab barcha xatarlarga mas'ul bo'lish, yo'qolgan yoxud shikastlangan tovar uchun haq to'lash, bunda tovar kontraktga muvofiq tegishli individuallashtirilgan bo'lishi ya'ni aniq ajratilib qo'yishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqa usul bilan identifikatsiya qilingan bo'lishi kerak.

A.6. Xarajatlarni taqsimlash

V.6-bandini hisobga olib: kelishilgan yuklab jo'natish portida kema tutqichidan o'tishi

V.6. Xarajatlarni taqsimlash

A.4-bandiga binoan yetkazib berilishi paytidan boshlab

paytiga qadar tovarga taalluqli bo'lgan barcha xarajatlarni to'lash; eksport uchun nazarda tutilgan bojxona rasmiylashtiruvlarini bajarishga doir xarajatlarni, shuningdek tovar eksporti paytida undiriladigan bojlar, soliqlar va boshqa rasmiy yig'implarni to'lash.

tovarga taalluqli barcha xarajatlarni to'lash:

Nominatsiyalangan (aytilgan) kemanding o'z vaqtida kelmaganligi yoki kemanding tovarni yuklab jo'natishga tayyor emasligi yoxud yuklab jo'natish operatsiyalarining kelishilgan muddatdan oldin tugallanganligi yoki V.2-bandiga binoan o'z majburiyatlarini bajarmasligi yoxud V.7-bandiga binoan tegishli bildiruvnoma bilan ta'minlanmaganligi oqibatida qilingan barcha qo'shimcha xarajatlarni to'lash, biroq tovar kontraktga muvofiq tegishli individuallashtirilishi, ya'ni aniq ajratib qo'yilishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilinishi kerak;

Tovar importi va agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqadi tranziti munosabati bilan undiriladigan barcha bojlar, soliqlar va boshqa rasmiy yig'implarni, shuningdek, bojxona rasmiylashtiruvlarini bajarishga doir xarajatlarni to'lash.

A.7 Xaridorni xabardor qilish

Tovar kema botiga yetkazib berilgani to'g'risida xaridorga o'z vaqtida bildiruvnoma yuborish.

V.7. Sotuvchini xabardor qilish

Kemanding nomi, yuklab jo'natish punkti va yetkazib berishning zarur muddati to'g'risida

sotuvchiga o'z vaqtida bildiruvnoma yuborish.

A.8. Yetkazib berish dalili-transport hujjati yoki muqobil elektron xabari

Xaridorni sotuvchi hisobidan A.4-bandiga binoan yetkazib berilishini tasdiqlaydigan odatdagi hujjat bilan ta'minlash.

A.9. Tekshirish, o'rab-joylash va markirovkalash

A.4-bandiga binoan tovar yetkazib berilishi uchun zarur nazorat operatsiyalari (sifatni tekshirish, o'lchash, tarozida tortish, o'rinlar sonini sanash) xarajatlarini to'lash. Tovarni tashish uchun zarur bo'lgan o'rab-joylashni o'z hisobidan ta'minlash (agar o'ralmagan kontrakt konditsiyalaridagi tovarni yuklab jo'natish mazkur savdo tarmog'ida odatdagi hol bo'lmasa), bunda sotuvchi kontrakt tuzilgunga qadar tashish shartlari (masalan, teshish usuli, belgilangan joy) haqida qay darajada xabardor etilgani e'tiborga olinadi. O'ramga tegishli markirovka qo'yilishi kerak.

A.10. Boshqa majburiyatlar

Xaridorga uning iltimosiga ko'ra, tavakkal qilishiga binoan va uning hisobidan, xaridorga tovar importi va zarur bo'lsa, uning

V.8. Yetkazib berish dalili-transport hujjati yoki muqobil elektron xabari

A.8-bandiga binoan tovar yetkazib berilganligi haqidagi tasdig'ini qabul qilish.

A.9. Tovarni tekshirib chiqish

Agar boshqa hol nazarda tutilmagan bo'lsa, yuklab jo'natishga qadar tovarlarni tekshirib chiqishga doir xarajatlarni to'lash, bundan eksport qiluvchi mamlakatning hokimiyat organlari tayinlangan tekshirib chiqish mustasno.

V.10. Boshqa majburiyatlar

A.10-bandida tilga olingan hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni olish bilan bog'liq barcha xarajatlar va yig'imlarni

uchinchi mamlakat orqali tranziti uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan, tovar yuklab jo'natilgan va/yoki kelib chiqqan mamlakatida yozilgan yoxud EDI tizimi orqali berilgan istalgan hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni (A.8-bandida tilga olinganlaridan tashqari) olishda har tomonlama yordam ko'rsatish.

Nazorat uchun savollar

1. Yetkazib berish shartlari xalqaro tijorat atamalarining rasmiy qisqarmalari ro'yxatini gapirib bering?
2. Tovarlarni yetkazib berishning tijorat shartlarining qisqacha tasnifi
3. Yetkazib berish shartining E guruhi (jo'natish)ning qisqacha tavsifi
4. Tovarlarni yetkazib berish E guruh tijorat shartida sotuvchining majburiyatlari.
5. Tovarlarni yetkazib berish E guruh tijorat shartida xaridorning majburiyatlari.
6. F guruh yetkazib berish shartlari xalqaro tijorat atamalarining rasmiy qisqartmalari ro'yxatini gapirib bering?
7. F guruh tovarlarni yetkazib berishning tijorat shartlarining qisqacha tasnifi.
8. FSA yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari.
9. FAS yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari.
10. FOB yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 19-sentabrdagi 198-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash tartibi to'g'risidagi Nizom».
3. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 1998-yil 13-yanvarda 390-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnoma».
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2016-yil 6-aprelda 2773-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona yuk deklaratsiyasini to'ldirish tartibi to'g'risidagi Yo'riqnoma».
5. Davlat bojxona qo'mitasining 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-son ko'rsatmasi.

IV BOB. BOJXONA QIYMATINI ANIQLASHDA TOVARLARNI YETKAZIB BERISH S VA D GURUH TIJORAT SHARTLARINING MOHIYATI HAMDA XARAJATLARINING TARKIBI

Reja:

- 1. Yetkazib berish shartining S guruhining tavsifi.**
- 2. Yetkazib berish shartining D guruhining tavsifi.**

1. Yetkazib berish shartining S guruhining tavsifi

Yetkazib berish shartining S guruhi CFR (Qiyamat va fraxt (kira haqi)), CIF (Qiyamat, sug'urta va fraxt (kira haqi)), CPT (... belgilangan joyga qadar tashish haqi to'langan), CIP (... belgilangan joyga qadar tashish va sug'urta haqi to'langan) shartlarni o'z ichiga oladi.

CFR – «Qiyamat va fraxt (kira haqi)» sharti sotuvchi zimmasiga tovarni ko'rsatilgan belgilangan portga yetkazib berish uchun zarur xarajatlar va kira haqi yuklamasi kira xaqi importchi mamlakatidagi kelishilgan belgilangan portga qadar to'langanini bildiradi. Sotuvchidan tovarni eksport uchun bojxonada xoli qilishni amalga oshirish, ya'ni eksport bo'yicha barcha xarajatlarni eksportchining mamlakatida to'lash talab qilinadi.

CIF – «Qiyamat, sug'urta va fraxt (kira haqi)» sharti sotuvchi «qiyamat va fraxt (kira haqi)» shartlaridagidek majburiyatlarni o'z zimmasiga olishini anglatadi, lekin u xaridorning xatarini yukni yo'qolish yoki shikastlanishdan dengizda sug'urtalash bilan ta'minlashi shartligi qo'shimcha qilinadi. Sotuvchi sug'urta shartnomasini tuzadi va sug'urta badalini to'laydi. Xaridor shuni nazarda tutishi lozimki, CIF shartlarida sotuvchidan faqat sug'urtani mas'uliyatning eng kam hajmi bo'yicha ta'minlash talab qilinadi. Mas'uliyatning eng kam hajmi deganda sotuvchi tomonidan xaridor hisobidan harbiy harakatlar, ish tashlashlar, fuqarolar g'alayonlari va tartibsizliklari singari xatar turlari yukni sug'urtalashning ta'minlanishi tushuniladi.

Sug'urta mas'uliyatining eng kam hajmi shartnomada ko'rsatilgan narxni qoplashi, 10% qo'shilishi (ya'ni umuman 110% bo'lishi) va 10% sug'urta badali hisoblanadigan shartnomada nazarda tutilgan valutada ta'minlanishi kerak.

CPT – «...belgilangan joyga qadar tashish haqi to'langan» sharti sotuvchi importchi chegarasining kelishilgan belgilangan joyiga qadar tovarni tashish uchun kira haqini to'lashini anglatadi. Tovarni buzish yoki shikastlanish xatari, shuningdek tovar tashuvchiga yetkazib berilganidan keyin yuz bergan voqealar oqibatida yuz bergan istalgan qo'shimcha xarajatlar sotuvchidan xaridorga tovar tashuvchiga berilgan paytda o'tadi. Tashuvchi-tashish shartnomasiga muvofiq o'z zimmasiga kontrakt yukini temir yo'l, avtomobil, dengiz, havo va daryo transportida yoki ana shu transport turlari birikuvida tashishni amalga oshirish yoxud ta'minlash majburiyatini oladigan shaxsdir. Agar kelishilgan belgilangan punktga qadar tashish uchun bir nechta tashuvchidan foydalanilsa, xatar birinchi tashuvchidan tovarni topshirish paytida ikkinchi tashuvchiga va hokazolarga o'tadi.

CIP «... belgilangan joyga qadar tashish va sug'urta haqi to'langan) yetkazib berish sharti bo'yicha sotuvchi eksport uchun tovarni bojxonada holi qilishni ta'minlashi kerak. Ushbu shartdan tovarni istalgan turdagi transportda, shu jumladan multimodal transportda tashish paytida foydalanish mumkin.

SFR yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari

«Qiyamat va fraxt (kira haqi)» sharti sotuvchi zimmasiga tovarni ko'rsatilgan belgilangan portga yetkazib berish uchun zarur xarajatlar va kira haqi yuklamasi kira haqi importchi mamlakatidagi kelishilgan belgilangan portga qadar to'langanini bildiradi. Sotuvchidan tovarni eksport uchun bojxonada xoli qilishni amalga oshirish, ya'ni eksport bo'yicha barcha xarajatlarni eksportchining mamlakatida to'lash talab qilinadi.

☞ CFR yetkazib berish bazis shartlari paytida taraflarning asosiy majburiyatlari:

A. Sotuvchi

V. Xaridor

A.1. Tovarni kontraktga muvofiq ta'minlash

Oldi-sotdi kontraktiga muvofiq tovarni hisob-varaq-faktura yoki muqobil elektron axboroti hamda tovarning kontraktida nazarda tutilgan shartlarga muvofiqligining har qanday boshqa tasdig'i bilan ta'minlash.

A.2. Litsenziyalar, ro'yxatnomalar va rasmiylashtirishlar

O'z tavakkalchiligi bilan va o'z hisobidan eksport litsenziyasini yoki boshqa ruxsatnomani olish hamda tovar eksporti uchun zarur barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

A.3. Tashish va sug'urta shartnomalari

A) tashish shartnomasi bo'yicha: odatdagi shartlarda o'z hisobidan kontrakt konditsiyalaridagi tovarni tashish uchun maromida foydalaniladigan turdagi dengiz kemasida (yoki daryo kemasida)

V.1. Tovar narxini to'lash

Tovarning oldi-sotdi kontraktida nazarda tutilgan narxini to'lash.

V.2. Litsenziyalar, ro'yxatnomalar va rasmiylashtirishlar

O'z tavakkalchiligi bilan va o'z hisobidan import litsenziyasini yoki boshqa rasmiy ruxsatnomani olish hamda tovar importi bo'yicha va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti bo'yicha barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

V.3. Tashish shartnomalari

Majburiyatlar yo'q.

umumiy qabul qilingan yoʻnalish boʻyicha kelishilgan belgilangan portga qadar tovar tashish shartnomasini tuzish.

B) sugʻurta shartnomasi boʻyicha Majburiyatlar yoʻq.

A.4. Tovarni yetkazib berish

Tovarni kema bortiga yuklab joʻnatish portida tayinlangan kunda voki belgilangan davr davomida yetkazib berish.

A.5. Xatarlarning oʻtishi

V.5-bandini hisobga olgan holda tovar kelishilgan yuklab joʻnatish portida kema tutqichi orqali oʻtgan paytiga qadar barcha xatarlarga masʼul boʻlish va tovarning yoʻqolishi yoki shikastlanishini toʻlash.

V.4. Yetkazib berilgan tovarni qabul qilish

Agar u A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan boʻlsa, yetkazib berilgan tovarni qabul qilish va uni tashuvchidan kelishilgan belgilangan portda olish.

V.5. Xatarlarning oʻtishi

Tovar yuklab joʻnatish paytida kema tutqichi orqali oʻtgan paytidan boshlab barcha xatarlarga masʼul boʻlish va tovarning yoʻqolishi yoki shikastlanishini toʻlash. Agar xaridor V.7-bandiga binoan bildiruvnoma yubormagan boʻlsa, kelishilgan sanadan yoki yuklab joʻnatish nazarda tutilgan davr tugallangan sanadan boshlab barcha xatarlarga masʼul boʻlish hamda tovarning yoʻqolishi yoki shikastlanishini toʻlash, bunda, biroq tovar kontraktga muvofiq tegishlicha individuallashtirilgan boʻlishi, yaʼni aniq ajratilib qoʻyishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilingan boʻlishi kerak.

A.6. Xarajatlarni taqsimlash

V.6-bandini hisobga olib: tovarni A.4-bandiga binoan yetkazib berish paytiga qadar unga taalluqli barcha xarajatlarni, shuningdek, A.3-bandidan kelib chiqadigan kira haqi va barcha boshqa xarajatlarni, shu jumladan, tashish shartnomasi doiralarida dengiz liniyalari tomonidan undirilishi mumkin bo'lgan yukdan tushirish portidagi yuklab jo'natishi xarajatlarini to'lash.

V.6. Xarajatlarni taqsimlash

A.3-bandini hisobga olgan holda u A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan paytidan boshlab tovarga doir barcha xarajatlarni to'lash, agar bunday xarajatlar va yig'imlar muntazam dengiz liniyalari tomonidan tashish shartnomasi dorirasida undirilmagan bo'lsa, tovarga doir va belgilangan portga kelishiga qadar tashish jarayonida paydo bo'lgan barcha xarajatlar va yig'imlarni, shu jumladan lixterga ortish xarajatlari va pichal yig'imlarini to'lash.

V.7-bandiga binoan tegishli bildiruvnoma bilan ta'minlanmagan taqdirda kelishilgan sanadan yoki yukni tushirish uchun belgilangan nazarda tutilgan davr tugagan sanadan boshlab tovarga taalluqli, ushbu sababga ko'ra qilingan qo'shimcha xarajatlarni to'lash, biroq tovar kontraktga muvofiq tegishli individuallashtirilishi, ya'ni aniq ajratib qo'yilishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilinishi kerak.

Tovar importi va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti munosabati bilan undiriladigan barcha boj-

lar, soliqlar va boshqa yig'imlarni, shuningdek, bojxona rasmiylashtiruvlarini bajarishga doir xarajatlarini to'lash.

A.7. Xaridorni xabardor qilish

Tovar kema bortiga yetkazib berilgani to'g'risida xaridorga o'z vaqtida bildiruvnoma, shuningdek, xaridor tovarni qabul qilish uchun odatdagi choralarni ko'ra olishi uchun zarur boshqa bildiruvnomani yuborish.

A.8. Yetkazib berish dalili-transport hujjati yoki muqobil elektron xabari

Agar boshqa narsa nazarda tutilmagan bo'lsa, o'z hisobidan xaridorni darhol kelishilgan belgilangan portga qadar odatdagi transport hujjati bilan ta'minlash. Ushbu hujjat (masalan, tovarni tasarruf etish konosamenti, tovarni tasarruf etmaslik konosamenti) kontraktda nazarda tutilgan tovar summasiga muvofiq kelishi, unga kelishilgan yuklab jo'natish davri doirasida sana qo'yilishi, xaridorni tovarni tashuvchidan belgilangan portda olish imkoniyatini ta'minlashi va, agar buning iloji bo'lmasa, xaridorga hujjatni yangi xaridorga topshirish (tovarni tasarruf etish konosamenti) yo'li bilan tovarni qayta sotishga

V.7. Sotuvchini xabardor qilish

Xaridorga tovarni yuklab jo'natish porti va yoki tayinlangan portni beliglash huquqi berilgan hollarda sotuvchiga bu haqda o'z vaqtida bildiruvnoma yuborish.

V.8. Yetkazib berish dalili-transport hujjati yoki muqobil elektron xabari

A.8-bandiga binoan, agar ukontrakt talablariga javob bersa, transport hujjatini qabul qilish.

imkon berish yoki tashuvchini xabardor qilish.

Transport hujjati bir nechta asl nusxalarda yozilgan hollarda xaridorga asl nusxalarning to'liq majumi taqdim etilishi kerak.

Agar transport hujjatida charter-partiya bog'lamasi mavjud bo'lsa, sotuvchi uning nusxasini ham taqdim etishi kerak.

Agar sotuvchi bilan xaridor elektron aloqa to'g'risida kelishib olishsa, avvalgi xatboshlarida eslatilgan hujjat elektron axborot ayirboshlash tizimi EDI da muqobil axborot bilan almashtirilishi mumkin.

A.9. Tekshirish, o'rab-joylash va markirovkalash

A.4-bandiga binoan tovar yetkazib berilishi uchun zarur nazorat operatsiyalari (sifatni tekshirish, o'lchash, tarozida tortish, o'rinlar sonini sanash) xarajatlarini to'lash, tovarning tashkil etilayotgan tashilishi uchun zarur bo'lgan o'rab-joylashni o'z hisobidan ta'minlash (agar ushbu savdo tarmog'ida o'ralmagan kontrakt konditsiyalaridagi tovar odatdagi hol bo'lmagandagina). O'ramga tegishli markirovka qo'yilishi kerak.

V.9. Tovarni tekshirib chiqish

Agar boshqa hol nazarda tutilmagan bo'lsa, yuklab jo'natishga qadar tovarlarni tekshirib chiqish xarajatlarini to'lash, bundan eksport qiluvchi mamlakatning hokimiyat organlari tayinlangan tekshirib chiqish mustasno.

A.10 Boshqa majburiyatlar

Xaridorga uning iltimosiga ko'ra, tavakkal qilishiga binoan va uning hisobidan, yuklab jo'natish va yoki tovarning kelib chiqish mamlakatida va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti uchun yozilgan yoki EIU tizimi orqali berilgan har qanday hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni (A.8-bandida eslatilganlaridan tashqari) olishda har tomonlama yordam ko'rsatish.

Xaridorni uning iltimosiga ko'ra sug'urtani rasmiylashtirishga doir zarur axborot bilan ta'minlash

V.10. Boshqa majburiyatlar

A.10-bandida tilga olingan hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni olish bilan bog'liq barcha xarajatlar va yig'implarni to'lash hamda sotuvchiga uning hujjatlarni olishda yordam ko'rsatganda qilgan xarajatlarini qoplash.

SIF yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari

«Qiymat, sug'urta va fraxt (kira haqi)» sharti sotuvchi «qiymat va fraxt (kira haqi)» shartlaridagidek majburiyatlarni o'z zimmasiga olishini anglatadi, lekin u xaridorning xatarini yukni yo'qolish yoki shikastlanishdan dengizda sug'urtalash bilan ta'minlashi shartligi qo'shimcha qilinadi. Sotuvchi sug'urta shartnomasini tuzadi va sug'urta badalini to'laydi. Xaridor shuni nazarda tutishi lozimki, CIF shartlarida sotuvchidan faqat sug'urtani mas'uliyatning eng kam hajmi bo'yicha ta'minlash talab qilinadi. Mas'uliyatning eng kam hajmi deganda sotuvchi tomonidan xaridor hisobidan harbiy harakatlar, ish tashlashlar, fuqarolar g'alayonlari va tartibsizliklari singari xatar turlari yukni sug'urtalashning ta'minlanishi tushuniladi. Sug'urta mas'uliyatining eng kam hajmi shartnomada ko'rsatilgan narxni qoplashi, 10% qo'shilishi (ya'ni umuman 110% bo'lishi) va

10% sug'urta badali hisoblanadigan shartnomada nazarda tutilgan valutada ta'minlanishi kerak.

☞ CIF yetkazib berish bazis shartlari paytida taraflarning asosiy majburiyatlari:

A. Sotuvchi	V. Xaridor
-------------	------------

A.1. Tovarni kontraktga muvofiq ta'minlash

Oldi-sotdi kontraktiga muvofiq tovarni hisob-varaq-faktura yoki muqobil elektron axboroti hamda tovarning kontraktida nazarda tutilgan shartlarga muvofiqligining har qanday boshqa tasdig'i bilan ta'minlash.

A.2. Litsenziyalar, ro'yxatnomalar va rasmiylashtirishlar

O'z tavakkalchiligi bilan va o'z hisobidan eksport litsenziyasini yoki boshqa ruxsatnomani olish hamda tovar eksporti uchun zarur barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

A.3. Tashish va sug'urta shartnomalari

A) tashish shartnomasi bo'yicha:

V.1. Tovar narxini to'lash

Tovarning oldi-sotdi kontraktida nazarda tutilgan narxini to'lash.

V.2. Litsenziyalar, ro'yxatnomalar va rasmiylashtirishlar

O'z tavakkalchiligi bilan va o'z hisobidan import litsenziyasini yoki boshqa rasmiy ruxsatnomani olish hamda tovar importi bo'yicha va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti bo'yicha barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

V.3. Tashish shartnomalari

Majburiyatlar yo'q.

odatdagi shartlarda o'z hisobidan kontrakt konditsiyalaridagi tovarni tashish uchun odatda foydalaniladigan turdagi dengiz kemasida (yoki daryo kemasida) umumiy qabul qilingan yo'nalish bo'yicha kelishilgan belgilangan portga qadar tovar tashish shartnomasini tuzish.

B) sug'urta shartnomasi bo'yicha:

xaridor yoki tovarni sug'urtalashdan manfaatdor har qanday boshqa shaxs bevosita sug'urtalovchiga da'vo bildirish huquqiga ega bo'lishi uchun kontraktida nazarda tutilgan shartlarda o'z hisobidan sug'urta shartnomasini tuzish.

Xaridorni sug'urta polisi yoki sug'urta xatarlari qoplanishini tasdiqlaydigan boshqa hujjat bilan ta'minlash.

Sug'urta shartnomasini obro'nufuzga ega sug'urtalovchilar yoki sug'urta kompaniyasi bilan tuzish va boshqa alohida kelishuv bo'lmagan holda London sug'urtalovchilari birlashmasining yuklarni sug'urtalash qoidolari yoki har qanday shu singari boshqa qoidalar nazarda tutilgan mas'uliyatning eng kam hajmini qoplashi kerak. Sug'urta ta'minotining amal qilish muddati V.5 va V.4-bandlarga muvofiq kelishi kerak. Xaridorning

talabiga binoan va uning hisobidan sotuvchi, agar buning iloji bo'lsa, harbiy xatarlar, ish tashlashlar, fuqarolar g'alayonlari va tartibsizliklari xatarlaridan sug'urta qilishni ta'minlashi kerak. Sug'urta summasining eng kam miqdori tovarning kontrakt qiymatini qoplashi va unga 10% qo'shilishi (ya'ni 110% bo'lishi) hamda kontrakt valutasida ifodalanishi kerak.

A.4. Tovarni yetkazib berish

Tovarni kema bortiga yuklab jo'natish portida tayinlangan kunda yoki belgilangan davr davomida yetkazib berish.

A.5. Xatarlarning o'tishi

V.5-bandini hisobga olgan holda tovar kelishilgan yuklab jo'natish portida kema tutqichi orqali o'tgan paytiga qadar barcha xatarlarga mas'ul bo'lish va tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishini to'lash.

V.4. Yetkazib berilgan tovarni qabul qilish

Agar u A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan bo'lsa, yetkazib berilgan tovarni qabul qilish va uni tashuvchidan kelishilgan belgilangan portda olish.

V.5. Xatarlarning o'tishi

Tovar yuklab jo'natish portida kema tutqichi orqali o'tgan paytdan boshlab tovarning yo'qolish yoki shikastlanish xatarlarining hammasiga mas'ul bo'lish.

Agar xaridor V.7-bandiga binoan bildiruvnoma yubormagan bo'lsa, kelishilgan sanadan yoki yuklab jo'natish nazarda tutilgan davr tugallangan sanadan boshlab tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishi barcha xatarlariga mas'ul bo'lish, biroq tovar kontraktga muvofiq tegishlicha in-

dividuallashtirilgan bo'lishi, ya'ni aniq ajratilib qo'yishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilingan bo'lishi kerak.

A.6. Xarajatlarni taqsimlash

V.6-bandini hisobga olib:

Tovarni A.4-bandiga binoan yetkazib berish paytiga qadar unga taalluqli barcha xarajatlarni, shuningdek A.3-bandidan kelib chiqadigan kira haqi va barcha boshqa xarajatlarni, shu jumladan tashish shartnomasi doiralarida dengiz liniyalari tomonidan undirilishi mumkin bo'lgan tovarni kema bortida yuklash xarajatlari va belgilangan portdagi barcha yuklash xarajatlari;

Eksport uchun nazarda tutilgan bo'xona rasmiylashtiruvlarini bajarishga doir xarajatlarni, shuningdek tovar eksporti paytida undiriladigan bojlar, soliqlar va boshqa yig'imlarni to'lash.

V.6. Xarajatlarni taqsimlash

A.3-bandini hisobga olib:

u A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan paytidan boshlab tovarga doir barcha xarajatlarni to'lash va, agar bunday xarajatlar va yig'imlar muntazam dengiz liniyalari tomonidan tashish shartnomasi doirasida undirilmagan bo'lsa, tovarga doir va belgilangan portga kelishiga qadar tashish jarayonida paydo bo'lgan barcha xarajatlar va yig'imlarni, shuningdek yukni bo'shatish, shu jumladan lixterga ortish xarajatlari va prichal yig'imlarini to'lash.

V.7-bandiga binoan tegishli bildiruvnoma bilan ta'minlanmagan taqdirda kelishilgan sanadan yoki yukni tushirish uchun belgilangan nazarda tutilgan davr tugagan sanadan boshlab tovarga taalluqli, ushbu sababga ko'ra qilingan qo'shimcha xarajatlarni to'lash, bunda tovar kontraktga muvofiq tegishlicha individuallashtirilishi, ya'ni aniq ajratib qo'yilishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilinishi kerak.

Tovar importi va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti munosabati bilan undiriladigan barcha bojlar, soliqlar va boshqa yig'imlarni, shuningdek, bojxona rasmiylashtiruvlarini bajarishga doir xarajatlarini to'lash.

A.7. Xaridorni xabardor qilish

Tovar kema bortiga yetkazib berilgani to'g'risida xaridorga o'z vaqtida bildiruvnoma, shuningdek, xaridor tovarni qabul qilish uchun odatdagi choralarni ko'ra olishi uchun zarur boshqa bildiruvnomani yuborish.

A.8. Yetkazib berish dalili-transport hujjati yoki muqobil elektron xabari

Agar boshqa narsa nazarda tutilmagan bo'lsa, o'z hisobidan xaridorni darhol kelishilgan belgilangan portga qadar odatdagi transport hujjati bilan ta'minlash. Ushbu hujjat (masalan, tovarni tasarruf etish konosamenti, tovarni tasarruf etmaslik dengiz yuk xati yoki daryo konosamenti) kontrakt tovarini qoplashi, kelishilgan yuklab jo'natish davri doirasida sana qo'yilishi, xaridorni tovarni tashuvchidan belgilangan portda olish imkoniyatini ta'minlashi va, agar

V.7. Sotuvchini xabardor qilish

Xaridorga tovarni yuklab jo'natish muddati va/yoki portini belgilash huquqi berilgan holda sotuvchiga bu haqda o'z vaqtida bildiruvnoma yuborish.

V.8. Yetkazib berish dalili-transport hujjati yoki muqobil elektron xabari

A.8-bandiga binoan agar u kontrakt talablariga javob bersa, transport hujjatini qabul qilish.

kelishilmagan bo'lsa, xaridorga tovarni yangi xaridorga hujjatni (tovarni tasarruf etish konoamenti) topshirish yoki tashuvini xabardor qilish yo'li bilan qayta sotish imkonini berish.

Transport hujjati bir nechta asl nusxalarda yozilgan hollarda xaridorga asl nusxalarning to'liq majumi taqdim etilishi kerak.

Agar transport hujjatida charter-partiya bog'lamasi mavjud bo'lsa, sotuvchi uning nusxasini ham taqdim etishi kerak. Agar sotuvchi bilan xaridor elektron aloqa to'g'risida kelishib olishsa, avvalgi xatboshlarida eslatilgan hujjat elektron axborot ayirboshlash tizimi EDI da muqobil axborot bilan almashtirilishi mumkin.

A.9. Tekshirish, o'rab-joylash va markirovkalash

A.4-bandiga binoan tovar yetkazib berilishi uchun zarur nazorat operatsiyalari (sifatni tekshirish, o'lchash, tarozida tortish, o'rinlar sonini sanash) xarajatlarini to'lash. Tovarining tashkil etilayotgan tashilishi uchun zarur bo'lgan o'rab-joylashni o'z hisobidan ta'minlash (agar ushbu savdo tarmog'ida o'ralmagan kontrakt konditsiyalaridagi tovarni yuklab jo'natish odatdagi

V.9. Tovarni tekshirib chiqish

Agar boshqa hol nazarda tutilmagan bo'lsa, yuklab jo'natishga qadar tovarlarni tekshirib chiqish xarajatlarini to'lash, bundan eksport qiluvchi mamlakatning hokimiyat organlari tayinlangan, tekshirib chiqish mustasno.

hol bo'lmasa). O'ramga tegishli markirovka qo'yilishi kerak.

A.10 boshqa majburiyatlar

Xaridorga uning iltimosiga ko'ra, tavakkal qilishiga binoan va uning hisobidan, yuklab jo'natish va/yoki uning kelib chiqish mamlakatida, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti uchun yozilgan yoki EDI tizimi orqali berilgan har qanday hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni (A.8-bandida eslatilganlaridan tashqari) olishda har tomonlama yordam ko'rsatish.

V.10. Boshqa majburiyatlar

A.10-bandida tilga olingan hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni olish bilan bog'liq barcha xarajatlar va yig'imlarni to'lash hamda sotuvchiga uning hujjatlarni olishda yordam ko'rsatganda qilgan xarajatlarini qoplash.

Sotuvchining uning iltimosiga ko'ra sug'urtani rasmiylashtirishiga doir zarur axborot bilan ta'minlash.

SRT yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari

CPT -- «...ga qadar (importchining chegarasiga qadar) tashish haqi to'langan» sharti sotuvchi importchi chegarasining kelishilgan belgilangan joyiga qadar tovarni tashish uchun kira haqini to'lashini anglatadi. Tovarni buzish yoki shikastlanish xatari, shuningdek, tovar tashuvchiga yetkazib berilganidan keyin yuz bergan voqealar oqibatida yuz bergan istalgan qo'shimcha xarajatlar sotuvchidan xaridorga tovar tashuvchiga berilgan paytda o'tadi. Tashuvchi-tashish shartnomasiga muvofiq o'z zimmasiga kontrakt yukini temir yo'l, avtomobil, dengiz, havo va daryo transportida yoki ana shu transport turlari birikuvida tashishni amalga oshirish yoxud ta'minlash majburiyatini oladigan shaxsdir. Agar kelishilgan belgilangan punktga qadar tashish uchun bir nechta tashuvchidan foydalanilsa, xatar birinchi tashuvchidan tovarni topshirish paytida ikkinchi tashuvchiga va hokazolarga o'tadi.

CPT yetkazib berish sharti bo'yicha sotuvchi eksport uchun tovarni bojxonada holi qilishni ta'minlashi kerak. Ushbu shartdan

tovarni istalgan turdagi transportda, shu jumladan, multimodal transportda tashish paytida foydalanish mumkin.

“CPT” yetkazib berish bazis shartlari paytida taraflarning asosiy majburiyatlari:

A. Sotuvchi	V. Xaridor
<p>A.1. Tovarni kontraktga muvofiq ta'minlash Oldi-sotdi kontraktiga muvofiq tovarni hisob-varaq-faktura yoki muqobil elektron axboroti hamda tovarning kontraktida nazarda tutilgan shartlarga muvofiqligining har qanday boshqa tasdig'i bilan ta'minlash.</p>	<p>V.1. Tovar narxini to'lash Tovarning oldi-sotdi kontraktida nazarda tutilgan narxini to'lash.</p>
<p>A.2. Litsenziyalar, ro'yxatnomalar va rasmiylashtirishlar O'z tavakkalchiligi bilan va o'z hisobidan eksport litsenziyasini yoki boshqa ruxsatnomani olish hamda tovar eksporti uchun zarur barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.</p>	<p>V.2. Litsenziyalar, ro'yxatnomalar va rasmiylashtirishlar O'z tavakkalchiligi bilan va o'z hisobidan import litsenziyasini yoki boshqa ruxsatnomani olish hamda tovar importi bo'yicha va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti bo'yicha barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.</p>
<p>A.3. Tashish va sug'urta shartnomalari A) tashish shartnomasi bo'yicha Odatdagi shartlarda tovarni nazarda tutilgan belgilangan</p>	<p>V.3. Tashish shartnomalari Majburiyatlar yo'q.</p>

joyda kelishilgan punktga qadar odatdagi yoʻnalish bilan va umumiy qabul qilingan usulda tashish shartnomasini tuzish. Agar punkt kelishilmagan yoki belgilanmagan boʻlsa, sotuvchining oʻzi nazarda tutilgan joyda eng maqbul deb biladigan punktni tanlab olishi mumkin:

B) sugʻurta shartnomasi boʻyicha

Majburiyatlar yoʻq.

A.4. Tovarni yetkazib berish

Belgilangan kunda yoki belgilangan davr davomida kelishilgan belgilangan joyga qadar tashish uchun tovarni tashuvchiga yoki bir nechta tashuvchidan foydalanilganda ulardan birinchisiga yetkazib berish.

A.5. Xatarlarning oʻtishi

V.5-bandini hisobga olgan holda uni A.4-bandiga binoan yetkazib berish paytiga qadar tovarning yoʻqolishi yoki shikastlanishiga doir bircha xatarlarga masʼul boʻlish.

V.4. Yetkazib berilgan tovarni qabul qilish

V.5. Xatarlarning oʻtishi

A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan paytdan boshlab tovarning yoʻqoilishi yoki shikastlanishiga doir barcha xatarlarga masʼul boʻlish.

Agar xaridor V.7-bandiga binoan bildiruvnoma yubormagan boʻlsa, kelishilgan sanadan yoki nazarda tutilgan yetkazib berish davrining tugash sanasidan boshlab tovarga taalluqli barcha xatarlariga masʼul boʻlish, biroq tovar kontraktga

muvofiq tegishli individuallashtirilgan bo'lishi, ya'ni aniq ajratilib qo'yishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilingan bo'lishi kerak.

A.6. Xarajatlarni taqsimlash

V.6-bandini hisobga olib:

tovarni A.4-bandiga binoan yetkazib berish paytiga qadar unga taalluqli barcha xarajatlarni, shuningdek, A.3.a)-bandidan kelib chiqadigan kira haqi va barcha boshqa xarajatlarni, shu jumladan, kira haqiga kiritilgan yoki sotuvchi tashish shartnomasiga binoan yuklab ortish va belgilangan joyda yukni tushirish xarajatlari;

Eksport uchun nazarda tutilgan bojxona rasmiylashtirishlarini bajarishga doir xarajatlarni, shuningdek, tovar eksporti paytida undiriladigan bojlar, soliqlar va boshqa yig'imlarni to'lash.

V.6. Xarajatlarni taqsimlash

A.3-bandini hisobga olgan holda u A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan paytidan boshlab tovarga doir barcha xarajatlarni to'lash va, agar bunday xarajatlar va yig'imlar kira haqiga kiritilmagan yoki sotuvchi talafotlarni A.3.a)-bandiga binoan tashish shartnomasi doirasidagina sodir etgan bo'lsa, kelishilgan belgilangan joyga qadar tovarga taalluqli bo'lgan va tashish jarayonida paydo bo'lgan barcha xarajatlar va yig'imlarni, shuningdek tushirish xarajatlarini to'lash.

V.7-bandiga binoan tegishli bildiruvnoma bilan ta'minlanmagan taqdirda kelishilgan sanadan yoki yukni jo'natishning nazarda tutilgan muddatining tugash sanasidan boshlab tovarga taalluqli, ushbu sababga ko'ra qilingan qo'shimcha xarajatlarni to'lash, bunda tovar kontraktga muvofiq tegishli individuallashtirilishi, ya'ni aniq ajratib qo'yilishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilinishi kerak.

Tovar importi va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti munosabati bilan undiriladigan barcha bojlar, soliqlar va boshqa rasmiy yig'imlarni, shuningdek, bojxona rasmiylashtiruvlarini bajarishga doir xarajatlarini to'lash

A.7. Xaridorni xabardor qilish

Tovar kema bortiga yetkazib berilgani to'g'risida xaridorga o'z vaqtida bildiruvnoma, shuningdek, xaridor tovarni qabul qilish uchun odatdagi choralarini ko'ra olishi uchun zarur boshqa bildiruvnomani yuborish.

A.8. Yetkazib berish dalili-transport hujjati yoki muqobil elektron xabari

Xaridorni sotuvchi hisobidan odatdagi transport hujjati (masalan, tovarni tasarruf etish konosamenti, aviatsiya yukxati, temir yo'l yukxati, avtomobil yukxati yoki multimodal transport hujjati) bilan ta'minlash.

Agar sotuvchi bilan xaridor elektron aloqa to'g'risida kelishib olishgan bo'lsa, oldingi xatboshida tilga olingan hujjat elektron axborot ayirboshlash tizimi EDI da muqobil axborot bilan almashtirilishi mumkin.

V.7. Sotuvchini xabardor qilish

Agar xaridorga tovarni yuklab jo'natish muddatini va/yoki tayinlangan punktni belgilash huquqi berilgan bo'lsa, sotuvchiga bu haqda o'z vaqtida bildiruvnoma yuborish.

V.8. Yetkazib berish dalili-transport hujjati yoki muqobil elektron xabari

Agar u kontrakt talablariga javob bersa, transport hujjatini A.8-bandiga binoan qabul qilish.

A.9. Tekshirish, o‘rab-joylash va markirovkalash

A.4-bandiga binoan tovar yetkazib berilishi uchun zarur nazorat operatsiyalari (sifatni tekshirish, o‘lchash, tarozida tortish, o‘rinlar sonini sanash) xarajatlarini to‘lash. Tovarning tashkil etilayotgan tashilishi uchun zarur bo‘lgan o‘rab-joylashni o‘z hisobidan ta‘minlash (agar ushbu savdo tarmog‘ida o‘ralmagan kontrakt konditsiyalaridagi tovarni yuklab jo‘natish odatdagi hol bo‘lmasa). O‘ramga tegishli markirovka qo‘yilishi kerak.

A.10. Boshqa majburiyatlar

Xaridorga uning iltimosiga ko‘ra, tavakkal qilishiga binoan va uning hisobidan, yuklab jo‘natish va/yoki uning kelib chiqish mamlakatida va, agar zarur bo‘lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti uchun yozilgan yoki EDI tizimi orqali berilgan har qanday hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni (A.8-bandida eslatilganlaridan tashqari) olishda har tomonlama yordam ko‘rsatish. Xaridorni uning iltimosiga ko‘ra sug‘urtani rasmiylashtirishiga doir zarur axborot bilan ta‘minlash.

V.9. Tovarni tekshirib chiqish

Agar boshqa hol nazarda tutilmagan bo‘lsa, yuklab jo‘natishga qadar tovarlarni tekshirib chiqish xarajatlarini to‘lash, bundan eksport qiluvchi mamlakatning hokimiyat organlari tayinlangan, tekshirib chiqish mustasno.

V.10. Boshqa majburiyatlar

A.10-bandida tilga olingan hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni olish bilan bog‘liq barcha xarajatlar va yig‘imlarni to‘lash hamda sotuvchiga uning hujjatlarni olishda yordam ko‘rsatganda qilgan xarajatlarini qoplash.

SIR yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari

A. Sotuvchi

A.1. Tovarni kontraktga muvofiq ta'minlash

Oldi-sotdi kontraktga muvofiq tovarni hisob-varaq-faktura yoki muqobil elektron axboroti hamda tovarning kontraktida nazarda tutilgan shartlarga muvofiqligining har qanday boshqa tasdig'i bilan ta'minlash.

A.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

O'z tavakkalchiligi bilan va o'z hisobidan eksport litsenziyasini yoki boshqa ruxsatnomani olish hamda tovar eksporti uchun zarur barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

A.3. Tashish va sug'urta shartnomalari

A) tashish shartnomasi bo'yicha:

odatdagi shartlarda o'z hisobidan importchi chegarasidagi nazarda tutilgan belgilangan joyda kelishilgan punktga qadar oddiy yo'nalishda va

V. Xaridor

V.1. Tovar narxini to'lash

Tovarning oldi-sotdi kontraktida nazarda tutilgan narxini to'lash.

V.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

O'z tavakkalchiligi bilan va o'z hisobidan import litsenziyasini yoki boshqa ruxsatnomani olish hamda tovar importi bo'yicha va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti bo'yicha barcha bojxona rasmiylashtirishlarini bajarish.

V.3. Tashish shartnomasi

Majburiyatlar yo'q.

umuniy qabul qilingan usul bilan tashish shartnomasini tuzish. Agar punkt kelishilmagan yoki belgilanmagan bo'lsa, sotuvchining o'zi eng maqbul deb biladigan nazarda tutilgan belgilangan joyda punktni tanlashi mumkin.

A.4 Tovarni yetkazib berish

Tovarni tashuvchining ixtiyoriga yoki, agar bir nechta tashuvchi nazarda tutilgan bo'lsa, ularda birinchisining ixtiyoricha ko'rsatilgan belgilangan joyga, shartlangan sanaga yoki belgilangan davr davomida tashish uchun yetkazib berish.

A.5. Xatarlarning o'tishi

Tovar A.4-bandiga binoan yetkazib beriladigan vaqtga qadar tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishining butun xatariga mas'ul bo'lish.

V.4. Yetkazib berilgan tovarni qabul qilish

A.4-bandiga binoan yetkazib berilganidan keyin tovarni qabul qilish yoki uni tashuvchidan ko'rsatilgan belgilangan joyda olish.

V.5. Xatarlarning o'tishi

A.4-bandiga binoan tovar yetkazib berilgan vaqtdan boshlab tovar yo'qolishi yoki shikastlanishining butun xatariga mas'ul bo'lish.

Agar sotuvchi V.7-bandiga binoan ogohlanirilmagan bo'lsa, kelishilgan sanadan yoki yetkazib berish uchun belgilangan davrning tugashi sanasidan boshlab tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishining butun xatariga mas'ul bo'lish, bunda tovar mazkur shartnomaning ashyosida sifatida tegishli

tarzda identifikatsiya qilinishi kerak.

A.6. Xarajatlarni taqsimlash

V.6-bandini hisobga olib:

tovarni A.4-bandiga binoan yetkazib berish paytiga qadar unga taalluqli barcha xarajatlarni, shuningdek A.3. a)-bandidan kelib chiqadigan kira haqi va barcha boshqa xarajatlarni, shu jumladan, tovarni yuklab jo'natishga va uni belgilangan joyda bo'shatishga doir kira haqiga kiritilgan yoki sotuvchi qilgan xarajatlarni to'lash;

ekspert uchun nazarda tutilgan bo'xona rasmiylashtiruvlarini bajarishga doir xarajatlarni, shuningdek, tovar eksporti paytida undiriladigan barcha bojlar, soliqlar va boshqa rasmiy yig'imlarni to'lash.

V.6. Xarajatlarni taqsimlash

A.3-bandini hisobga olib, u A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan paytidan boshlab tovarga doir barcha xarajatlarni to'lash va, agar bunday xarajatlar va yig'imlar kira haqiga kiritilmagan yoki sotuvchi tomonidan A.3. a)-bandiga binoan tashish shartnomasi doirasida ziyon yetkazilgan bo'lsa, tovarga doir va kelishilgan belgilangan joyga kelishiga qadar tashish jaryonida paydo bo'lgan barcha xarajatlar va yig'imlarni, shuningdek, yukni bo'shatish xarajatlarini to'lash V.7-bandiga binoan bildiruvnoma bilan ta'minlanmagan taqdirda kelishilgan sanadan yoki nazarda tutilgan jo'natish muddati tugagan sanadan boshlab tovarga taalluqli, ushbu sababga ko'ra qilingan qo'shimcha xarajatlarni to'lash, biroq tovar kontraktga muvofiq tegishli individuallashtirilishi, ya'ni aniq ajratib qo'yilishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilinishi kerak.

Tovar importi va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti munosabati

bilan undiriladigan barcha bojlar, soliqlar va boshqa yig'imlarni, shuningdek, bojxona rasmiylashtiruvlarini bajarishga doir xarajatlarni to'lash.

A.7. Xaridorni xabardor qilish

Tovar belgilangan joyga yetkazib berilgani to'g'risida xaridorga o'z vaqtida bildiruvnoma, shuningdek, xaridor tovarni qabul qilishga tayyorlanish uchun odatdagi choralarni ko'ra olishiga doir istalgan boshqa bildiruvnomani yuborish.

A.8. Yetkazib berish dalili-transport hujjati yoki muqobil elektron xabari

Xaridorni o'z hisobidan odatdagi transport hujjati (masalan, tovarni tasarruf etish konosamenti, aviatsiya yukxati, temir yo'l yukxati, avtomobil yukxati yoki multimodal transport hujjati) bilan ta'minlash.

Agar sotuvchi bilan xaridor elektron aloqa to'g'risida kelishib olishgan bo'lsa, tilga olingan hujjat elektron axborot ayirboshlash tizimi EDI da muqobil axborot bilan almashirilishi mumkin.

V.7. Sotuvchin xabardor qilish

Xaridorga tovarni yuklab jo'natish muddati va/yoki tayinlagan punktni belgilash huquqi berilgan hollarda sotuvchiga bu haqda o'z vaqtida bildiruvnoma yuborish.

V.8. Yetkazib berish dalili-transport hujjati yoki muqobil elektron xabari

Agar u kontrakt talablariga javob bersa, A.8-bandi talablariga binoan transport hujjatini qabul qilish.

A.9. Tekshirish, o‘rab-joylash va markirovkalash

A.4-bandiga binoan tovar yetkazib berilishi uchun zarur nazorat operatsiyalari (sifatida tekshirish, o‘lchash, tarozida tortish, o‘rinlar sonini sanash) xarajatlarini to‘lash. Tovarning tashkil etilayotgan tashilishi uchun zarur bo‘lgan o‘rab-joylashni o‘z hisobidan ta‘minlash (agar ushbu savdo tarmog‘ida o‘ralmagan kontrakt konditsiyalaridagi tovarni jo‘natish odatdagi hol bo‘lmasa). O‘ramga tegishli markirovka quyilishi kerak.

A.10. Boshqa majburiyatlar

Xaridorga uning iltimosiga ko‘ra va uning hisobidan yuklab jo‘natish va/yoki tovarning kelib chiqish mamlakatida va, agar zarur bo‘lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti uchun yozilgan yoki EDI tizimi orqali berilgan har qanday hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni (A.8-bandida eslatilganlaridan tashqari) olishda har tomonlama yordam ko‘rsatish.

Xaridorni uning iltimosiga ko‘ra sug‘urtani rasmiylashtirishga doir zarur axborot bilan ta‘minlash.

V.9. Tovarni tekshirib chiqish

Agar boshqa hol nazarda tutilmagan bo‘lsa, yuklab jo‘natishga qadar tovarlarni tekshirib chiqish xarajatlarini to‘lash, bundan eksport qiluvchi mamlakatning hokimiyat organlari tayinlangan tekshirib chiqish mustasno.

V.10. Boshqa majburiyatlar

A.10-bandida tilga olingan hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni olish bilan bog‘liq barcha xarajatlar va yig‘imlarni to‘lash hamda sotuvchiga uning hujjatlarni olishda yordam ko‘rsatganda qilgan xarajatlarini qoplash.

2. Yetkazib berish shartining D guruhining tavsifi

DBQning 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-ko'rsatmasiga asosan bojxona organlariga bojxona qiymatini nazorat qilishda Inkoterms-2010 shartlarini qo'llanilishini vazifa qilib belgilab berildi. Shu jumladan Inkoterms -2000dagi D guruhidagi yetkazib berish shartlari DAF va DES shartlari o'rniga – DAP, DEQ va DDU shartlari o'rniga – DAT yetkazib berish shartlari kiritildi.

Yetkazib berish shartining D guruhidan DAF (Franko-chegarasigacha yetkazib kelish), DES (Franko-kemagacha yetkazib kelish), DEQ (Franko-prichalgacha yetkazib kelish), DDU (Bojlarni to'lamasdan yetkazib berish) shartlari chiqarib tashlandi.

D guruhi (Yetkazib berish)

Transporting istalgan turida tashish.

D guruhi 3 ta yetkazib berish shartni o'z ichiga oladi.

DAT Delivered At Terminal (... named terminal of destination) – Terminalda (...terminal nomi) yetkazib berish. Bunda tovar xaridorning ixtiyoriga transport vositasidan tushirilmagan holda taqdim etiladi. Ko'proq multimodal tashuvlar uchun qo'llaniladi. Logistika bo'yicha ekspertlarning baholashlaricha, terminalgacha yetkazib berish ko'proq portda logistika amaliyotiga mos keladi.

DAP Delivered At Point (... named point of destination) – Punctda (...punkt nomi) yetkazib berish. *Tayinlangan joyga yetkazib berish* shuni anglatadiki, kelishilgan tayinlangan joyga kelgan, yukdan tushirishga tayyor transport vositasida tovar xaridorning tasarrufiga taqdim etilganda sotuvchi yetkazib berishni amalga oshirgan hisoblanadi. Sotuvchi tovarni aytilgan joyga yetkazib berish bilan bog'liq barcha xatarlarni zimmasiga oladi.

Taraflarga kelishilgan tayinlangan joy punktini aniq belgilash tavsiya qilinadi, chunki ungacha xatarlar sotuvchi zimmasida bo'ladi. Unga bunday tanlov aniq aks ettirilgan tashish shartnomalarini ta'minlash tavsiya qilinadi. Agar sotuvchi uning tashish shartnomasiga ko'ra kelishilgan tayinlangan joydagi yukdan tushirish xarajatlarini to'lasa, u xaridordan ularni qoplashni talab qilishga, agar taraflar boshqacha kelishuv tuzmagan bo'lsalar, haqli bo'lmaydi.

DAP sotuvchidan olib chiqish uchun bojxona rasmiyatchiliklarini bajarishni, agar ular qo'llansa, talab qiladi.

DDP Delivered Duty Paid (... named place of destination) – Boj to'lagan holda (... tayinlangan joy nomi) yetkazib berish. «Boj to'lagan holda yetkazib berish» sharti tovar import qiluvchi mamlakatning kelishilgan joyida xaridor tasarrufiga berilganda sotuvchining yetkazib berish bo'yicha majburiyatlari bajarilgan deb hisoblanishini anglatadi. Sotuvchi import bo'yicha bojxona tozalashi (rasmiylashtiruvi)dan o'tgan tovarni topshirish joyiga qadar yetkazib berish bilan bog'liq barcha xatarlar va xarajatlarga, shu jumladan bojlar, soliqlar va boshqa yig'imlarga mas'ul bo'lishi kerak. Agar sotuvchi import litsenziyasini olishning bevosita yoki bilvosita imkoniyatiga ega bo'lmasa, u holda mazkur yetkazib berish shartidan foydalanmaslik kerak.

DDP Delivered Duty Paid (... named place of destination) – Boj to'lagan holda yetkazib berish (kelishilgan belgilangan joy)».

«Boj to'lagan holda yetkazib berish» sharti tovar import qiluvchi mamlakatning kelishilgan joyida xaridor tasarrufiga berilganda sotuvchining yetkazib berish bo'yicha majburiyatlari bajarilgan deb hisoblanishini anglatadi. Sotuvchi import bo'yicha bojxona tozalashidan o'tgan tovarni topshirish joyiga qadar yetkazib berish bilan bog'liq barcha xatarlar va xarajatlarga, shu jumladan bojlar, soliqlar va boshqa yig'imlarga mas'ul bo'lishi kerak. Agar EXW yetkazib berish sharti sotuvchi majburiyatlarining eng kam hajmi nazarda tutsa, DDP sharti ularning eng ko'p hajmini nazarda tutadi.

Agar sotuvchi import litsenziyasini olishning bevosita yoki bilvosita imkoniyatiga ega bo'lmasa, mazkur yetkazib berish shartidan foydalanmaslik kerak. Agar taraflar import bo'yicha tovarning bojxona tozalashi va boj to'lashni xaridor amalga oshirishi to'grisida kelishib olishsa, DDP yetkazib berish shartidan foydalanish zarur.

DDP yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari quyidagilardan iborat:

A. Sotuvchi	V.Xaridor
-------------	-----------

A.1. Tovarni kontraktga muvofiq ta'minlash

Tovarni oldi-sotdi kontraktiga muvofiq hisobvara-q-faktura yoki muqobil elektron axboroti hamda tovarning kontraktida nazarda tutilgan shartlarga muvofiqligining har qanday boshqa tasdig'i bilan ta'minlash.

A.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

O'z tavakkalchiligiga binoan va o'z hisobidan eksport va import litsenziyalarini yoki boshqa ruxsatnomani olish hamda tovar eksporti va importi bo'yicha va, agar zarur bo'lsa, uning uchinchi mamlakat orqali tranziti bo'yicha barcha bojxona rasmiylashtiruvlarini bajarish.

A.3. Tashish va sug'urta shartnomalari

a) tashish nazarda tutilgan belgilangan portdagi kelishilgan joyga qadar odatdagi yo'nalishda va umumqabul qilingan usul bilan tovarni tashish shartnomasini tuzish.

Agar yetkazib berish punkti kelishilmagan bo'lsa, sotuvchining

V.1. Tovar narxini to'lash

Tovarning oldi-sotdi kontraktida nazarda tutilgan narxini to'lash.

V.2. Litsenziyalar, ruxsatnomalar va rasmiylashtirishlar

Sotuvchiga uning iltimosiga ko'ra, o'z tavakkalchiligiga binoan va uning hisobidan import litsenziyasini yoki import tovari olish uchun zarur boshqa ruxsatnomani olishda har tomonlama yordam ko'rsatish.

V.3. Tashish shartnomasi

Majburiyatlar yo'q.

o'zi kelishilgan belgilangan joydagi eng maqbul deb hisoblangan punktni tanlashi mumkin.

b) sug'urta shartnomasi bo'yicha majburiyatlar yo'q.

A.4. Tovarni yetkazib berish

A.3-bandiga binoan tovarni xaridor tasarrufiga belgilangan kunda yoki belgilangan davr mobaynida taqdim etish

A.5. Xatarlarning o'tishi

A.4-bandiga binoan yetkazib berilgan paytga qadar V.5-bandini hisobga olgan holda barcha xatarlarga mas'ul bo'lish hamda tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishini to'lash.

V.4. Yetkazib berilgan tovarni qabul qilish

Tovar A.4-bandiga binoan xaridor tasarrufiga taqdim etilganda yetkazib berilgan tovarni qabul qilish.

V.5. Xatarlarning o'tishi

Tovar uning tasarrufiga A.4-bandiga binoan taqdim etilgan paytdan boshlab barcha xatarlarga mas'ul bo'lish hamda tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishini to'lash.

Agar xaridor V.2-bandiga binoan o'z majburiyatlarini bajar-masa, u barcha qo'shimcha xatarlarga mas'ul bo'ladi hamda ana shu sababga ko'ra yuzaga kelgan tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishini to'laydi, agar V.7-bandiga binoan bildiruvno-ma yuborilmagan bo'lsa, keli-shilgan sanadan yoki nazarda tutilgan yetkazib berish davri tugagan sanadan boshlab barcha xatarlarga mas'ul bo'ladi hamda tovarning yo'qolishi yoki shikastlanishini to'laydi, biroq bunda tovar kontraktga muvofiq

tegishli tarzda individuallashtirilishi, ya'ni aniq ajratib qo'yilishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilinishi kerak.

A.6. Xarajatlarni taqsimlash

V.6-bandini hisobga olib:

A.3.a)-bandida ko'rsatilgan xarajatlarga qo'shimcha sifatida tovarga taalluqli barcha xarajatlarni uni A.4-bandiga binoan yetkazib berish paytiga qadar tovarga taalluqli bo'lgan barcha xarajatlarni to'lash.

Eksport uchun zarur bo'xona rasmiylashtiruvlarini bajarish xarajatlarini, shuningdek, A.4-bandiga binoan yetkazib berishdan oldin eksport paytida va, agar zarur bo'lsa, uchinchi mamlakat orqali tranzit paytida undiriladigan barcha bojlar, soliqlar va boshqa yig'imlarni to'lash.

A.7. Xaridorni xabardor qilish

Xaridorga tovar jo'natilgani haqida o'z vaqtida bildiruvnoma, shuningdek, xaridor tovarni qabul qilishga tayyorgarlik ko'rishi uchun zarur har qanday boshqa bildiruvnoma yuborish.

V.6. Xarajatlarni taqsimlash

A.4-bandiga binoan tovar belgilangan punktda uning tasarrufiga taqdim etilgan paytdan boshlab tovarga taalluqli barcha xarajatlarni to'lash.

Agar xaridor A.4-bandiga binoan, uning tasarrufiga berilgan tovarning yetkazib berilishi qabul qilishini ta'minlamasa yoki V.7-bandiga binoan bildiruvnoma yubormagan bo'lsa, ana shu sabablarga ko'ra qilingan barcha qo'shimcha xarajatlarni to'lash, bunda tovar kontraktga muvofiq tegishli tarzda individuallashtirilishi, ya'ni aniq ajratib qo'yilishi yoki kontrakt tovari sifatida boshqacha tarzda identifikatsiya qilinishi shart.

V.7. Sotuvchini xabardor qilish

Xaridorga kelishilgan davr doirasida yetkazib berishning aniq muddatini va/yoki yetkazib berilgan tovarni qabul qilish joyini belgilash huquqi berilgan hollarda sotuvchiga bu haqda o'z vaqtida bildiruvnoma yuborish.

A.8. Yetkazib berish dalil-tarnsport hujjati yoki muqobil elektron xabari

Xaridorni sotuvchi hisobidan tovar berilishiga farmoyish va/yoki xaridorga yetkazib berilgan tovarni qabul qilish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan odatdagi transport hujjati (masalan, tovarni tasarruf etish konosamenti, tovarni tasarruf etmaslik dengiz yukxati, daryo yukxati, temir yo'l yukxati, avtomobil yukxati yoki multimodal transport hujjati) bilan ta'minlash.

Agar sotuvchi bilan xaridor elektron aloqa to'g'risida kelishib olishgan bo'lsalar, tilga olingan hujjat EDI tizimida muqobil axborot bilan almashirilishi mumkin.

A.9. Tekshirish, o'rab-joylash va markirovkalash

A.4-bandiga binoan tovarni yetkazib berish uchun zarur nazorat operatsiyalari (sifatni tekshirish, o'lchash, tarozida tortish, o'rinlar sonini sanash) xarajatlarini to'lash. Yetkazib berish uchun zarur bo'lgan o'rab-joylashni o'z hisobidan ta'minlash (agar mazkur savdo tarmog'ida o'ralmagan kontrakt konditsiyalaridagi tovarni jo'natish odatdagi

V.8. Yetkazib berish dalil-tarnsport hujjati yoki muqobil elektron xabari

A.8-bandiga binoan tovar berilishi uchun farmoyish yoki transport hujjatini berish.

V.9. Tovarni tekshirib chiqish

Agar boshqa hol nazarda tutilmagan bo'lsa, yuklab jo'natishga qadar tovarlarni tekshirib chiqish xarajatlarini to'lash, bundan eksport qiluvchi mamlakatning hokimiyat organlari tayinlangan tekshirib chiqish mustasno.

hol bo'lmasa). O'ramga tegishli markirovka qo'yilishi kerak.

A.10. Boshqa majburiyatlar

V.10-bandida tilga olingan hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni olish bilan bog'liq barcha xarajatlar va yig'implarni to'lash hamda hujjatlarni olishda yordam ko'rsatilishiga doir qilingan xarajatlarni qoplash. Xaridorni uning iltimosiga ko'ra sug'urtani rasmiylashtirishga oid zarur axborot bilan ta'minlash.

V.10 Boshqa majburiyatlar

Sotuvchiga uning iltimosiga ko'ra, uning tavakkalchiligiga binoan va o'z hisobidan import qilinuvchi mamlakatda yozilgan yoki EDI tizimi bo'yicha yuborilgan, sotuvchiga tovarni mazkur qoidalarga muvofiq xaridor tasarrufiga taqdim etish maqsadida talab qilinishi mumkin bo'lgan har qanday hujjatlar yoki muqobil elektron axborotlarni olishda har tomonlama yordam ko'rsatish.

Nazorat uchun savollar

1. Yetkazib berish shartining S guruhi (asosiy tashish haqi to'lanmagan)ning qisqacha tavsifi
2. SFR yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari.
3. SIF yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari.
4. SRT yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari.
5. SIR yetkazib berish shartida sotuvchi va xaridorning majburiyatlari.
6. Yetkazib berish shartining D guruhi (yetib kelish)ni qisqacha tavsiflang.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 19-sentabrdagi 198-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash tartibi to'g'risidagi Nizom».
3. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 1998-yil 13-yanvarda 390-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnoma».
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2016-yil 6-aprelda 2773-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona yuk deklaratsiyasini to'ldirish tartibi to'g'risidagi Yo'riqnoma».
5. Davlat bojxona qo'mitasining 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-son ko'rsatmasi.

V BOB. OLIB KIRILADIGAN TOVARGA DOIR BITIM QIYMATIGA OID USUL HAMDA NAZORAT QILISH ALGORITMI

Reja:

1. Olib kiriladigan tovarning bojxona qiymatini aniqlash usullari.
2. Olib kiriladigan tovarga doir bitim qiymatiga oid usul (1-usul).
3. 1-usulini qo'llanilishini nazorat qilish algoritmi.

1. Olib kiriladigan tovarning bojxona qiymatini aniqlash usullari

Bojxona hududiga olib kiriladigan tovarning bojxona qiymati tovarning bojxona qiymatini aniqlash usullaridan biri orqali aniqlanadigan va bojxona to'lovlarini hisoblash maqsadida foydalaniladigan tovar qiymatidir.

Bojxona qiymatini aniqlashning 6 ta usuli mavjud bo'lib, ular:

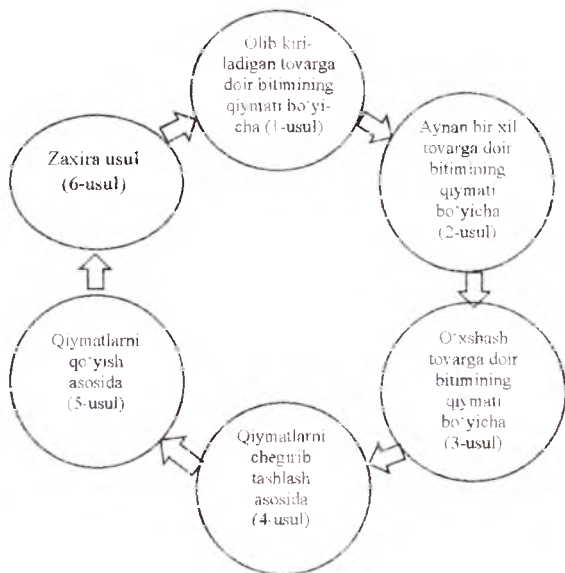
- olib kiriladigan tovarga doir bitimning qiymati bo'yicha;
- aynan bir xil tovarga doir bitimning qiymati bo'yicha;
- o'xshash tovarga doir bitimning qiymati bo'yicha;
- qiymatlarni chegirib tashlash asosida;
- qiymatlarni qo'shish asosida;
- zaxira usul.

Olib kiriladigan tovarga doir bitimning qiymati bo'yicha bojxona qiymatini belgilash usuli (*1-usul*) asosiy usul hisoblanadi.

Agarda asosiy usuldan foydalanish imkoniyati bo'lmasa, yuqorida ko'rsatilgan usullarning keyingilari izchil tartibda, ya'ni birin-ketin qo'llaniladi.

Aynan bir xil (*2-usul*) va o'xshash (*3-usul*) tovar yuzasidan tuzilgan bitim qiymatiga qarab baholash usullari ilgari asosiy usulga

(1-usul) ko'ra belgilangan, xuddi shuningdek, yoki shunga o'xshagan tovarlarga doir bitimga bojxona qiymatini belgilash uchun asosiy baza sifatida foydalanishga asoslangan. Bunda deklarant amalda mavjud bo'lgan savdo bitimlarining narxi va tovarlarning O'zbekiston Respublikasi chegarasi orqali olib o'tilishlari haqidagi hujjatlar asosida tasdiqlangan ma'lumotni qo'llaydi.

5-rasm. Olib kiritiladigan tovarning bojxona qiymatini aniqlash usullari va ularni qo'llash kerma-ketligi.

Qiymatlarni chegirish va qo'shish asosidagi usullar (4 va 5-usullar) bojxona qiymatini hisob-kitob qilishning prinsipial jihatdan boshqacha negizini nazarda tutadi:

- qiymatlarni chegirib tashlash asosidagi usul (4-usul) tovarlar dastlabki holati o'zgartirilmasdan (yoki, mabodo qayta ishlashning tovarlar narxiga ta'siri belgilanishi mumkin bo'lsa, qayta ishlangan holatida) sotiladigan narxga asoslanadi;

- qiymatlarni qo'shish asosidagi usul (5-usul) tovar eksport qilingan mamlakatda uning ishlab chiqarilishi va olib chiqib ketilishiga ketgan xarajatlar haqidagi ma'lumotlarga asoslanadi.

Bunday usullarning qo'llanilishi zarur axborotni olishdagi muayyan qiyinchiliklar bilan bog'liqligi sababli, ularning qo'llanish izchilligi deklarant tomonidan o'zgartirilishi mumkin.

Qiymatlarni chegirib tashlash (*4-usul*) va qiymatlarni qo'shish (*5-usul*) asosidagi usullar istalgan ketma-ketlikda qo'llanilishi mumkin.

6-usul zaxira usul hisoblanadi, chunki u bojxona qiymatini belgilash uchun bundan oldingi usullardan hech birini qo'llab bo'lmaganida qo'llaniladi. Bu usulga ko'ra bojxona qiymati bojxona organlarida mavjud bo'lgan narxlarga oid axborotga asoslanadi.

«Import qilinmayotgan tovarlarning bojxona qiymati belgilanishini DBQ Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish bo'yicha Vaqtinchalik yo'riqnomaga» DBQning 2010-yil 12-apreldagi 92-son buyrug'i bilan amaliyotga kiritilib, bojxona qiymatining to'g'ri belgilanishini nazorat qilish 6 ta usul algoritmlari asosida avtomatlashtirilgan tarzda mantiqiy nazorat amalga oshiriladi.

Mazkur normalar talablaridan kelib chiqib, bojxona qiymatini aniqlashning har bir usuli bo'yicha DBQ YaAAT dasturida algoritmlar ishlab chiqilgan bo'lib, bojxona rasmiylashtiruv vaqtida muayyan bir usulni qo'llashda ushbu algoritmlar talablariga rioya qilinmaganida yoki zarur hujjatlar taqdim etilmaganida, dastur tomonidan BYuDni rasmiylashtiruv uchun qabul qilinishi man etilib, uning aniqlik sabablari ko'rsatiladi.

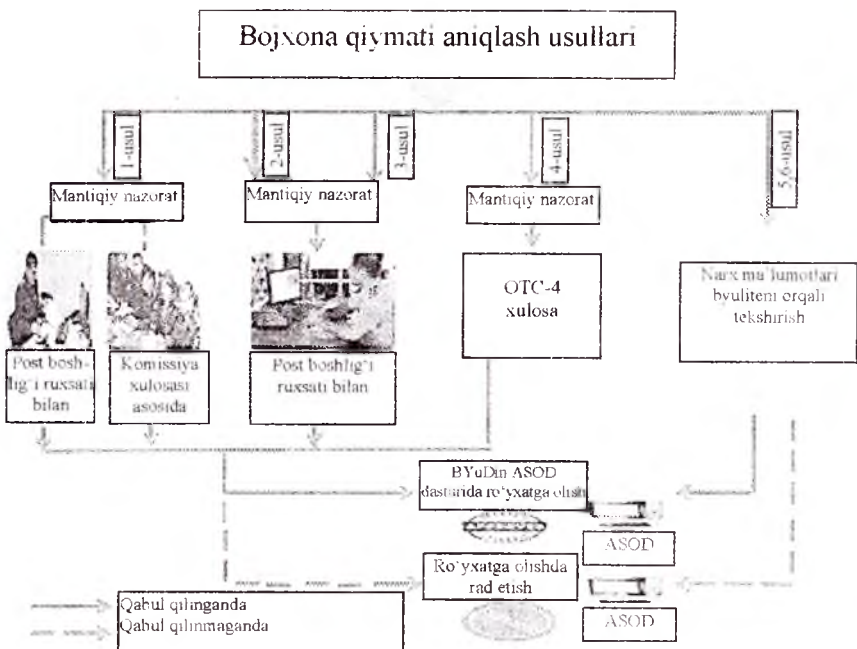
Ushbu holatda deklarant tomonidan tanlangan usulni qo'llash uchun tasdiqlangan hujjatlar taqdim etilishi yoki bojxona qiymatini aniqlashning keyingi usuliga o'tilishi lozim.

DBQ YaAAT dasturida bojxona qiymatini aniqlashning 1-5-usullarida deklarant tomonidan tanlangan usulning to'g'ri qo'llanilganligini u tomonidan taqdim etilgan hujjatlar hamda BYuDning tegishli grafalari to'g'ri to'ldirilganligini o'rganish orqali tekshirib chiqiladi.

Dastur tomonidan bojxona qiymatining 6-usulida bayon qilingan narxni bojxona organida mavjud bo'lgan narx ma'lumoti asosida belgilanganligi solishtirilgan holda tekshiriladi.

Bojxona qiymati – bojxona to'lovlarini hisoblash maqsadida foydalaniladigan tovar qiymati bo'lganligi sababli, dastur faqat

bojxona to'lovlari undirilishini nazarda tutadigan BYuDLar bo'yicha tekshiruv olib boradi. Bojxona to'lovlari undirilishini nazarda tutmaydigan BYuDLardagi tovarlarning bojxona qiymati belgilanishi yuzasidan tekshiruv bojxona rasmiylashtiruv amalga oshirayotgan xodim tomonidan o'tkazilishi lozim.

6-rasm. BYuDning elektron nusxasini qabul qilish jarayonida bojxona qiymatini nazorat qilish sxemasi.

Dastur tomonidan bojxona qiymatining 6-usulida bayon qilingan narxni bojxona organida mavjud bo'lgan narx ma'lumoti asosida belgilanganligi solishtirilgan holda tekshiriladi.

Bojxona qiymati – bojxona to'lovlarini hisoblash maqsadida foydalaniladigan tovar qiymati bo'lganligi sababli, dastur faqat bojxona to'lovlari undirilishini nazarda tutadigan BYuDLar bo'yicha tekshiruv olib boradi. Bojxona to'lovlari undirilishini nazarda tutmaydigan BYuDLardagi tovarlarning bojxona qiymati belgilanishi

yuvasidan tekshiruv bo'jxona rasmiylashtiruvi amalga oshirayotgan sodim tomonidan o'tkazilishi lozim.

2. Olib kiriladigan tovarga doir bitim qiymatiga oid usul (1-usul)

Olib kiriladigan tovar yuzasidan tuzilgan, bu tovarning O'zbekiston Respublikasining bo'jxona chegarasini kesib o'tishi paytida haqiqatda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan bitim qiymati O'zbekiston Respublikasining bo'jxona hududiga olib kiriladigan tovarning bo'jxona qiymati hisoblanadi.

Bitim qiymati – deganda, tovarlarni O'zbekiston Respublikasiga sotishda amalda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan va qiymatga nisbatan belgilangan qo'shimchalar hamda undan chegirmalarni hisobga olib o'zgartirilgan narx tushuniladi.

1-usul faqat quyidagi shartlarga amal qilingan va narxga nisbatan zarur tuzatishlar amalga oshirilgan holdagina qo'llanilishi mumkin.

Bo'jxona qiymatini bo'jxona organiga ma'lum qilish vaqtida deklarant foydalangan ma'lumotlar hujjatlar bilan tasdiqlangan va to'g'ri bo'lishi lozim.

Tovarning u eksport qilingan mamlakatdan chegara orqali O'zbekiston Respublikasiga olib o'tilishi va xaridordan ana shu tovar o'rniga pullik hisob-kitoblar (to'lovlar)ning qabul qilingan shakllariga muvofiq teng keladigan pul summasini yoki tovarni olish uchun asos bo'ladigan, qiymatga doir baholash yoki uning hisob-kitob usulini o'z ichiga olgan shartnomaning mavjudligi 1-usulni qo'llanish sharti hisoblanadi.

Qiymatli negizda tuzilgan bitimlar bo'yicha 1-usuldan bo'jxona qiymati sifatida foydalanganida amaldagi narx, ya'ni deklaratsiyada ko'rsatilgan summalar haqiqatda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan narx sifatida qabul qilinadi. Deklarant ma'lum qiladigan bo'jxona qiymati va uning belgilanishiga doir ma'lumotlar ishonchli, miqdoriy jihatdan belgilab bo'ladigan va hujjatlar asosida tasdiqlangan axborotga asoslanishi lozim.

To'lov bevosita yoki bilvosita amalga oshirilgan bo'lishi va valuta haqidagi amaldagi qonunlarga zid kelmaydigan har qanday shaklda amalga oshirilishi mumkin.

Bojxona qiymati bojxona qiymati deklaratsiyasida ko'rsatilgan hamma elementlari tegishli hujjatlar bilan tasdiqlanganida 1-usulga ko'ra aniqlanishi mumkin, shu jumladan.

- bitim narxi – tovar yetkazib beriladigan tovarga haq to'lash uchun schyot yoki hisob-faktura orqali;
- bitim qiymatiga qo'shimcha hisoblanmalar – hisobvaraqq-fakturalar, to'lov topshiriqnomalari, cheklar orqali;
- xarajatlarning hisobdan chiqariladigan (chiqarib tashlanadigan) summalari – hisobvaraqq-fakturalar, to'lov topshiriqnomalari, cheklar orqali.

Bayon qilingan bojxona qiymatini tasdiqlash uchun BQDdan tashqari deklarant tomonidan quyidagi hujjatlar taqdim etilishi lozim:

- shartnoma (bitim) va unga qo'shimchalar;
- hisob varaq (invoys) va bank to'lov hujjatlari (agarda tovar yuzasidan hisob-kitob amalga oshirilgan bo'lsa), tovarning qiymatini tasdiqlovchi buxgalteriya va boshqa hujjatlar.
- transport va sug'urta hujjatlari (yetkazib berish shartidan kelib chiqib, agarda mavjud bo'lsa);
- tovarni tashish uchun qilingan xarajatlar yuzasidan hisob varaq yoki transport xarajatlari bo'yicha tasdiqlangan kalkulyatsiyalar (agarda transport xarajatlari hisobvaraqqdagi tovar qiymatiga kiritilmagan bo'lsa);
- yuk jo'natish davlatining bojxona yuk deklaratsiyasi (agarda mavjud bo'lsa).

Ma'lum qilingan bojxona qiymatini to'g'riligini aniqlash uchun hujjatlar yetarli bo'lmaganida (yoki mazkur qiymatning haqqoniyligi yuzasidan bojxona organida shubha bo'lganida), bojxona organining talabiga ko'ra, deklarant tomonidan quyida keltirilgan qo'shimcha hujjatlarni taqdim etishi lozim:

- shartnomaga aloqador bo'lgan uchinchi shaxslar bilan tuzilgan bitimlar (agarda tovarlar uchinchi shaxsning topshirig'iga binoan yetkazib berilayotgan bo'lsa),

- sotuvchi hisobiga amalga oshirilgan to'lovlar bo'yicha hisobvotriqlar (agarda tovarlar uchinchil shaxsning topshirig'iga binoan yetkazib berilayotgan bo'lsa);
- ishlab chiqaruvchi korxonaning kataloglari, spesifikatsiyalari, preyskurant (prays-list) va kalkulyatsiyalari (agarda tovarning narxi yuqorida keltirib o'tilgan hujjatlar bilan tasdiqlanmagan bo'lsa);
- tovarning narxini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar.

Olib kiriladigan tovarga doir bitimning qiymatiga oid usuldan foydalanish bo'yicha cheklovlar.

Olib kiriladigan tovarga doir bitimning qiymatiga oid usuldan quyidagi hollarda bojxona qiymatini aniqlash uchun foydalanilishi mumkin emas, agar:

– sotib oluvchining baholanayotgan tovardan foydalanishga yoki uni tasarruf etishga bo'lgan huquqlariga nisbatan cheklovlar mavjud bo'lsa, bundan qonun hujjatlarida belgilangan cheklovlar yoxud tovar qayta sotilishi mumkin bo'lgan geografik mintaqadagi cheklovlar yoki tovarning qiymatiga jiddiy ta'sir ko'rsatmaydigan cheklovlar mustasno;

– tovar bojxona hududiga qiymat asosiga ega bo'lmagan bitim bo'yicha olib kirilgan bo'lsa;

– sotish yoki bitimning bahosi ta'sirini hisobga olish mumkin bo'lmagan shartlarga rioya etilishiga bog'liq bo'lsa (ayirboshlash, kontraktatsiya, qayta ishlash shartnomalari),

– tovarni keyinchalik qayta sotish, undan foydalanish yoki uni tasarruf etishdan tushgan tushumning istalgan qismi sotuvchiga bevosita yoki bilvosita o'tsa;

– tovarning bojxona qiymatini aniqlashda deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan foydalanilgan ma'lumotlar hujjatlar bilan tasdiqlangan bo'lmasa;

– bitimning taraflari (sotib oluvchi va sotuvchi) bir-biriga o'zaro bog'liq shaxslar bo'lsa, bundan ularning o'zaro bog'liqligi bitimning qiymatiga ta'sir etmagan hollar mustasno, bu esa deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan isbotlanishi lozim.

Xaridorning baholanayotgan tovarlarga doir huquqlariga nisbatan cheklashlar mavjud bo'lganida 1-usulning qo'llanilishi ruxsat etiladigan cheklashlarning faqat uchta turi belgilangan:

O'zbekiston Respublikasi qonunlariga ko'ra belgilangan cheklashlar.

Masalan, muayyan tovarni import qilish huquqiga ega bo'lgan shaxslar doirasiga nisbatan cheklashlar va hokazo, ya'ni yadroviy, kimyoviy, zaharlovchi moddalar, giyohvandlik moddalari importi faqat qat'iy cheklangan doiradagi tashkilotlarga ruxsat etiladi.

Tovarlar qaytadan sotilishi mumkin bo'lgan jug'rofiy mintaqaga doir cheklashlar. Bunday holda tovarning qaytadan sotilishi bo'yicha ayrim shaxslar uchun hududiy cheklashlar nazarda tutiladi.

Masalan, sotuvchi tovarni O'zbekiston hududida o'z sotuvchilariga sotadi va butun hududni ularning har birida bittadan alohida sotuvchi mavjud 10 ta qismga bo'ladi. Bunda sotuvchilarning har biri tovarni faqat muayyan hududda sotishi mumkinligi to'g'risidagi shart qo'yiladi.

Tovar qiymatiga jiddiy ta'sir qilmaydigan cheklashlar. Agarda narxga jiddiy ta'sir etadigan shart mavjudligi haqida bayon qilinsa, unda 1-usulning qo'llanilishi faqat bunday shart natijasida narxning miqdoriy o'zgarishi hujjatlar asosida belgilangan holdagina mumkin bo'ladi. Agarda narxga miqdoriy ta'sir qilishni belgilash va hujjatlar asosida tasdiqlash mumkin bo'lmasa, unda baholashning boshqa usullariga o'tish kerak bo'ladi.

Masalan, sotuvchi tibbiy apparatni xaridor undan O'zbekiston Respublikasida faqat xayriya maqsadlarida foydalanadi, degan shart bilan sotadi. Bunday holda 1-usul qo'llanilishi mumkin emas, chunki xaridorning tovardan foydalanish huquqiga nisbatan cheklash mavjud va bu xildagi shart bitim qiymatiga ta'sir qilishi mumkin. Shuning uchun bu holda baholashning boshqa usullari qo'llanilishi kerak.

Agarda xaridor huquqiga nisbatan yana qandaydir boshqa cheklashlar mavjud bo'lsa, unda 1-usul qo'llanilmaydi.

Tovarlarning sotilishi yoki narxi baholanayotgan tovarlarning bojxona qiymati amqlab bo'lmaydigan holga olib keladigan qandaydir shartlar yoki fikrlarga sabab bo'lmashligi lozim.

Sotuv yoki narx bo'xona qiymatining belgilanishiga to'sqinlik qiladigan qandaydir shartlar yoki mulohazalar predmeti bo'la olmaydi.

Bu shart shuni nazarda tutadiki, tovar narxining uning sotilishi yoki yetkazib berilishidagi tovarning qiymatiga ta'sirini belgilash mumkin bo'lmagan shartlarga bog'liq bo'lmaydigan hollarda ham I-usul qo'llanilishi mumkin.

Mazkur holatda bitim shartlarini ko'rib chiqishda, shuningdek, umumiy qabul qilingan xususiyatga ega bo'lgan va tashqi iqtisodiy faoliyatning barcha qatnashchilariga tegishli bo'ladigan (yoki ularga taqdim etilishi mumkin bo'lgan) yetkazib berish shartlarni va tanlangan hamda umumiy qabul qilinmagan yetkazib berish shartlarini farqlay bilish lozim.

Ya'ni:

– tovarlarni yetkazib berishning umumiy qabul qilingan shartlari (INKOTERMS-2010 ga kiritilgan yetkazib berish shartlari);

– bitimlarni tuzish va tovar yetkazib berilishini amalga oshirishning «ekspertni jalb etish (ekspert xulosasi mavjudligi) sharti bilan xarid qilish», «tovarni muayyan sanagacha yetkazib berish sharti bilan xarid qilish» singari umumiy qabul qilingan shartlari, shuningdek, tashqi savdo operatsiyalari uchun umumiy qabul qilingan va bitim narxiga ta'sir qilmaydigan (tovar soniga qarab, mazkur sotuvchining «ishonchliligi» sababli chegirmalar qilish va shu kabi chegirmalar turlari) boshqa shartlar.

Masalan, agarda mazkur xaridorga tovarni har doim aynan shu sotuvchidan sotib olganligi uchun tovar qiymatidan chegirma qilinishi umumiy qabul qilingan amaliyot hisoblanadigan bo'lsa, unda bunday chegirma va binobarin, bitim qiymati deb e'tirof etilishi lozim va I-usul qo'llanilishi mumkin:

– xaridorning sotuvchiga O'zbekiston Respublikasida tayyorlangan texnik ishlanmalar yoki chizmalarni taqdim etishi,

– xaridorning u import qiladigan tovarlarning sotilishiga doir qandaydir harakatlarni o'z hisobidan (sotuvchi bilan kelishuvga ko'ra ham amalga oshirilishi mumkin) amalga oshirish.

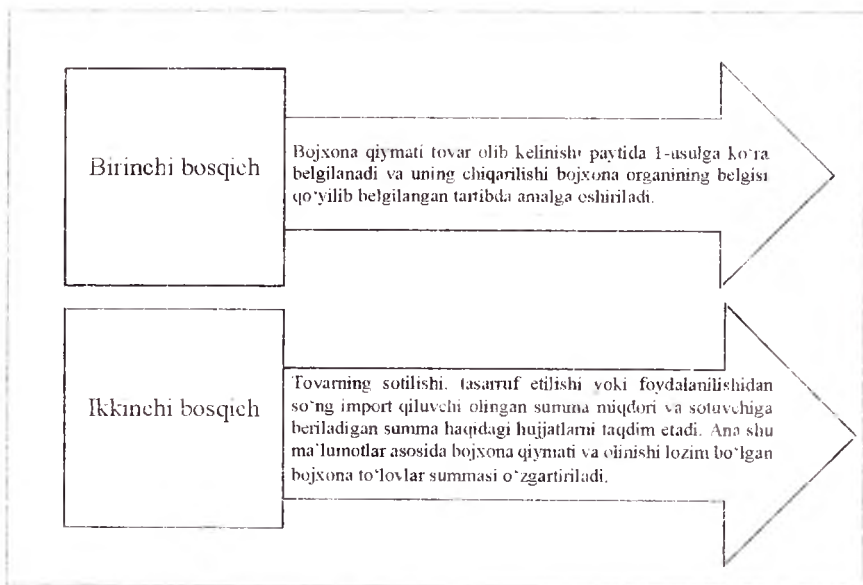
Masalan, xaridor haqini to'laydigan reklamaga oid faoliyat.

Xaridor tovarni keyinchalik qayta sotishi, tasarruf etishi yoki undan foydalanishidan kelgan tushumning biron-bir qismi bevosita yoki bilvosita sotuvchiga o'tmasligi lozim (agarda tegishli tuzatishlar kiritish mumkin bo'lsa).

Tovarlarning qandaydir tarzda keyinchalik qayta sotilishi, xaridor tomonidan tasarruf etilishi yoki foydalanilishidan olingan tushumning hech qanday qismi, agarda faqat qiymatning lozim darajadagi o'zgartirilishi amalga oshirilmasa, bevosita yoki bilvosita sotuvchiga o'tmaydi.

Agarda tuzilgan shartnoma shartlariga ko'ra xaridor tovarning qayta sotilishi, tasarruf etilishi yoki foydalanilishidan so'ng olingan tushumning bir qismini sotuvchiga o'tkazishi kerak bo'lsayu, lekin bunday qism miqdori yoki uni belgilash usuli shartnomada ko'rsatilmagan holda 1-usulni qo'llanishi mumkin emas.

Shartnoma shartlariga ko'ra tushumning beriladigan qismi miqdorini hisoblab chiqish mumkin bo'lsa, unda bojxona qiymati quyidagi ikki bosqichda belgilanadi.

Xaridor va sotuvchi bir-biriga bogʻliq shaxslar boʻlmashligi lozim (bunday oʻzaro bogʻliqlik bitim qiymatiga taʼsir etmaganligi deklarant tomonidan isbot qilingan hollar bundan mustasno).

Olib kiriladigan tovarga doir bitimning qiymatiga oid usuldan foydalanish mumkin emas, agarda:

– sotib oluvchining baholanayotgan tovardan foydalanishga yoki uni tasarruf etishga boʻlgan huquqlariga nisbatan cheklovlar mavjud boʻlsa, bundan qonun hujjatlarida belgilangan cheklovlar yoxud tovar qayta sotilishi mumkin boʻlgan geografik mintaqadagi cheklovlar yoki tovarning qiymatiga jiddiy taʼsir koʻrsatmaydigan cheklovlar mustasno;

– sotish yoki bitimning bahosi taʼsirini hisobga olish mumkin boʻlmagan shartlarga rioya etilishiga bogʻliq boʻlsa (ayirboshlash, kontraktatsiya, qayta ishlash shartnomalari).

Bitimning tuzilishida, agarda baholanadigan tovarlar qiymatini belgilashga va bitim qiymatining bojxona maqsadlari uchun qabul qilinishiga toʻsqinlik qiladigan shartlar bitim shartlari sifatida koʻrsatilgan boʻlsa, bunday holda 1-usulning qoʻllanilishi mumkin emas.

Quyidagilar ana shunday shartlarga kiradi:

1. Import qilinadigan tovarlarga narxni, xaridor muayyan miqdorda boshqa turdagi tovarlarni ham tovarning har bir turiga narx koʻrsatilmasidan sotib oladi degan shart asosida belgilaydi.

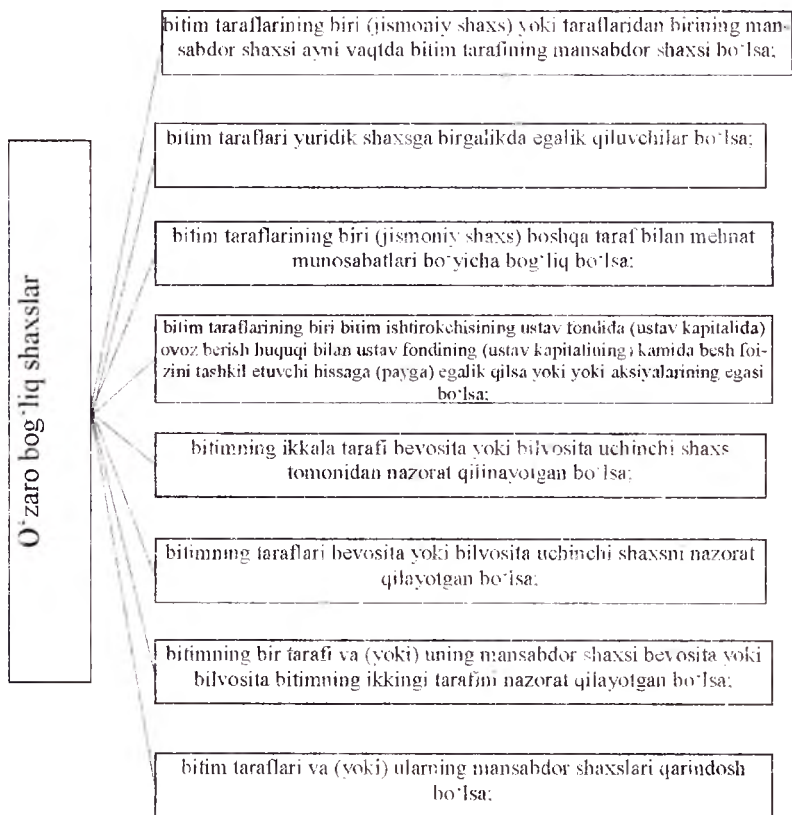
Masalan, 5000 pul birligi summasidagi charm buyumlari yetkazib berilyapti. Sotuvchi xaridorga qiymati nomaʼlum boʻlgan 2 ming juft poyabzalni qoʻshimcha ravishda sotib olishini shart qilib qoʻyadi.

2. Tovarlar narxi ana shunday tovarlar xaridorining import qilinadigan tovarlarning sotuvchisiga sotadigan boshqa tovarlarning narxi yoki narxlariga bogʻliq boʻladi.

Masalan, sotuvchi 1000 pul birligi summasidagi elektr tovarlarini sotyapti. Xaridor esa ushbu sotuvchiga bunday tovarlarni ishlab chiqarish uchun releni sotyapti. Bunda sotuvchi relening narxi – 10000 pul birligi degan shartni qoʻyadi. Shunday qilib, elektr uskunalari narxi rele narxining taʼsiri ostida boʻladi.

3. Narx import qilinadigan tovarlarga aloqasi bo'lmagan haq to'lash shakli negizida belgilanadi.

Masalan, import qilinadigan tovarlar sotuvchi tayyor mahsulotlarning muayyan miqdorini olish sharti asosida yetkazib beradigan yarim tayyor mahsulotlardan iborat bo'ladi. Sotuvchi 10000 pul birligiga yog'och-taxta sotayapti. Xaridor yog'och-taxtadan jami 1000 dona stolni ishlab chiqaradi. Sotuvchining shartiga ko'ra xaridor yog'och-taxta uchun haq to'lash hisobiga qiymati belgilanmagan 500 ta stolni yetkazib beradi.

7-rasm. O'zaro bog'liq shaxslar.

Oldi-sotdi shartnomasi faqat ushbu sotuvchidan sotib olish shartini nazarda tutadi (diler, distribyutor, agentlar faoliyati ham kuadi). Oldi-sotdi shartnomasi bitim qiymatini tovarlarni o'zaro sotish (yetkazib berish) sharti asosida beigilaydi.

4. Tovarning bojxona qiymatini aniqlashda deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan foydalanilgan ma'lumotlar hujjatlar bilan tasdiqlangan bo'lmasa.

Bitimning taraflari (sotib oluvchi va sotuvchi) bir-biriga o'zaro bog'liq shaxslar bo'lsa, bundan ularning o'zaro bog'liqligi bitimning bahosiga ta'sir etmagan hollar mustasno, bu esa deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan isbotlanishi lozim.

Sotuvchi bilan xaridorning o'zaro bog'liqligi, bunday bog'liqlikning bitim narxiga ta'siri haqidagi ma'lumotlar deklarant tomonidan ko'rsatiladi.

Sotuvchi bilan xaridor o'rtasida aloqa mavjudligining o'zi bitimning bayon qilingan qiymatini tan olmaslik va l-usulni qo'llashni rad qilish uchun asos bo'la olmaydi.

Bunday holda o'zaro bog'liqlik mavjud bo'lgani yoki bo'lmagani va uning bitim qiymatiga ta'sir qilgani yoki qilmaganini aniqlash zarur.

Agarda ta'sir aniqlanmagan bo'lsa, unda bitim qiymati bojxona organi tomonidan qabul qilish mumkin bo'lgan qiymat sifatida qabul qilinadi.

Agarda bojxona organida qiymatga ta'sir mavjud bo'lgan deb hisoblash uchun asos bo'lsa, unda bojxona organlari bu haqda deklarantga xabar qiladi va unga isbotlash va bayon qilingan qiymatni hujjatlar asosida tasdiqlash uchun imkon beradi.

Shubha tug'iladigan barcha hollarda tegishli bitimga doir ma'lumotlar bojxona organlari tomonidan hisobga olib qo'yiladi.

Olib kiritiladigan tovarga doir bitim taraflarining o'zaro bog'liqligi belgilari aniqlanishining oqibatlari

Olib kiritiladigan tovarga doir bitim taraflarining o'zaro bog'liqligi belgilari bo'lgan taqdirda bojxona organi bitimning amaldagi holatlarini o'rganib chiqishi kerak.

Agar bojxona organi bitim taraflarining o'zaro bog'liqligi bitim bahosiga ta'sir ko'rsatmagan deb topsa, ushbu bitim bojxona qiymatini aniqlash uchun qabul qilinadi. Aks holda, bojxona organi deklarantga yoki bojxona brokeriga mazkur o'zaro bog'liqlik bitim narxiga ta'sir ko'rsatmaganligini isbotlovchi dalillarni o'ttiz kalendar kundan oshmagan muddatda taqdim etish zarurligi to'g'risida yozma shaklda xabar qiladi.

Deklarant yoki bojxona brokerining arizasiga ko'ra amalga oshirilgan bitimning narxi tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun qabul qilinadi, agar deklarant yoki bojxona brokeri bitimning qiymati baholanayotgan tovar olib kirilishidan oldin yoki olib kirilganidan so'ng o'ttiz kalendar kun ichida tovarning olib kirilayotganda bojxona organi rozi bo'lgan quyidagi qiymatlarning biriga yaqinligini isbotlay olsa:

– O'zbekiston Respublikasida o'zaro bog'liq bo'lmagan sotib oluvchilarga aynan bir xil yoki o'xshash tovarlar sotilayotgandagi bitimning qiymatiga;

– aynan bir xil yoki o'xshash tovarning qiymatlarini chegirib tashlash usuli bo'yicha aniqlangan bojxona qiymatiga;

– aynan bir xil yoki o'xshash tovarning qiymatlarini qo'shish usuli bo'yicha aniqlangan bojxona qiymatiga.

Deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan taqqoslash uchun taqdim etilgan, bitimning bahosiga va tovarning bojxona qiymatiga quyidagi mezonlar bo'yicha farqlar hisobga olingan holda tuzatishlar kiritiladi:

– tijorat shartlari;

– miqdori;

– bojxona hududiga olib kiriladigan joyga yetkazib berilgunga qadar xarajatlar;

– o'zaro bog'liq bo'lmagan shaxslar o'rtasidagi bitimda sotuvchining xarajatlari, agar bunday xarajatlar sotuvchi tomonidan o'zaro bog'liq bo'lgan shaxs bilan tuzilgan bitimda amalga oshirilmasa.

Deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan taqqoslashga taqdim etilgan aynan bir xil yoki o'xshash tovarning bitim bahosidan yoki bojxona qiymatidan baholanayotgan tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun bitimning bahosi o'rniga foydalanilishi mumkin emas.

Sotuvchi bilan xaridor o'rtasida o'zaro bog'liqlik bo'lgan hollarda bojxona organlari quyidagi harakatlarni amalga oshiradi:

ilgari ushbu firma bilan bitimlar bo'lgan-bo'lmaganligi va ular yuzasidan qanday xulosa qabul qilinganligini tekshirish, bojxona organida mavjud bo'lgan ushbu bitimga bevosita yoki bilvosita tegishli axborotni tahlil etish;

bojxona organlari zarur axborotga ega bo'lgach, o'zaro bog'liq bo'lmagan shaxslar o'rtasidagi shunga o'xshagan bitimlar yoxud 4 yoki 5-usullarga ko'ra belgilangan bojxona qiymati bilan nazoratli taqqoslashlarni mustaqil ravishda amalga oshiriladi;

agarda bunday axborot o'zaro bog'liqlik bitim qiymatiga ta'sir qilmagan deb xulosa chiqarish uchun yetarli bo'lsa, bayon qilingan qiymat bojxona organi tomonidan deklarantdan qo'shimcha axborot so'ralmasdan qabul qilinadi va bojxona qiymatini belgilash uchun 1-usul qo'llaniladi.

O'zaro bog'liqlikning tovar qiymatiga ta'sirini tahlil etish.

Tahlil etish jarayonida sotuvchi bilan xaridorning tijorat munosabatlarining xususiyati va tashkil etilishi, tovarni sotish shartlari, buyurtmalar qay tarzda berilganligi, tovar qiymati qanday hisoblangani, narxning qanday belgilangani va hisobvaraqqa (invoys, schyot-faktura) yozilgani, haq to'lash qay tarzda amalga oshirilgani, to'lov-larning qanday o'tkazilganligi ko'rib chiqiladi.

Agarda tekshiruv (tahlil etish) jarayonida sotuvchi bilan xaridor garchi o'zaro bog'liq shaxslar bo'lsa-da, ularning bir-biridan tovarlarni sotib olishi va sotishi ular o'rtasida go'yo bunday bog'liqlik bo'lmagani holda sodir etiladigani tarzdagi kabi yuz berishi aniqlansa, unda bunday o'zaro munosabatlar qiymatga ta'sir qilmagan deb qabul qilinadi.

Masalan, agar qiymatning ushbu sanoat tarmog'idagi narxni belgilashga doir oddiy amaliyotga muvofiq yoki sotuvchining sotish narxini u bilan bog'liq bo'lmagan xaridorlarga sotishidagi kabi yo'l bilan tayinlashi aniqlansa, unda bu hol kontragentlarning o'zaro munosabatlari qiymatga ta'sir ko'rsatmaganligini tasdiqlaydi.

Agarda tekshiruv sotuvchi bilan xaridorning o'zaro bog'liqligi bitim qiymatiga ta'sir qilmaganligini tasdiqlasa, bunday qiymat qabul qilish uchun mumkin deb e'tirof etiladi va bojxona qiymatini belgilash uchun 1-usul qo'llaniladi. Aks holda 2-6-usullar qo'llaniladi.

Deklarantga o'zaro bog'liqlikning bitim qiymatiga ta'siri bo'lmaganligini isbotlash imkoniyatini berish va deklarant taqdim etgan dalillarni ko'rib chiqish.

Agarda bojxona organida deklarant bayon qilgan bitim qiymatini qabul qilmaslikka asos bo'lsa, bunday asoslarni yozma ravishda bayon qilish va asoslash, import qiluvchining talabiga ko'ra unga tegishli ma'lumotni taqdim etish.

Import qiluvchining xohishiga ko'ra shaxslar o'zaro bog'liqligining bitim qiymatiga ta'sirining tahlili natijalarini kutib o'tirmasdan bojxona qiymatini belgilashning boshqa usullariga o'tish.

Ushbu firmani maxsus hisobga olib qo'yish.

Agarda bojxona organida sotuvchi bilan xaridorning o'zaro bog'liqligi munosabatlari xususida shubha uyg'onsa, unda deklarant o'zaro bog'liqlikning bitimga ta'sir qilmaganligi va u bayon qilgan qiymatning haqiqatan ham to'langanligini isbotlash huquqiga ega bo'ladi.

O'zaro bog'liq shaxslar o'rtasidagi bitim qiymatining qabul qilish uchun maqbul deb e'tirof etilishi va unga nisbatan 1-usulning qo'llanilishi mumkin bo'lishi uchun deklarant u bayon qilgan qiymatning haqiqatan ham to'langanligi yoxud tovarlar bo'yicha bitim narxining quyidagilarga juda yaqinligini hujjatlar asosida tasdiqlashi lozim.

Bunda:

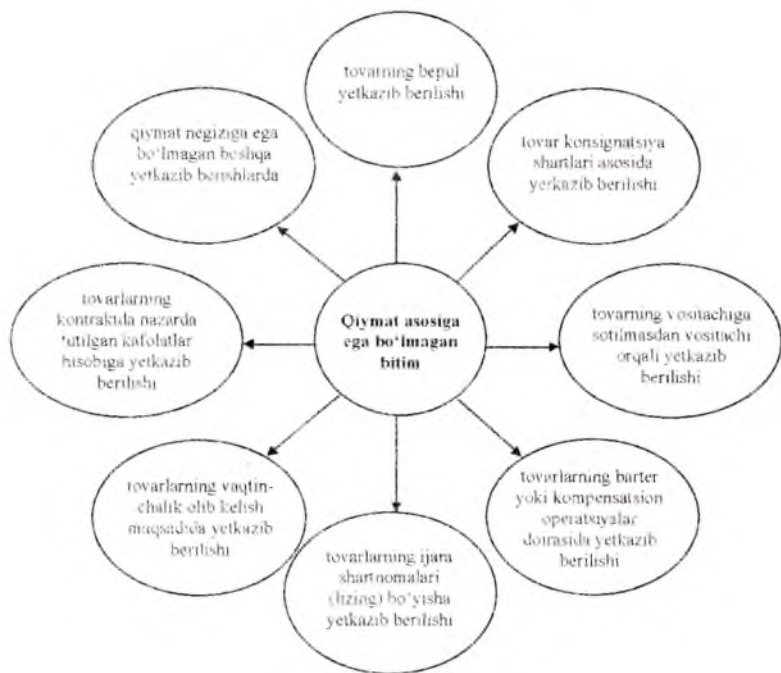
– xaridorlar bilan bog'liq bo'lmagan (ya'ni o'zaro bog'liq bo'lmagan shaxslar) sotuvchilar tomonidan xuddi shuningdek yoki shunga o'xshagan tovarlar sotilishidagi bitim qiymatiga;

– xuddi shuningdek yoki shunga o'xshagan tovarlarning 4-usulga ko'ra hisoblab chiqilgan bojxona qiymatiga;

– xuddi shuningdek yoki shunga o'xshagan tovarlarning 5-usulga ko'ra hisoblab chiqilgan bojxona qiymatiga;

– shu paytgacha bojxona organi qabul qilgan «nazoratli» qiymatga.

Shu bilan birga, yuqorida ko'rib chiqilgan qoidalarni hisobga olgan holda 1-usul qiymatga doir negizga ega bo'lmagan tashqi iqtisodiy bitimlarga nisbatan qo'llanilishi mumkin emas.

8-rasm. Qiymat asosiga ega bo'lmagan bitimlar.

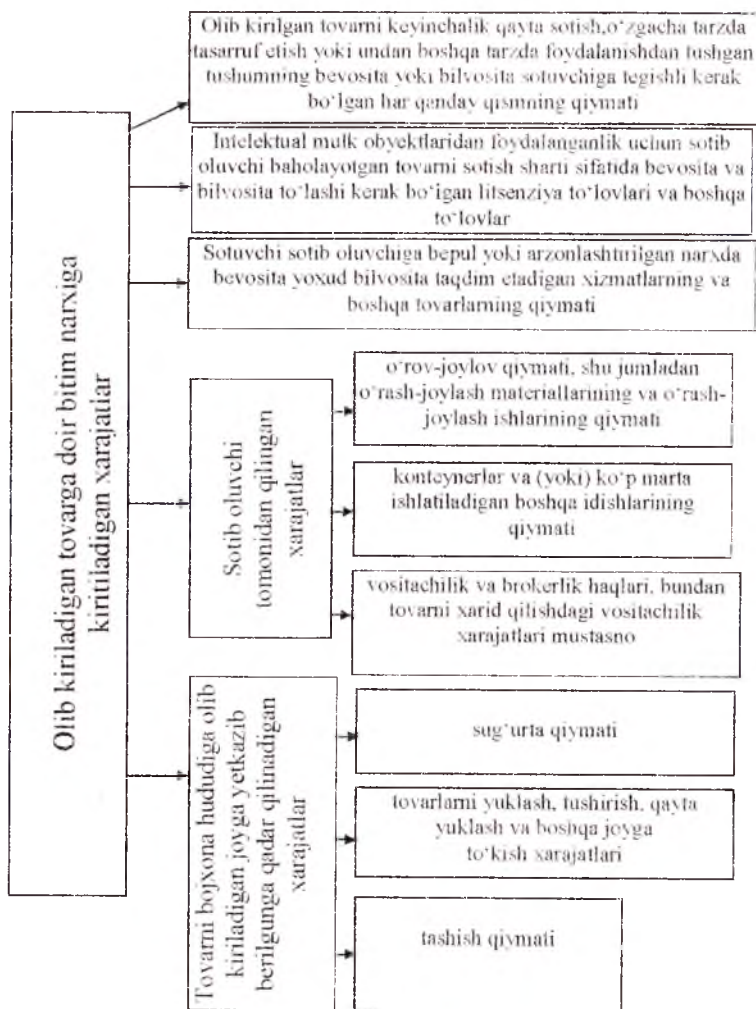
Yuqoridagi holatlarni alohida ko'rib chiqamiz.

Tovarning bepul yetkazib berilishi – sotuvchi xaridorga namuna sifatida oldi-sotdi shartnomasiz (beg'araz) 5 ta kresloni yetkazib beradi.

Tovar konsignatsiya shartlari asosida yetkazib berilishi – yetkazib beruvchi o'z agentiga bir turkum kartoshkani yetkazib beruvchi uchun foydaliroq shartlar asosida sotish uchun yetkazib berdi. Bu holda agent kartoshkani sotib olmaydi, ya'ni uning egasiga aylanmaydi. Kartoshkani sotishdan foydani yetkazib beruvchi oladi (agentga uning sotishga doir xarajatlari va ish haqi to'lanishi hisobga olingan holda).

Tovarning vositachiga sotilmasdan vositachi orqali yetkazib berilishi.

Masalan, yuridik shaxs bo'lgan kompaniya Belgiyada joylashgan va Toshkentda o'z nomidan faoliyat ko'rsatmaydigan o'z filialiga ega. Ular o'rtasidagi tovar yetkazib berilishi oldi-sotdi bitimi tushunchasiga kirmaydi.

9-rasm. Olib kiriladigan tovarga doir bitim narxiga kiritiladigan xarajatlar turlari.

Tovarlarning barter yoki kompensatsion operatsiyalar doirasida yetkazib berilishi (agar tovarlar narxi ko'rsatilmagan bo'lsa).

Tovarlarning ijara shartnomalari (lizing) bo'yicha yetkazib berilishi – tovarga egalik qilish huquqi ijaraga beruvchidan ijarachiga o'tmaydi, mulkdor tovardan foydalanganlik huquqi uchun foydaning bir qismini oladi va tovarni muayyan vaqtdan so'ng uning egasiga (ijaraga beruvchiga) qaytarishi mumkin.

Tovarlarning vaqtinchalik olib kelish maqsadida yetkazib berilishi – mulkdor (yetkazib beruvchi) tomonidan muayyan vaqtdan so'ng yetkazib beruvchiga qaytarilishi lozim bo'lgan mashina iste'molchiga vaqtinchalik olib kelish shartlari asosida yetkazib beriladi.

Tovarlarning kontraktida nazarda tutilgan kafolatlar hisobiga yetkazib berilishi – yetkazib berilgan uskuna uchun kafolat muddati davomida ayrim mexanizmlar ishdan chiqdi. Ularni almash-tirish uchun yangi detallar yetkazib beriladi.

Ushbu bitimning narxiga kiritiladigan xarajatlar tegishli tovarlar, ishlar va xizmatlar (tashish, sug'urta qilish, brokerlik xizmati) uchun haq to'langanligi to'g'risida vakolatli shaxs tomonidan taqdim etilgan hujjatlar (hisobvara-q-fakturalar, to'lov topshiriqnomalari, cheklar) asosida aniqlanadi.

Bulardan boshqa xarajatlarni bitim narxiga qo'shishga yo'l qo'yilmaydi.

Turli nomdagi tovarlardan tashkil topgan tovarlarning bitta turkumi yetkazib berilganda, bojxona hududiga olib kirilgan tovarlardan har birining bojxona qiymatiga qo'shilishi lozim bo'lgan hamda tovarlarning butun turkumi uchun belgilangan xarajatlarni aniqlash har bir tovar qiymatining tovarlar turkumining qiymatiga nisbati bilan aniqlanadigan kattalikka mutanosib ravishda, transport xarajatlarini hisobga olishda esa, tovarlarning og'irligiga yoxud hajmiga mutanosib ravishda amalga oshiriladi.

Olib kiriladigan tovarga doir bitimning narxidan chiqarib tashlanadigan to'lovlar va xarajatlar

Olib kiriladigan tovarning bojxona qiymatini aniqlashda bitim narxidan quyidagi to'lovlar va xarajatlar, basharti ular bojxona hududiga olib kiriladigan tovar uchun haqiqatda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan narxdan ajratib olingan bo'lsa, chiqarib tashlanadi:

– sanoat qurilmalari, mashinalar yoki uskunalar kabi tovarlar bojxona hududiga olib kirilganidan keyin amalga oshirilgan uskunalarni qurish, o'rnatish, yig'ish, montaj qilish, sozlash va ularga xizmat ko'rsatish yoki texnik ko'maklashish xarajatlari;

– tovar bojxona hududiga olib kirilganidan keyin qilinadigan transport xarajatlari;

– tovarni olib kirish yoki sotish bilan bog'liq holda O'zbekiston Respublikasida to'lanadigan bojxona to'lovlari va boshqa to'lovlar, agar kontrakt (shartnoma, kelishuv) shartlariga ko'ra bu to'lovlar sotuvchi tomonidan to'lansa.

Bitimning narxidan chiqarib tashlanadigan to'lovlar va xarajatlardan, bundan O'zbekiston Respublikasida to'lanadigan bojxona to'lovlari mustasno. tegishli tovarlar, ishlar va xizmatlar (tashish, sug'urta qilish) uchun haq to'langanligi to'g'risida vakolatli shaxs tomonidan taqdim etilgan hujjatlar (hisobvara-q-fakturalar, to'lov topshiriq-nomalari, cheklar) asosida aniqlanadi.

Bojxona qiymatini I-usul bilan aniqlashda quyidagilarga alohida e'tibor qaratish lozim.

1. Bojxona qiymatini e'lon qilish vaqtida foydalanilgan ma'lumotlar hujjatlar bilan tasdiqlangan va to'g'ri bo'lishi.

Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «A» korxonasi tomonidan olib kelingan mebel tovarlari TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning I-usuli qo'llanilgan holda bojxona rasmiylashtiruvdan o'tkazilgan.

Bojxona kodeksi hamda O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnomalar talablariga muvofiq, bojxona qiymatini e'lon qilish vaqtida deklarant foydalangan ma'lumotlar hujjatlar bilan tasdiqlangan va to'g'ri bo'lishi lozim.

Kodeks va Yo'riqnomalar talablariga amal qilinmay, I-usul qo'llash uchun zarur hujjatlarga talab qilinmaganligi oqibatida **50 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari undirilmay qolingan.

Kelib chiqish sababi: Tovarlarini sotib olish uchun ishlab chiqaruvchi bilan to'g'ridan-to'g'ri shartnoma tuzilmay, uchinchi shaxs bilan shartnoma tuzilganlik fakti aniq bo'lsa-da, 1-usulini qo'llash uchun qo'shimcha hujjatlarni taqdim etish talab etilmagan.

Yo'l yuk hujjatlariga ko'ra, tovarlarini ishlab chiqaruvchi, sotuvchi va yetkazib beruvchi sifatida korxonalar bilan shartnoma tuzgan xorijiy hamkor ko'rsatilgan.

Mazkur holatda, post xodimi tomonidan bayon qilingan bojxona qiymatini tasdiqlash uchun kelishuvga aloqador bo'lgan uchinchi shaxs bilan tuzilgan shartnoma, mazkur shartnoma bo'yicha to'lov amalga oshirilganligini tasdiqlovchi moliyaviy hujjat, vositachilik haqi to'langanligini tasdiqlovchi hujjatlar, eksport BYuD, tovar ishlab chiqaruvchining prays listlari, preyskurantlari, kataloglari, spesifikatsiyalari, kalkulyatsiyalarini talab qilishi shart edi.

E'tibor qaratish kerak: Bojxona kodeksi hamda O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnomalar talablariga muvofiq, bayon qilingan bojxona qiymatiga aloqador ma'lumotlar to'g'ri va hujjatlar bilan tasdiqlangan ma'lumotlarga asoslangan bo'lishi lozim.

Agarda tovarlar bevosita ishlab chiqaruvchidan sotib olinmay, balki diler yoki vositachilar orqali sotib olinsa, bayon qilingan bojxona qiymatini tasdiqlash uchun quyidagi hujjatlar, ya'ni:

– kelishuvga aloqador bo'lgan uchinchi shaxslar bilan tuzilgan shartnomalar;

– tovar bo'yicha uchinchi shaxslar hisobiga to'lov amalga oshirilgan hisob-kitoblar haqidagi moliyaviy bank hujjatlari;

– yuk jo'natuvchi davlatning bojxona yuk deklaratsiyasi;

– kelishuvga aloqador bo'lgan shaxslarning komission, broker haqlarini tasdiqlovchi moliyaviy bank hujjatlar;

– ishlab chiqaruvchi korxonaning kataloglari, spesifikatsiyalari, preyskurant (prays-list) va kalkulyatsiyalari (agarda tovarning narxi yuqorida keltirib o'tilgan hujjatlar bilan tasdiqlanmagan bo'lsa) taqdim etilishi talab etiladi.

2. Bojxona qiymatini belgilashda transport xarajatining qo'shilmaganligi.

Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «B» korxonadan olib kirilgan xomashyoni bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazish vaqtida bojxona organiga taqdim etilgan birlamchi hujjatlarda, ya'ni moliyaviy hujjatlarda (invoyslarda) yetkazib berish sharti «FOB» ko'rsatilgan bo'lib, shartnomada esa yetkazib berish sharti «SIP» ko'rsatilgan holda tovarlarning qiymatlari bir xil narxlarda belgilangan.

Bojxona kodeksida bojxona qiymatini aniqlashda tovar narxiga tovarni bojxona hududiga olib kiriladigan joyga yetkazib keltirgunga qadar qilingan xarajatlar, ya'ni tashish xarajatlari qo'shilmagan bo'lsa, qo'shilishi belgilangan.

Natijada korxonaga nisbatan qo'shimcha **3,5 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari hisoblangan.

Kelib chiqish sababi: bojxona posti inpektori tomonidan birlamchi hujjatlar sinchkovlik bilan o'rganilmagan, ya'ni kelishuv ishtirokchilarining qaysi shartlarda yetkazilganligi o'rganilmagan yoki bojxona inspektori yetkazib berish shartlarini bilmaydi.

E'tibor qaratish kerak: Shartnomada yetkazib berish shartlari bilan birlamchi hujjatlar (invoys, proforma-invoys, schyot-faktura, bojxona yuk deklaratsiyasi va h.k.) ko'rsatilgan yetkazib berish shartlarini solishtirish lozim.

3. Vositachilik va brokerlik haqlari qo'shilmaganligi.

Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «B» korxonadan olib kirilgan kompressor tovarlari chet el ishlab chiqaruvchi korxonaning vositachisidan sotib olingan. Vositachi bilan ishlab chiqaruvchi o'rtasida tuzilgan xizmat ko'rsatish shartnomasiga muvofiq, vositachi eksportga yetkazib bergan har bir partiya tovar qiymatidan 1% miqdorda vositachilik haqini ustiga qo'shilishi ko'rsatib o'tilgan.

Bojxona kodeksida bojxona qiymatini aniqlashda vositachilik va brokerlik haqlari qo'shilishi belgilangan.

Natijada korxonaga nisbatan qo'shimcha **5,1 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari hisoblangan.

Kelib chiqish sababi: Shartnoma chet el ishlab chiqaruvchisi bilan to'g'ridan-to'g'ri tuzilmay, balki kelishuv uchinchi shaxs bilan amalga oshirilgan. Uchinchi shaxsning kelishuvga aloqadorligi

o'rganib chiqilmagan (diler, distribyutor, savdo agenti, vositachi, broker va h.k.).

E'tibor qaratish kerak: Bojxona kodeksi hamda O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnoma talablariga muvofiq, bayon qilingan bojxona qiymatiga aloqador ma'lumotlar to'g'ri va hujjatlar bilan tasdiqlangan ma'lumotlarga asoslangan bo'lishi lozim.

Agarda tovarlar bevosita ishlab chiqaruvchidan sotib olinmay, balki diler yoki vositachilar orqali sotib olinsa, bayon qilingan bojxona qiymatini tasdiqlash uchun quyidagi hujjatlar, ya'ni:

– kelishuvga aloqador bo'lgan uchinchi shaxslar bilan tuzilgan shartnomalar;

– tovar bo'yicha uchinchi shaxslar hisobiga to'lov amalga oshirilgan hisob-kitoblar haqidagi moliyaviy bank hujjatlari;

– yuk jo'natuvchi davlatning bojxona yuk deklaratsiyasi;

– kelishuvga aloqador bo'lgan shaxslarning komission, broker haqlarini tasdiqlovchi moliyaviy bank hujjatlar;

– ishlab chiqaruvchi korxonaning kataloglari, spesifikasiyalari, preyskurant (prays-list) va kalkulyatsiyalari (agarda tovarning narxi yuqorida keltirib o'tilgan hujjatlar bilan tasdiqlanmagan bo'lsa) taqdim etilishi talab etiladi.

4. Tovarning tekinga yoki arzonlashtirilgan narxlarga berilishi

Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «G» korxonadan tomonidan olib kirilgan dori vositalari uchun chet el ishlab chiqaruvchi korxonadan tomonidan 20% miqdorda chegirma berilib shartnoma imzolangan. Dori vositalarining bojxona rasmiylashtiruvchi birlamchi hujjatlarda ko'rsatilgan qiymat asosida (invoys va bojxona yuk deklaratsiyasi chegirma hisobga olingan) amalga oshirilgan.

Bojxona kodeksida bojxona qiymatini aniqlashda xizmatlarning hamda sotuvchi xaridorga tekinga yoki arzon narxda bevosita yoxud bilvosita beradigan boshqa tovarlarning qiymati qo'shilishi belgilangan.

Natijada korxonadan nisbatan qo'shimcha **30,2 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari hisoblangan.

Kelib chiqish sababi: Shartnomada tovarning narx shakllanishiga e'tibor qaratilmagan

E'tibor qaratish kerak: Shartnomada tovarning narx shakllanishiga e'tibor qaratish lozim.

5. Tovar beg'araz yordam (tekinga) sifatida olib kelinganligi.

Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «D» korxonatonomonidan beg'araz yordam sifatida olib kiritilgan un mahsulotlaridan tayyorlangan tovarlar TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 1-usuli qo'llanilgan holda bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazilgan.

Bojxona kodeksi hamda O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnomatajablariga muvofiq, O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasini kesib o'tishi paytida haqiqatda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan bitim qiymati O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kiritiladigan tovarning bojxona qiymati hisoblanishi belgilangan.

Natijada korxonaga nisbatan qo'shimcha **18,8 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari hisoblangan.

Kelib chiqish sababi: Shartnoma mavjudligi yoki mavjud emasligi, tovar uchun pul mablag'larining to'langanligi yoki belgilangan muddatlarda to'lanishi o'rganilmagan.

E'tibor qaratish kerak: Tovarning bojxona qiymatini 1-usul bilan aniqlashda shartnomaning mavjudligiga va ushbu shartnoma shartlariga muvofiq, tovar uchun xorijiy hamkorga pul mablag'larini o'tkazilishini nazarda tutilishi lozim.

6. Tovarni konsignatsiya yoki lizing shartlarida olib kirish, tovarni tasarruf etilishini yoki sotilishidan tushadigan pulning bir qismi bevosita yoki bilvosita sotuvchiga o'tmasligi.

1. Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «E» korxonatonomonidan konsignatsiya shartlarida olib kiritilgan to'p uchun kamera tovarlari TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 1-usuli qo'llanilgan holda bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazilgan.

Bojxona kodeksi hamda O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnomatajablariga muvofiq, xaridor tovarni keyinchalik qayta sotishi, tasarruf etishi yoki undan foydalanishidan kelgan tushumning biron-bir qismi bevosita yoki bilvosita sotuvchiga o'tmasa, birinchi usul qo'llanilmasligi belgilangan.

Ya'ni konsignatsiya shartida to'p uchun kameralar sotib olinmaydi oluvchi uning egasiga aylanmaydi, sotishdan tushgan foydani yetkazib beruvchi oladi.

Natijada korxonaga nisbatan qo'shimcha **6,5 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari hisoblangan.

Kelib chiqish sababi: Shartnomada konsignatsiya shartlari ko'rsatilganligiga e'tibor qaratilmagan.

E'tibor qaratish kerak: Shartnomada konsignatsiya shartlari ko'rsatilganligiga e'tibor qaratilishi, pul mablag'lari tovar to'liq realizatsiya qilingandan so'ng amalga oshirilishi mumkinligiga qaratish lozim.

2. Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «J» korxonasi tomonidan lizing shartlarida olib kirilgan yuk tashishga mo'ljallangan avtotransport vositalari TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 1-usuli qo'llanilgan holda bojxona rasmiylashtiruvdan o'tkazilgan.

Ya'ni lizing shartida yuk tashishga mo'ljallangan avtotransport vositalari mulkchilik qilish huquqi ijaraga beruvchidan ijarachiga o'tmaydi, mulkdor tovardan foydalanganlik huquqi uchun foydaning bir qismini oladi va tovarni muayyan vaqtdan so'ng uning egasiga (ijaraga beruvchiga) qaytarishi mumkin.

Natijada korxonaga nisbatan qo'shimcha **11,9 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari hisoblangan.

Kelib chiqish sababi: Shartnomada lizing shartlari ko'rsatilganligiga e'tibor qaratilmagan.

E'tibor qaratish kerak: Shartnomada lizing shartlari ko'rsatilganligiga e'tibor qaratilishi, tovarga egalik qilish huquqi lizing muddati tugagandan so'ng amalga oshirilishi yoki tovar keyinchalik qaytarilishi mumkinligiga e'tiborni qaratish lozim.

7. Xaridor va sotuvchi bir-biriga bog'liq shaxslar bo'lsa.

1. Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «Z» korxonasi tomonidan olib kirilgan o'z ishlab chiqarish ehtiyoji uchun mo'ljallangan xomashyolar TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 1-usuli qo'llanilgan holda bojxona rasmiylashtiruvdan o'tkazilgan.

Bojxona kodeksi hamda O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha

Yo'riqnoma talablariga muvofiq, bitim qatnashchilari bir-biriga bog'liq shaxslar bo'lsa, (ularning o'zaro bog'liqligi bitim narxiga ta'sir etmagan va bu narsa deklarant tomonidan isbot qilingan hollar bundan mustasno) bojxona qiymatining birinchi usuli qo'llanilmasligi belgilangan.

Mazkur holatda ta'sischi qarindosh ekanligi aniqlanganligi natijasida korxonaga nisbatan qo'shimcha **12,2 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari hisoblangan.

Kelib chiqish sababi: Korxonani ta'sischi bir-biriga bog'liq shaxslar ekanligini ta'sis shartnomalari orqali tekshirilmagan, ilgari mazkur korxonaga yuzasidan tekshiruv o'tkazilgan yoki o'tkazilmaganligi tekshirilmagan, alohida hisobga olinganligi yoki olinmaganligi tekshirilmagan, aynan shu tovar boshqa TIF qatnashchilari tomonidan qanday narxlarda rasmiylashtirilganligi, 4-usul orqali qiymatlarni aniqlanmagan, muqobil manbaa (internet orqali) orqali ishlab chiqaruvchining rasmiy saytida yoki eksportyor davlatdagi qiymatlarni o'rganilmagan.

E'tibor qaratish kerak: Korxonaning ta'sis shartnomalarini talab etish, agarda korxonaga ta'sischi bir-biriga bog'liqligi aniqlansa (qarindoshlar bo'lsa shaxsni tasdiqlovchi hujjatlar, xizmat guvohnomalari, mehnat shartnomalari, korxonaga nizomi va h.k.) talab etish orqali bog'liqlik tekshiriladi. bunday bog'liqlik narxga ta'sir etmaganligini tasdiqlovchi hujjatlar, ya'ni eksport BYuD, tovar ishlab chiqaruvchining prays listlari, preyskurantlari, kataloglari, spetsifikatsiyalari, kalkulyatsiyalari talab etilishi, import BYUDlar elektron baza ma'lumotlarida aynan shu yoki o'xshash tovarning boshqa TIF qatnashchilari tomonidan olib kirilganligi, muqobil manbaa (internet orqali) ma'lumotlarini o'rganish, 4-usul orqali qiymatlarni aniqlash, ilgari mazkur korxonaga yuzasidan tekshiruv o'tkazilgan yoki o'tkazilmaganligi, o'tkazilgan bo'lsa, qanday xulosa qabul qilinganligiga e'tibor qaratish lozim.

2. Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «I» korxonaga tomonidan marketing o'tkazish maqsadida, olib kirilgan gips mahsulotlari TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 1-usuli qo'llanilgan holda bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazilgan.

Mazkur holatda bitimning har ikkala qatnashchisi bevosita yoki bilvosita uchinchi shaxs nazorati ostida ekanligi natijasida korxonaga

nisbatan qo'shimcha **219,0 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari hisoblangan.

Kelib chiqish sababi: Bitimning har ikkala qatnashchisi bevosita yoki bilvosita uchinchi shaxs nazorati ostida ekanligi, ilgari mazkur korxonaga yuzasidan tekshiruv o'tkazilib, kamomad aniqlanganligi va alohida hisobga olinganligi, aynan shu tovar boshqa TIF qatnashchilari tomonidan qanday narxlarda rasmiylashtirilganligi, muqobil manbaa (internet orqali) orqali ishlab chiqaruvchining rasmiy saytida yoki eksportyor davlatdagi qiymatlarni o'rganish, 4-usul orqali qiymatlarni aniqlash o'rganilmagan.

E'tibor qaratish kerak: Korxonaning ta'sis shartnomalarini talab etish, agarda korxonaga ta'sischilari bir-biriga bog'liqligi aniqlansa (qarindoshlar bo'lsa shaxsni tasdiqlovchi hujjatlar, xizmat guvohnomalari, mehnat shartnomalari, korxonaga nizomi va h.k.) talab etish orqali bog'liqlik tekshiriladi), bunday bog'liqlik narxga ta'sir etmaganligini tasdiqlovchi hujjatlar, ya'ni eksport BYuD, tovar ishlab chiqaruvchining prays listlari, preyskurantlari, kataloglari, spesifikatsiyalari, kalkulyatsiyalari talab etilishi, import BYuDlar elektron baza ma'lumotlarida aynan shu yoki o'xshash tovarning boshqa TIF qatnashchilari tomonidan olib kiritilganligi, muqobil manbaa (internet orqali) ma'lumotlarini o'rganish, 4-usul orqali qiymatlarni aniqlash, ilgari mazkur korxonaga yuzasidan tekshiruv o'tkazilgan yoki o'tkazilmaganligi, o'tkazilgan bo'lsa, qanday xulosa qabul qilinganligiga e'tibor qaratish lozim.

3. 1-usulini qo'llanilishini nazorat qilish algoritmi

Bojxona qiymati – bojxona to'lovlarini hisoblab chiqarishda foydalaniladigan tovar qiymati bo'lganligi sababli, YaAAT dasturi faqat bojxona to'lovlarini undirilishini nazarda tutadigan BYuDlar bo'yicha tekshiruv olib boradi. Bojxona to'lovlarini undirilishini nazarda tutmaydigan BYUdlardagi tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishi yuzasidan tekshiruv bojxona rasmiylashtiruv amalga oshirayotgan xodim tomonidan o'tkazilishi lozim.

Bojxona qiymatining 1-usulini qo'llashda DBQ YaAATdagi dasturi quyidagi mezonlar bo'yicha tekshiruv olib boradi:

I. O'z ehtiyojlari uchun olib kelinadigan tovarlar uchun:

- vakolatli vazirlik va idoralarda ro'yxatga olingan to'g'ridan-to'g'ri yuk ishlab chiqaruvchi davlat rezidenti tomonidan tovar yuborilishini ko'zda tutadigan import shartnomasining mavjudligi*;
- «o'z ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun sertifikat»ni yoki o'z ishlab chiqarish maqsadlarida ishlatish bo'yicha taqdim etilgan kafolat xatining mavjudligi;
- eksport BYuDning mavjudligi*;
- bitim xususiyati va olib o'tish xususiyatlari belgilangan talablarga mos kelishi lozim;
- savdo qiluvchi, jo'natuvchi va ishlab chiqaruvchi mamlakat offshor zonalar guruhiga kiritilmagan bo'lishi shart*.

II. Tijorat maqsadlarida olib kelinadigan tovarlar uchun:

- vakolatli vazirlik va idoralarda ro'yxatga olingan to'g'ridan-to'g'ri yuk ishlab chiqaruvchi davlat rezidenti tomonidan tovar yuborilishini ko'zda tutadigan import shartnomasining mavjudligi*;
- eksport BYuDning mavjudligi*;
- bitim xususiyati va olib o'tish xususiyatlari belgilangan talablarga mos kelishi lozim;
- savdo qiluvchi, jo'natuvchi va ishlab chiqaruvchi mamlakat offshor zonalar guruhiga kiritilmagan bo'lishi shart*;
- import qilinayotgan tovar xavf guruhiga kiritilmagan bo'lishi lozim*.

*– *ko'rsatib o'tilgan talablar bajarilmagan taqdirda, dastur tomonidan XBBning «Bojxona qiymatini nazorat qilish guruhi»ning 1-usulni qo'llash bo'yicha qabul qilingan xulosasining mavjudligi tekshirib chiqiladi.*

Quyida keltirilgan holatlarda bojxona qiymatini 1-usul asosida bayon qilinishining qonuniyligi hududiy bojxona boshqarmalarda tashkil etilgan **«Bojxona qiymatini nazorat qilish guruhi» tomonidan kollegial o'rganib chiqiladi:**

- «Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan valuta operatsiyalari o'tkazilishi asosiligi ustidan monitoringni amalga oshirish tartibi»da ko'rsatib o'tilgan davlatlardan tovarlar olib kelinganida, tovar ishlab chiqaruvchisi mazkur mamlakatlar bo'lganida yoki

shartnoma kontragenti sifatida mazkur davlatlar va hududlarning rezidenti ishtirok etganida;

mazkur «offshor zonalar»da moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish bo'yicha ma'lumotlar taqdim etilishi ko'zda tutilmaganligi sababli, bitim ishtirokchisi ushbu davlat rezidenti bo'lganida yoki tovarlar ushbu zonalarda joylashgan davlatlardan import qilinganida, tovar uchun haqiqatda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan pul mablag'lari to'g'risida hamda tovarning narxi yuzasidan haqqoniy ma'lumotlar taqdim etilishiga alohida e'tibor qaratish lozim;

– reeksport, tranzit davlatlaridan tovarlar import qilinganida tovarning narxi yuk ishlab chiqaruvchi mamlakatdagi tovar narxlaridan past (yoki yuqori), shuningdek, ayrim holatlarda tovarlarning narxlari ularga ketadigan transport xarajatlari, tovar uchun foydalaniladigan xomashyo, materiallarning narxlaridan ham past ko'rsatilmagan bo'lishiga hamda tovar ishlab chiqaruvchi davlatning tegishli hujjatlari mavjudligiga alohida e'tibor qaratish lozim;

– xavf guruhiga eksportyor davlatlar bojxona xizmatlaridan olingan, boshqa huquqni muhofaza qiluvchi organlardan hamda boshqa manbalardan olingan ma'lumotlarga ko'ra, tovarning miqdori, nomi, TIF TN kodi, bojxona qiymati, to'lovlar stavkalari to'g'risidagi ma'lumotlar bojxona rasmiylashtiruvi jarayonida noto'g'ri ko'rsatilgan tovarlar kiritiladi;

– «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlar bojxona qiymatini e'lon qilish va nazorat qilish qoidalari» talablariga ko'ra, tovarlarning bojxona qiymati 1-usul asosida bayon qilinganida eksporter davlat bojxona organining BYuDsi mavjud bo'lmagan hollarda.

Yuqoridan qayd yetib o'tilgan holatlarda, deklarant taqdim etgan hujjatlar ilova qilingan holda post tomonidan XBB «Bojxona qiymatini nazorat qilish guruhi» rahbariga bildirgi orqali murojaat qilinadi. Boshqarmaga taqdim etilgan hujjatlar asosida bayon qilingan bojxona qiymatining qonuniyligi o'rganib chiqilib, ko'pi bilan 3 kun muddatda xulosa tayyorlanadi hamda guruh rahbari tomonidan tasdiqlanadi. Xulosa tasdiqlangan kunning o'zida HBB boshlig'i yoki o'rinbosari bojxona rasmiylashtiruvini 1-usul asosida rasmiylashtirishga ruxsat beradi. Agarda tovarning bojxona qiymatini o'rganib chiqish jarayonida 1-usulni qo'llash mumkin emasligi aniqlansa yoki

qo'shimcha hujjatlar talab qilinishi zaruriyati tug'ilsa, bu haqida bojxona postiga (nusxasi deklarantga) yozma ma'lum qilinadi.

Yuqoridagi mezonlar bo'yicha tekshiruv o'tkazilishi uchun dasturda quyidagilar shartli ravishda belgilangan:

O'z ehtiyojlari uchun mo'ljallangan tovarlar:

Elektron bojxona yuk deklaratsiyasining (keyingi matnlarda – EBYuD) 43-grafasida «1» belgisi bo'lishi kerak.

Tijorat maqsadlari uchun mo'ljallangan tovarlar:

EBYuDning 43-grafasida «0» belgisi qo'yilishi kerak.

Offshor zonalar kiritilgan davlatlar:

«Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan valuta operatsiyalarining qonuniy amalga oshirilishi ustidan monitoring o'rnatish to'g'risidagi Nizom» ga kiritilgan davlatlar.

Xavf guruhiga kiritilgan tovarlar:

O'zbekiston Respublikasi bojxona chegarasidan olib o'tilayotgan va ularga nisbatan bojxona qonun hujjatlari buzilishi, shu jumladan belgilangan bojxona to'lovlarini to'lashdan bosh tortish, valuta qonunchiligini buzish, valuta tushumini yashirish, tashqi iqtisodiy bitimning qiymatini oshirish yoki kamaytirish, hujjatlardan aldash yo'li bilan foydalanish ehtimoli bo'lgan tovarlar.

Vakolatli vazirlik va idoralarda ro'yxatga olingan import shartnomasining mavjudligi:

– Shartnomaning identifikatsion (IDN) raqami (S-grafa, 1-band);
44-grafada shartnomaning raqami va sanasi (3-band, hujjat kodi «KNT»).

Vakolatli vazirlik va idoralarda ro'yxatga olingan to'g'ri-dan-to'g'ri yuk ishlab chiqaruvchi davlat rezidenti tomonidan tovar yuborilishini ko'zda tutadigan import shartnomasi mavjudligi:

Shartnomaning IDN raqami (S-grafa, 1-band);
44-grafada shartnomaning raqami va sanasi (3-band, hujjat kodi «KNT»);

Jo'natuvchi davlat (15-grafa) va ishlab chiqaruvchi mamlakat (34-grafa) bir xil bo'lishi lozim.

O'z ishlab chiqarish sertifikatining mavjudligi:

44-grafada sertifikatning raqami va sanasining mavjudligi (8-band, hujjat kodi «SSPN»).

Tovarni o'z ishlab chiqarish ehtiyojlarida ishlatilishi yuzasidan taqdim etilgan «Kafolat xati»ning mavjudligi:

44-grafada «Kafolat xati»ning raqami va sanasining mavjudligi(8-band, hujjat kodi «GrnSN»).

Eksport BYuDsining mavjudligi:

44-grafada eksport BYuDning ro'yxat raqami (8-band, hujjat kodi «GTD»).

24-grafadagi bitim xususiyatini 1-usul shartlariga to'g'ri kelishi:

1-usulni quyidagi bitim xususiyatlarida qo'llash mumkin emas:

51 – to'g'ridan-to'g'ri tovar ayriboshlash tartibida tovarlarni olib o'tish (barter bitimlari);

81 – beg'araz (to'lovsiz) yordam ko'rsatish tartibida tovarlarni yetkazib berish;

84 – hadya tariqasida tovarlarni yetkazib berish;

85 – beg'araz (to'lovsiz) asosda namuna sifatida va sinov uchun tovarlarni yetkazib berish;

91 – ishlatilib eskirgan asbob-uskunani kompensatsiyalash uchun tovarlarni yetkazib berish;

98 – vaqtinchalik olib kirish yoki vaqtinchalik olib chiqish shartlarida tovarlar va namunalarni yetkazib berish;

99 – notijorat operatsiyalari bo'yicha boshqa yetkazib berishlar.

37-grafadagi (3-bo'linmasi) tovarning o'tish xususiyatlarini 1-usul shartlariga to'g'ri kelishi:

1-usulni quyidagi tovarlarni olib o'tish xususiyatlarida qo'llash mumkin emas:

004 – hadya sifatida berilayotgan tovarlarni olib o'tish;

014– xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarining ustav fondiga kiritish uchun tovarlarni olib kirish;

018 – kafolat xizmatini ko'rsatish doirasida tovarlarni olib o'tish;

021 – ko'rgazma eksponatlari;

022 – reklama materiallari va suvenirilar;

023 – bir yildan kam muddatga vaqtinchalik olib kirilayotgan yoki vaqtinchalik olib chiqilayotgan tovarlar;

024 – bir yil va undan ko'p muddatga vaqtinchalik olib kirilayotgan yoki vaqtinchalik olib chiqilayotgan tovarlar;

025 – konsignatsiya bitimlari doirasida olib o'tilayotgan tovarlar;

029 – jismoniy shaxslar tomonidan ishlab chiqarish yoki boshqa tijorat maqsadlari uchun mo'ljallanmagan tovarlarni olib o'tish;

031 – tovarlarni namuna va nusxa sifatida olib o'tish;

033 – investitsiya faoliyatidan olingan dividendlar hisobidan tovarlarni olib o'tish;

035 – ishlab chiqarish kooperatsiyasi doirasida tovarlarni olib o'tish;

039 – reklamatsiya bo'yicha qaytarilayotgan tovarlarni olib o'tish;

040 – tovarlarni ta'mirlash uchun bojxona hududida qayta ishlash rejimi ostida olib kirish;

044 – tashqi savdo oldi-sotdisi va ayirboshlashi obykti bo'lmagan boshqa tovarlar;

058 – bojxona to'lovlari shartli bojxona qiymatini aniqlash asosida to'langanligi sababli shartli chiqarib yuborilgan tovarlar.

Sotuvchi bilan oluvchi o'rtasida o'zaro aloqadorlik mavjud bo'lib, 1-usul qo'llanilganda, dastur tomonidan mazkur bog'liqlikni tovarning bojxona qiymatiga ta'sir etmaganligini tekshirish maqsadida, «Eksport va import qilinadigan tovarlarning narx ma'lumotlari byulleteni»dagi (Byulleten) aynan bir xil yoki o'xshash tovarning narxlarini bilan solishtirib chiqadi.

Agarda, ushbu holatda tovarning bojxona qiymati Byulletendagi aynan bir xil yoki o'xshash tovarning narxidan past belgilangan bo'lsa, o'zaro bog'liqlik bitim qiymatiga ta'sir etgan deb hisoblanib, dastur ushbu BYuDni qabul qilmaydi.

Sotuvchi va oluvchi o'rtasida o'zaro aloqadorlik bo'lganida BYuDning ajralmas qismi hisoblanuvchi Bojxona qiymati deklaratsiyasining (BQD-1) «sotuvchi va oluvchi o'rtasida aloqadorlik mavjudmi?» degan grafasida tegishli belgi («Ha») qo'yilishi shart.

Mazkur usulni qo'llashda haqiqatda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan qiymatga, agarda ular tovarlarning qiymatiga

qo'shilmagan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasi bojxona chegarasiga qadar amalga oshirilgan barcha xarajatlar qo'shilishi lozimligi belgilangan.

DBQ YaAATdagi dastur EBYuDda «yetkazib berish sharti» - «EXW», «FSA», «FAS», «FOB» bo'lganida, tovarning faktura qiymatiga O'zbekiston Respublikasi bojxona chegarasigacha bo'lgan xarajatlar qo'shilib, bojxona qiymati aniqlanganligini tekshiradi. Ya'ni yuqoridagi yetkazib berish shartlarida EBYuDning 42- va 45-grafalaridagi qiymatlar dastur tomonidan solishtirilib, mazkur qiymatlar bir xil (yoki EBYuDning 45-grafadagi qiymat 42-grafadagi qiymatdan past) bo'lganida tovarning bojxona qiymatini dastur qabul qilmaydi.

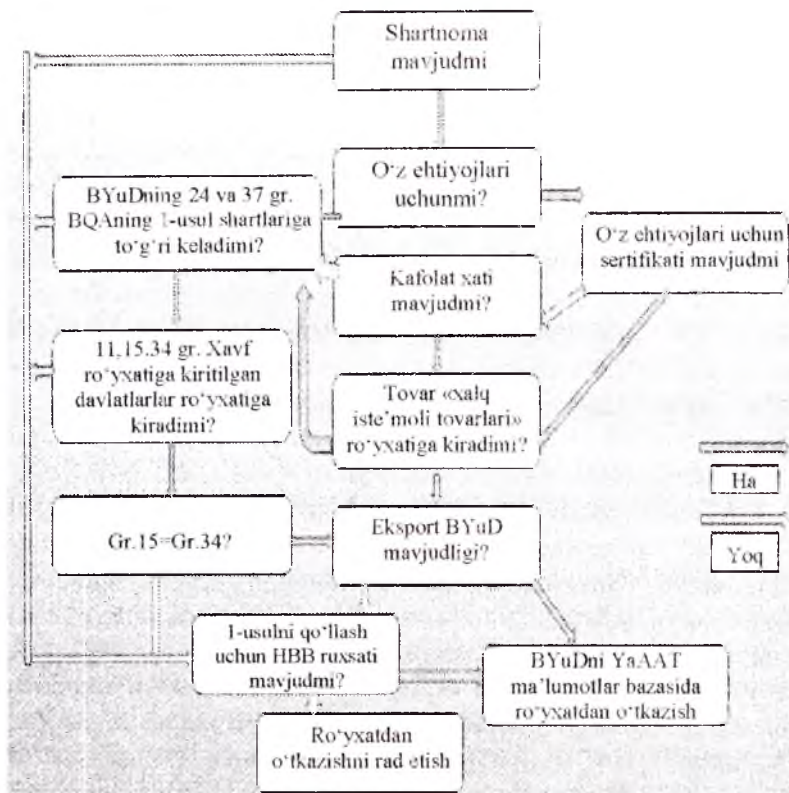
Bojxona qiymatining I-usul asosida belgilanishida tovarning bitim narxidan bojxona hududida sarflangan xarajatlar (hisobvaraqq-fakturalar, to'lov topshiriqnomalari, cheklar) asosida, basharti ular bojxona hududiga olib kiriladigan tovar uchun haqiqatda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan narxdan ajratib olingan bo'lsa, chiqarib tashlanadi.

Shu sababli, yetkazib berish shartlari SFR, SIF, SPT, SIP, DDP, DAP, DAT bo'lganda, deklarant tomonidan taqdim etilgan BYuDdagi baholanayotgan tovarning bojxona qiymati (EBYuDning 45-grafa) faktura qiymatidan (EBYuDning 42-grafa) kamayish tomonga farq qilganida, dastur tomonidan bu haqida inspektorga xabar beradi. Mazkur holatda tovarning qiymatidan chiqarib tashlanayotgan xarajatlar hisob varaqda hamda shartnomada alohida ajratilib ko'rsatilganligi inspektor tomonidan o'rganib chiqilishi lozim bo'ladi.

DBQ YaAATdagi dastur tomonidan EBYuDda deklarant tomonidan bayon qilingan tovarning bojxona qiymatini Byulletendagi narxlar bilan taqqoslab, Byulletendan kamayish tomonga keskin farq qilganida (kamayish 50 %dan ortganida) ushbu holat bo'yicha rasmiylashtiruv amalga oshirayotgan xodimga xabar beradi. Mazkur holatda bojxona xodimi tovarning bojxona qiymatini chuqur o'rganib chiqib, qaror qabul qilishi lozim bo'ladi.

Agarda taqqoslash jarayonida bayon qilingan bojxona qiymatini byulletendagi narxdan past emasligi aniqlanganida, dastur tomonidan tovarlarning bojxona qiymati yuqorida ko'rsatib o'tilgan qoidalar

asosida tekshiruv o'tkazilmaydi. Mazkur holatda tovar bojxona qiymatining belgilanishi bo'yicha tekshiruvlar bojxona rasmiylashtiruvini amalga oshirayotgan post tomonidan amaldagi qonunchilik talablari asosida o'tkazilishi lozim.

10-rasm. BYuDni elektron nusxasini qabul qilish jarayonida bojxona qiymatini aniqlashning 1-usul shartlari qo'llanilishini nazorat qilish sxemasi.

17 Страна назначения

17 а Код страны
назнач.

13 Страна отправления
УЗБЕКИСТАН

15а Код страны
850 отпавл.

10 Условия поставки

02 | ФСА СИЭЗ Навои

42 Фактур. Стоим. т-ра
1050000000

45 Таможенная стоимость
1050000000

ОБЩЕСТВО С ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ «А БОРКАТОС»

ИНН 40/0000000000

ОГРН 1044000000000

1 Тип декларации

ИМ | 40 | 0

24 Характер сделки

01 | | | 860

Вид	Очередь начисления	Ставка	Сумма	СП
13	1000000000	0,2	2100000	64
19	354456375	15	1334550000	64
27	1157057,5	7%	79984,55	64
28	365204540,26	10	36520454,02	64
Всего				

37 Процедура

40 | 71 | 49

ИНН 40/0000000000

ОГРН 1044000000000

13 Вид операции

19 Вид операции

27 Вид операции

28 Вид операции

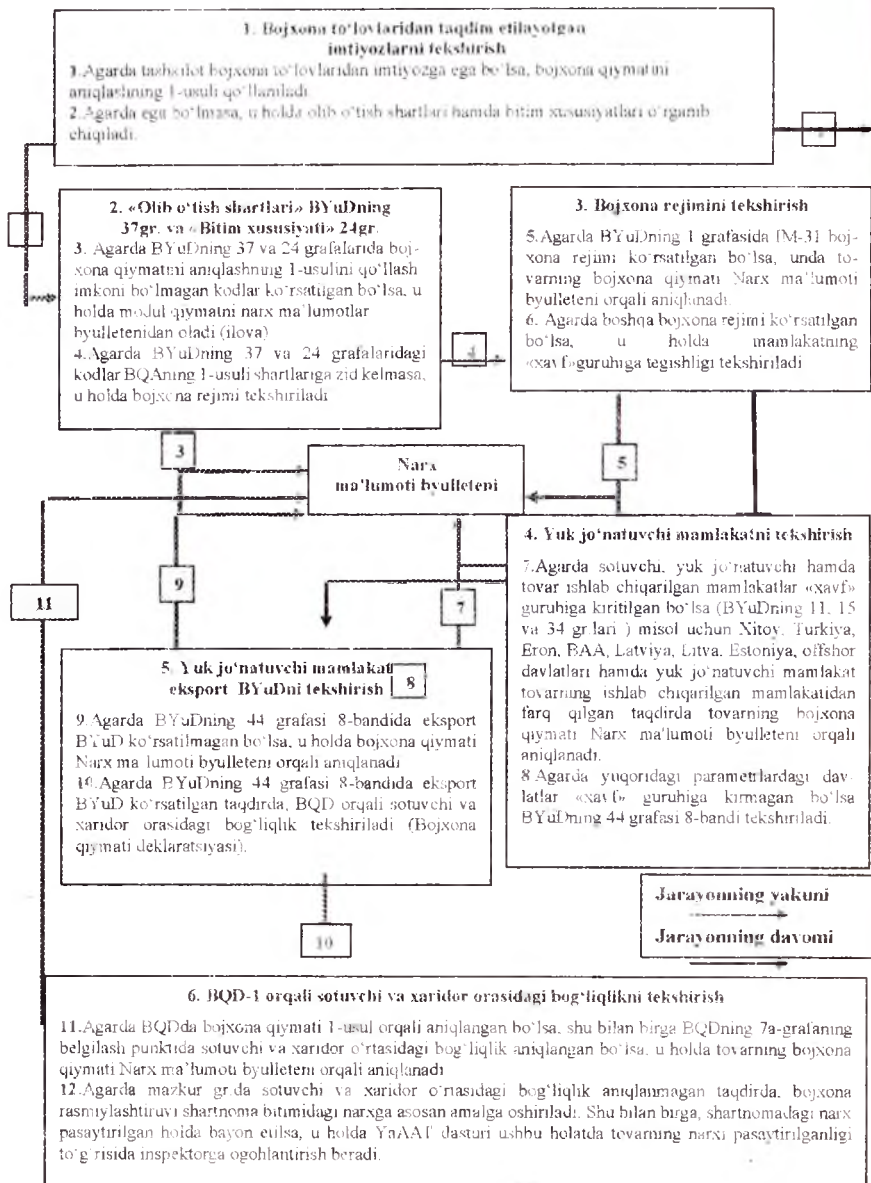
37 Процедура

40 | 71 | 49

12-rasm. BYuDni elektron nusxasini qabul qilish jarayonida bojxonani qiymatini aniqlashning 1-usul shartlari qo'llanilishini nazorat qilishda tekshiriladigan grafalar.

Nazorat uchun savollar

1. Bojxona qiymatini belgilash usullari.
2. Bojxona qiymatini belgilash usullarini qo'llash tartibi.
3. Olib kiriladigan tovar yuzasidan tuzilgan bitim narxiga qarab bojxona qiymatini chiqarish usulining mohiyati.
4. I-usul bo'yicha bojxona qiymatini belgilashda cheklovlar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 30-sentabrdagi «Eksport va import operatsiyalari monitoringini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 416-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 390-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha yo'riqnoma».
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 391-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».
5. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2016-yil 6-aprelda 2773-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona yuk deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».
6. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 22-fevralda 899-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelinadigan tovarlarga bojxona qiymatini belgilash va uni nazorat qilish tartibi».
7. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2013-yil 12-iyunda 2467-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan valuta operatsiyalari o'tkazilishi asosiligi ustidan monitoringni amalga oshirish tartibi».
8. Davlat bojxona qo'mitasining 2010-yil 12-apreldagi «Import qilinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishini DBQ Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish

bo'yicha vaqtinchalik yo'riqnomani amaliyotga kiritish to'g'risida»gi 92-son buyrug'i.

9. Davlat bojxona qo'mitasining 2009-yil 18-maydagi «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulleteni elektron bazasini yuritish tartibini tasdiqlash to'g'risida»gi 135-son buyrug'i.

10. Davlat bojxona qo'mitasining 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-son ko'rsatmasi.

VI BOB. AYNAN BIR XIL VA O'XSHASH TOVARGA DOIR BITIMNING QIYMATI BO'YICHA BOJXONA QIYMATINI BELGILASH HAMDA NAZORAT QILISH ALGORITMI

Reja

- 1. Aynan bir xil tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul (2-usul) hamda nazorat qilish algoritmi.**
- 2. O'xshash tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul (3-usul).**

1. Aynan bir xil tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul (2-usul) hamda nazorat qilish algoritmi

Aynan bir xil tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul bojxona hududiga olib kirilayotgan tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun asos sifatida aynan bir xil tovarga doir bitimning qiymati qabul qilinishini nazarda tutadi.

Aynan bir xil tovar deganda:

- baholanayotgan tovar bilan fizik xususiyatlariga, sifatiga va bozordagi qadriga ko'ra bir xil bo'lgan;
- baholanayotgan tovar qaysi mamlakatda ishlab chiqarilgan bo'lsa, shu mamlakatda ishlab chiqarilgan va O'zbekiston Respublikasiga olib kirish uchun sotilgan;
- baholanayotgan tovarni ishlab chiqargan ayni o'sha shaxs tomonidan ishlab chiqarilgan tovar tushuniladi.

Agar tovarning bitim qiymati O'zbekiston Respublikasida bajarilgan loyihalashning, tajriba-konstruktorlik ishlarining, badiiy bezatishning, dizaynning, eskizlarning yoki chizmalarning qiymatini o'z ichiga olgan bo'lsa, aynan bir xil tovar deb hisoblanmaydi.

Tovarning tashqi ko'rinishidagi juz'iy farqlar, agar bunday tovar qolgan jihatlari bilan muvofiq bo'lsa, unga aynan bir xil deb qarashni rad etish uchun asos bo'lib xizmat qila olmaydi.

Agar aynan bir xil tovar bojxona hududiga:

– baholanayotgan tovar olib kirilguniga qadar to'qson kalendar kun ichida olib kirilgan bo'lsa:

– taxminan o'sha miqdorda va (yoki) o'sha tijorat shartlarida olib kirilgan bo'lsa, aynan bir xil tovar yuzasidan tuzilgan bitimning qiymati baholanayotgan tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun asos sifatida qabul qilinadi.

Agar tovarni o'sha miqdorda va o'sha tijorat shartlarida bojxona hududiga olib kirish hollari mavjud bo'lmasa, boshqacha miqdorda va boshqa tijorat shartlarida olib kirilgan aynan bir xil tovarning ushbu farqlar hisobga olinib, bitimning narxiga tuzatishlar kiritilgan holdagi qiymatidan foydalanish mumkin.

Agar aynan bir xil tovar uchun ushbu Bojxona kodeksining 304-moddasi birinchi qismining «a» bandida ko'rsatilgan xarajatlarning qiymati baholanayotgan tovar uchun shunday xarajatlarning qiymatidan masofa va transportning turlaridagi tafovut tufayli ancha farq qilsa, aynan bir xil tovarga doir bitimning qiymatiga ko'ra aniqlanadigan bojxona qiymatiga tegishli tarzda tuzatishlar kiritilishi kerak.

Baholanayotgan tovarning bojxona qiymatiga tuzatishlar kiritish deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan to'g'ri va hujjat bilan tasdiqlangan ma'lumotlar asosida amalga oshirilishi lozim.

Agar aynan bir xil tovarga doir bitimning qiymati bo'yicha aniqlash usuli qo'llanilganda aynan bir xil tovarga doir bir nechta bitim aniqlansa, baholanayotgan tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun bahosi eng past bo'lgan aynan bir xil tovarga doir bitim qo'llaniladi.

Deklarantda aynan bir xil tovarning bojxona qiymati haqidagi axborot mavjud bo'lmasa, unda baholashning boshqa usullariga o'tish lozim bo'ladi.

Misol. Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «A» korxonasi tomonidan olib kelingan ofis texnika tovarlari TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 2-usuli qo'llanilgan holda bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazilgan.

Bojxona kodeksining 309-moddasiga binoan, tovarlar hamma jihatlariga ko'ra, jumladan, tovarning fizik xususiyatlari, sifati va bozordagi qadri, qaysi mamlakatda ishlab chiqarilganligi, ishlab chiqaruvchisi kabi belgilari bo'yicha bir xil tovarlar aynan bir xil tovarlar deb e'tirof etiladi.

Тип: холодильник с морозильником
Расположение: отдельно стоящий
Расположение морозильной камеры: сверху
Цвет: белый
Материал покрытия: пластик
Количество компрессоров: 1
Количество камер: 2
Количество дверей: 2
Габариты (НхГхВ): 53ю7х57ю2х145 см
Размораживание морозильной камеры: No Frost
Общий объем: 188 л
Объем холодильной камеры: 137 л
Объем морозильной камеры: 51 л
Генератор льда: в комплекте

13-rasm. Aynan bir xil tovarga misol sifatida barcha jihati bir xil «LG» – markali Xitoy davlatida ishlab chiqarilgan muzlatgich.

O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bo‘jxona qiymatini belgilash bo‘yicha Yo‘riqnomada 2-usul ilgari 1-usulga ko‘ra baholangan xuddi shuningdek yoki shunga o‘xshagan tovarlarga doir bitim narxidan bo‘jxona qiymatini belgilash uchun asosiy baza sifatida foydalanishi belgilangan. Bunda deklarant amalda mavjud bo‘lgan savdo bitimlarining narxi va tovarlarning O‘zbekiston Respublikasi chegarasi orqali olib o‘tilishi haqidagi hujjatlar asosida tasdiqlangan ma‘lumotni qo‘llashi belgilangan.

Bo‘jxona kodeksi va Yo‘riqnoma talablariga amal qilinmay, 2-usul qo‘llanilganligi natijasida 2014-yilda **41,0 mln. so‘m** miqdorida bo‘jxona to‘lovlari undirilmay qolingan.

Kelib chiqish sababi: Barcha jihatlari aynan bir xil ekanligi o‘rganilmagan, mazkur tovarlar ilgari asosiy usul bilan rasmiylashtirilganligini tasdiqlovchi shartnoma va birlamchi hujjatlar, import bo‘jxona yuk deklaratsiyasi talab etilmagan.

E‘tibor qaratish kerak: Barcha jihatlari aynan bir xil bo‘lishi, tovarlar olib kelingan vaqtdan boshlab 90 kun ichida O‘zbekiston Respublikasiga taxminan o‘shancha miqdorda, o‘shanday tijorat shartlarida olib kiritilgan bo‘lishi, boshqa miqdorda yoki tijorat shartlarida bo‘lsa kiritiladigan tuzatishlar to‘g‘ri va hujjat bilan tasdiqlangan ma‘lumotlar asoslanishi, tovar-baholanayotgan tovar ishlab chiqarilgan mamlakatda ishlab chiqarilmagan bo‘lsa, u baholanayotgan tovar bilan aynan bir xil hisoblanmasligi, baholanayotgan tovarning ishlab chiqaruvchisi tomonidan emas, balki boshqa ishlab

chiqaruvchi tomonidan ishlab chiqarilgan tovar, ramiylashtirilayotgan tomonidan ishlab chiqarilgan aynan bir xil tovar ham bo'lmagan taqdirdagina e'tiborga olinishi, tovarni loyihalash, uning ustidagi tajriba-konstruktorlik ishlari, badiiy bezagi, dizayni, eskizi, chizmalari va boshqa shunga o'xshash ishlar O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilgan bo'lsa, bunday tovar aynan bir xil hisoblanmasligi, aynan bir xil tovar yuzasidan tuzilgan bitimning ikki va undan ortiq narxi mavjudligi aniqlansa, olib kirilayotgan tovarning bojxona qiymatini belgilash uchun ularning eng past narxi qo'llanilishi, mazkur tovarlar ilgari asosiy usul bilan rasmiylashtirilganligini tasdiqlovchi shartnoma va birlamchi hujjatlar, import bojxona yuk deklaratsiyasi talab etilishi lozim.

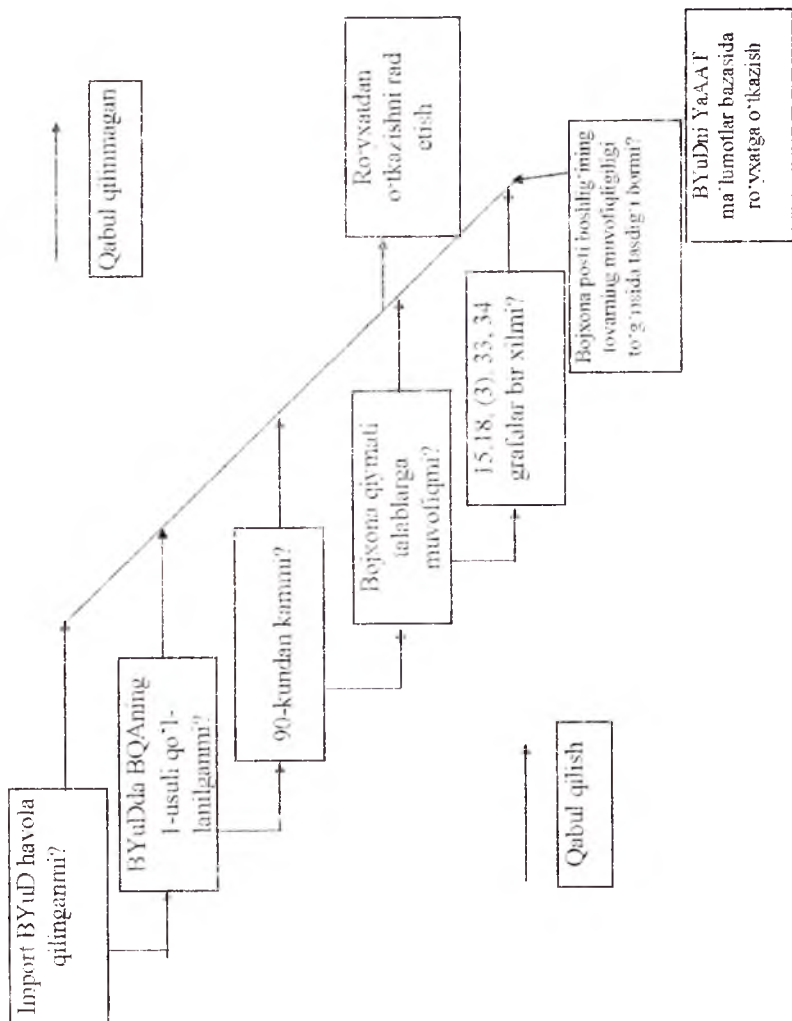
Tovarlarning bojxona qiymati 2-3 usul asosida belgilanishida DBQ YaAATdagi dastur asosida BYuDni quyidagi mezonlar bo'yicha tekshirib chiqiladi:

– asos qilib olinayotgan BYuD ko'pi bilan 90 kun ichida «erkin muomalaga chiqarish» bojxona rejimiga rasmiylashtirilganligi (54-grafadagi sana bo'yicha tekshiriladi);

– asos qilib olinayotgan BYuDdagi tovarning qiymati 1-usulda aniqlanganligi (BQDda qayd etilgan usul tekshiriladi, agarda 1-usuldan boshqa usul aks ettirilgan bo'lsa, u holda BYuD rasmiylashtiruv uchun qabul qilinmaydi);

– asos qilib olinayotgan BYuDdagi tovarning miqdori rasmiylashtirilayotgan tovarning miqdoridan keskin farq qilmasligi tekshirib chiqiladi (38-grafadagi miqdorlar solishtiriladi, farq 50 %dan ko'p bo'lmasligi lozim).

Asos qilib olinayotgan BYuD bilan quyidagi grafalarning bir xilligi tekshirib chiqiladi.				
gr. 43-tovami olib kirishdan maqsad	15-grafa. «Jo'natuvchi mamlakat»	18-grafa. «Jo'natish/yetkazib berish vaqtidagi transport vositasi».	33-grafa. «Tovar kodi».	34-grafa. «Kelib chiqish mamlakati kodi».

14-rasm. BYuDning elektron nusxasini qabul qilish jarayonida bojxona qiymatini aniqlashning 2-3 usul shartlari qo'llanilishini DBQ YaAAI asosida nazorat qilish sxemasi.

Tovarlarning tavsiflari (xarakteristikasi) bo'yicha aynan bir xil yoki o'xshashligi tekshirib chiqiladi, ya'ni BYuDning 31-grafasidagi quyidagi tavsiflar solishtiriladi ya'ni:

- nomlanishi;
- o'lchamlari, hajmi;
- savdo markasi;
- modeli;
- sorti;
- dvigatel hajmi (avtomobillar uchun).

DBQ YaAATda tovarlarning tavsiflari bo'yicha aynan bir xil yoki o'xshashligi post boshlig'i tomonidan tekshirilib, rasmiylashtiruv uchun ruxsat beriladi.

Mazkur usul asosida bojxona qiymatini belgilashda dasturda shartli ravishda BYuDning 44-grafasi 8-bandida alohida joy ajratilgan bo'lib, unda deklarant tomonidan asos qilib olinayotgan BYuDning raqami ko'rsatiladi

(« _____ / _____ / _____ » formatda).

The image shows a screenshot of a customs declaration form. Three specific fields are highlighted with black boxes and labeled with numbers:

- 20 Условия поставки:** 02 | ФСА СИЭЗ Навои
- 33 Код товара:** 8517120000
- 34 Код страны происхождения:** 1000

The form also features the logo of the Ministry of Finance (M.F.) at the bottom corners.

- Б) Таможенная стоимость оцениваемых товаров определяется:
- а) по цене сделки с идентичными товарами (метод 2)
  - б) по цене сделки с аналогичными товарами (метод 3)
  - в) вычитанием стоимости (метод 4)
  - г) сложением стоимости (метод 5)
  - д) резервным методом (метод 6)

- 8) Укажите источники информации, использованные для обоснования таможенной стоимости:

--	--

15-rasm. 2-3 usullar asosida bojxona qiymati belgilanganda YaAAT asosida BYuD va BQD-2ning tekshiriladigan grafalari (namuna musxasi).

2. O'xshash tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul (3-usul)

O'xshash tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul bojxona hududiga olib kirilayotgan tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun o'xshash tovarga doir bitimning qiymati asos sifatida qabul qilinishini nazarda tutadi.

O'xshash tovar deganda:

- baholanayotgan tovar bilan har jihatdan bir xil bo'lmasa-da, u bilan o'xshash xususiyatlarga ega bo'lganligi va tarkib jihatdan o'xshashligi tufayli bir xil vazifalarni bajara oladigan hamda tijorat nuqtayi nazaridan, shu jumladan sifati, bozordagi qadri, tovar belgisining mavjudligiga ko'ra uning o'rnini bosa oladigan;

- baholanayotgan tovar olib kirilguniga qadar to'qson kalendar kun ichida olib kirilgan;

– baholanayotgan tovar ishlab chiqarilgan ayni o'sha mamlakatda ishlab chiqarilgan va O'zbekiston Respublikasiga olib kirish uchun sotilgan.

– baholanayotgan tovarni ishlab chiqargan ayni bir shaxs tomonidan ishlab chiqarilgan tovar tushuniladi. Baholanayotgan tovarni ishlab chiqargan ayni bir shaxs tomonidan ishlab chiqarilgan tovar mavjud bo'lmagan taqdirda boshqa shaxs tomonidan ishlab chiqarilgan tovar o'xshash tovar sifatida qabul qilinadi.

Agar bitimning qiymati O'zbekiston Respublikasida bajarilgan loyihalashning, tajriba-konstruktorlik ishlarining, badiiy bezatishning, dizaynning, eskizlar yoki chizmalarining qiymatlarini o'z ichiga olsa, tovar o'xshash tovar deb hisoblanmaydi.

O'xshash tovarga doir bitimning qiymatiga ko'ra tovarning bojxona qiymatini aniqlash usulidan foydalanilayotganda Bojxona kodeksining 309-moddasining beshinchi, oltinchi, yettinchi, sakkizinchi va to'qqizinchi qismlari qoidalari qo'llaniladi.

Технические
характеристики

16-rasm. Germaniya davlatida ishlab chiqarilgan, texnik jihatlari bir-biriga o'xshash «Bosch» va «Siemens» markali kir yuvish mashinasi o'xshash tovarga misol sifatida keltirilgan.

O'xshash tovarga doir bitimning qiymatiga oid usuli ilgari 1-usulga ko'ra aniqlangan xuddi shuningdek, yoki shunga o'xshagan tovarlarga doir bitim narxidan bojxona qiymatini belgilash uchun asosiy baza sifatida foydalaniladi.

Deklarantda o'xshash tovarning bojxona qiymati haqidagi axborot mavjud bo'lmasa, unda baholashning boshqa usullariga o'tish lozim bo'ladi.

Misol. Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «AB» korxonasi tomonidan olib kelingan ofis texnika tovarlari TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 3-usuli qo'llanilgan holda bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazilgan.

Bojxona kodeksining 310-moddasi talablariga ko'ra, tovarlarning bir-biriga o'xshashligini belgilashda tovarning sifati, tovar belgisining mavjudligi va bozordagi qadri, qaysi mamlakatda ishlab chiqarilganligi, ishlab chiqaruvchisi kabi jihatlar hisobga olinadi.

O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnomada 3-usul ilgari 1-usulga ko'ra baholangan xuddi shuningdek yoki shunga o'xshagan tovarlarga doir bitim narxidan bojxona qiymatini belgilash uchun asosiy baza sifatida foydalanishi belgilangan. Bunda deklarant amalda mavjud bo'lgan savdo bitimlarining narxi va tovarlarning O'zbekiston Respublikasi chegarasi orqali olib o'tilishi haqidagi hujjatlar asosida tasdiqlangan ma'lumotni qo'llashi belgilangan.

Mazkur Kodeks va Yo'riqnoma talablariga amal qilinmay, 3-usul qo'llanilganligi natijasida 2014-yilda **23,0 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari undirilmay qolingan.

Kelib chiqish sababi: Mazkur tovarlar ilgari asosiy usul bilan rasmiylashtirilganligini tasdiqlovchi shartnoma va birlamchi hujjatlar, import bojxona yuk deklaratsiyasi talab etilmagan.

E'tibor qaratish kerak: Tovarlarning bir-biriga o'xshashligini belgilashda tovarning sifati, tovar belgisining mavjudligi va bozordagi qadri, qaysi mamlakatda ishlab chiqarilganligi, ishlab chiqaruvchisi kabi jihatlar hisobga olinishi, tovarlar olib kelingan vaqtdan boshlab 90 kun ichida O'zbekiston Respublikasiga taxminan o'shancha miqdorda, o'shanday tijorat shartlarida olib kiritilgan bo'lishi, boshqa miqdorda yoki tijorat shartlarida bo'lsa kiritiladigan tuzatishlar to'g'ri va hujjat bilan tasdiqlangan ma'lumotlarga asoslanishi, tovar baholanayotgan tovar ishlab chiqarilgan mamlakatda ishlab chiqarilmagan bo'lsa, u rasmiylashtirilayotgan tovar bilan o'xshash hisoblanmasligi, tovarning ishlab chiqaruvchisi tomonidan emas, balki boshqa ishlab chiqaruvchi tomonidan ishlab chiqarilgan tovar, rasmiylashtirilayotgan tovarni ishlab chiqargan tomonidan ishlab chiqarilgan o'xshash tovar ham bo'lmagan taqdir-dagina e'tiborga olinishi, tovarni loyihalash, uning ustidagi tajriba-

konstruktorlik ishlari, uning badiiy bezagi, dizayni, eskizi, chizmalari va boshqa shunga o'xshash ishlar O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilgan bo'lsa, bunday tovar o'xshash hisoblanmasligi, mazkur tovarlar ilgari asosiy usul bilan rasmiylashtirilganligini tasdiqlovchi shartnoma va birlamchi hujjatlar, import bojxona yuk deklaratsiyasi talab etilishi lozim

Nazorat uchun savollar

1. Aynan bir xil tovar haqida tushuncha.
2. Aynan bir xil tovar deb hisoblash uchun talablar.
3. Aynan bir xil tovarga doir bitimning qiymatiga oid usulni qo'llash tartibi.
4. O'xshash tovar haqida tushuncha.
5. O'xshash tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul qoidalari.
6. O'xshash tovarga doir bitimning qiymatiga oid usulni qo'llashda bojxona rasmiylashtiruv bo'yicha mutaxassisning harakatlari.
7. O'xshash tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul bo'yicha nazorat qilishda bojxona organining harakatlari.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 390-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha yo'riqnoma».
3. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 391-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2016-yil 6-aprelda 2773-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona yuk deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».
5. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 22-fevralda 899-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelinadigan tovarlarga bojxona qiymatini belgilash va uni nazorat qilish tartibi».

6. Davlat bojxona qo'mitasining 2010-yil 12-apreldagi «Import qilinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishini DBQ Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish bo'yicha Vaqtinchalik yo'riqnomani amaliyotga kiritish to'g'risida»gi 92-son buyrug'i.

7. Davlat bojxona qo'mitasining 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-son ko'rsatmasi.

VII BOB. QIYMATLARNI CHEGIRIB TASHLASH ASOSIDA BOJXONA QIYMATINI ANIQLASH HAMDA NAZORAT QILISH ALGORITMI

Reja:

1. Qiymatlarni chegirib tashlash asosida bojxona qiymatini aniqlash (4-usul).

2. 4-usul qo'llanilishini nazorat qilish algoritmi.

1. Qiymatlarni chegirib tashlash asosida bojxona qiymatini aniqlash (4-usul)

Qiymatlarni chegirib tashlash asosidagi usul baholanayotgan tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun asos sifatida:

- bojxona hududida dastlabki holati o'zgarmagan holatda;
- baholanayotgan tovar bojxona hududiga olib kirilguniga qadar to'qson kalendar kun ichida katta miqdorlarda (bir nechta turkumlarda),

- shunday tovarni sotuvchi bilan o'zaro bog'liq bo'lmagan shaxsga sotilayotgan, baholanayotgan, aynan bir xil yoki o'xshash tovar birligining narxi qabul qilinishini nazarda tutadi.

Baholanayotgan, aynan bir xil yoki o'xshash tovar birligining narxidan quyidagi xarajatlar chegirib tashlanadi:

- to'lanadigan yoxud to'lashga kelishilgan vositachilik haqi yoki foyda uchun ustamalar hamda olib kirilgan o'sha klassdagi va turdagi tovarni bojxona hududida sotish bilan bog'liq bo'lgan umumiy xarajatlar;

- tovarlarni olib kirish yoki sotish munosabati bilan O'zbekiston Respublikasida to'lanishi lozim bo'lgan bojxona to'lovlarining va boshqa to'lovlarning summalari,

- bojxona hududida transportda tashish, sug'urtalash, yuklash va tushirish uchun sarflangan xarajatlar.

O'sha klassdagi yoki turdagi tovar iqtisodiyotning muayyan tarmog'ini mahsulotiga taalluqli bo'lgan tovarlar guruhini, shu jumladan, aynan bir xil va o'xshash tovarlarni anglatadi.

Ichki bozorda tovarning sotilish narxini tanlashda ko'rilayotgan tovarning import qilinganidan keyingi birinchi tijorat bosqichidagi narxini, ya'ni olib kirilgan tovarning birinchi marta qayta sotilishidagi narxini hisobga olish kerak bo'ladi.

Baholanayotgan, aynan bir xil yoki o'xshash tovarning baholanayotgan tovar olib kirilishidan oldin to'qson kalendar kun ichida sotilganligi faktlari mavjud bo'lmagan taqdirda, yuqoridagi qoidalar inobatga olingan holda baholanayotgan tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun asos sifatida baholanayotgan, aynan bir xil yoki o'xshash tovar tovar birligining qaysi narxi bo'yicha O'zbekiston Respublikasida eng katta turkumda, o'zgarmas holatda, baholanayotgan tovar olib kirilgan kunga eng yaqin muddatda, lekin baholanayotgan tovar olib kirilgan kundan e'tiboran to'qson kundan kechiktirmay sotilayotgan bo'lsa, o'sha narx qabul qilinadi.

Baholanayotgan, aynan bir xil yoki o'xshash tovarning bojxona hududida o'zgarmas holatda sotilganligi faktlari mavjud bo'lmagan taqdirda, baholanayotgan tovarning bojxona qiymati tovarga keyinchalik ishlov berilganidan keyin olingan, shunday tovarni sotuvchi bilan o'zaro bog'liq bo'lmagan shaxsga bojxona hududida eng katta miqdorda sotiladigan mahsulot birligining narxi asosida, deklarant yoki bojxona brokerining arizasiga ko'ra aniqlanadi. Bunda tovarning bojxona qiymatiga tegishli tuzatishlar kiritiladi.

Misol. Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «A» korxonasi tomonidan olib kelingan maishiy texnika tovarlari TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 4-usuli qo'llanilgan holda bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazilgan.

Bojxona kodeksining 311-moddasiga asosan, agar baholanayotgan, aynan bir xil yoki o'xshash tovarlar o'zining dastlabki holati o'zgarmagan holda O'zbekiston Respublikasi hududida sotilsa, qiymatlarni chegirib tashlash asosida bojxona qiymatini chiqarish usulidan foydalanilishi hamda 4-usuldan asos sifatida foydalanilganda, baholanayotgan tovar bojxona hududiga olib kirilguniga qadar to'qson kalendar kun ichida katta miqdorlarda

bitimning sotuvchi bilan o'zaro bog'liq bo'lmagan ishtirokchisiga sotilgan bahosi qo'llanilishi belgilangan.

Baholanayotgan, aynan bir xil yoki oxshash tovar birligining narxidan quyidagi xarajatlar chegirib tashlanadi:

to'lanadigan yoxud to'lashga kelishilgan vositachilik haqi yoki foyda uchun ustamalar hamda olib kiritilgan o'sha klassdagi va turdagi tovarni bojxona hududida sotish bilan bog'liq bo'lgan umumiy xarajatlar

tovarlar olib kirish yoki sotish munosabati bilan O'zbekiston Respublikasida to'lanishi lozim bo'lgan import bojlari, soliqlar, yig'imlar va boshqa to'lovlar summasi

Bojxona hududida transportda tashish, sug'urtalash, yuklash va tushurish uchun sarflangan xarajatlar

17-rasm. 4-usulda asos qilib olinayotgan aynan bir xil yoki o'xshash tovar birligining narxidan chegirib tashlanadigan xarajatlar.

Bunda tovar birligining bahosidan:

– to'lanadigan yoxud to'lashga kelishilgan vositachilik haqi yoki foyda uchun ustamalar hamda olib kiritilgan o'sha klassdagi va turdagi tovarni bojxona hududida sotish bilan bog'liq bo'lgan umumiy xarajatlar;

– tovarlarni olib kirish yoki sotish munosabati bilan O'zbekiston Respublikasida to'lanishi lozim bo'lgan bojxona to'lovlarining va boshqa to'lovlarning summalari,

– bojxona hududida transportda tashish, sug'urtalash, yuklash va tushurish uchun sarflangan xarajatlar chegirib tashlanadi.

Mazkur Kodeks talablariga amal qilinmay, 4-usul qo'llash uchun zarur hujjatlar talab qilinmaganligi oqibatida **140 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari undirilmay qolingan.

Kelib chiqish sababi: Tovar bojxona chegarasidan to' ichki bozorda sotilayotgan narxi uchun qilingan xarajatlarni tasdiqlovchi

hujjatlar talab qilinmay, faqatgina ichki bozordagi sotuv amalga oshirilayotganligi to'g'risida ma'lumot asos qilib foydalanishi oqibatida kelib chiqqan.

E'tibor qaratish kerak: Aynan yoki bir xil o'xshash tovarlar olib kelingan vaqtdan boshlab kamida 90 kun ichida O'zbekiston Respublikasi hududida katta turkumlarda bitimning sotuvchi bilan o'zaro bog'liq bo'lmagan ishtirokchisiga sotilganligi, foyda olish uchun qo'shiladigan ustamalarni tasdiqlovchi moliyaviy hujjatlar, bojxona to'lovlarini to'langanligini tasdiqlovchi import bojxona yuk deklaratsiyasi, transportda tashish, sug'urtalash, yuklash va tushirish uchun qilingan xarajatlarni tasdiqlovchi hujjatlar talab qilinishi lozim.

2. 4-usul qo'llanilishini nazorat qilish algoritmi

4-usuldan foydalanishda hududiy bojxona boshqarmalarda doimiy faoliyat ko'rsatuvchi «Bojxona qiymatini nazorat qilish guruhi» xodimi tomonidan importer vakili hamda bojxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassislar ishtirokida ichki bozordagi aynan bir xil yoki o'xshash tovarlarning narxlarini yuzasidan o'rganish ishlari olib boriladi. Zaruriyat tug'ilganida mazkur o'rganishga mutaxassislar jalb qilinishi mumkin.

O'rganish ishlari faqat import qilinganligini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lgan aynan bir xil yoki o'xshash tovarlarning ulgurji narxlarini yuzasidan olib boriladi.

Ichki bozorda tovarlarning sotilishi narxini tanlashda ko'rib chiqiladigan tovarlarning import qilinganidan so'ng birinchi tijorat darajasidagi sotib olinishidan, ya'ni import qilingan tovarlarning dastlabki qayta sotilishidagi narxlardan foydalanish lozim.

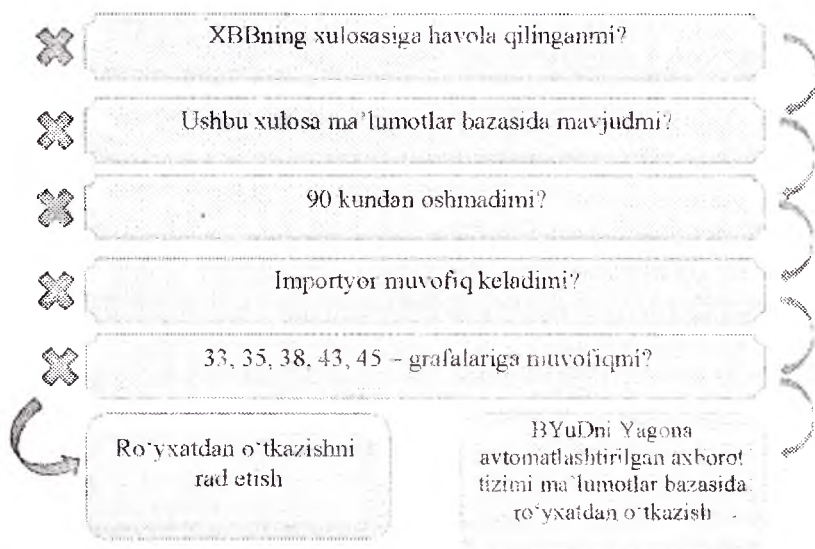
O'rganish natijasida ishtirokchilar tomonidan erkin tartibda dalolatnoma tuziladi.

Dalolatnomada tovarning to'liq nomi (tovarning qiyosiy ko'rsatkichlari, brendi, markasi, modeli va h.k.), bir birlik uchun ichki bozorda shakllangan narx, o'lchov birligi aks ettiriladi va ishtirokchilar tomonidan tasdiqlanadi.

Shuningdek, mazkur dalolatnoma ushbu ma'lumotni taqdim etgan sotuvchi tomonidan imzo va muhr bilan tasdiqlangan bo'lishi lozim.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi hududida amalga oshirilgan xarajatlarni tasdiqlovchi hujjatlar bo'lmagan taqdirda 4-usul bilan bojxona qiymatini aniqlash uchun ekspert baholanishini qo'llashga yo'l qo'yiladi.

Aynan bir xil yoki o'xshash tovarlarning narxlari aniqlanganidan so'ng, tovarlarning bojxona qiymati «Olib kiriladigan tovarlarning bojxona qiymatini baholashning 4-usulini qo'llash bo'yicha tavsiyalar»da ko'rsatib o'tilgan formulalar yordamida hisob-kitob qilinib, aniqlanadi hamda 1 kun muddat ichida «Bojxona qiymatini nazorat qilish guruhi» tomonidan tegishli xulosa qilinadi. Qilingan xulosa asosida shu kunning o'zida HBB boshlig'i yoki uning o'rinbosari tovarning bojxona qiymatini mazkur usul asosida qo'llash yuzasidan dasturda ruxsat beradi.

18-rasm. BYuDning elektron nusxasini qabul qilish jarayonida bojxona qiymatini aniqlashning 4-usul shartlari qo'llanilishini nazorat qilish sxemasi

Tovarlarning bo'ixona qiymatini 4-usul asosida aniqlanishi bo'yicha DBQ YaAAT dasturida tekshirish algoritmi quyidagi ko'rinishga ega:

- tovarning bo'ixona qiymatini aniqlash usuli tekshiriladi;
- BYuDning 44-grafasida HBB xulosasining ko'rsatilganligi tekshiriladi;
- DBQ YaAAT ma'lumotlar bazasidan HBBning tegishli xulosasini mavjudligi tekshiriladi;
- mazkur xulosada tovarning mavjudligi tekshiriladi;
- miqdoriy parametrlari tekshiriladi (netto vazni, brutto vazni, faktura qiymati).

В

Экземпляр для таможен	1. Наименование товара 2. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 3. Описание товара 4. Страна происхождения	5. Страна происхождения товара 6. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 7. Описание товара 8. Страна происхождения
	9. Наименование товара 10. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 11. Описание товара 12. Страна происхождения	13. Страна происхождения товара 14. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 15. Описание товара 16. Страна происхождения
	17. Наименование товара 18. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 19. Описание товара 20. Страна происхождения	21. Страна происхождения товара 22. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 23. Описание товара 24. Страна происхождения
	25. Наименование товара 26. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 27. Описание товара 28. Страна происхождения	29. Страна происхождения товара 30. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 31. Описание товара 32. Страна происхождения

8. Укажите источники информации использованные для обоснования таможенной стоимости

Акт изучения рыночных цен от 15.05.2015 г., по 120 \$ за шт.

33. Наименование товара 34. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 35. Описание товара 36. Страна происхождения	37. Страна происхождения товара 38. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 39. Описание товара 40. Страна происхождения
41. Наименование товара 42. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 43. Описание товара 44. Страна происхождения	45. Страна происхождения товара 46. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 47. Описание товара 48. Страна происхождения
49. Наименование товара 50. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 51. Описание товара 52. Страна происхождения	53. Страна происхождения товара 54. Код товара по ТН ВЭД Еurasian 55. Описание товара 56. Страна происхождения

		форма ДТС-2		
		Товары	Услуги	Транспорт
Итого	Товары			
	Услуги			
Расчет эквивалентной стоимости				
А. Основное		201102		
Б. Прочие		1000000		

20. Прибыль, комиссионные и торговые наценки в связи с продажей на внутреннем рынке (-)

5800000

21. Стоимость дополнительной обработки или переработки ввозимых товаров (-)

1300000

22. Таможенные пошлины, налоги, сборы и другие внутренние платежи (-)

6300000

23. Прочие расходы и платежи связанные с продажей на внутреннем рынке (-)

1400000

Содержание	Код	Единица измерения	Количество	Стоимость
1. Товары				
2. Услуги				
3. Транспорт				
4. Прочие				
Итого				
А. Основное				
Б. Прочие				
Итого				

19-расм. 4-усул asosida bojxona qiymati belgilanganda YaAAT asosida BQD-2ning tekshiriladigan grafalari (namuna muxsasi).

Нazorat uchun savollar

1. Qiymatlarni chegirib tashlash asosida bojxona qiymatini aniqlash qoidalari.
2. Qiymatdan chegiriladigan xarajatlar turlari.
3. Olib kiriladigan tovarlarning bojxona qiymatini aniqlashning 4-usulini qo'llash tartibi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi.
3. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 390-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha yo'riqnoma».
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 391-son bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».
5. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2016-yil 6-aprelda 2773-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona yuk deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».
6. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 22-fevralda 899-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelinadigan tovarlarga bojxona qiymatini belgilash va uni nazorat qilish tartibi».
8. Davlat bojxona qo'mitasining 2010-yil 12-apreldagi «Import qilinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishini DBQ Yagona avtomatlashirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish bo'yicha vaqtinchalik yo'riqnomani amaliyotga kiritish to'g'risida»gi 92-son buyrug'i.
9. DBQning 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-son ko'rsatmasi.

VIII BOB. QIYMATLARNI QO'SHISH VA ZAXIRA USULLARI ORQALI BOJXONA QIYMATINI ANIQLASH HAMDA NAZORAT QILISH ALGORITMI

Reja:

1. Qiymatlarni qo'shish asosida bojxona qiymatini aniqlash usuli (5-usul).

2. Zaxira usul asosida bojxona qiymatini aniqlash (6-usul) va uni nazorat qilish algoritmi.

1 . Qiymatlarni qo'shish asosida bojxona qiymatini aniqlash usuli (5-usul)

Qiymatlarni qo'shish asosida bojxona qiymatini aniqlash usuli o'ziga xos elementlar asosida bojxona qiymatini belgilashni taqozo etib, bir oz qiyinchilik tug'diradi.

Bu usulga ko'ra bojxona qiymati faqat O'zbekiston Respublikasidan tashqarida olish mumkin bo'lgan axborot asosida belgilanadi. Odatda, tovarlarni ishlab chiqaruvchi O'zbekiston Respublikasi yurisdiksiyasidan tashqarida bo'ladi. Shu sababli 5-usulning qo'llanilishi odatda shunday shartlar bilan cheklangan bo'ladiki, ularga ko'ra xaridor bilan sotuvchi o'zaro bog'langan bo'ladi va ishlab chiqaruvchi O'zbekiston Respublikasining bojxona organlariga ishlab chiqarish xarajatlari haqidagi zarur ma'lumotlarni taqdim etish va keyinchalik o'tkazilishi lozim bo'lgan ularning tekshirilishini yengillashtirishga tayyor bo'ladi.

Tovarlarni ishlab chiqaruvchi bojxona qiymatini belgilash maqsadida taqdim etgan axborot uning mamlakatida O'zbekiston Respublikasi vakillari tomonidan ishlab chiqaruvchining roziligi bilan va manfaatdor mamlakat hukumati yetarli darajada vaqtliroq xabardor qilinadi va u bunday tekshirishga nisbatan qarshilik qilmaydi, degan shartga ko'ra tasdiqlanishi mumkin.

Qiymatlarni qo'shish asosidagi usul baholanayotgan tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun asos sifatida quyidagilarni qo'shish orqali hisoblab chiqariladi:

1

baholanayotgan tovarni tayyorlashda sarflangan materiallarning qiymati hamda ishlab chiqarish va (yoki) ishlov berish xarajatlari

2

Umumiy xarajatlarni hajmi va baholanayotgan tovar ishlab chiqarilgan ayni o'sha klassdagi va turdagi tovarni O'zbekiston Respublikasida sotishda odatda eksport qiluvchi tomonidan olinadigan foyda

3

Tovarni bojxona hududiga olib kiriladigan joyga yetkazib berilgunga qadar yetkazib beriladigan xarajatlar: tashish qiymati; tovarlarni yuklash, tushirish, qayta yuklash va boshqa joyga to'kish xarajatlari; sug'urta qiymati

20-rasm. 5-usulda qo'shiladigan xarajatlar.

Xarajatlar haqidagi ma'lumotlar baholanayotgan tovarlarning ishlab chiqarilishiga tegishli, ishlab chiqaruvchi tomonidan yoki uning nomidan taqdim etiladigan ma'lumot asosida belgilanishi lozim. Bunday axborot ishlab chiqaruvchining tijoratga oid hisobotlarida, bunday hisobotlar tovarlar ishlab chiqarilgan mamlakatda qabul qilinadigan hisobga olishning umumiy qabul qilingan qoidalariga muvofiq keladi, degan shart bilan asos topgan bo'lishi kerak.

Xarajatlar 1-usulni qo'llashda hisobga olinadigan xarajatlarni ham o'z ichiga olishi kerak. Ular shu bilan birga yana import qilinadigan tovarlarning ishlab chiqarilishi munosabati bilan xaridor tomonidan sotuvchiga bevosita yoki bilvosita yetkazib berilgan har qanday elementning lozim darajada taqsimlangan qiymatini ham qamrab olishi lozim. Import mamlakatida bajarilgan elementlar qiymati faqat ana shu elementlarni ijro qiluvchi amalga oshirgan haq to'lash doirasidagina kiritilishi lozim. Shuni esda tutish kerakki, qiymatlarni qo'shish usuli bilan bojxona qiymatini aniqlashda hech

qanday xarajatlar yoki elementlar qiymati ikki marta hisobga olinishi mumkin emas.

Foyda miqdori ham ishlab chiqaruvchi tomonidan yoki uning nomidan taqdim etiladigan ma'lumot asosida belgilanishi lozim. Ishlab chiqaruvchi taqdim etgan ma'lumotlarning ishlab chiqaruvchi eksport mamlakatida tovarlarni import mamlakatiga olib chiqish uchun amalga oshiradigan, baholanayotgan tovarlar sinfidagi yoki shu turdagi tovarlarning sotilishidagi ko'rsatkichlarga muvofiq kelishiga e'tibor berish zarur.

Taqdim etilgan ma'lumotlarni tahlil etishda shuni qayd qilish kerakki, foyda va xarajatlar miqdori bir butun sifatida ko'rib chiqilishi lozim. Bu shuni anglatadiki, agar biron-bir alohida holda ishlab chiqaruvchi foydasi miqdori unchalik katta bo'lmay, uning umumiy xarajatlari yuqori bo'lsa, unda uning birgalikda olingan foydasi va umumiy xarajatlari baribir, odatda, shunday sinfdagi yoki turdagi tovarlar sotilishida aks etadigan bunday kursatkichlarga muvofiq kelishi mumkin. Bunday vaziyat, masalan, mahsulot import mamlakatida bozorga chiqadigan va ishlab chiqaruvchi ushbu bozorni o'zlashtirish bilan bog'liq yuqori umumiy xarajatlarini qisman shuning hisobiga qoplash niyatida foydaning nol darajasi yoki undan past darajani qabul qiladigan holda vujudga kelishi mumkin. Agar ishlab chiqaruvchi import qilinadigan tovarlarni sotishda u alohida tijoratchilik holatlari oqibatida foyda olishini ko'rsata olsa, unda uning amaldagi foyda ko'rsatkichlarini oqlash uchun jiddiy tijoratga doir dalillari mavjud bo'lib, uning narxlarga oid siyosati sanoatning ushbu tarmog'idagi oddiy narx siyosatini aks ettirishi sharti bilan bunday ko'rsatkichlarni e'tibor uchun qabul qilish kerak bo'ladi.

Bunday vaziyat, masalan, ishlab chiqaruvchilar talablarning kutilmagan tarzda pasayib ketishi natijasida narxlarni pasaytirishga majbur bo'lganida yoki ular tovarlarni import mamlakatida ishlab chiqariladigan tovarlar toifasini to'ldirish tartibida sotadigan va o'zining raqobatbardoshligini saqlab qolish maqsadida kam foydaga rozi bo'ladigan holda vujudga kelishi mumkin. Ishlab chiqaruvchi-ning o'zi beradigan foyda va umumiy xarajatlar haqidagi ma'lumotlar ishlab chiqaruvchilar eksport mamlakatida tovarlarni import mamlakatiga olib chiqish uchun amalga oshiradigan, baholanayotgan

tovarlar klassidagi yoki shu turdagi tovarlarning sotishidagi ko'rsatkichlarga muvofiq kelmaganida foyda va umumiy xarajatlar miqdori ishlab chiqaruvchi tomonidan yoki uning nomidan taqdim etiladigan ma'lumotdan boshqa ishonchli ma'lumotga asoslanishi mumkin.

Qiymatlarni qo'shish usuliga ko'ra bojxona qiymatini belgilash maqsadlari uchun ishlab chiqaruvchi tomonidan yoki uning nomidan taqdim etiladigan ma'lumotdan boshqa axborotdan foydalanilganida import qiluvchi mamlakatning bojxona organlari, agar import qiluvchi bu haqida iltimos qilsa, bunday axborot manbai foydalanilgan ma'lumotlar va ularga asoslangan hisob-kitoblar haqida unga xabar qilinishi lozim.

11(a) Рассчитанная стоимость ввозимых товаров, определенная сложением стоимости составляющих стоимости составляющих ее элементов (в суммах).....
(для метода 5,6)

16. Стоимость транспортировки (+)
17. Стоимость погрузки, выгрузки и обработки (+)
18. Стоимость страхования (+)
19. Комиссионные и другие посреднические расходы в связи с ввозом (+)

21-rasm. 5-usul shartlari qo'llanilishini nazorat qilish jarayonida BQD-2 shaklida tekshiriladigan grafalari (namuna nusxasi).

Bepul yetkazib berish uchun 1-usuidan 4-usulgacha bo'lgan baholash usullari istisno qilinadi (savdo bitimining yo'qligi, bir xildagi tovarlar uchun bojxona qiymatining yo'qligi, import qilinadigan mamlakatning ichki bozorida sotuvning yo'qligi). Olib kelinadigan tovarning bojxona qiymatini ishlab chiqaruvchi taqdim etgan kalkulyatsiya hujjatlari asosidagina hisoblab chiqishi mumkin.

Mabodo shubha paydo bo'lsa, ishlab chiqaruvchidan uning roziligi bilan va O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini aniqlash bo'yicha yo'riqnomada nazarda tutilgan shartlarga rioya qilingan holda tekshirib ko'rish kerak bo'ladi.

Qiymatlarni qo'shish usulida bojxona qiymati aniqlanishini nazorat qilish DBQ YaAATdagi dastur tomonidan olib borilmaydi. Mazkur usul bo'yicha bayon etilgan tovarlarning bojxona qiymati bojxona posti xodimi tomonidan nazorat qilinadi.

2. Zaxira usul asosida bojxona qiymatini aniqlash (6-usul) va uni nazorat qilish algoritmi

Agar bojxona qiymati deklarant tomonidan ko'rsatilgan beshta usulni izchillik bilan qo'llash natijasida belgilanishi mumkin bo'lmasa yoki mavjud ma'lumotlar asosida bojxona qiymatini belgilashning ushbu beshta usulini qo'llash mumkin emas deb bojxona organlari hisoblasa, unda baholanayotgan tovarlarning bojxona qiymati 1-5-baholash usullarini birmuncha qayishqoqlik bilan qo'llash yo'li orqali bojxona organida mavjud bo'lgan narxlarga doir axborot asosida belgilanadi.

Zaxira usulni qo'llashda bojxona organi deklarant yoki bojxona brokeriga o'z ixtiyorida mavjud bo'lgan narxlar to'g'risidagi axborotni taqdim etadi. Bojxona organi zaxira usulni to'g'ri qo'llash maqsadida shunday axborotni yig'ib boradi.

Zaxira usuldan foydalanishda hujjatlar bilan tasdiqlashga doir talablar quyidagilarni boshqa usullarga nisbatan birmuncha qayishqoqlikka yo'l qo'yadi:

- jahon narxlariga doir, ichki bozor narxlariga doir axborot ma'lumotnomalaridan foydalanishni;
- vositachilik haqlari, chegirmalar, foydalar, transport tariflari umum qabul qilingan darajalarining statistik ma'lumotlaridan foydalanishni.

Yuqorida ko'rsatilgan hollarda, baholanayotgan tovarni yetkazib berish shartlarini hisobga olgan holda ma'lumotlarga tegishli tuzatishlar kiritilishi shart.

Tovarning bojxona qiymatini zaxira usulda aniqlash uchun asos sifatida quyidagilardan foydalanishga yo'l qo'yilmaydi:

a) O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan o'xshash tovarning sotilish narxidan;

b) ikki va undan ortiq muqobil qiymatlarning eng yuqori qiymatidan;

d) eksport qiluvchi mamlakatning ichki bozoridagi tovar narxidan;

e) bojxona qiymatini aniqlash uchun qiymatlarni qo'shish usulini qo'llashda foydalanilmaydigan ishlab chiqarish chiqimlaridan;

f) eksport qilayotgan mamlakatdan uchinchi mamlakatlarga yetkazib berilayotgan tovarning narxidan;

g) eng past bojxona qiymatlaridan;

h) tovarning o'zboshimchalik bilan belgilangan yoki to'g'ri tasdiqlanmagan narxidan.

Bojxona organi aniqlangan tovarning bojxona qiymati hamda shunday qiymatni aniqlash uchun foydalanilgan usul to'g'risida deklarant yoki bojxona brokerining arizasiga ko'ra unga axborot beradi.

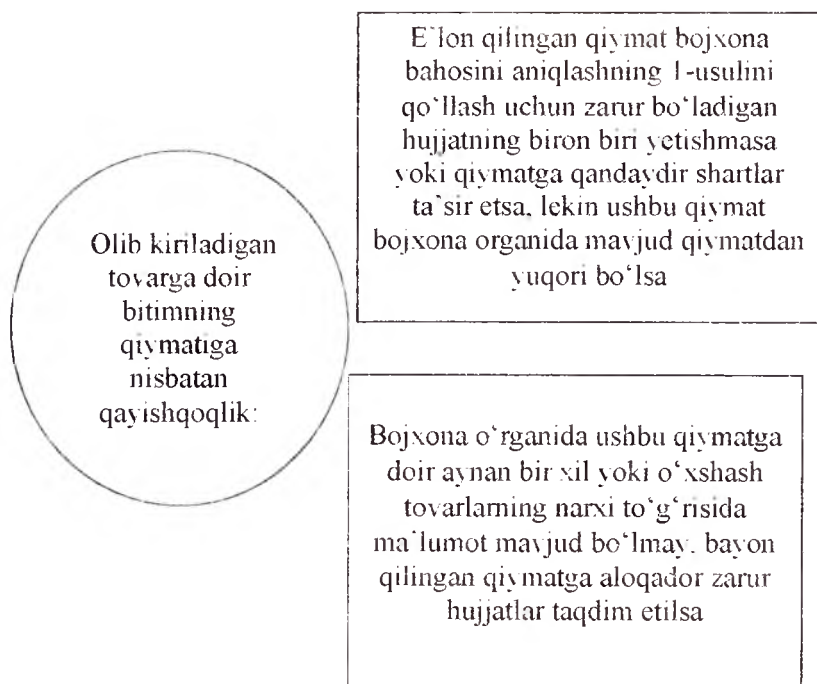
O'zbekiston Respublikasi hududida sarflangan xarajatlarni tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lmagan taqdirda, qiymatlarni chegirib tashlash asosidagi usul bilan bojxona qiymatini aniqlash uchun ekspert baholash qo'llanilishiga yo'l qo'yiladi, uni qo'llash tartibi O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi tomonidan belgilanadi. Bunda tovar birligining bojxona qiymati aniqlanib, keyinchalik butun turkumning bojxona qiymati qayta hisob-kitob qilinadi.

6-usul doirasida qo'llaniladigan baholash usullari 6-usulning maqsadlari va qoidalariga muvofiq yo'l qo'yiladigan tarzda qayish-qoqlik bilan qo'llanadigan 1-5-usullardan iborat bo'lishi kerak.

6-usulni qo'llashda hujjatlar orqali tasdiqlashga nisbatan talablar, shuningdek, boshqa usullarga nisbatan ko'proq qayishqoqlikka yo'l qo'yadi: jahon narxlari, ichki bozordagi narxlar bo'yicha axborot bildirgichlaridan foydalanish; komission rag'batlantirish haqlari, chegirmalar, foyda, transport tariflari va shu kabilarning umumiy qabul qilingan darajalari haqidagi statistik ma'lumotlardan foydalaniladi.

Bunda baholanayotgan tovarlarning yetkazib berilish shartlarini hisobga olgan holda ma'lumotlar albatta tegishli ravishda o'zgartirilishi lozim.

Bayon qilingan qiymatga nisbatan qayishqoqlikka quyidagilar yuzasidan yo'l qo'yilishi mumkin

22-rasm. Olib kiriladigan tovarga doir bitimning qiymatiga nisbatan qayishqoqlik.

Aynan bir xil tovarlarga nisbatan qayishqoqlikka quyidagilar yuzasidan yo'l qo'yilishi mumkin:

Aynan bir xil tovarlarga nisbatan qayishqoqlik:

aynan bir xil tovarlarni olib kelish muddatlari:

bojxona qiymatini belgilash uchun asos sifatida eksport qiluvchi mamlakatida boshqa ishlab chiqaruvchi:

eksport qiluvchi mamlakatdan boshqa qaysidir o'zga mamlakatda ishlab chiqarilgan xuddi shuningdek, import qilingan tovarlar:

aynan bir xil import qilingan tovarlarning ilgari 4 va 5-usullarga ko'ra belgilangan bojxona qiymatidan foydalanish.

23-rasm.

O'xshash tovarlarga nisbatan qayishqoqlikka quyidagilar yuzasidan yo'l qo'yiladi:

O'xshash tovarlarga nisbatan qayishqoqlik:

- o'xshash tovarlarning olib kelinishi muddatlari;
- baholanayotgan tovarlarni eksport qiluvchi mamlakatdan boshqa mamlakatda ishlab chiqarilgan baholanayotgan tovarlarga o'xshash import qilingan tovarlar;
- o'xshash import qilingan tovarlarning ilgari 4 va 5-usullarga ko'ra belgilangan bojxona qiymatidan foydalanish.

24-rasm.

Qiymatlarni chegirib tashlash usulida bojxona qiymatini aniqlashda quyidagi qayishqoqlikka yo'l qo'yiladi.

Qiymatlarni chegirib tashlash asosidagi tovarlarga nisbatan qayishqoqlik:

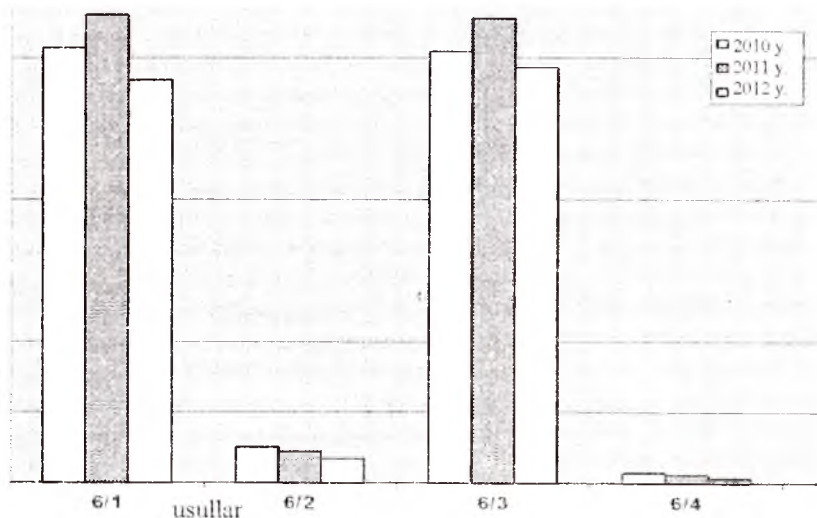
lehki bozorda sotilishi muddatlari

Aynan bir xil yoki o'xshash tovarlarning dastlabki holatining o'zgarishi (ya'ni muayyan qayta ishlashga yo'l qo'yilishi).

O'zbekiston Respublikasi huquqida amalga oshirilgan harajatlarni tasdiqlovchi hujjatlar bo'lmagan taqdirda 4-usul bilan bojxona qiymatini aniqlash iqtisodiy-matematika usullarini qo'llagan holda ekspert baholanishi qo'llash.

25-rasm.

DBQ bo'yicha import yo'nalishida bojxona qiymati qayishqoqlik bilan 6-usulda aniqlanib, rasmiylashtirilgan BYuDlar diagrammasini quyidagi rasmda ko'rish mumkin.

26-rasm. Bojxona qiymati qayishqoqlik bilan 6-usulda aniqlanib, rasmiylashtirilgan BYuDlar diagrammasi.

Manba: DBQ ma'lumotlari asosida tayyorlangan.

1-misol. Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «A» korxonasi tomonidan olib kelingan «ручки оконные из недрагоценных металлов» tovarlari TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 6-usuli qo'llanilgan holda bojxonada rasmiylashtiruvdan o'tkazilgan.

Bojxona kodeksining 313-moddasiga asosan, eng past bojxona qiymatlariga, shuningdek, tovarlarning tovarning o'z boshimchalik bilan belgilangan yoki to'g'ri tasdiqlanmagan narxi ga asoslanishi mumkin emasligi belgilangan.

Mazkur qonun talablariga amal qilinmaganligi natijasida 40,7 mln. so'm miqdorida bojxona to'lovlari undirilmay qolingan.

Kelib chiqish sababi: mavjud ma'lumotlar asosida tovarning ikki va undan ortiq qiymatlari o'rganib chiqilmagan.

E'tibor qaratish kerak: mavjud ma'lumotlar asosida tovarning ikki va undan ortiq qiymatlari o'rganib chiqilishi lozim.

2-misol. Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «B» korxonasi tomonidan olib kelingan «TRUFLE» nomli shokolad tovari TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 6.2-usuli, ya'ni aynan bir xil tovarlarning qiymati qo'llanilgan holda bojxonada rasmiylashtiruvdan o'tkazilgan.

O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnomada talablariga muvofiq, aynan bir xil tovarlarni olib kelish muddatlari, bojxona qiymatini belgilash uchun asos sifatida eksport qiluvchi mamlakatda boshqa ishlab chiqaruvchi tomonidan va bojxonada baholanishi lozim bo'lgan tovarlarni eksport qiluvchi mamlakatdan boshqa qaysidir o'zga mamlakatda ishlab chiqarilgan xuddi shuningdek import qilingan tovarlar ko'rib chiqilishi mumkinligi belgilangan.

Mazkur Yo'riqnomada talablariga amal qilinmaganligi natijasida 97,8 mln. so'm miqdorida bojxona to'lovlari undirilmay qolingan.

Kelib chiqish sababi: aynan bir xil tovarlar olib kelingan vaqtidan 90 kunlik muddati o'tgan bo'lsa ham aynan o'sha eksporter davlatning va ishlab chiqaruvchining qiymati asos sifatida olinishi lozimligiga e'tibor qaratilmagan.

E'tibor qaratish kerak: aynan bir xil tovarlarni olib kelish muddatlari, bojxona qiymatini belgilash uchun asos sifatida eksport qiluvchi mamlakatda boshqa ishlab chiqaruvchi tomonidan va

bojxonada baholanishi lozim bo'lgan tovarlarni eksport qiluvchi mamlakatdan boshqa qaysidir o'zga mamlakatda ishlab chiqarilgan, xuddi shuningdek import qilingan tovarlar ko'rib chiqilishiga, aynan bir xil import qilingan tovarlarning ilgari 4-usul bilan belgilangan bojxona qiymatidan foydalanish mumkin.

3-misol. Amaliyotda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklar: «V» korxonasi tomonidan olib kelingan «посуда столовая из тонкой керамики» tovari TIF bojxona postida bojxona qiymatini aniqlashning 6.3-usuli, ya'ni o'xshash tovarlarning qiymati qo'llanilgan holda bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazilgan.

O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnoma talablariga muvofiq, o'xshash tovarlarning olib kelinishi muddatlari, bojxonada baholanishi lozim bo'lgan tovarlarni eksport qiluvchi mamlakatdan boshqa qaysidir o'zga mamlakatda ishlab chiqarilgan shunga o'xshagan import qilingan tovarlar shunga o'xshagan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash uchun asos sifatida foydalanilganida belgilangan.

Mazkur Yo'riqnoma talablariga amal qilinmaganligi natijasida **82,6 mln. so'm** miqdorida bojxona to'lovlari undirilmay qolingan.

Kelib chiqish sababi: Bojxona qiymatini belgilashda o'xshash tovarlar boshqa eksporter davlatning ishlab chiqaruvchisining minimal qiymatiga asoslangan.

E'tibor qaratish kerak: O'xshash tovarlarning olib kelinishi muddatlari, bojxonada baholanishi lozim bo'lgan tovarlarni eksport qiluvchi mamlakatdan boshqa qaysidir o'zga mamlakatda ishlab chiqarilgan shunga o'xshagan import qilingan tovarlar shunga o'xshagan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash uchun asos sifatida hamda o'xshash import qilingan tovarlarning ilgari 4-usul bilan belgilangan bojxona qiymatidan foydalanish mumkin, shuningdek, boshqa eksporter davlatning ishlab chiqaruvchisi tomonidan eksport qilingan o'xshash tovarning qiymatlarini asos qilib belgilashda eng yuqori va minimal qiymatlardan foydalanmaslik lozim.

Agar tovarning bojxona qiymatini 1-5-usullar yordamida aniqlash mumkin bo'lsa, tovarlarning bojxona qiymati

bojxona organida mavjud bo'lgan narxlarga doir axborot asosida belgilanadi. Bojxona organlarida mavjud bo'lgan narx ma'lumotlari sifatida quyidagilar hisoblanadi:

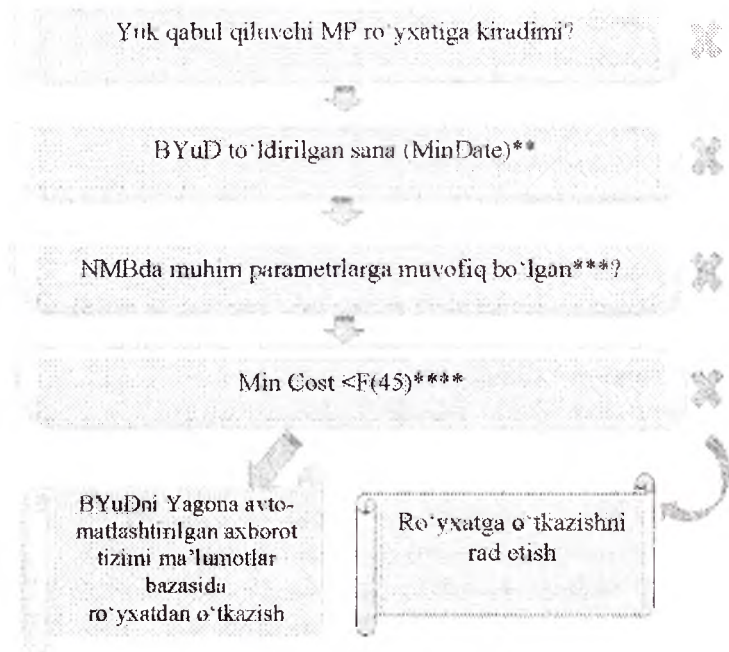
- Eksport va import qilinayotgan tovarlarning narx ma'lumotlari byulleteni;
- DBQ import BYuDlar elektron baza ma'lumotlari;
- bojxonada mavjud bo'lgan boshqa muqobil manbalardan olingan narxlar.

Zaxira usul asosida bojxona qiymati belgilangangan holda, bojxona rasmiylashtiruvi uchun BYuD taqdim etilganida, DBQ YaAAT dasturi tovarning TIF TN kodi, jo'natuvchi davlati hamda ishlab chiqarilgan mamlakati bo'yicha DBQ YaAAT dasturiga ulangan Byulletendagi narxlar (tovarlarning TIF TN kodi bo'yicha eng minimal narxlar) bilan solishtirib chiqadi. Agarda tovarning narxi Byulletendagi minimal narxdan past bo'lsa, u holda DBQ YaAAT dasturi BYuDni ro'yxatga olishni taqiqlaydi hamda buning sabablarini ko'rsatadi.

Byulletenda bir TIF TN kodli tovarlarga ularning nomlanishi, turi, markasi, sifati va bozordagi qadridan kelib chiqib turli xil narxlar belgilanganligi munosabati bilan bojxona posti boshlig'i tomonidan rasmiylashtirilayotgan tovarga har jihatdan yaqin bo'lgan tovar tanlanib, uning narxi bilan solishtirilib, rasmiylashtiruv uchun ruxsat beriladi. Agarda Byulletenda BYuDdagi tovar bilan har jihatdan yaqin bo'lgan tovarning narxi bo'lgan holda, boshqa aynan bir xil yoki o'xshash bo'lmagan tovarning narxi deklarant tomonidan belgilangan bo'lsa, u holda post boshlig'i tomonidan mazkur BYuDni rasmiylashtiruv uchun ruxsat berilmasligi lozim.

Byulletenda baholanayotgan tovar ishlab chiqarilgan davlatdan (yoki jo'natilgan) import qilingan tovarlarning narxlari to'g'risida ma'lumotlar mavjud bo'lsa, u holda DBQ YaAAT dasturi jo'natuvchisi yoki ishlab chiqaruvchisi boshqa bo'lgan davlatlar tovarlarining narxlari (minimal narxlari) bo'yicha ham solishtiruv ishlarini o'tkazadi.

Agar baholanayotgan tovar bilan aynan bir xil yoki o'xshash tovarning narxi bo'yicha ma'lumotlar Byulletenda mavjud bo'lmasa, dastur tomonidan tekshiruv o'tkazilmasdan, mazkur holatda tovarning bojxona qiymatini belgilanishi yuzasidan tekshiruv bojxona rasmiylashtiruvini amalga oshirayotgan xodim tomonidan import BYuD baza ma'lumotlari hamda boshqa muqobil manbalardagi ma'lumotlar asosida amalga oshiriladi.

27-rasm. 6-usul qo'llangan shartlarni tekshirish sxemasi (Narx ma'lumotlar byulleteni orqali tekshirish).

* MP – mas'ul operatorlar;

** MinDate – sozlangan parametr, narx ma'lumotlar byulleteni bo'yicha bojxona qiymatini nazorat qilishda tizimni ishga tushiradigan sanani kiritish;

*** NMB (Narx ma'lumotlar byulleteni)da qidiruvning muhim parametrlari

33. код товара	4407109	34. Код страны происх.	543
----------------	---------	---------------------------	-----

45. Таможенная стоимость	56160.00
-----------------------------	----------

*28-rasm. Byulleten asosida 6-usulda solishtirilayotganda
BYuDning mantiqiy nazoratidan o'tkaziladigan grafalari.*

☞ **Deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan tovarning bojxona qiymatini aniqlash imkoni bo'lmagan taqdirda tovarning shartli chiqarib yuborilishi.**

Tovarning bojxona qiymatini aniqlash imkoni bo'lmagan taqdirda uni shartli chiqarib yuborish deklarantning yoki bojxona brokerining arizasiga ko'ra bojxona organi tomonidan amalga oshiriladi. Bunda bojxona organi belgilangan tartibda tovarning shartli bojxona qiymatini mustaqil ravishda belgilaydi.

Tovarning bojxona qiymatini aniqlash imkoni bo'lmagan taqdirda uni shartli chiqarib yuborish, agar bojxona organi tomonidan aniqlangan tovarning bojxona qiymatiga muvofiq ravishda hisoblab chiqarilgan bojxona to'lovlari summasi deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan to'lansa yoki to'lanishi ta'minlansa, amalga oshiriladi.

Bojxona organi ariza kelib tushgan kundan keyingi uch ish kuni ichida deklarantga yoki bojxona brokeriga tovarning shartli bojxona qiymatining va talab qilinayotgan bojxona to'lovlari to'lanishini ta'minlash miqdorlari to'g'risida yozma yoki elektron shaklda xabar qiladi.

Bojxona to'lovlari to'lanishini ta'minlashning amal qilish muddati tovar chiqarib yuborilgan kundan e'tiboran oltmish kalendar kunni tashkil etadi.

Deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan tovarning bojxona qiymatini tasdiqlovchi hujjatlar taqdim etilganidan keyin bojxona qiymati va tegishli bojxona to'lovlari tovarning bojxona qiymatiga va (yoki) bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritish shaklini to'ldirgan holda qaytadan hisob-kitob qilinadi.

Tovarning bojxona qiymatini tasdiqlovchi hujjatlar taqdim etilmagan taqdirda, bojxona to'lovlari to'lanishini ta'minlash summasi belgilangan muddat o'tgach, O'zbekiston Respublikasining Davlat budjetiga o'tkaziladi. Bunda tovarning bojxona qiymatiga va (yoki) bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritish shakli to'ldirilib, u tovarning bojxona qiymati xususidagi uzil-kesil qaror hisoblanadi.

Nazorat uchun savollar

1. 5-usul bo'yicha qanday xarajatlar qo'shiladi.
2. Qiymatlarni qo'shish asosida bojxona qiymatini aniqlash usulining mohiyati.
3. Zaxira usulining mohiyati.
4. Zaxira usulida o'zaro qayishqoqlik tushunchasi.
5. Zaxira usulini qo'llanilishini nazorat qilish algoritmi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 390-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha yo'riqnoma».
3. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 391-son bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2016-yil 6-aprelda 2773-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona yuk deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».

5. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 22-fevralda 899-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelinadigan tovarlarga bojxona qiymatini belgilash va uni nazorat qilish tartibi».

6. Davlat bojxona qo'mitasining 2010-yil 12-apreldagi «Import qilinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishini DBQ Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish bo'yicha vaqtinchalik yo'riqnomani amaliyotga kiritish to'g'risida»gi 92-son buyrug'i.

7. DBQning 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-son ko'rsatmasi.

IX BOB. EKSPORT VA IMPORT QILINAYOTGAN TOVARLAR NARX MA'LUMOTLARI BYULLETENIDAN FOYDALANISH

Tovarlarni bojxona qiymati deklarant tomonidan ko'rsatilgan beshta usulni izchillik bilan qo'llash natijasida belgilanishi mumkin bo'lmasa yoki bojxona organlari dalillar asosida bojxona qiymatini belgilashning dastlabki beshta usulini qo'llash mumkin emas deb hisoblasa, unda tovarlarning bojxona qiymati quyida keltiriladigan talablar doirasida 1-5-baholash usullarini birmuncha qayishqoqlik bilan qo'llanish yo'li orqali belgilanadi va asoslanadi.

Zaxira usulni qo'llashda bojxona organlari deklarantga o'zlarining ixtiyorida mavjud bo'lgan narxlarga oid ma'lumotlarni taqdim qiladilar.

6-usulini qo'llashda hujjatlar orqali tasdiqlashga nisbatan talablar, shuningdek, boshqa usullarga nisbatan ko'proq qayishqoqlikka yo'l qo'yadi: jahon narxlari, ichki bozordagi narxlar bo'yicha axborot bildirgichlaridan foydalanish; komission rag'batlantirish haqlari, chegirmalar, foyda, transport tariflari va shu kabilarning umumiy qabul qilingan darajalari haqidagi statistik ma'lumotlardan foydalanish. Bunda yetkazib berish shartlarini hisobga olgan holda ma'lumotlar albatta tegishli ravishda o'zgartirilishi lozim. Hozirgi paytda narxlar bazasini shakllantirishda bojxona tizimida axborot texnologiyalaridan keng qo'llanilayapti.

Bojxona organlarida axborot texnologiyalarini keng tatbiq etish, bojxona nazorati va rasmiylashtiruv jarayonlarini tezlashtirish, tovarlarni to'g'ri deklaratsiyalash hamda bojxona to'lovlarini davlat budjetiga to'liq undirilishini ta'minlash maqsadida DBQ Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi (YaAAT) tarkibida «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasi joriy etildi. Bunda bojxona yuk deklaratsiyalarini qabul qilish «Narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasi bilan qat'iy nazoratga olingan.

«Narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasi bo'yicha ish olib boruvchi bojxona xodimlari mas'uliyatini oshirish, maqsadida, Davlat bojxona qo'mitasining 2009-yil 18-maydagi 135-sonli buyrug'i bilan «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasini yuritish tartibi» tasdiqlandi.

Ushbu tartib Eksport va import qilinayotgan tovarlarning bozor narxlari tez o'zgarishiga qarab, ma'lumotlar bazasini tezkor yangilab borish maqsadida ishlab chiqilgan.

DBQning 2008-yil 16 iyundagi 203-sonli buyrug'i bilan Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi (YaAAT) amaliyotga joriy etilgan va Bojxona yuk deklaratsiyalarini (BYuD) qabul qilish «Narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasi bilan qat'iy nazoratga olingan.

Davlat bojxona qo'mitasining 2009-yil 19-sentabrdagi 275-sonli buyrug'i bilan ««Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulleteni»ni ishlab chiqish tartibining vaqtinchalik yo'riqnoma» tasdiqlangan.

Mazkur Tartib «Narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasiga ma'lumotlarni kiritish va yangilab borish bosqichlarida ishtirok etuvchi bojxona xodimlarining majburiyatlari va mas'uliyatini belgilab beradi.

«Narx ma'lumotlari byulleteni»ni DBQ Bojxona tariflarini tartibga solish va to'lovlar hisobini yuritish (BTTS va THYu) bosh boshqarmasi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 30-sentabrdagi «Eksport-import operatsiyalari monitoringini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 416-sonli qarorining 5-bandiga asosan har oyda DBQning tegishli bosh boshqarma va boshqarmalari bilan kelishilgan holda tayyorlanadi hamda O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va Savdo vazirligi, Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi, Monopoliyadan chiqarish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasi bilan kelishilgan holda chop etiladi.

Государственный Таможенный Комитет Республики Узбекистан

Единая Автоматизированная Информационная Система

Бюллетень ценовой информации

Бюллетень
цен

Прот. кол. привез ПД

Код товара
ТН ВЭД:

Принять

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 » Последняя

Код товара по ТН ВЭД	Страна отп-ря	Страна проие-я	Мин. та-м. ст-ть	Код доп. ед. изм.	Наименование товара
0105111100	Венгрия	Венгрия	5.40	Кол. штук	Цыплята суточ. родительские ОП.
0105111100	Нидерланды	Неизвестна	4.90	Кол. штук	Цыплята суточ. родительские ОБ.
0105111100	Россия	Россия	1.00	Кол. штук	Цыплята суточ. кур кросса Онгич.
0105111100	Германия	Германия	5.02	Кол. штук	Цыплята суточ. родительские Ол.
0105111100	Казахстан	Казахстан	1.00	Кол. штук	Цыплята суточ. кур кросса Огу-Лу
0105111100	Россия	Неизвестна	1.00	Кол. штук	Цыплята суточ. кур кросса ОП.
0105111900	Россия	Россия	3.80	Кол. штук	Цыплята суточ. родительские ОХас
0105111900	Венгрия	Венгрия	5.34	Кол. штук	Цыплята суточ. родительские
0105111900	Россия	Неизвестна	3.80	Кол. штук	Цыплята суточ. родительские ОХас
0202309003	Иран	Индия	4.00	Килограмм	Мясо крупного рогатого скота (буй.)
0202309003	Об.Араб.Эм.	Индия	4.00	Килограмм	Мясо крупного рогатого скота обвален
0202309003	Индия	Индия	4.00	Килограмм	Мясо буйволов, без костей в блокаж
0202309009	Индия	Индия	1.50	Килограмм	Мясо буйвола обваленное, без костей
0202309009	Иран	Индия	1.50	Килограмм	Мясо буйвола обваленное, без костей
0202309009	Иран	Турция	1.50	Килограмм	Мясо буйвола обваленное, без костей
0203211009	Германия	Германия	2.00	Килограмм	Свинья шейная часть без костей, моро
0203211009	Польша	Польша	2.00	Килограмм	Шейка свиная, мороженая
0203211009	Германия	Польша	2.00	Килограмм	Полутуши свиные мороженные
0203211009	Польша	Польша	2.00	Килограмм	Туши и полутуши дом. свиней
0203219009	Польша	Польша	2.00	Килограмм	Полутуши свиные, мороженные

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 » Последняя

29-rasm. «Narx ma'lumotlari byulleteni» bazasining elektron ko'rinishi (namuna nusxasi).

«Narx ma'lumotlari byulleteni»ni tayyorlashda DBQ ma'lumotlar bazasi, internet tarmog'i ma'lumotlari va boshqa muqobil manbaalardagi ma'lumotlardan foydalaniladi.

«Narx ma'lumotlari byulleteni»ning navbatdagi soni tayyor bo'lgandan so'ng jurnal variantida BTTS va THYu bosh boshqarmasi tomonidan hududiy bo'xona boshqarmalariga, elektron va jurnal varianti Axborot texnologiyalari (AT) boshqarmasiga kuzatuv xati bilan yetkaziladi. Kuzatuv xatida AT boshqarmasiga taqdim etilgan elektron va jurnal variantidagi «Narx ma'lumotlari byulleteni»ning navbatdagi soni bilan bajarilishi lozim bo'lgan ishlar aniq ko'rsatiladi.

AT boshqarmasi mas'ul xodimi elektron va jurnal variantidagi «Narx ma'lumotlari byulleteni»ni qabul qilib olgach, alohida jurnalga qayd etadi va 1 kun mobaynida uning elektron nusxasini DBQ YaAAT ma'lumotlar bazasi formatiga keltirib unga joylashtiradi «Narx ma'lumotlari byulleteni» qayd etiluvchi jurnal shakli quyidagi jadvalda keltirilgan.

№	«NARX MA'LUMOTLARI BYULLETENI» elektron bazasining yangi soni yoki unga o'zgartirish bo'yicha ma'lumot	Asos bo'lgan hujjat raqami	Hujjat sanasi	Ruxsat bergan DBQ rahbari ismi va sharifi	Ma'lumotlar elektron bazaga kiritilgan sana	AT boshqarmasi mas'ul xodimi ismi, sharifi va imzosi
1.						
2.						

«Narx ma'lumotlari byulleteni»ning yangi nusxasi elektron varianti DBQ YaAAT ma'lumotlar bazasiga joylashtirilgandan so'ng 1 kun mobaynida AT boshqarmasi hamda BTTS va THYu bosh boshqarmasi mas'ul xodimlari tomonidan asliga to'g'riligi tekshiriladi va qo'shma dalolatnoma tuziladi.

«Narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasiga o'zgartirishlar faqat DBQ rahbariyatining yozma ko'rsatmasiga binoan kiritiladi, boshqa hollarda o'zgartirishlar kiritish qat'iyon taqiqlanadi.

«Narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasiga kiritilishi lozim bo'lgan o'zgartirishlar DBQ rahbariyatining topshirig'i asosida BTTS va THYu bosh boshqarmasi (tegishli boshqarmalar) tomonidan o'rganib chiqilib kuzatuv xati orqali AT boshqarmasiga elektron va qog'oz ko'rinishida taqdim etiladi (xatga DBQ tuzilmalarning takliflari ilova qilinishi mumkin).

Har bir hududiy bojxona boshqarmasi tomonidan «Narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasi DBQ YaAATda nazorat qilinishi bo'yicha kundalik monitoring ishlari tashkil etiladi. Rasmiylashtirilayotgan BYuD ma'lumotlari bilan «Narx ma'lumotlari byulleteni» ma'lumotlari o'rtasida nomutanosiblik aniqlanganda yoki «Narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasiga boshqa o'zgartirishlar kiritish zarurati tug'ilganda Hududiy bojxona boshqarmasining Bojxona qiymatini nazorat qilish bo'yicha ekspert guruhi tomonidan 2 kun muddatda tegishli xulosa tayyorlanib, boshqarma boshlig'i tomonidan tasdiqlangan holda DBQ rahbariyatiga taqdim etiladi.

«Narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasiga o'zgartirishlar kiritish va ularni qayd etish jurnali AT boshqarmasi mas'ul xodimida saqlanadi.

«Narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasini yuritish bo'yicha javobgarlik O'zbekiston Respublikasi qonunlari asosida belgilanadi.

Nazorat uchun savollar

1. Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulleteni shakllantirishning ahamiyati.

2. «Eksport va import qilinayotgan tovarlarning narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasini yuritish tartibi.

3. «Eksport va import qilinayotgan tovarlarning narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasini shakllantirish tartibi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasining «Davlat bojxona xizmati to'g'risida»gi qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 30-sentabrdagi «Eksport-import operatsiyalari monitoringini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 416-son qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 390-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnoma».
5. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 391-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».
6. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 22-fevralda 899-raqam bilan ro'yxatga olingan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelinadigan tovarlarga bojxona qiymatini belgilash va uni nazorat qilish tartibi bo'yicha yo'riqnoma».
7. Davlat bojxona qo'mitasining 2010-yil 12 -apreldagi 92-buyrug'i bilan tasdiqlangan «Import qilinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishini DBQ Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish bo'yicha vaqtinchalik yo'riqnoma».
8. Davlat bojxona qo'mitasining 2009-yil 18-maydagi ««Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulleteni» elektron bazasini yuritish tartibini tasdiqlash to'g'risida» 135-son buyrug'i.
9. Davlat bojxona qo'mitasining 2009-yil 19-sentabrdagi «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma'lumotlari byulleteni»ni ishlab chiqish tartibi bo'yicha vaqtinchalik yo'riqnomani tasdiqlash to'g'risida»gi 275-sonli buyrug'i.

X BOB. IMPORT TOVARLARGA BOJXONA QIYMATI DEKLARATSIYASINI TO'LDIRISH TARTIBI

Reja:

1. Bojxona qiymati deklaratsiyasi haqida tushuncha va uni qo'llash xususiyatlari.

2. Bojxona qiymati deklaratsiyasi BQD-1 shaklini to'ldirish qoidalari.

3. Bojxona qiymati deklaratsiyasi BQD-2 shaklini to'ldirish qoidalari.

1. Bojxona qiymati deklaratsiyasi haqida tushuncha va uni qo'llash xususiyatlari

Bojxona kodeksining 318-moddasiga asosan tovarning bojxona qiymati bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirgan holda tovarlarni deklaratsiyalashda deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan bojxona organiga ma'lum qilinadi.

Bojxona qiymati deklaratsiyasi bojxona yuk deklaratsiyasining ajralmas qismi bo'lib, tovarning bojxona qiymati to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatilgan va deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan bojxona organiga bojxona yuk deklaratsiyasi bilan bir paytda topshiriladigan hujjat hisoblanadi.

Bojxona qiymati deklaratsiyasining shakli va uni to'ldirish tartibi O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan ma'lum qilinadigan tovarning bojxona qiymati va uni aniqlashga taalluqli taqdim etiladigan ma'lumotlar to'g'ri, miqdoriy jihatdan aniqlash mumkin bo'lgan va hujjatlar bilan tasdiqlangan axborotga asoslanishi kerak.

Deklarant yoki bojxona brokeri deklaratsiyalanadigan tovarning bojxona qiymati ma'lum qilinguniga qadar aniqlangan tovar turkumining tovarning yo'qolishi, kamomadi, shikastlanishi hajmlariga

mos birlikka keltirilgan bojxona qiymatini ma'lum qilish huquqiga ega. Tovarining yo'qolishi, kamomadi, shikastlanishi fakti ekspertiza xulosasi va bojxona ko'zdan kechiruv dalaletnomasi bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak.

Bojxona qiymati deklaratsiyasi bojxona to'lovlarini to'lashni nazarda tutuvchi bojxona rejimlari ma'lum qilinganda bojxona chegarasi orqali olib o'tiladigan barcha tovarlar uchun to'ldiriladi, bundan quyida nazarda tutilgan hollar mustasno.

☞ Bojxona qiymati deklaratsiyasi quyidagi hollarda **to'ldirilmaydi** va bojxona qiymati bojxona yuk deklaratsiyasida ma'lum qilinadi, agar:

- bojxona hududiga olib kirilayotgan tovarlar turkumining bojxona qiymati bir ming AQSH dollariga teng ekvivalent summadan oshmasa, bundan bitta kontrakt (shartnoma, kelishuv) doirasida bir necha marta tovar yetkazib berish, shuningdek, turli kontraktlar (shartnomalar, kelishuvlar) bo'yicha ayni o'sha tovarni bir jo'natuvchi tomonidan ayni o'sha bitta oluvchining manziliga takror-takror yetkazib berish mustasno:

- olib o'tiladigan tovarlar bojxona to'lovlarini to'lashdan ozod etilgan bo'lsa.

O'zbekiston Respublikasiga olib kelinayotgan tovarlarni bojxona qiymatini bayon qilishda «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi to'g'risida»gi Yo'riqnomaga asosan bojxona qiymati deklaratsiyasi (BQD) shaklidan foydalaniladi va u rasmiylashtirilayotgan tovar uchun to'ldiriladigan bojxona yuk deklaratsiyasi (BYuD)ga ilova hisoblanadi. BQD bojxona yuk deklaratsiyasiz haqiqiy hisoblanmaydi. BQDda ko'rsatilgan bojxona qiymatiga o'zgartirish kiritish kerak bo'lgan hollarda bojxona qiymatini o'zgartirish (BQO') shaklidan foydalaniladi va u ham rasmiylashtirilayotgan tovar uchun to'ldiriladigan BYuDga ilova hisoblanadi.

BQD tovarlarning bojxona rasmiylashtiruvini amalga oshiruvchi bojxona organiga BYuD bilan bir vaqtda topshiriladi. Bojxona organi bitimining aniq shartlarini hisobga olgan holda BQDni tekshirish va rasmiylashtirishni amalga oshiradi.

BQDning majburiy tartibda to'ldirilishi belgilab qo'yilmagan bo'lib, biroq hamma hollarda bojxona organi zarur bo'lganida deklarantning BYuDda bayon qilgan bojxona qiymatining tasdig'i uchun BQDni taqdim etishni talab qilish huquqiga ega, jismoniy shaxslar tijoratchilik maqsadlaridan boshqa maqsadlar uchun olib keladigan tovarlariga BQD to'ldirishi bundan **mustasno**.

BQDga majburiy tartibda hujjatlar ilova qilinadi (belgilangan talablarga qarab - asl nusxalari yoki tasdiqlangan nusxalari).

Qog'oz shakldagi BQD belgilangan tartibda 6 nusxada to'ldiriladi.

BQD ikki xil (BQD-1, BQD-2) shaklda bo'ladi. BQD-1 va BQD-2 shakllarining har biri ikkita asosiy varaqdan - uning old tomoni va bojxona qiymati hamda uning elementlari haqidagi ma'lumotlar ko'rsatiladigan ikkinchi varag'idan iborat bo'ladi.

BQD-1 va BQD-2 shakllari bo'yicha deklaratsiyalar (asosiy varaqlar) bir nomdan uch nomgacha bo'lgan tovarlarga to'ldiriladi. Tovarlarni guruhida uch nomdan ortiq, tovarlar mavjud bo'lganida qo'shimcha varaqlardan foydalanilib, ularning har biri bir nomdan uch nomgacha bo'lgan tovarlarga to'ldirilishi mumkin.

Qo'shimcha varaqlar faqat, agar BQD-1 yoki BQD-2 shakllarining o'ng tomonida bayon qilingan hamma ma'lumotlar qo'shimcha varaqlarda ko'rsatilgan tovarlarga ham to'laligicha tegishli bo'ladigan bo'lsa, qo'llaniladi.

BQD-1 va BQD-2 shakllarining ikkinchi varag'i qo'shimcha varaqlar sifatida ishlatiladi.

Deklaratsiya va unga qo'shimcha varaqlar o'zbek yoki rus tillarida yozuv mashinkasida yoki kompyuterning matn bosish qurilmasida to'ldiriladi.

Deklaratsiya va unga qo'shimcha varaqlarda tuzatishlar va o'chirib yozishlar bo'lmasligi kerak. Deklarant bayon qiladigan ma'lumotlarning barcha tuzatishlari faqat deklarant tomonidan zarur ma'lumotlarni matn ustidan qaytadan mashinkalash yoki havorang yoki qora sharikli ruchkada ustidan qaytadan yozish yo'li bilan xato ma'lumotlarning chizib tashlanishi va zarur ma'lumotlarning qo'shilishi tarzida amalga oshiriladi. Qog'oz shaklda har bir tuzatish deklarant imzosi bilan tasdiqlanishi lozim.

Noaniq to'ldirilgan, tuzatishlarga ega, deklarant tasdiqlamagan bojxona qiymati deklaratsiyasi va unga qo'shimcha varaqlar bojxona organi tomonidan qabul qilinmaydi.

Bojxona qiymati deklaratsiyasi (BQD-1 va BQD-2 shakllari)ning har bir varag'i deklarant tomonidan albatta imzolangan bo'lishi kerak.

Deklarant bayon qilgan bojxona qiymatining o'zgartirilishi yoki qayta hisoblanishi, shu jumladan, vaqunchalik (shartli) bojxonada baholanishi uchun shunday qilinishi bojxona organi mansabdor shaxsi tomonidan nizomga muvofiq, amalga oshirilishi mumkin.

Deklarant yoki bojxona organi tomonidan bojxona qiymati qaytadan hisoblanganida BQD shaklining yangi varaqlari to'ldirilishi mumkin.

Bojxona organi bojxona qiymati deklaratsiyasini bojxona yuk deklaratsiyasi bilan bir vaqtda ro'yxatdan o'tkazadi. Bunda BQDga ham BYuDga berilgan ro'yxatdan o'tkazish raqami beriladi. BQDni tekshirish tugaganidan so'ng asosiy va barcha qo'shimcha varaqlarning «Xizmat belgilari uchun» grafasida BQDning ro'yxatdan o'tkazish raqami, tekshiruvchi inspektorning shaxsiy raqamli muhri va uning imzosi qo'yiladi. Shaklning old tomonida bojxona organining bojxona qiymati xususidagi qarori va tovarning deklarantning foydalanishiga taqdim etilishi shakli haqidagi yozuv yozib qo'yiladi.

Bojxona qiymati deklaratsiyasi, uning asosiy yoki qo'shimcha varaqlaridagi qaysidir grafada deklarantning talab etiladigan ma'lumotlarni ko'rsatishi uchun zarur joy bo'lmaganida bunday ma'lumotlarning bojxona qiymati deklaratsiyasi, uning asosiy yoki qo'shimcha varaqlarining orqa tomonida qo'shimcha yozuv tegishli bo'lgan grafa ko'rsatilgani holda aks ettirilishiga yo'l qo'yiladi. Bunday yozuv deklarant imzosi bilan tasdiqlanadi, tegishli grafalarda esa «orqasiga qarang» degan belgi qo'yiladi.

2. Bojxona qiymati deklaratsiyasi BQD-1 shaklini to'ldirish qoidalari

BQD-1 shakliga ko'ra bojxona qiymati deklaratsiyasi tovarlarning O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelinishi qiymatga oid yoki shartli qiymatli oldi-sotdi bitimlari,

almashlash va bepul yetkazib berish doirasida amalga oshiriladigan va bunday tovarlarning bojxona qiymati 1-usulga ko'ra belgilanadigan hollarda to'ldiriladi.

☞ **Deklarant quyidagi grafalarni to'ldiradi:**

1, 2a, 26, 3, 4, 5, 6, 7a, 76, 8a, 86, 9a, 96, 10a, 106, 11a, 116, 12, 13a, 136, 14a, 146, 14b, 14r, 15, 16, 17a, 176, 17b, 18, 19, 20, 21, 22, 23a, 236. «Г» ochiq katagi.

BQD-1 shakli, shuningdek, bojxona qiymati 6-usulga ko'ra belgilanadigan va baholanayotgan tovarlar qiymati haqidagi ma'lumotlar hisob-kitob uchun asos sifatida qo'llaniladigan hollarda ham to'ldiriladi (masalan, bitimning narxi mavjud, lekin tovarning yetkazilishiga doir xarajatlarning hujjatlarga asoslangan tasdig'i yo'q, bitim narxi mavjud, lekin 1-usulni qo'llanish shartlari bajarilmaydi va shu kabilar, (ya'ni 6-usul 1-usulning qayishqoqlik bilan qo'llanilishiga asoslanadi). Bundan oldingi usullarni qo'llashga to'sqin bo'lgan sabablar BQD-1 shaklining orqa tomonida ko'rsatiladi. BQD-1 shakli old tomonining tepasida «6-usul» degan yozuv yozib qo'yiladi.

☞ **Bojxona organi** bojxona qiymati deklaratsiyasining asosiy va qo'shimcha varaqlaridagi «Bojxona qaydlari uchun» degan joyini **to'ldiradi**.

Deklarant tomonidan grafalarni to'ldirishi tartibi quyidagicha:

BQD-1 shaklining birinchi varag'i

1-grafa. «Sotuvchi».

Tovarlarni sotadigan xorijiy shaxs (korxon)ning nomi va pochta manzili ko'rsatiladi.

2(a)-grafa. «Xaridor».

Tovarlarning xaridori bo'lgan O'zbekiston Respublikasi hududidagi shaxs (korxon)ning nomi, pochta manzili, KTUT kodi ko'rsatiladi.

2(b)-grafa. «Deklarant».

Tovarlarni deklaratsiya qiladigan korxonaning nomi va pochta manzili ko'rsatiladi. Agar xaridorning o'zi deklarant bo'lsa, unda 2(a)-grafaga e'tibor berilishi kerakligi ko'rsatiladi.

3-grafa. «Yetkazib berish shartlari».

Yetkazib berish shartining qisqacha harfli nomi («Inkotermis-2010»ga muvofiq,) va jo'g'rofiy punkt nomi ko'rsatiladi. Masalan: SH-Toshkent, FOB-Novosibirsk va hokazo.

4-grafa. «Hisobvaraqlar raqami va sanasi».

Sotuvchi xaridorga taqdim etgan hisobvaraqlar, faktura yoki tovarning qiymatga oid narxini o'z ichiga olgan hisobvaraqlar, proformaning (shartli qiymatli bitimlar uchun) raqami va sanasi ko'rsatiladi.

5-grafa. «Shartnoma raqami va sanasi».

Tovarlarning yetkazib berilishi uchun shartnoma (shartnoma, bitim), shuningdek, mabodo mavjud bo'lsa, ularga qo'shimchalarning raqami va sanasi ko'rsatiladi.

6-grafa.

Mabodo bojxona organida 7-9-bandlar bo'yicha mulohazalar bo'lsa, ushbu xaridorning bundan oldingi bitimlari bo'yicha deklaratsiyalari raqamlari va sanalari ko'rsatiladi. Tovarni bojxonada rasmiylashtirgan bojxona organi nomi va mulohaza mazmuni keltiriladi.

7a, 7b-grafalar.

Kerakli javob («ha» yoki «yo'q») (x) belgisi bilan qayd qilinadi.

8a, 8b-grafalar.

Kerakli javob («ha» yoki «yo'q») (x) belgisi bilan qayd qilinadi.

«Ha» degan javob berilgan holda tafsilotlar ko'rsatiladi, ya'ni ushbu shart mazmuni, masalan, xaridorning tovarni muqobil yetkazib berishi haqidagi talab yoki uning sotuvchiga ana shu bitim narxiga ta'sir etadigan qandaydir xizmatlarni ko'rsatishi haqidagi ma'lumot keltiriladi.

Bunda shartlar yoki cheklashlar qiymatdagi narxining hisob-kitobi deklaratsiyaning orqa tomonida bunday hisob-kitoblarni qilishga asos bo'lgan hujjatlar ko'rsatilgan holda keltiriladi. Tegishli summa 11b-grafada bilvosita to'lov sifatida keltiriladi va bitim narxini hamda tovarning bojxona qiymatini belgilashda hisobga olinadi. 8-bandda «orqasiga qarang» degan belgi yozib qo'yiladi.

9a-grafa.

Kerakli javob («ha» yoki «yo`q») (x) belgisi bilan qayd qilinadi.

«Ha» degan javob berilgan holda litsenziya va shunga o`xshagan to`lovlarga tegishli tafsilotlar, ya`ni ushbu to`lovning qanday turda ekanligi, uning nima hisobiga amalga oshirilgani va shu kabilar ko`rsatiladi, bunda xaridorning oldi-sotdi bitimi shartlariga ko`ra sotuvchiga bevosita yoki bilvosita to`lashi shart bo`lgan to`lovlar, mabodo ular amalda to`langan yoki to`lanishi lozim bo`lgan narxga kiritilmagan va sotuvchi xaridorga taqdim etgan hisobvaraqqa qo`shilmagan bo`lsa, ko`rsatiladi. Bunday to`lovlar miqdori 15-grafada keltiriladi.

9b-grafa.

Kerakli javob («ha» yoki «yo`q») (x) belgisi bilan qayd qilinadi.

«Ha» degan javob berilgani holda 16-grafada xaridorning baholanayotgan tovarlarni har qanday navbatdagi sotishi, berilishi yoki ulardan foydalanilishidan oladigan daromadidan sotuvchiga qaytarilishi lozim bo`lgan qismining summasi ko`rsatiladi.

10a-grafa. «BQD-1 shakliga ilova qilingan qo`shimcha varaqlar soni».

BQD-1 shakliga qo`shimcha varaqlar soni (u oxirgi varaq raqami minus 2 ga teng kelishi kerak) ko`rsatiladi.

10b-grafa. «Joyi va sanasi».

BQDni to`ldirish joyi va sanasi, 2b-grafada ko`rsatilgan korxonalar tovarlarni deklaratsiya qilishga vakolat bergan shaxsning familiyasi, ismi-sharifi, egallab turgan lavozimi, telefon raqami ko`rsatiladi, shuningdek, deklarantning shaxsiy imzosi va muhri qo`yiladi.

Ma`lumotlar BYuDdagi shunga o`xshagan ma`lumotlarga muvofiq, bo`lishi kerak.

Quyida Bojxona qiymati deklaratsiyasi BQD-1 shaklining asosiy va qo`shimcha varaqlarining namunasi keltirilmoqda.

Государственный таможенный комитет Республики Узбекистан		Декларация таможенной стоимости		Форма ДТС-1 Метод 1		
1 Продавец	Инициалы:		Справочный номер ГТД			
			Для отметок таможи			
	2 (а) Покупатель	2 (б) Декларант				
В соответствии с законодательством декларант несет ответственность за все сведения, указанные в форме и в документах, представленных им в подтверждение таможенной стоимости. В процессе таможенного оформления декларант обязан своевременно представить таможенному органу дополнительные сведения подтверждающие заявленную таможенную стоимость.			3 Условий поставки			
			4 Номер и дата счета фактуры			
			5 Номер и дата контракта			
6 Номер и дата принятых ранее таможенным органом решений по ст. 7-9			Нужное отметить знаком X			
7(а) Имеется ли взаимозависимость между продавцом и покупателем?*			☐ Да	☐ Нет		
7(б) Оказала ли взаимозависимость между продавцом и покупателем влияние на цену ввозимого товара?			☐ Да	☐ Нет		
8(а) Имеются ли ограничения для покупателя в отношении пользования товаром на исключенном:			☐ Да	☐ Нет		
- ограничений, установленных законодательством Республики Узбекистан.						
- ограничений, существенно не влияющих на цену товара*			☐ Да	☐ Нет		
8(б) Имеются ли в отношении цены сделки какие-либо условия, влияния которых на цену не может быть учтено?			☐ Да	☐ Нет		
Если (ДА), укажите подробности						
Если условие количественно определено, заполните графу 11 (б)						
9(а) Пересмотрены ли лицензионные или подобные платежи, которые покупатель прямо или косвенно выплачивает продавцу в качестве условия и продажи товаров.			☐ Да	☐ Нет		
9(б) Имеет ли место условие, при котором часть доходов от любой последующей перепродажи, передачи или пользования оцениваемым товаром подлежит возврату продавцу.			☐ Да	☐ Нет		
Если на 9(а) и 9(б) дан ответ (ДА), укажите соответствующую сумму						
* Лица являются взаимозависимыми в том случае, если один из участников сделки или его должностное лицо одновременно является должностным лицом другого:			10 (а) Число дополнительных листов, приложенных к форме ДТС-1			
участники сделки являются совладельцами предприятия;			10 (б) Место:			
участники сделки связаны трудовыми отношениями;			Дата:			
один из участников сделки владеет вкладом или акциями с правом голоса в уставном капитале другого участника, составляющего не менее 5% уставного капитала			Фамилия и инициалы лица, заключившего декларацию			
Оба участника сделки являются непосредственным или косвенным контролем третьего лица			Подпись и печать декларанта			
участники сделки совместно контролируют непосредственно или косвенно третье лицо						
участники сделки или их должностные лица являются родственниками;						
один из участников сделки, непосредственно или косвенно контролирует другого участника сделки						

(namuna nusxasi).

1	Справочный номер ГТД	Номер товара	Номер товара	Номер товара
		Код товара	Код товара	Код товара
А Основа для расчета	Детотметки таможен			
	1 (в) Цена сделки в валюте контракта (цена, фактическая, уплатенная или подлежащая к уплате продавцу)			
	Цена сделки в суммах			
	Код валюты			
	Курс пересчета			
	1 (6) Косвенные платежи в суммах (см. 80)			
1	12 Итого «А» в суммах			
Б Дополнительные начисления к цене сделки в суммах не включенные в п. «А» и подлежащие включению в таможенную стоимость	13 Расходы покупателя			
	а) комиссионные и прочие посреднические услуги (за иск. исключением комиссионных за покупку товара)			
	б) контейнера, тару и упаковку			
	14 Стоимость товаров и услуг, предоставленных покупателем бесплатно или по сниженным ценам для использования при производстве и продаже на экспорт ввозимых товаров			
	а) сырьевые материалы, детали, полуфабрикаты и другие комплектующие изделия			
	б) инструменты и др. подобное оборудование			
	в) материалы и расходы, понесенные при производстве оцениваемых товаров			
	г) инженерная и опытно-конструкторская проработка, дизайн, чертежи, выполненные вне территории Республики Узбекистан			
	15 Лицензионные и подобные платежи по использованию объектов интеллектуальной собственности (см. 50 и приложения 1)			
	16 Часть дохода покупателя от любой последующей перепродажи, передаче или использования оцениваемых товаров на территории Республики Узбекистан, которая подлежит возврату продавцу			
	17 Расходы на доставку до места доставки			
	в том числе на а) транспортировку б) погрузку, выгрузку и обработку в) страхование			
В Списываемые суммы в суммах, включительно п. «А»	18 Итого «Б» в суммах			
	19 Расходы по монтажу, сборке, наладке оборудования или показанию технических средств после ввоза			
	20 Расходы по доставке после ввоза до места назначения			
	21 Таможенные пошлины и сборы, уплачиваемые при ввозе и/ли продаже товаров			
22 Итого «В» в суммах				
Г *	24 Заявления гаджежения стоимости			
	а) в суммах б) в валюте контракта			
Г *) Если сумма оплачена в иностранной валюте, укажите в этом разделе сумму в иностранной валюте и курс пересчета по каждому элементу стоимости и товара		Подпись и печать Декларанта		Дата
Номер и разделов Е и В	Код валюты	Сумма в валюте	Курс пересчета	

(namuna nusxasi).

BQD-1 shaklining ikkinchi varag'i

Bu varaq bojxona qiymatini 1-usulga (6/1-usul) ko'ra hisob-kitob qilish uchun mo'ljallangan.

Har bir varaqda tovarlarning uch turi bo'yicha ma'lumotlar keltirilishi mumkin. Varaqlar quyidagi tarzda raqamlanadi – har bir qo'shimcha varaqda uning tartib raqami va BQD-1 shakliga ro'yxatdan o'tkazishda berilgan raqam ko'rsatiladi.

«Tovar raqami»

Tegishli tovarning BYuD yoki uning qo'shimcha varag'ining shunga o'xshagan grafadagi raqam va tovarning TIF TN bo'yicha kodi ko'rsatiladi.

A bo'limi. Hisob-kitob uchun asos

Ushbu bo'limda tovarning bojxona qiymatini belgilash uchun asos bo'lib hisoblanadigan amalda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan narx haqidagi ma'lumotlar keltiriladi. Mabodo yetkazib berish shartlari (3-grafa) va shartnomaning boshqa shartlariga ko'ra bunday narxga qo'shimcha hisoblanmalar va undan chegirmalar qilinishi talab etilmasa, unda ko'rsatilgan narx olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatiga teng bo'lishi mumkin. Bunday holda bojxona qiymatining bayon qilinishi va nazorati amalda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan narxga, zarur bo'lganida, tuzatishli hisob-kitoblar amalga oshirilganida (o'zaro bog'liqlik, shartlar va cheklashlarning ta'siri) taqdim etilgan hujjatlar bo'yicha ushbu narxni tasdiqlash va tekshirish, shuningdek, 1-usulning qo'llanilishi to'g'riligini baholash (uni qo'llanish bo'yicha belgilangan shartlar bajarilishining tahlili)dan iborat bo'ladi. Bunday holda A bo'limining yakuniy 12-grafasidagi ma'lumotlar umumiy yakuniy 23a-grafada takrorlanadi.

11a-grafa. Bitim narxi.

Birinchi satrda sotuvchiga amalda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan shartnoma valutasidagi narx ko'rsatiladi.

Hisobvaraq-faktura (4-grafada ko'rsatiladigan, deklarant tomonidan BQD bilan birga taqdim etiladigan) invoys yoki shartli qiymatli bitimlar uchun hisobvaraq proforma (u ham 4-grafada ko'rsatiladi),

bankning to'lov hujjatlari (agar hisobvaraqqa haq to'langan bo'lsa), shuningdek, tovarning oldi-sotdisi yoki yetkazib berilishi haqidagi tegishli shartnoma (bitim) bayon qilingan narxning hujjatlar asosidagi tasdig'i hisoblanadi.

Mabodo shartnoma shartlariga ko'ra to'lovning muddatlariga qarab bitim narxidan hisobvaraqda alohida satr bilan ko'rsatiladigan chegirma nazarda tutilgan bo'lsa va bojxonada rasmiylashtirish paytigacha hisobvaraqqa bunday chegirmaning hisobga olgan holda haq to'langan bo'lsa, unda amalda to'langan summa hisob-kitob uchun qabul qilinadi (ya'ni chegirma hisobga olinadi).

11b-grafa.

Mabodo hujjatlar asosida tasdiqlangan bilvosita to'lovlar haqida 8b-grafada ko'rsatib o'tilgan bo'lsa, ularning summasi ushbu grafada ham keltiriladi. Bilvosita to'lovlar deganda xaridorning sotuvchi manfaatlarini ko'zlab uchinchi shaxs nomiga to'lovi, xaridorning sotuvchi foydasi uchun qandaydir tovarlarni yetkazib berish qiymati va shu kabilar tushuniladi. Bu grafada shuningdek, tegishli cheklashlar yoki shartlar mavjud bo'lgan hollar (ularning qiymatga oid bahosi hisob-kitobi ham BQD varag'ining orqasida keltiriladi) uchun narxga tuzatishlarning deklarant hujjatlar asosida va varaqning orqa tomonidagi hisob-kitoblar bilan tasdiqlagan miqdori aks ettiriladi. Mabodo 11b-grafada bilvosita to'lovlar va narxga tuzatishlarning summalardagi miqdori (yoki faqat tuzatishlar miqdori) ko'rsatilgan bo'lsa, unda albatta «orqasiga qarang» degan belgi yozib qo'yiladi va varaqning orqa tomonida 11b-grafada ko'rsatilgan umumiy summaning talqini (rasshifrovkasi) beriladi.

12-grafa. Jami so'mlarda

11a va 116-grafalar summasi ko'rsatiladi. Bunda hisobvaraqq-fakturada ko'rsatilgan, bitim narxiga ta'sir qilgan shartlar va/yoki cheklashlar mavjudligi va/yoki sotuvchi bilan xaridorning o'zaro bog'liqligi sababli amalga oshirilgan tuzatishlar summalari hisobga olinadi.

B bo'limi. 11a-bandiga kiritilmagan bitim narxiga qo'shimcha hisoblanmalar.

Ushbu bo'limda bitim narxiga Bojxona kodeksining 304-moddasida nazarda tutilgan va tegishli hujjatlar (hisobvaraqq-fakturalar, to'lov topshiriqnomalari, cheklar) bilan tasdiqlangan qo'shimcha

Imoblanmalar hisobga olinadi. Agar qo'shimcha hisoblanishi talab etiladigan xarajatlar xaridor tomonidan xorijiy valutada sarflangan bo'lsa, unda «G» bo'limida BQD grafasining raqami, «Valutalar tasnifnomasi»ga muvofiq valuta kodi, xorijiy valutadagi xarajatlar summasi va BYuD hamda BQD bojxonada rasmiylashtirish uchun qabul qilingan sanadagi valutilarni qayta hisoblash kursi ko'rsatilgan qayta hisoblash ma'lumotlari keltiriladi. 13-17-grafalardagi hamma ma'lumotlar so'mlarda ifodalanadi.

13-grafa. Xaridor xarajatlari

Ushbu bo'limda xaridorning 11a-grafada ko'rsatilgan bitim narxiga kiritilmagan, ya'ni sotuvchi tomonidan xaridorga taqdim etilgan hisobvara-q-fakturaga qo'shilmagan, lekin baholanayotgan tovarlarning O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinishi munosabati bilan mavjud bo'lgan va xaridor haqini to'lagan (yoki to'lashi lozim bo'lgan) xarajatlari aks ettiriladi.

13a-grafa.

Xaridor komission va boshqa vositachilik xizmatlari uchun sarflangan xarajatlar (xarid qilishga doir komission haqlaridan tashqari), agar ular ilgari bitim narxiga kiritilmagan bo'lsa, ko'rsatiladi.

Agar BQD-1 shakli bir guruhga kiradigan bir necha nomdagi tovarlarga to'ldirilsa, unda shartnoma ushbu guruhdagi tovarlarning hammasiga yoki bir nechtasiga tegishli bo'lgan holda komission va boshqa vositachilik xizmatlari uchun sarflangan xarajatlar (xarid qilishga doir komission haqlaridan tashqari) har bir nomli tovar o'rtasida ularning 12-grafada ko'rsatilgan qiymatiga mutanosib ravishda taqsimlanadi.

Mabodo yuqorida ko'rsatilgan xarajatlarga xorijiy valutada to'langan holda so'mlarga qayta hisoblash tafsilotlari «G» ochiq katagida ko'rsatiladi.

13b-grafa.

Mabodo xaridorning konteyner (tara) va o'rashga doir xarajatlari ilgari bitim narxiga kiritilmagan va TIF TNga muvofiq ular baholanayotgan tovarlar bilan bir butun sifatida ko'rib chiqiladigan bo'lsa, bu grafada shunday xarajatlar ko'rsatiladi.

Agar ko'p marta ishlatiladigan taradan foydalanilsa, unda tovarning ko'p martalab yetkazib berilishidagi uning qiymati har bir guruhdagi tovarlar soniga mutanosib ravishda taqsimlanadi. Tara

uchun xarajatlarning mutanosib ravishda taqsimlanishi (ya'ni uning qiymati har bir guruhga qismlarga bo'lib o'tkazilishi) bo'jxona organi tomonidan bunday qoida shartnomada aks ettirilgan yoki boshqacha qandaydir hujjat bilan tasdiqlangan holdagina qabul qilinadi.

Taraning sotuvchiga qaytarilishi uchun alohida to'lanadigan summalar tara xarajatlariga kiritilmaydi.

Mabodo tara xarajatlariga xorijiy valutada to'langan bo'lsa, so'mlarga qayta hisoblash tafsilotlari «G» ochiq katagida ko'rsatiladi.

14-grafa.

Ushbu band, odatda, quyidagicha hollarda to'ldiriladi:

– tovarlarning olib kelinishi pudrat shartnomasi yoki buyurtmachi (xaridor) ning materialidan tovarni tayyorlash haqidagi pudrat shartnomasi mavjud bo'lganida va bunda xaridor (bevosita yoki bilvosita, ya'ni uchinchi shaxslar orqali) sotuvchiga tovarlar va xizmatlardan baholanayotgan tovarlarni ishlab chiqarish va/yoki O'zbekiston Respublikasiga olib chiqish uchun sotish maqsadida bunday tovarlar va xizmatlarni bepul yoki pasaytirilgan narx bo'yicha berishi, shu jumladan, xaridorning sotuvchiga uskunalarni ijaraga berishi, sotuvchining buyurtmani xaridorning chizmalari bo'yicha bajarishi va hokazo;

– baholanayotgan tovarlar O'zbekiston Respublikasiga qayta ishlash shartnomalari bo'yicha va keyinchalik olib chiqib ketish sharti bilan olib kelinadi.

14a-14e-grafalarda hisobga olinadigan xarajatlarga xorijiy valutada haq to'langan hollarda ularning so'mlarga qayta hisoblanishi tafsilotlari «G» ochiq katagida ko'rsatiladi.

14a-grafa.

Grafada xaridor sotuvchiga baholanayotgan tovarlarni ishlab chiqarish yoki sotish maqsadida bepul yoki kamaytirilgan qiymati bo'yicha yetkazib beradigan xomashyo, materiallar, detallar, yarim tayyor mahsulotlar va boshqa butlovchi buyumlar qiymati ko'rsatiladi.

Xaridor tomonidan bunday tovar (xizmat)larni uchinchi shaxslardan sotib olishda to'langan narxi ularning qiymati deb hisoblanadi. Mabodo bunday tovarlar xaridorning o'zi yoki u bilan o'zaro bog'liq bo'lgan shaxs tomonidan tayyorlangan bo'lsa, unda tegishli

buxgalterlik hujjatga asosan ularni tayyorlash qiymati sifatida qabul qilmadi.

Mabodo xaridor, sotuvchiga oldin foydalanilgan tovarlarni taqdim etsa, unda ularning qiymati xaridorning buxgalterlik hisob-kitob ma'lumotlariga ko'ra eskirish darajasini hisobga olgan holda belgilanadi.

Mabodo xaridor tomonidan sotuvchiga xomashyo, materiallar va butlovchi buyumlarni ishlash yoki qayta ishlash, ularni yetkazib berish, saqlash va shu kabilar yuzasidan qandaydir xizmatlar ko'rsatilgan bo'lsa, unda bunday xizmatlar qiymati (bojxona qiymatini hisob-kitob qilishda) ular xaridor tomonidan ishlab chiqarilgan yoki sotib olingan narx bo'yicha hisobga olinadi.

14b-grafa.

Grafada xaridor sotuvchiga baholanayotgan tovarlarni ishlab chiqarish yoki sotish maqsadida foydalanish uchun bepul yoki kamaytirilgan narxi bo'yicha yetkazib beradigan asboblari, shtamplar, qoliplar va boshqa shunga o'xshagan uskunalari qiymati ko'rsatiladi.

14d-grafa.

Grafada xaridor sotuvchiga baholanayotgan tovarlarni ishlab chiqarish yoki sotish maqsadida foydalanish uchun bepul yoki kamaytirilgan narxi bo'yicha bevosita yoki bilvosita yetkazib beradigan yordamchi materiallar qiymati ko'rsatiladi.

14g-grafa.

Grafada xaridorning sotuvchiga baholanayotgan tovarlarni ishlab chiqarishida foydalanishi uchun bajaradigan va u bepul yoki kamaytirilgan narxlar bo'yicha taqdim etadigan muhandislik va tajriba-konstruktorlik ishlanmalari, dizayn, eskizlar va chizmalarining badiiy bezatilishi qiymati ko'rsatiladi. Bunday ishlar va xizmatlarning bojxona qiymatini hisob-kitob qilishda ular xaridor tomonidan ishlab chiqarilgan yoki sotib olingan narx bo'yicha hisobga olinadi.

Bunda O'zbekiston Respublikasi hududida bajarilgan muhandislik va tajriba-konstruktorlik ishlanmalari, dizayn, eskizlar va chizmalarining badiiy bezatilishi qiymati olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatiga kiritilmaydi.

15-grafa.

15-grafada quyidagi huquqlardan foydalanganlik uchun to'lanadigan rag'batlantirish haqi sifatida ko'rib chiqiladigan litsenziya va boshqa to'lovlari so'mlarda ko'rsatiladi:

– olib kelinadigan tovarlar (shu jumladan, sanoat namunalari va «nou-xau» foydali modellari) ning tayyorlanishi;

– olib kelinadigan tovarlar (shu jumladan, tovar belgilari, sanoat namunalari) ning eksportga sotilishi;

– olib kelinadigan tovarlar (shu jumladan, patentlar, adabiy-badiiy yoki ilmiy asarlarga, shu jumladan, kinematografiya mahsulotlariga mualliflik huquqlari, import qilinadigan tovar bilan bir butunni tashkil etadigan ishlab chiqarish texnologiyalari) ning foydalanilishi yoki qayta sotilishi.

Litsenziya va shunga o'xshagan to'lovlar faqat quyidagilarga tegishli bo'lganidagina bitim narxiga qo'shilishi (va 9-grafada ko'rsatilishi) lozim:

a) baholanayotgan (olib kelinadigan) tovarga tegishli bo'lganida;

b) sotuvchi bilan xaridor o'rtasida tuzilgan oldi-sotdi bitimi shartlari hisoblanganda.

Bunda xaridor bevosita sotuvchiga yoki uning foydasi uchun uchinchi shaxsga to'lashi lozim bo'lgan litsenziya to'lovlari hisobga olinadi. Xaridor litsenziya to'lovini uchinchi shaxsga to'laydigani holda bunday to'lov sotuvchi yoki uning nomidan ish yuritadigan shaxs talabiga ko'ra amalga oshirilgan bo'lishi kerak.

Tovarning O'zbekiston Respublikasida takror ishlab chiqarilishi uchun litsenziyalar bojxona qiymatiga kiritilmaydi.

Yuqorida ko'rsatilgan xarajatlarga xorijiy valutada haq to'langan bo'lsa, so'mlarga qayta hisoblash tafsilotlari «G» ochiq katagida ko'rsatiladi.

16-grafa

Ushbu grafada xaridorning O'zbekiston Respublikasi hududida baholanayotgan tovarlarni keyinchalik har qanday qaytadan sotish, tasarruf etish yoki foydalanishdan oladigan daromadining shartnoma shartlariga ko'ra sotuvchiga qaytarilishi lozim bo'lgan qismi hisobga olinadi.

Misol. Agar shartnomaga ko'ra xaridor oladigan foydasining 20% ini sotuvchiga qaytarishi lozim bo'lsa, unda foydaning shu

qisimga muvofiq bo'lgan summa tovarlarning bojxona qiymatiga kiritilishi va u BQD-1 shaklining 16-grafasida ko'rsatilishi lozim.

Agar bojxonada rasmiylashtirish paytida foyda summasi hali ma'lum bo'lmasa, unda oldindan taxmin qilingan (kutladigan) summa ko'rsatiladi (uning miqdori bojxona organi tomonidan e'tirof etilishi lozim; foydaning kutladigan miqdorini belgilash uchun mustaqil ekspert baholanishiga yo'l qo'yiladi).

Foyda summasini va tegishli uchun uning sotuvchiga qaytarilishi lozim bo'lgan qismi summasining belgilashgacha tovar belgilangan tartibda xaridorning foydalanishi uchun berilishi mumkin yoki tovarning bojxonada baholanishi BQD-2 shaklini to'ldirgan holda 2-6-usullarga ko'ra amalga oshiriladi.

17-grafa. «... gacha tashish xarajatlari»

O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilashda ushbu tovarni O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan joygacha tashish yuzasidan vujudga kelgan amaldagi xarajatlar hisobga olinadi.

Olib kelish joyi bojxona haqidagi qonunlarga muvofiq belgilanadi.

BQD-1 shaklining 17-grafasida tovar amalda yetkazib beriladigan, lekin u joygacha bo'lgan xarajatlar yetkazib berish shartlariga muvofiq bitimning 11a-grafasida ko'rsatilgan narxiga kiritilmagan, xaridor tomonidan haqi alohida to'lanadigan va xarajatlari amaldagi qonunlarga binoan bojxona qiymatiga kiritilishi lozim bo'lgan joy majburiy tartibda ko'rsatilishi lozim.

Agar 17a-17d-grafalarda ko'rsatiladigan xarajatlarga xorijiy valutada haq to'langan bo'lsa, so'mlarga qayta hisoblash tafsilotlari «G» ochiq katagida ko'rsatiladi.

17a-grafa.

Agar tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kelinadigan joygacha tashishga doir so'mlardagi xarajatlar bitim shartlariga ko'ra bitim narxiga (11a-grafa) kiritilmagan bo'lsa, unda bunday xarajatlar ushbu grafada ko'rsatiladi.

Agar tashish bepul yoki xaridorning o'z transport vositalari yordamida amalga oshirilgan bo'lsa, unda yukni tashish paytidagi tegishli transport turida tashishga doir amaldagi tariflar asosida hisoblab chiqilgan summa bojxona qiymatiga kiritiladi.

Ushbu transport turida tashishga doir yagona tariflar haqidagi ma'lumotlar bo'lmagan holda unda transport xarajatlari hisob-kitobi uchun xarajatlarning barcha zarur moddalar yoki elementlari qo'shilgan holdagi transport xarajatlarini kalkulyatsiyalashga oid buxgalterlik hisobi ma'lumotlaridan foydalanish kerak.

EXW (EWB), FAS (FAS) yetkazib berish shartlari qo'llanilganida ushbu grafa bo'yicha xaridorning tovarni eksport mamlakatidan olib chiqishidagi tovarni bojxonada rasmiylashtirish bo'yicha qilgan xarajatlari hisobga olinadi.

BQD-1 shakli bir necha turdagi tovarlarga to'ldirilgani holda tovarlarning olib kelish joyigacha tashilishiga doir xarajatlar turli nomdagi tovarlar o'rtasida ularning salmog'iga mutanosib ravishda taqsimlanadi.

17b-grafa.

Agar tovarlarni O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelgunga qadar vujudga kelgan yuklash, tushirish, qaytadan yuklash va yuklarni tushirib, boshqasiga ortishga doir so'mlardagi xarajatlar bitim narxiga kiritilmasdan, xaridor tomonidan alohida (qo'shimcha) tarzda to'langan bo'lsa, unda bunday xarajatlar ushbu grafada ko'rsatiladi.

BQD-1 shakli bir necha turdagi tovarlarga to'ldirilgan holda tovarlarni yuklash, tushirish, qaytadan yuklash va yuklarni tushirib, boshqasiga ortishga doir xarajatlar turli nomdagi tovarlar o'rtasida ularning salmog'iga mutanosib ravishda taqsimlanadi.

17d-grafa.

Agar yuklarni sug'urta qilishga doir so'mlardagi xarajatlar oldin bitim narxiga kiritilmasdan, xaridor tomonidan alohida (qo'shimcha) tarzda to'langan bo'lsa, unda bunday xarajatlar ushbu grafada ko'rsatiladi.

BQD-1 shakli bir necha turdagi tovarlarga to'ldirilgan holda tovarlarni sug'urta qilishga doir xarajatlar turli nomdagi tovarlar o'rtasida ularning qiymatiga mutanosib ravishda taqsimlanadi.

18-grafa.

Grafada 13a, 13b, 14a, 14b, Mv, 14g, 15, 16, 17a, 17b, 17v-
grafalardagi summalar so'mlarda ko'rsatiladi.

B bo'limi. A bo'limiga kiritilgan sumlardagi hisobdan chiqariladigan summalar.

Ushbu bo'limda tovarni O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelgandan keyin tashishga, ya'ni olib kelingan joydan tovar yetkazib qo'yilishi kerak bo'lgan joygacha tashishga doir operatsiya uchun amalda sarflangan xarajatlarning bitim narxidan chiqarib tashlanishi lozim bo'lgan summalari bunday xarajatlar hujjatlar asosida tasdiqlangan holda ko'rsatiladi. 19-22-grafalarda hamma ma'lumotlar so'mlarda ko'rsatiladi.

Agar amaldagi xarajatlar xorijiy valutada amalga oshirilgan bo'lsa, unda «G» bo'limida (yoki BQD-1 shakli tegishli varag'ining orqa tomonida) B bo'limidagi BQD grafasining raqami, «Valutalar tasnifnomasi»ga muvofiq, valuta kodi, xorijiy valutadagi xarajatlar summasi va BYuD bojxonada rasmiylashtirish uchun qabul qilingan sanadagi valutilarni qayta hisoblash kursi ko'rsatilgan qayta hisoblash ma'lumotlari keltiriladi.

19-grafa.

Ushbu grafada deklarant mabodo tovarlarni O'zbekiston Respublikasiga olib kelgandan keyin amalga oshiradigan uskunani montaj qilish, yig'ish, sozlash yoki texnik yordam ko'rsatishga doir ishlar shartnomada nazarda tutilgan va hisobvara-q-fakturada tegishli summalar alohida satr bilan ajratib ko'rsatilgan bo'lsa, unda ushbu xarajatlarning tegishli summalarini ko'rsatishi mumkin.

20-grafa.

Tovarni O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelgandan keyin tashishga doir xarajatlarning ular hisobvara-q-fakturada ajratib ko'rsatilgan holda ularni bitim narxidan chiqarib tashlash uchun bunday xarajatlar deklarant tomonidan ushbu grafada ko'rsatilishi mumkin.

Agar shartnomaga ko'ra yetkazib berishning CIF (SIF), SRT (SPT), CIP (SIP), DAP (DAP), DAT (DAT), (tovarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududi ichidagi belgilangan joygacha yetkazish holida noto'g'ri qo'llanilishida, masalan, SIF-Toshkent) kabi shartlari nazarda tutilgan va binobarin, tovarni belgilangan joygacha tashish xarajatlari faktura qiymatiga kirgan bo'lsa, unda xarajatlarning shu qismini bitim narxidan yoki ushbu xarajatlarning umumiy summasidan va transport xarajatlarning O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelish joyigacha va shu joydan yetkazib berish joyigacha transport xarajatlarning alohida tarzidagi hisobidan

ajratish uchun ularning hisobvaraƣ-fakturalar, to'lov topshiriq-nomalari, cheklarda alohida tarzda keltirilishi lozim.

Hisobvaraƣ-fakturada bunday ajratib ko'rsatish bo'lmaganida tovarni «olib kelish joyi-belgilangan punkt» oralig'ida tashishga doir xarajatlar tashishga oid xarajatlarning umumiy qiymatidan faqat bojxona organiga «franko-chegara» hisob-kitobi asosida belgilanadigan narx «franko - belgilangan joy» hisob-kitobi asosida belgilangan narxdan ancha kam bo'lishi mumkinligi haqida asoslangan dalillar taqdim etilgan holdagina chiqarib tashlanishi mumkin.

21-grafa

Faqat shartnomaga ko'ra yetkazib berishning DDP (DDP), DEQ (DEQ) shartlari nazarda tutilgan hollar uchun olib kelish bojxona bojlari, bojxona yig'implari va soliqlarga doir amalda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan narxdan (hisobvaraƣ-fakturadan) chiqarib tashlanadigan xarajatlar ushbu grafada ko'rsatiladi.

22-grafa

Bu grafada 19-21-grafalarda ko'rsatilgan summalarni qo'shish yo'li bilan olingan summa keltiriladi.

23a-grafa.

Bu grafada so'mlarda bayon qilinadigan bojxona qiymati ko'rsatiladi va quyidagi tarzda hisoblab chiqiladi:

12-grafa + 18-grafa - 22-grafa.

23b-grafa.

Bu grafada 23a-grafada bayon qilingan, shartnoma valutasida qayta hisoblangan bojxona qiymati ko'rsatiladi. Shartnoma valutasiga qayta hisoblash A bo'limida ko'rsatilgan kurs bo'yicha amalga oshiriladi. Olingan summa BYuDga bojxona to'lovlarini hisob-kitob qilish uchun asos sifatida keltiriladigan ma'lumotlarga muvofiq bo'lishi lozim.

Agar bitimga doir hech bir hujjat orqali xorijiy valuta turini aniqlab bo'lmasa, unda 23b-grafadagi ma'lumotlar AQSH dollarida keltiriladi.

«G» ochiq katagi.

Bojxona qiymatining bir yoki bir necha tarkibiy qismi (13-21-grafalar) ga xorijiy valutada haq to'langanida «G» ochiq katagida grafaning tegishli raqami, xorijiy valutadagi to'lov summasi, ushbu

valutaning kodi va O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki BYuD va BQDni qabul qilish sanasida qayd qiladigan kursi ko'rsatiladi.

Grafalarni bojxona organi tomonidan to'ldirish.

BQD har bir nusxasining asosiy va qo'shimcha varaqlaridagi «Bojxona qaydlari uchun» degan katakda BQDning ro'yxatdan o'tkazish raqami qo'yiladi, shuningdek, bojxona qiymatini nazorat qiladigan mansabdor shaxsning deklaratsiyani tekshirishi natijalari bo'yicha tegishli yozuv yozib qo'yiladi va u BQDni rasmiylashtiruvchi mansabdor shaxsning shaxsiy raqamli muhri va uning imzosi bilan tasdiqlanadi.

3. Bojxona qiymati deklaratsiyasi BKD-2 shaklini to'ldirish qoidalari

BQD-2 shaklidagi deklaratsiya bojxona qiymatini aniqlashning 2-6 usullari qo'llanilganda (1-usuli ya'ni olib kelinayotgan tovar yuzasidan tuzilgan bitim qiymatiga qarab bojxona bahosini aniqlash va 6/1-usul orqali tovarlarning bojxona qiymatigi aniqlik kiritilmagan taqdirda) deklarant tomonidan to'ldirilib bojxona organi xodimiga taqdim qilinadi.

BQD-2 shakliga ko'ra bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish qoidalari:

Deklarant quyidagi grafalarni to'ldiradi: 1, 2a, 26, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10a, 106, 11a, 116, 11v, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25.

Deklarantning grafalarni to'ldirishi tartibi.

1, 2a, 26, 3-grafalari.

BQD-1 shaklining tegishli grafalarini to'ldirish qoidalariga muvofiq to'ldiriladi.

4-grafa.

Olib kelinadigan tovarning qiymatga oid bahosini o'z ichiga olgan yoki tovarni yetkazib berish uchun asos bo'lib hisoblanadigan hisobvara-q-faktura yoki boshqa hujjatning raqami va sanasi keltiriladi.

Agar bunday shakl qiymatli asosda amalga oshiriladigan, lekin unga nisbatan 1-usulni qo'llab bo'lmaydigan oldi-sotdi bitimi uchun

qo'llaniladigan bo'lsa, unda ushbu grafada sotuvchi mazkur tovar uchun xaridorga taqdim etgan hisobvara-q-faktura raqami, shuningdek, shu bitimga doir shartnoma (shartnoma, bitim) raqami va sanasi yozib qo'yiladi.

Agar shakl yetkazib berilishi qiymatli asosdan boshqa negizda amalga oshiriladigan va shartli qiymatli sifatida ko'rib chiqilishi mumkin bo'lmagan tovarlarni bojxonada baholash uchun qo'llaniladigan bo'lsa, unda ushbu grafada faqat bunday yetkazib berish uchun asos bo'lib hisoblanadigan hujjatning (masalan, barterli asosdagi bitim yoki kompensatsiyali negizda yetkazib berish haqidagi bitim va shu kabilar) raqami va sanasi yozib qo'yiladi.

6-grafa.

Bojxona qiymatini belgilashda ishlatilgan usul «x» belgisi bilan qayd qilinadi, 7-grafada esa bundan oldingi usullarni qo'llab bo'lmaslikning sabablari ko'rsatiladi.

Masalan, agar 4-usul qo'llanilayotgan bo'lib, bundan oldingi 2 va 3-usullarni zarur axborotlar yo'qligi sababli qo'llanib bo'lmagan bo'lsa, unda 2 va 3-grafalarga shakl to'ldirilmaydi.

6-grafada 4-usul «x» belgisi bilan qayd etiladi va BQD-2 shakli 2-varag'ining 4-usulga tegishli grafalari to'ldiriladi.

7-grafa.

Bu grafada 6-grafada ko'rsatilgan usuldan oldingi barcha usullarni qo'llanib bo'lmaslik sabablarining qisqacha asoslari beriladi.

Masalan, 6-grafada 4-usul qayd qilingan bo'lsa, unda 7-grafada quyidagilar ko'rsatilishi mumkin:

1-usul – qo'llanib bo'lmaydi, chunki ko'rib chiqilayotgan bitim o'zaro bog'liq shaxslar o'rtasida tuzilgan va o'zaro bog'liqlik, bitim narxiga ta'sir ko'rsatgan. Bunday ta'sirning qiymatga doir bahosini berish mumkin bo'lmadi;

2-usul – xuddi shuningdek tovarlar bo'yicha axborot mavjud emas (bojxona organida va deklarantda ham);

3-usul - shunga o'xshagan tovarlar bo'yicha axborot yo'q.

8-grafa.

Bu grafada 6-grafada qayd qilingan usul bo'yicha bojxona qiymatini belgilashda foydalanilgan axborot manbalari keltiriladi.

2 va 3-usullar uchun xuddi shuningdek yoki shunga o'xshagan tovarlar bo'yicha bundan oldingi bitimlarga doir hujjatlar shunday manbalar sifatida foydalanilishi mumkin. Bunday holda bojxona organi qabul qilgan, 1-usulga ko'ra tovarlarning bojxona qiymati belgilangan BQD-1 raqami ko'rsatiladi. Deklarant shartnoma nusxasini xuddi shuningdek, shunga o'xshagan tovarlar bo'yicha bitimlarga doir BQDni taqdim etishi mumkin.

4-usul uchun shartnomalardagi ilgari import qilingan yoki baholanayotgan tovarlarning O'zbekiston Respublikasi ichki bozorida sotilgani yoki endilikda sotilishida qo'llaniladigan narx haqidagi ma'lumotlar yoxud tovarlarning O'zbekiston Respublikasi ichki bozorida eng katta guruh bo'lib sotilganida qo'llanilgan narxni tasdiqlaydigan boshqa hujjatlar foydalanilishi mumkin.

5-usul uchun ishlab chiqaruvchining tovar qiymatini tasdiqlash uchun taqdim etgan hujjati (xarajatlar kalkulyatsiyasi va shu kabilar) nomi va boshqa rekvizitlari ko'rsatiladi.

6-usul uchun bojxona qiymatini hisob-kitob qilish uchun asosiy baza sifatida foydalanilgan jahon va shartnoma narxlari haqidagi bildirgich ma'lumotlari, bojxona organi axborot bazasi ma'lumotlari va shu kabilar, shuningdek, ko'rib chiqilayotgan bitimga doir tovarlarni 6-usul bo'yicha bojxonada baholashni amalga oshirishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan axborot (hujjatlar) ko'rsatiladi.

Bunday holda axborot manbai zarur bo'lganida aniqlanishi va tekshirilishi mumkin bo'lishi uchun bunday manbani aniq ko'rsatish kerak bo'ladi.

Ko'rsatilgan manbalardan olingan ma'lumotlar keyinchalik A bo'limi 2-varag'ining tegishli grafasida keltiriladi.

9 va 10-grafalar.

BQD-1 shaklidagi (10b-grafa) shunga o'xshagan ma'lumotlarga qo'yiladigan talablarga muvofiq to'ldiriladi.

BQD-2 shaklining 2-varag'i.

Ushbu varaq bojxona qiymatini tanlangan baholash usuliga ko'ra (2-6) hisob-kitob qilish uchun mo'ljallangan.

Har bir varaqda tovarning uch turi bo'yicha ma'lumotlar keltirilishi mumkin.

Varaqalar quyidagi tarzda raqamlanadi: har bir qo'shimcha varaqda tartib raqami va BQD-2 shakliga uni ro'yxatdan o'tkazishda berilgan raqam ko'rsatiladi.

«Tovar N» grafalarida BYuD yoki unga qo'shimcha varaqning shunga o'xshagan grafasiga muvofiq tovar raqami va TIF TN bo'yicha tovar kodi ko'rsatiladi.

A bo'limi. «Hisob-kitob uchun asos».

Hisob-kitobning tanlangan usuliga ko'ra 11a, 11b, 11 d-grafalaridan biri to'ldirilib, unda 8-grafada ko'rsatilgan manbadan olingan ma'lumotlar bundan keyingi hisob-kitoblar (shu jumladan, o'zgartirishlar) amalga oshirilishi uchun asos bo'ladigan qiymat (narx) ning asosiy miqdori bo'yicha keltirilishi kerak bo'ladi.

B bo'limi. «Narxga o'zgartirishlar».

Ushbu bo'limda 11a, 11b, 11d-grafalarida ko'rsatilgan narxga o'zgartirishlar keltiriladi.

O'zgartirish agar u narxni oshiradigan bo'lsa, (+) belgisi, agar narxni kamaytiradigan bo'lsa, (-) belgisi bilan ko'rsatilishi mumkin.

12-grafa.

Tovarlar guruhi miqdoriga o'zgartirishlar qilishda birinchi navbatda narxga sotuvchi sotib olinadigan tovar guruhi miqdoriga qarab taqdim etadigan chegirmalar hisobga olinadi. Bunda tovarga narx sotuvchi tomonidan sotiladigan tovar soniga asoslangan sxemaga muvofiq belgilanishi ko'rsatilgan hollarda miqdoriy chegirma hisobga olinadi.

13-grafa.

Tijorat shartlariga o'zgartirishlarda taqiqlanadigan tovarlarni (SIF, FOB, DAF va shu kabilar) yetkazib berish shartlaridagi farq, shuningdek, tijorat shartlaridagi boshqa farqlar (masalan, sotuvchiga «sadoqat» uchun chegirma, ulgurji, chakana savdoning turli tijorat darajalari, vositachilik bug'inlari soni) hisobga olinadi.

14-grafa.

(+, -) belgilari hisobga olingan holdagi o'zgartirishlarning umumiy summasi keltiriladi.

15-grafa.

O'zgartirishlar natijalari hisobga olingan holda hisoblab chiqilgan bitim narxi, ya'ni 11a, 11b, 11d va 14-grafalar yakuni keltiriladi. 11b va 11d-grafalarda har bir narxi ko'rsatilgan, shu hollarda

tovarning butun guruhi uchun qayta hisoblashni amalga oshirish lozim.

V bo'limi. 15-grafaga qo'shimcha hisoblanmalar (+) va chegir-malar (-).

Ushbu bo'limda xarajatlarning bitim narxiga kirmagan, lekin bojxona qiymatida hisobga olinishi lozim bo'lgan elementlar va O'zbekiston Respublikasi ichki bozoridagi tovarning «sotish» narxida hisobga olingan va bojxona qiymatidan chiqarib tashlanishi lozim bo'lgan elementlarga doir ma'lumotlar keltiriladi.

Deklarant faqat o'zi qo'llanadigan hisob-kitob usuliga muvofiq, keladigan va baholanayotgan tovarlarga tegishli pozitsiyalarga doir grafalarni to'ldiradi.

24-grafa.

Tegishlicha (+) yoki (-) belgisi bilan qiymatning qo'shimcha elementlari bo'yicha yakun keltiriladi.

25a, 25b-grafalar. «Bayon qilingan bojxona qiymati».

Grafalarda ushbu Yo'riqnomaga muvofiq BQD-2 shakli ma'lumotlari bo'yicha belgilangan bojxona qiymati qo'yiladi: 25a-grafada – so'mlarda, 25b-grafada – shartnoma valutasida ko'rsatiladi. Agar bitimga doir hech bir hujjat orqali xorijiy valuta turini aniqlab bo'lmasa, unda 25b-grafada ma'lumotlar AQSH dollarida keltiriladi.

Quyida Bojxona qiymati deklaratsiyasi (BQD-2)ni asosiy va qo'shimcha varaqlarining elektron shakli namunasi keltirilmoqda.

Экземпляр для таможен	Государственный таможенный комитет Республики Узбекистан		Декларация таможенной стоимости Форма ДТС-2 Метод 2, 3, 4, 5, 6	
	1 Продавец		Справочный номер ИТД	
	2 (а) Покупатель		Дорожный таможенный	
	2 (б) Декларант			
1	<p>Внимание!</p> <p>В соответствии с законодательством декларант несет ответственность за все сведения, указанные в форме и в документах, представленных им в подтверждение таможенной стоимости. В процессе таможенного оформления декларант обязан своевременно представить таможенному органу дополнительные сведения подтверждающие заявленную таможенную стоимость.</p>		3 Условия поставки	
			4 Номер и дата счета-фактуры или другого документа являющегося основанием для поставки товара	
5. Номер и дата решения таможенного органа			Нужно отметить знаком X	
6. Таможенная стоимость оцениваемых товаров определяется:				
а) по цене сделки с идентичными товарами (метод 2);				
б) по цене сделки с аналогичными товарами (метод 3);				
в) вычитанием стоимости (метод 4);				
г) сложением стоимости (метод 5);				
д) резервным методом (метод 6)				
7. Обоснуйте выбор метода оценки, указав, почему предшествующие методы неприменимы				
8. Укажите источники информации использованные для обоснования таможенной стоимости				
9. Число дополнительных листов, приложенных к форме ДТС-2			10. 6 Должность лица подписавшего декларацию	
10 а Подпись _____ дата _____ г. и печать декларанта _____ Место _____			Фамилия, имя и отчество _____ Телефон _____	

(namuna nusxasi).

		Номер товара	Номер товара	Номер товара
Г. Идентификационный номер ГТД				
Для отметки таможен				
		Код товара	Код товара	Код товара
Расчет таможенной стоимости				
А. Основания для расчета № и дата соответствующего решения таможенного органа №	11(а) Цена сделки по идентичным или аналогичным товарам: а) в валюте товара; б) в суммах (для методов 2,3,6)			
	Код валюты			
	Курс пересчета			
	11(б) Цена единицы товара, по которой оцениваемые идентичные или аналогичные товары были проданы на территории Республики Узбекистан крупнейшей партией покупателю не являющемуся взаимозависимым с продавцом (в суммах) ... (для методов 4 б)			
	11(а) Рассчитанная стоимость ввозимых товаров, определенная сложением стоимости составляющих ее элементов (в суммах)..... (для методов 5,6)			
Б. Корректировки к цене (+ -) суммы	12. Корректировка на размер партии (+ -)			
	13. Корректировка на коммерческие условия (+ -)			
	14. Итого сумма корректировок (+ -) сум.			
	15. Цена сделки (стоимость) с учетом корректировок (гр. 11а + - гр. 14)			
В. Дополнительные начисления (+) и вычеты (-) сум.	16. Стоимость транспортировки (+)			
	17. Стоимость погрузки, выгрузки и обработки (+)			
	18. Стоимость страхования (+)			
	19. Комиссионные и другие посреднические расходы в связи с ввозом (+)			
	20. Прибыль, комиссионные и торговые наценки в связи с продажей на внутреннем рынке (+)			
	21. Стоимость дополнительной обработки или переработки ввозимых товаров (+)			
	22. Таможенные пошлины, налоги, сборы и другие внутренние платежи (+)			
	23. Прочие расходы и платежи, связанные с продажей на внутреннем рынке (-).			
24. Итого В.				
25. Заявленная таможенная стоимость (15 + - 24)				
а) в суммах				
б) в валюте контракта				
Подпись и печать декларанта:				

(namuna misxasi).

Grafalarni bojxona organlari tomonidan to'ldirish tartibi

BQD har bir nusxasining asosiy va qo'shimcha varaqlaridagi «Bojxona qaydlari uchun» degan katakda BYuD raqamiga muvofiq keladigan BQDning ro'yxatdan o'tkazish raqami qo'yiladi. Bojxona qiymatini nazorat qiladigan mansabdor shaxs deklaratsiyani tekshirish natijalari bo'yicha tegishli yozuv yozib qo'yiladi va rasmiylashtiruvchini shaxsiy raqamli muhri va uning imzosi bilan tasdiqdanadi.

Bu ustunlarning to'ldirilishi quyidagi tarzda amalga oshiriladi:

– barcha asosiy va qo'shimcha varaqlarda BQDning ro'yxatdan o'tkazish raqami (to'laligicha), deklaratsiyani tekshiradigan mansabdor shaxsning shaxsiy raqamli muhri va uning imzosi qo'yiladi,

– varaqning o'ng tomonida, bundan oldingi xatboshisida sanab o'tilganlaridan tashqari, quyidagi ma'lumotlar ham ko'rsatilishi kerak, bojxona qiymatini nazorat qilish natijalariga va tovarni deklarant (xaridor)ga foydalanish uchun taqdim etish shakliga doir qaror.

Bojxona organining baholanayotgan tovarlar bojxona qiymatiga tegishli qarori haqidagi yozuv quyidagi tarzda yozib qo'yiladi:

a) agar bojxona organiga deklarant bayon qilgan bojxona qiymati yuzasidan mulohazalar bo'lmasa, «BQ qabul qilindi» deb ko'rsatiladi;

b) agar deklarant ma'lumotlarni to'liq hajmda taqdim etmagan bo'lsa yoki bojxona organida taqdim qilingan ma'lumotlar bo'yicha mulohazalar mavjud bo'lsa va belgilangan tartibda qo'shimcha tekshirish o'tkaziladigan hamda tovarlar deklarantga foydalanish uchun berilganidan keyin belgilangan shakllardan biri bo'yicha aniqlashtirish o'tkaziladigan bo'lsa, unda tovarning deklarantga foydalanish uchun berilishi shakliga muvofiq yozuv yozib qo'yiladi.

Bunday yozuv bojxona organining BQDning tekshirilishi va rasmiylashtirilishini amalga oshiradigan mansabdor shaxsi tomonidan yoziladi.

Shunga o'xshagan yozuv bojxona organining tovar chiqarib yuborilishini amalga oshiradigan mansabdor shaxsi tomonidan BYuD tegishli ustunida ham yoziladi.

Nazorat uchun savollar

1. Bojxona qiymati deklaratsiyasini tushuntirib bering?
2. Bojxona qiymati deklaratsiyasining birinchi varag'ini to'ldirilish taribini izohlang?
3. Bojxona qiymati deklaratsiyasining ikkinchi varag'i to'ldirilish tartibi qanday?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasining «Davlat bojxona xizmati to'g'risida»gi qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 30-sentabrdagi «Eksport-import operatsiyalari monitoringini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 416-sonli qarori
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 390-son bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha Yo'riqnomasi».
5. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 391-son bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».
6. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 22-fevralda 899-son bilan ro'yxatga olingan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelinadigan tovarlarga bojxona qiymatini belgilash va uni nazorat qilish tartibi».
7. Davlat bojxona qo'mitasining 2010-yil 12-apreldagi «Import qilinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishini DBQ Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish bo'yicha Vaqtinchalik yo'riqnomasi»ni amaliyotga kiritish to'g'risida 92-sonli buyrug'i.

XI BOB. BOJXONA QIYMATINI O'ZGARTIRISH DEKLARASTIYASI VA UNI TO'LDIRISH TARTIBI

Reja:

- 1. Bojxona qiymatini o'zgartirishning mohiyati.**
- 2. Bojxona qiymatini o'zgartirish deklaratsiyasini to'ldirish tartibi.**
- 3. Tekshiruvlar natijasida aniqlangan, qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarni undirish.**

1. Bojxona qiymatini o'zgartirishning mohiyati

Bojxona kodeksining 320-moddasiga asosan tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritish quyidagi hollarda amalga oshirilishi mumkin:

- bojxona rasmiylashtiruvi vaqtida;
- tovar chiqarib yuborilganidan keyin.

Bojxona rasmiylashtiruvi amalga oshirilayotganda tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga quyidagi hollarda tuzatishlar kiritiladi, agar:

– deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan ma'lum qilingan tovarning bojxona qiymatini aniqlash usuli va miqdori ularni tasdiqlash uchun taqdim etilgan hujjatlarga mos emasligi aniqlangan bo'lsa,

– bojxona qiymati deklaratsiyasida tovarning ma'lum qilingan bojxona qiymati va bojxona to'lovlari miqdoriga ta'sir etgan texnik xatolar aniqlangan bo'lsa.

Tovar chiqarib yuborilganidan keyin uning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga quyidagi hollarda tuzatishlar kiritiladi, agar:

– shartli chiqarib yuborilgan tovarga nisbatan uning uzil-kesil bojxona qiymati deklarantning yoki bojxona brokerining qo'shimcha axboroti asosida aniqlansa, yoxud deklarant yoki bojxona brokeri bojxona organi tomonidan aniqlangan bojxona qiymatini qabul qilsa;

– tovarni deklaratsiyalashta sodir etilgan, tovarning bojxona qiymatining va bojxona to'lovlarining miqdoriga ta'sir ko'rsatgan texnik xatolar aniqlangan bo'lsa;

– hujjatlarning keyingi tekshiruvi paytida tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlarining miqdoriga ta'sir ko'rsatgan noto'g'ri deklaratsiyalash aniqlangan bo'lsa;

– ma'lum qilingan bojxona qiymatining bojxona hududiga olib kirilgan yoki ushbu hududdan olib chiqilgan tovarning miqdori va sifati kontrakt shartlaridan chetga chiqishi tufayli tovarning haqiqiy qiymatiga mos emasligi bojxona deklaratsiyasini qabul qilish sanasida aniqlangan bo'lsa. Bojxona ko'zdan kechiruvchi dalolatnomasi, shuningdek, kontrakt taraflari o'rtasida kelishilgan, bojxona to'lovlari undirilmaydigan tovar bo'yicha – tovarning miqdoriga oid e'tiroz yoki bojxona to'lovlari undiriladigan tovarlar bo'yicha – ekspertiza xulosasi tovarning mos emasligini tasdiqlovchi hujjatlar hisoblanadi;

– bojxona to'lovlarining summalari qaytarilishiga yoki qo'shimcha to'lanishiga olib keladigan yoki tovarning bojxona qiymati miqdoriga ta'sir ko'rsatgan boshqa asoslar yuzaga kelgan bo'lsa.

Agar tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritish bojxona to'lovlarini to'lash bo'yicha qarzdorlikning paydo bo'lishiga olib kelgan bo'lsa, ana shu qarzdorlik summasiga penya hisoblanadi

Tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritish qaysi tovarning bojxona qiymatiga va (yoki) bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritilayotgan bo'lsa, faqatgina o'sha tovarga nisbatan amalga oshiriladi.

Tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritish deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan bojxona organiga tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritish shaklini taqdim etish orqali ma'lum qilinadi, bu shakl bojxona deklaratsiyasining ajralmas qismi bo'lib, uning ma'lumotlariga tovarning bojxona qiymati va bojxona to'lovlari bo'yicha tuzatishlar kiritiladi.

Agar deklarant yoki bojxona brokeri bojxona organi tomonidan tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga kiritilgan tuzatishlarga rozi bo'lmasa, u tovarning bojxona qiymatiga va

bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritishning bojxona organi tomonidan qayta hisob-kitob qilingan tovarlarning bojxona qiymati va bojxona to'lovlari ko'rsatilgan shaklini imzolamaslikka haqli. Bu hollarda deklarant yoki bojxona brokeri tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritish sabablarini tushuntirib berishni bojxona organidan talab qilish huquqiga ega.

Deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan bojxona organiga so'rov yuborilishi deklarantni yoki bojxona brokerini bojxona to'lovlarini to'lashdan ozod etmaydi.

Tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritish shakli, shuningdek, uni to'ldirish tartibi O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Bojxona rasmiylashtiruvi uchun hujjatlar qabul qilinganidan keyin bojxona organi tomonidan tovarning bojxona qiymatiga va bojxona to'lovlariga tuzatishlar kiritilishi ustidan deklarant yoki bojxona brokeri belgilangan tartibda shikoyat qilishi mumkin.

Bojxona qiymatini o'zgartirish O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 20-fevralda 920-raqam bilan ro'yxatga olingan «Bojxona qiymatini o'zgartirish bo'yicha KTS-1 va KTS-2 deklaratsiya shakllarini to'ldirish tartibi bo'yicha yo'riqnomaga» asosida amalga oshiriladi.

Yo'riqnomaga O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 19-sentabrdagi 198-sonli qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgalash va deklaratsiyalash tartibi to'g'risida»gi Nizom, «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash to'g'risida» gi Yo'riqnomaga (*Adliya vazirligidan 13.01.1998 y. 390-son bilan ro'yxatdan o'tgan*) va «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi» (*Adliya vazirligidan 13.01.1998 y. 391-son bilan ro'yxatdan o'tgan*)ga muvofiq KTS-1 va KTS-2 bojxona qiymatini o'zgartirish deklaratsiyasini to'ldirish tartibini va O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqilayotgan va O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib kirilayotgan tovarga bog'liq bojxona to'lovdari miqdori va/yoki tovarlarning bojxona qiymatini o'zgartirish qoidalarini belgilaydi.

Yuqoridagi deklaratsiyalar BYuD ning tarkibiy qismi hisoblanib, bojxona to'lovlari va/yoki bojxona qiymatidagi ma'lumotlarga ko'ra o'zgartiriladi.

Bojxona qiymatini o'zgartirishning to'liq shakli KTS-1 ning asosiy shakli, qo'shimcha har ikkita tovarga KTS-2 qo'shimcha deklaratsiyasining 6 ta tikilgan to'plam varag'idan iborat. KTS-1 va KTS-2 varaqlari BYuD varaqlariga mos taqsimlanadi.

Agar bojxona rasmiylashtiruvini elektron shaklda amalga oshirilayotganda, elektron raqamli imzo bilan tasdiqlangan holda KTS-1 va KTS-2 shakllari elektron ko'rinishda «Tovarlarni elektron deklaratsiyalash» AATga kiritish yo'li bilan bojxona organiga taqdim etiladi.

Bir yoki bir nechta nomdagi (TIF TN asosida barcha 10ta raqam darajasida bir xil klassifikatsiyalanadigan) tovarlar, agar aynan o'sha bojxona rejimi o'rnatilgan bo'lsa, ushbu tovarlarning ko'rsatkichlarini o'zgartirish to'g'risidagi ma'lumotlarni ko'rsatish uchun KTS-1 asosiy varag'i ishlatiladi. Asosiy varaqni to'ldirish umumiy qoidalari BYuD grafalarini to'ldirish qoidalariga muvofiq ravishda bo'ladi.

Bir necha nomdagi tovarlar ko'rsatkichlarini o'zgartirishda KTS-2 qo'shimcha varag'i ishlatiladi, har bir qo'shimcha varaqda yana 2 ta qo'shimcha tovar ma'lumotlarini o'zgartirish imkonini beradi. KTS-2 varaqni to'ldirish qoidalari KTS-1 asosiy varag'ini to'ldirish qoidalariga muvofiq ravishda to'ldiriladi.

 Quyidagi hollarda ko'rsatkichlarni o'zgartirish amalga oshirilishi mumkin:

- bojxona rasmiylashtiruvini jarayonida;
- tovarni erkin muomalaga chiqargandan keyin yoki O'zbekiston Respublikasi bojxona chegarasidan olib chiqqandan so'ng va shuningdek, konsignatsiya talablarini bajarishda.

Bojxona rasmiylashtiruvini paytida ko'rsatkichlarni o'zgartirish quyidagicha amalga oshirilishi mumkin:

- taqdim etilgan bojxona qiymatining miqdoriga ta'sir qilgan DTS-1 va DTS-2 shakllaridagi texnik xatolar (arifmetik xatolar, shu

jumladan, valuta kursini qayta hisoblash kabilar) aniqlangandan keyin ,

– bojxona qiymatini aniqlashda deklarant e'lon qilgan usul, tasdiqlanishi uchun taqdim qilgan bojxona qiymati hujjatlari tuzilish va/yoki miqdori bojxona nazorati jarayonida nomuvofiqligi aniqlanganda, natijada bojxona qiymati miqdorini o'zgartirish, ya'ni narxlarni haqiqatan to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan(DTS-Ishaklini A bo'limi) yoki unga qo'shimcha undirishlar (DTS-Ishaklini B bo'limi) va chegiruvlarni (DTS-Ishaklini D bo'limi) aniqlash amalga oshirilganda;

– deklarant tomonidan e'lon qilgan bojxona qiymati bojxona organlari tomonidan qabul qilinmagan hollarda tovarni uning egasi (deklarant)ga vaqtinchalik (shartli) bojxona qiymati bahosida qo'llash bilan foydalanishga taqdim qilish to'g'risida qarorni bojxona organlari qabul qilganda.

Tovarni erkin muomalaga chiqargandan keyin yoki O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqarilgandan keyin ko'rsatkichlarni o'zgartirish amalga oshirilishi mumkin:

– bojxona qiymati tarkibi va/yoki miqdoriga ta'sir qilgan va tovarni deklaratsiyalashda yo'l qo'lgan texnik xatolar aniqlanganda;

– olib kirilgan va olib chiqilgan tovarlarning hajmi yoki sifati shartnomada ko'rsatilgan shartlariga to'g'ri kelmasligi tufayli, bojxona deklaratsiyasi qabul qilinishi kerak bo'lgan sanada taqdim qilingan bojxona qiymatining tovar narxiga to'g'ri kelmasligi aniqlangan hollarda;

– bojxona to'lovlarining undirilishi lozim bo'lgan miqdori o'zgargan hollarda. Bunday hollarda hududiy bojxona boshqarmalarida BYuDga o'zgartirish kiritish, qayta rasmiylashtirish va bekor qilishni ko'rib chiquvchi (*Adliya vazirligida 24.09.2010y. 2143-son bilan ro'yxatdan o'tgan*) doimiy faoliyat yurituvchi komissiya xulosasi bojxona qiymatini o'zgartirishga asos bo'ladi;

Agar bojxona organi tomonidan o'zgartirishga deklarant norozi bo'lganda, KTS-I shaklini imzolamaslikka haqli. Bunda 50-grafa to'ldirilmaydi.

Bunda bojxona organidan bojxona qiymatini o'zgartirish sabablarini tushuntirish berishni deklarant yozma ravishda so'rashi mumkin.

Deklarant tomonidan yozma so'rovni bojxona organiga berilishi deklarantni bojxona to'lovlarini to'lashdan ozod qilmaydi.

2. Bojxona qiymatini o'zgartirish deklaratsiyasini to'ldirish tartibi

Bojxona qiymatini o'zgartirish deklaratsiyasi asosiy varag'i KTS -1 dan va uning qo'shimcha varag'i bo'lgan KTS -2 dan iborat bo'lib uni to'ldirish tartibi qo'yidagicha:

☞ Deklarant tomonidan bojxona qiymatini o'zgartirish deklaratsiyasining 1, 2, 3, 5, 7, 8, 12, 13, 14, 20, 22, 23, 24, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 54- grafalari to'ldiriladi.

Bojxona qiymatini o'zgartirish deklaratsiyasining 2, 7, 8, 24, 31, 32, 33, 35, 41-grafalaridi Bojxona yuk deklaratsiyasi (BYuD) ning tegishli grafalaridagi ma'lumotlar takrorlanadi.

Bojxona organlari tomonidan A, 43, C, D grafalari to'ldiriladi.

Qolgan grafalar quyidagi shaklda to'ldiriladi:

1-grafa. «O'zgartirish tipi»

1-grafaning chap bo'limiga bojxona qiymatini o'zgartirishning 6 ta sondan iborat kodi quyidagicha ko'rinishda yoziladi: X/XXXX/X.

Birinchi son bojxona qiymatini o'zgartirish qaysi bosqichda amalga oshirilayotganini ko'rsatadi:

1 - bojxona rasmiylashtiruvini amalga oshirish jarayonida o'zgartirish kiritilayotganda :

3 - tovarlar erkin muomalaga chiqarilgandan so'ng yoki tovar O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqilgandan so'ng o'zgartirish kiritilayotganda qo'yiladi.

Ikkidan beshgacha sonlar bojxona qiymatini o'zgartirish sababini ko'rsatadi.

Bu blokda qaysidir quyida ko'rsatilganlardan yo'q bo'lsa, uning o'rniga nol qo'yiladi

Ikkinchi son:

1 - BQD-1ni «A» bo'limi yoki BQD-2ni «A» va «B» bo'limidagi bojxona qiymati miqdoriga ta'sir qilgan texnik xatolar bo'lganda;

2 - BQD-1ni «A» yoki BQD-2ni «A» va «B» bo'limidagi ma'lumotlarni o'zgartirish;

Texnik va mazmun xatolari bir vaqtda aniqlangan hollarda «2» raqamini ko'rsatish kerak.

Uchinchi son (qo'shimcha hisoblashlar bilan bog'liq ma'lumotlar o'zgartirilayotganda):

1 - texnik xato sababli BQD-1 ning «B» bo'limi yoki BQD-2 ning «V» bo'limi o'zgartirilayotganda;

2 - BQD-1 ning «B» bo'limi yoki BQD-2 ning «V» bo'limlaridagi ma'lumotlar qo'shimcha hisoblashlar asosida o'zgartirilsa.

To'rtinchi son (bitim qiymatidan chegirmalar o'zgartirilayotganida texnik xato sababli):

1 - BQD-1 ning «V» bo'limi yoki BQD-2 ning «V» bo'limi o'zgartirilayotganida;

2 - BQD-1 ning «V» bo'limi yoki BQD-2 ning «V» bo'limlaridagi ma'lumotlar ruxsat etilgan chegirmalar asosida o'zgartirilayotganida.

Beshinchi son (boshqa sabablarga ko'ra o'zgartirilayotganida)-

1 - tovar sifatsiz yoki kam bo'lganda;

2 - bojxona organlari tomonidan navbatdagi hujjat tekshiruvi asosida o'zgartirilayotganida;

3 - boshqa sabablarda.

Oldinchi son (bojxona qiymati o'zgartirilishining tugallashini ko'rsatadi):

1 - bojxona qiymati vaqtincha (shartli) o'zgartirilishi sababli o'zgartirilganda;

2 - yakuniy bojxona bahosi bilan bog'liq bojxona qiymati o'zgartirilganda.

Masalan: 1/1020/2 raqamlari:

– o'zgartirish bojxona rasmiylashtiruv paytida amalga oshirilganligi;

– o'zgartirish sabablari bo'lib BQD-2 ning «A» yoki «A» va «B» bo'limlaridagi texnik xatolar hisoblanishi;

– o'zgartirish paytida BQD-1 ning «V» yoki BQD-2 ning «V» bo'limlaridagi ma'lumotlar oydinlashtirilganligi.

bojxona qiymatining yakuniy hisoblanishi bilan bog'liq o'zgartirilish amalga oshirildi.

Grafaning o'ng bo'limida BYuD 1-grafasi 2-qismidagi bojxona rejimining raqamli kodi ko'rsatiladi.

3-grafa. «Qushimcha varaqlar»

KTS-2 shakli ishlatilganda to'ldiriladi. BYuD mos keluvchi grafasi kabi to'ldiriladi.

5-grafa. «Jami tovarlarning nomlanishi»

Bojxona qiymati va bojxona to'lovlari o'zgartirilayotgan tovarlar nomining umumiy miqdori yozilib, u KTS-1 va KTS-2 shaklini 51-grafalaridagi tovarlar nomining miqdori bilan teng bo'lishi kerak.

12-grafa. «Umumiy bojxona qiymati»

Chap bo'limida o'zgartirilgan bojxona qiymati ko'rsatiladi. Bunda:

– KTS-1 va KTS-2 larning 45-grafalari chap bo'limining o'zgartirilgan bojxona qiymatlari yig'indisi hamda va BYuD ning TD-1 asosiy va TD-2 qo'shimcha varaqlarining 45-grafalaridagi qoigan tovarlar (o'zgartirilmagan tovarlar) bojxona qiymatlari yig'indisining umumiy summasi yoziladi.

O'ng bo'limida:

– bojxona qiymati birinchi marotaba o'zgartirilayotgan bo'lsa, BYuD ning TD-1 asosiy varag'i 12-grafadagi ma'lumot,

– agar bojxona qiymati oldin ham o'zgartirilgan bo'lsa, avvalgi KTS-1 ning chap bo'limidagi ma'lumot yoziladi.

13-grafa.

Bojxona qiymati AQSH dollarining kursiga aniqlik kiritilishi munosabati bilan o'zgartirilayotgan bulsa, AQSH dollarining Markaziy bankning BYuD qabul qilingan kundagi O'zbekiston Respublikasi so'miga nisbatan kursi, aks holda BYuD mos katagidagi ma'lumot takrorlab yoziladi.

14, 15a, 32-grafalarga BYuD mos grafalaridagi ma'lumotlar yoziladi.

15-grafa. «**Jo'natuvchi mamlakat**»

Bojxona qiymati tovarlarning jo'natish mamlakati aniqlanishi sababli o'zgartirilayotgan bo'lsa, tovarlarning aniqlangan jo'natish mamlakati yoziladi, aks holda BYuD ning mos grafasidagi ma'lumot takrorlab yoziladi.

16-grafa. «**Kelib chiqish mamlakati**»

Bojxona qiymati tovarlarning kelib chiqish mamlakatiga aniqlik kiritilishi sababli o'zgartirilayotgan bo'lsa, tovarlarning aniqlangan kelib chiqishi mamlakati yoziladi, aks holda BYuD ning mos grafasidagi ma'lumot takrorlab yoziladi.

20-grafa. «**Yetkazib berish shartlari**»

Bojxona qiymati tovarlarning yetkazib berish shartining aniqlanishi sababli o'zgartirilayotgan bo'lsa, tovarlarning aniqlangan yetkazib berish shartlari yoziladi. Bunda birinchi bo'limda yetkazib berish shartini kodi, o'ng bo'limda yetkazib berish shartining qisqa harfli nomi yoziladi, aks holda BYuD ning mos grafasidagi ma'lumot takrorlab yoziladi.

22-grafa. «**Valuta va tovarlarning umumiy faktura qiymati**»

Bojxona qiymati faktura qiymatining aniqlanishi sababli o'zgartirilayotgan bo'lsa, tovarlarning aniqlangan faktura qiymati yoziladi, aks holda BYuD ning mos grafasidagi ma'lumot takrorlab yoziladi.

23-grafa. «**Valuta kursi**»

22-grafa chap bo'limidagi valuta kursiga aniqlik kiritilishi munosabati bilan bojxona qiymati o'zgartirilayotgan bo'lsa, ushbu grafada e'lon qilingan faktura qiymati valutasi kursini Markaziy bankning BYuD qabul qilingan kundagi O'zbekiston Respublikasi so'miga nisbatan kursi yoziladi, aks holda BYuD mos grafasidagi ma'lumot takrorlab yoziladi.

34-grafa. «**Kelib chiqish mamlakatining kodi**»

Bojxona qiymati va/yoki bojxona to'lovlari tovarlarning kelib chiqish mamlakati kodiga aniqlik kiritilishi sababli o'zgartirilayotgan bo'lsa, tovarlarning aniqlangan kelib chiqish mamlakati kodi

voziladi, aks holda BYuD mos grafasidagi ma'lumot takrorlab voziladi.

37-grafa. «**Prosedura**»

Bojxona qiymati va/yoki bojxona to'lovlari tovarlarning prosedura kodiga aniqlik kiritilishi sabali o'zgartirilayotgan bo'lsa, aniqlangan prosedura kodi yoziladi, aks holda BYuD ning mos grafasidagi ma'lumot takrorlab yoziladi.

38-grafa. «**Netto og'irlik**»

Bojxona qiymati tovarlarning netto og'irligiga aniqlik kiritilishi sabali o'zgartirilayotgan bo'lsa, hujjatlar bilan tasdiqlangan aniqlangan birlamchi qadoqlanishini (iste'molgacha ajralmas qismi bo'lgan) hisobga olgan holda tovarlarning sof og'irliqi yoziladi, aks holda BYuD ning mos grafasidagi ma'lumot takrorlab yoziladi.

42-grafa. «**Tovarning faktura qiymati**»

Bojxona qiymati faktura qiymatining aniqlanishi sababli o'zgartirilayotgan bo'lsa, tovarning aniqlangan faktura qiymati yoziladi, aks holda BYuD ning mos grafasidagi ma'lumot takrorlab yoziladi.

44-grafa. «**Qo'shimcha ma'lumotlar/taqdim qilingan hujjatlar**»

Ushbu grafa bojxona qiymati va/yoki bojxona to'lovlari o'zgartirilishi jarayonida deklarant tomonidan qo'shimcha ma'lumot beruvchi hujjatlar (shartnomaga qo'shimchalar, qo'shimcha kelishuvlar, bojxona organining ruxsatnomalari va boshqalar) taqdim etilgan hollarda to'ldiriladi. Grafani to'ldirish BYuD ning 44-grafasini to'ldirish kabi amalga oshiriladi.

45-grafa. «**Tovarning bojxona qiymati**»

Chap bo'limida 31-grafadagi tovarning shartnoma valutasidagi o'zgartirilagan bojxona qiymati ko'rsatiladi.

O'ng bo'limda esa, bojxona qiymati birinchi marta o'tkazilayotgan bo'lsa, BYuD mos grafasidagi raqam ko'rsatiladi. Agar avval o'zgartirish kiritilgan bo'lib, qayta o'gartirilayotgan bo'lsa oldingi KTSning mos grafasi chap bo'limidagi raqam ko'rsatiladi.

46-grafa. «Statistik qiymati»

Agar bojxona qiymati o'zgarilishi vaqtincha(shartli) ravishda o'zgartirilayotgan bo'lsa, ushbu grafa to'ldirilmaydi.

Olib chiqilgan tovarning bojxona qiymati oxirgi marta o'zgartirilayotgan bo'lsa, o'zgartirilgan bojxona qiymati asosida qayta hisoblangan statistik qiymat yoziladi.

Olib kiritilgan tovarning bojxona qiymati oxirgi marta o'zgartirilayotgan bo'lsa, o'zgartirilgan faktura qiymati asosida qayta hisoblangan statistik qiymat yoziladi.

Ushbu grafa BYuD ning mos keluvchi grafasi kabi to'ldiriladi.

47-grafa. «Bojxona to'lovlarini hisoblab chiqarish»

47-grafadagi birinchi beshta bo'lim («Tur», «Hisoblash asosi», «Stavka», «Summa», «SP»)BYuD ning 47 - grafasi kabi to'ldiriladi.

«Avvalgi summa» bo'limida har bir to'lov turining summasi ko'rsatiladi. Bunda agar, bojxona qiymati birinchi marta o'zgartirilayotgan bo'lsa, BYuDdagi summalar, bojxona qiymati avval o'zgartirilgan bo'lsa KTS dagi summalar yoziladi.

«O'zgarish» bo'limiga «Summa» bo'limi bilan «Avvalgi summa» bo'limlaridagi farq, ya'ni bojxona to'lovlari qo'shimcha hisoblanganda «+» belgi bilan, bojxona to'lovlari qaytariladigan hollarda «-» belgi bilan yoziladi. «Hammasi» bo'limiga «O'zgarish» bo'limidagi miqdorlarning umumiy summasi yoziladi.

54-grafa. «Joy va sana»

Grafani to'ldirish tartibi BYuD grafasiga mos ravishda to'ldiriladi.

Agar KTS-1 (KTS-2) deklaratsiyasi bojxona organlari mansabdor shaxslari tomonidan to'ldirilsa, u tomonidan to'ldirish sanasi, imzo va shaxsiy muhr qo'yiladi. Bunda 14 grafa to'ldirilmaydi.

Elektron shaklda ramiylashtirilganda KTS-1 (KTS-2) deklaratsiyasi bojxona organlari mansabdor shaxslari tomonidan to'ldirilsa, familiya va sana qo'yiladi.

A-grafa.

Bojxona qiymatining o'zgarishi vaqtincha(shartli) ravishda chiqariladigan tovarlarga nisbatan qo'llanilganda, A grafada deklarant tomonidan bojxona qiymatiga aniqlik kiritish uchun hujjatlar

taqdim etgan muddati ko'rsatiladi. Umumiy belgilangan muddat (60 kun) davomida bir nechta oraliq muddatlar ketma-ketlik asosida ko'rsatiladi.

Bojxona organlari tomonidan to'ldiriladigan grafalar:

43-grafa. «Bojxona qiymatini aniqlash uchun ishlatilgan bojxona bahosining usuli»

Ushbu grafada bojxona qiymatini aniqlash usulining yorlig'i ko'rsatiladi. Deklarant tomonidan bojxona qiymatini aniqlashda ishlatilgan usul o'zgarmagan bo'lsa, shu usul ko'rsatiladi. Agar bojxona qiymatini o'zgartirishda bojxona qiymatini aniqlashning boshqa usuli ishlatilgan bo'lsa, KTS-1 (KTS-2) deklaratsiyalarining mazkur grafasida qiymatni o'zgartirishda ishlatilgan usul yoziladi.

Tovarlarning bojxona qiymati vaqtincha (shartli) ravishda chiqarilganda, bu grafaga «0» belgisi qo'yiladi.

S-grafa.

Grafada deklarant taqdim qilgan tovarning vaqtinchalik(shartli) bahosi bilan bog'liq undiriladigan bojxona to'lovlari ta'minotining turi ko'rsatiladi.

Bunda bojxona organlari tomonidan «Tovar bank kafolati (mulk garovi) asosida chiqarildi «___» _____ 20__ y. №___ dan» yozuvi yoziladi yoki bojxona organlari depozitiga bojxona to'lovlari o'tkazilgan to'lov topshiriqnomasining raqami ko'rsatiladi va o'rnatilgan tartibda tasdiqlanadi.

D-grafa.

Bojxona ma'muriyati tarkibiy tuzilmasi rahbarining imzosi, uning shaxsiy muhri (agar u bo'lsa) bilan tasdiqlanadi va sana qo'yiladi.

Elektron shaklda KTS-1 (KTS-2) taqdim qilinganda bojxona organi tarkibiy tuzilmasi rahbarining KTS-1 (KTS-2)ni rasmiylashtirishga bergan ruxsati belgisi qo'yiladi.

Quyida Bojxona qiymati o'zgartirish deklaratsiyasining (KTS-1, KTS-2) namunasi keltirilmoqda.

Экземпляр для Таможни	1		2. Отправитель/экспортер №		Тип корректировки		Приложение к УТД												
	Reg №		от		3 Доб. лист		7. Справочный номер												
	В. Получатель/экспортер №		от		5 Всего наименов.														
	Reg №		от		12 Общая таможенная стоимость		13												
14 Декларант/представитель №		от		20. Условия поставки															
Reg		от		22 Валюта общия фактур стоим. т-ов		23 Курс валюты		24 Характер сделки											
31 Грузовые места и описание товаров		Маркировка и количество номера контейнеров описание товаров				32. Товар №		33 Код товара											
44 Дополнительная информация представляемые документы						34. Код страны		35. Вес брутто (кг)											
						37 Процедура		38. Вес нетто (кг)											
						40. Общая декларация предшествующий документ													
47 Исчисление таможенных пошлин и сборов		Вид		Основ. начис.		Ставка		Сумма		СИ		КП		Предыдущая сумма		Изменения		№ и дата пл. поручения	
		Всего																	
50. Доверитель		Представленный место и дата				Подпись													
52. Гарантия недействительная для																			
Д Таможенный контроль		Нач.ОГП подпись дата				Нач.ОТС подпись дата				54 Место и дата									

(namuna misxasi).

2 Отправитель 4 Получатель №

2 Доб. лист

1

31. Грузовые места и описание товаров	Маркировка и количество, номера контейнеров, описание товаров				32. Товар №	33. Код товара		
						34. Код страны происхождения	35. Вес брутто (кг)	
						37. Процедура	38. Вес нетто (кг)	
						40. Общая декларация/предшествующий документ		
44. Дополнительная информация, представленные документы						41. Дополн. единица изм.	42. Фактур. Стоимость товара	43
						45. Таможенная стоимость товара		
							46. Статическая стоимость	
31. Грузовые места и описание товаров	Маркировка и количество, номера контейнеров, описание товаров				32. Товар №	33. Код товара		
						34. Код страны происхождения	35. Вес брутто (кг)	
						37. Процедура	34. Вес нетто (кг)	
						40. Общая декларация/предшествующий документ		
44. Дополнительная информация, представленные документы						41. Дополн. Единица изм.	42. Фактур стоимость товара	43
						45. Таможенная стоимость товара		
							46. Статическая стоимость	
47. Исчисление таможенных пошлин и сборов	Вид	Основ начисления	Ставка	Сумма	СП	Предыдущая сумма	Изменение	№ и дата платежей пор.
Общая сумма (подлежащая взысканию)								
47. Исчисление таможенных пошлин и сборов	Вид	Основ начисления	Ставка	Сумма	СП	Предыдущая сумма	Изменение	№ и дата платежей пор.
Общая сумма (подлежащая взысканию)								

(namuna nusxasi).

3. Tekshiruvlar natijasida aniqlangan, qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarni undirish

Hukumatimiz tomonidan bojxona ma'muriyati zimmasiga fiskal vazifalarni to'laqonli amalga oshirish, O'zbekiston Respublikasi bojxona hududida samarali bojxona nazoratini hamda tovar ayirboshlashni tartibga solishni ta'minlash, iqtisodiyotning rivojlanishini rag'batlantirish va ichki bozorni himoyalash yuklatilgan.

O'zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksining 201-moddasiga asosan, bojxona organlari tovarlar chiqarib yuborilganidan keyin, bosharti bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlari buzilgan deb taxmin qilish uchun yetarli va tasdiqlangan asoslar mavjud bo'lsa, bojxona nazoratini amalga oshirishga haqli.

Tovarlar chiqarib yuborilganidan keyingi bojxona nazorati hamda bojxona to'lovlarni qo'shimcha hisoblash tovarlarning bojxona nazorati ostida bo'lishi tugagan paytdan e'tiboran bir yil ichida amalga oshirilishi mumkin.

Bunda asosiy e'tibor, tovarlarning bojxona rasmiylashtiruvda hujjatlarning to'g'ri taqdim etilganligi, bojxona yuk deklaratsiyasida ma'lumotlarni deklarant tomonidan to'g'ri ko'rsatilganligi, tovarlarning TIF TN kodi va bojxona qiymati to'g'ri aniqlanganligi hamda bojxona to'lovlarining to'liq undirilganligi tekshirib chiqiladi.

Tekshirish natijalariga ko'ra, bojxona to'lovlarni kam to'langanlik holatlari (DBQ yoki hududiy boshqarma tomonidan) aniqlanib, ushbu holatlar qonuniy isbotlab berilgan taqdirda bojxona organlari tomonidan quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

– TIF qatnashchisi (yakka tartibdagi tadbirkor, xususiy tadbirkor va boshqalar) bilan boshqarma o'rtasida solishtirma dalolatnoma tuzish;

– qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlari aniqlangach, bir ish kunida mas'ul rahbar tomonidan qonuniy asoslangan qaror qabul qilish;

– mazkur yo'nalishga mas'ul bo'lgan sohaviy bo'limlar ushbu qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarni undirish bo'yicha ish rejasi tuzish;

– mas'ul bojxona boshqarmasi boshlig'i tomonidan qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlari bo'yicha muammoli vaziyat vujudga

kelgan taqdirda bojxona rasmiylashtiruv bo'yicha mutaxassisi, bojxona brokeri, importer va korxonalar bilan uchrashuv o'tkazish;

– o'tkazilgan uchrashuv natijasiga ko'ra qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlari bo'yicha importyor rozi bo'lsa, roziligi, rozi bo'lmasa, rozi emasligi to'g'risida bayonnoma tuzish;

– qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlari bo'yicha ikki-tomonlama taqqoslash dalolatnomasi tuzilib bojxona organi Bojxona qiymatini aniqlash va to'lovlar hisobini yuritish bo'limi va importyor tomonidan imzolanishi;

– o'tkazilgan uchrashuv bo'yicha yig'ilish bayonnomasini tuzish va ishtirokchilar tomonidan imzolanishi va boshqarva boshlig'i tomonidan tasdiqlanishi;

– har bir holat yuzasidan alohida mutaxassislar (ekspert guruhi) xulosasi tayyorlanishi, unda ko'tarilgan masalani amaldagi qonun hujjatlariga nomutanosibligi, qonun hujjatining aynan qaysi moddasi yoki bandi talabi buzilganligi aniq ko'rsatilishi shart;

– tekshirish va ta'lim ishlari yakuni bo'yicha qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini undirishni ta'minlash maqsadida Bojxona qiymatini aniqlash va to'lovlar hisobini yuritish bo'limi 3 kun ichida qarzdorlikni ixtiyoriy to'lash to'g'risida TIF qatnashchisiga talabnoma yuborishi va unda quyidagilar aks ettirilishi lozim:

– talabnoma qo'yilishi asoslari;

– bojxona to'lovlarini to'lash bo'yicha qarzdorlikning talabnoma qo'yilgan paytdagi summasi;

– talabnomani bajarish uchun belgilangan muddat;

– to'lovchi tomonidan talabnoma bajarilmagan taqdirda, bojxona to'lovlarini to'lash bo'yicha qarzdorlikni sud tartibida undirish to'g'risidagi ogohlantirish.

Bojxona to'lovlarini to'lash bo'yicha qarzdorlikni to'lash to'g'risidagi talabnoma bunday qarzdorlik yuzaga kelganligi fakti aniqlangan kundan e'tiboran o'n ish kunidan kechiktirmay, to'lovchi tomonidan ushbu talabnoma olinganligi faktini va olish sanasini tasdiqlash imkonini beradigan har qanday usulda to'lovchiga yuborilishi kerak.

Mazkur talabnoma qarzdor-importyorga yoki uning mas'ul xodimlari yoxud voyaga yetgan yaqin qarindoshlariga yoki Mahalla fuqarolar yig'iniga tilxat orqali topshiriladi.

Mabodo, importyor qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlaridan norozi bo'lgan taqdirda HBB rahbariyati importyorga qarzdorlikning kelib chiqish sabablarini hamda qonuniy asoslarini tushuntirishi lozim. Importyorga qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini ixtiyoriy to'lash lozimligini, qarzdorlik belgilangan muddatda ixtiyoriy ravishda to'lanmagan taqdirda O'zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksiga asosan o'z muddatida to'lanmagan bojxona to'lovlari va jarimalarni bojxona organi tomonidan so'zsiz tartibda undirilishi (inkassa topshiriqnomasi) batafsil tushuntirish beriladi.

Bundan tashqari, bojxona organi tashkilot, korxonalar yoki yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini to'xtatish choralarini ko'rish maqsadida mahalliy hokimiyat, soliq organlariga hamda bank muassasasiga bojxona to'lovlaridan qarzdor tashkilotning barcha rekvizitlarini ko'rsatgan holda bildirishnoma yuboradi.

Importyor qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini ixtiyoriy to'lashdan bosh tortganda yoki bojxona organiga kelmaganda HBB tomonidan mazkur qarzdorlikni majburiy tartibda undirish to'g'risida xulosa tuzishi va u rahbariyat tomonidan tasdiqlanishi lozim. Xulosada qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarining kelib chiqish sabablari, qonuniy asoslari hamda so'zsiz tartibda undirilishi bo'yicha amalga oshiriladigan aniq choralar batafsil yoritiladi.

Bojxona to'lovlarini to'lash bo'yicha qarzdorlikni to'lovchining bank hisobvaraqlarida turgan pul mablag'lari hisobidan undirish bojxona organi tomonidan bankka pul mablag'larining so'zsiz tartibda undirilishi to'g'risidagi inkasso topshiriqnomasini yuborish orqali amalga oshiriladi.

Bojxona to'lovlarini to'lash bo'yicha qarzdorlikning summasini o'tkazish to'g'risidagi inkasso topshiriqnomasi quyidagilar to'lanmagan taqdirda bojxona organi tomonidan besh ish kunidan kechiktirmay qo'yiladi:

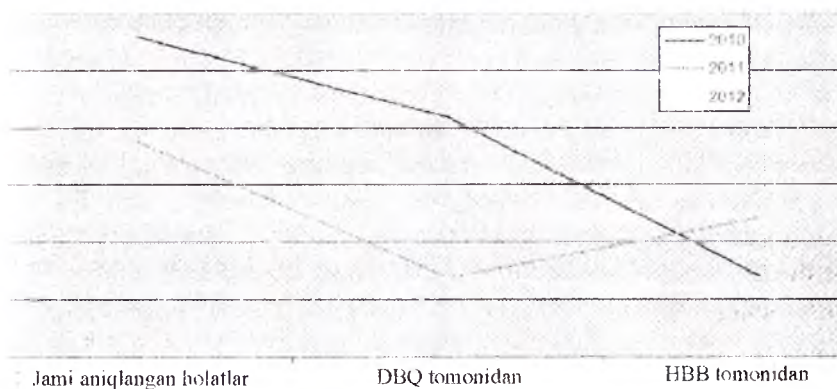
– bojxona to'lovlarini to'lashni kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash muddati tugagach, bojxona to'lovlari to'lanmaganda;

– to'lovchida e'tiroz mavjud bo'lmagan qo'shib hisoblangan bojxona to'lovlari to'lanmaganda,

– davriy bojxona to'lovlari to'lanmaganda.

To'lovchining hisobvaraqlariga xizmat ko'rsatayotgan bank bojxona organining bojxona to'lovlarini undirish to'g'risidagi inkasso topshiriqnomasini qonun hujjatlarida belgilangan navbat tartibida bajaradi.

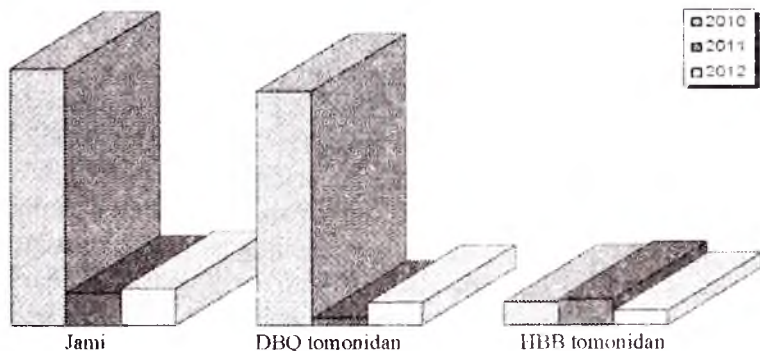
Quyidagi rasmlarda tovarlarni bojxona qiymatini o'zgartirish holatlarlar va buning natijasida qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

30-rasm. 2010-2012-yillarda tovarlarni bojxona qiymatini o'zgartirish holatlari diagrammasi.

Manba: DBQ ma'lumotlari asosida tayyorlangan.

Ushbu rasmdan ko'rinib turibdiki, so'nggi yillar davomida bojxona organlari tomonidan tovarlarni bojxona qiymatini o'zgartirish va to'lovlarni qo'shimcha hisoblash bo'yicha tegishli ishlar amalga oshirilmoqda. Bularni amalga oshirishda Davlat bojxona qo'mitasi hamda hududiy bojxona boshqarmalar hamkorlikda faoliyat yuritishmoqda. Shu jumladan, rasmiylashtirilgan tovarlarning bojxona qiymatini noto'g'ri aniqlash holatlari ko'proq Davlat bojxona qo'mitasi tomonidan aniqlanmoqda.

31-rasm. 2010-2012-yillarda tovarlarni bojxona qiymatini o'zgartirishlar natijasida qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlari.

Manba: DBQ ma'lumotlari asosida tayyorlangan.

Bojxona organlari O'zbekiston Respublikasining «Davlat bojxona xizmati to'g'risida»gi qonunning 7-moddasiga asosan, kechiktirib yoki bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyati berilgan, o'z muddatida to'lanmagan bojxona to'lovlari va bunday to'lovlarni to'lash muddati o'tkazib yuborilganligi uchun penya summalarini xo'jalik yurituvchi subyektlardan so'zsiz tartibda undirib olish to'g'risidagi bojxona organlarining farmoyishlarini (inkasso topshiriqlarini) bajaradilar.

Bojxona organi Inkasso topshiriqnomasi qo'yishda, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2013-yil 3-iyunda 2465-son bilan ro'yxatga olingan «O'zbekiston Respublikasida naqd pulsiz hisob-kitoblar to'g'risida»gi Nizomning 59-bandi va O'zbekiston Respublikasi Oliy xo'jalik sudi Plenumining 2009-yil 24-apreldagi «Xo'jalik sudlari tomonidan bojxona haqidagi qonun hujjatlarini qo'llashning ayrim masalalari to'g'risida»gi 197-sonli qarorining 19-bandiga muvofiq, to'lov maqsadlarida so'zsiz (akseptsiz) tartibda undirilishiga asos bo'lgan hujjat (BYuD. tekshiruv dalolatnomasi, bojxona organining xulosasi) mavjud bo'lishiga e'tibor berilishi lozim.

Kechiktirib yoki bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyati berilgan, o'z muddatida to'lanmagan bojxona to'lovlari bo'yicha qarzdor-import-yortning bankdagi hisob raqamida pul mablag'i bo'lmagan taqdirda,

HBB tomonidan mazkur qarzdorlikni importyorning mol-mulkidan undirish to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Xo'jalik prosessual kodeksida belgilangan tartibda xo'jalik sudiga da'vo arizasi kiritadi.

Kiritilgan da'vo arizasi bo'yicha sudning qarori bojxona foydasiga chiqarilganda, ushbu qaror sudning ijro varaqasi asosida ijroga qaratilib, sud ijrochilari tomonidan qarzdorlik summalari bojxona organining depozit hisob raqamiga undiriladi hamda mazkur summalar bojxona organlari tomonidan belgilangan tartibda davlat budjetiga o'tkaziladi.

Xo'jalik yurituvchi subyekt tomonidan qonuniy kuchga kirgan sud qarorlari yoki bojxona organining qarzdorlikni undirish bo'yicha tegishli qarorlari ijro etilmaganda (qarzdorlik to'lanmaganda, undirilmaganda, undiruv obyektlari mavjud bo'lmaganda) yoki qarzdorlikni undirish bo'yicha barcha qonuniy choralar ko'rilgan bo'lib, qarzdorlikni qoplashning imkoni tugaganda qarzdorlikka oid barcha hujjatlar O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasiga yoki joylardagi prokuratura organlariga qonuniy chora ko'rish uchun yuboriladi.

Hududiy bojxona boshqarmalari qarzdorlik bo'yicha prokuraturaga taqdim etilgan hujjatlar bo'yicha mazkur organning qonuniy qarori qabul qilingunga qadar ushbu holatni doimiy nazoratda ushlaydi. Holat bo'yicha yakuniy qaror qabul qilingach bu haqda DBQni xabardor qiladi. Keyingi harakatlar DBQ rahbariyatining ko'rsatmasi asosida amalga oshiriladi.

Qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarni undirish algoritmi

O'zbekiston Respublikasi hududiga import qilingan tovarlar va transport vositalari chiqishga ruxsat berilganidan keyin, bojxona organlari tomonidan o'tkazilgan tekshiruvlar natijasiga ko'ra bojxona to'lovlarini kam to'langanlik holatlari aniqlangan taqdirda qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini undirish «Bojxona rasmiylashtiruvidan keyingi tekshiruvlar natijasida import qilingan tovarlar yuzasidan qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarni undirish bo'yicha metodik qo'llanma»da keltirilgan quyidagi algoritmi bo'yicha undiriladi. Algoritm 3 bosqichdan iborat.

I bosqich

Qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlari bo'yicha DBQning ko'rsatma va topshiriqlari boshqarmaning kotiyabiyatidan ro'yxatdan (*ro'yxatdan o'tkazish vaqti 2 soatdan ko'p bo'lmasligi kerak*) o'tkazilib, boshqarma boshlig'iga taqdim etiladi.

Boshqarma boshlig'i ko'rsatma yoki topshiriqni olgandan so'ng, amalga oshirilishi lozim bo'lgan tadbirlarni belgilab, ushbu yo'nalishga mas'ul bo'lgan o'rinbosari boshchiligida har bir xodimga aniq vazifalar, ijro etish muddatlari, nazorat shakllari ko'rsatilgan holda munosabat belgisini tayyorlaydi va ijrochilariga yetkazilishi uchun kotibiyatga qaytaradi (*bunday muddat 2 soatdan ko'p bo'lmasligi kerak*).

Boshqarma boshlig'i hujjatning xodimlarga yetkazilganligini, ijroga qaratilganligini va belgilangan muddatlarda ijro etilayotganligini shaxsan nazoratga oladi.

Mazkur yo'nalishga mas'ul bo'lgan boshqarma o'rinbosari hujjat bo'yicha sohaviy bo'limlar bilan birgalikda ish rejasimi tuzib, yo'riqnoma o'tkazadi. Boshqarma boshlig'ining hujjatga qo'ygan munosabat belgisidan kelib chiqib, har bir xodimga uning aniq vazifalarini eslatib, qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlari bo'yicha rasmiylashtirilgan BYuDLari reyestiri, rasmiylashtirigan bojxona xodimi, post boshlig'i, bojxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassis, bojxona brokeri va importyorlar ro'yxatini tuzish, bojxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassis, bojxona brokeri va importyorlar bilan uchrashuv o'tkaziladigan kunning belgilash, uchrashuv bayonnomasi loyihasini tayyorlash, taklif etiladiganlar ro'yxatini tuzish ishlariga boshchilik qiladi.

Bojxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassis, bojxona brokeri, importyorlar va korxonaning buxgalterlarini uchrashuvda ishtirok etishi uchun chaqiruv xatini imzolaydi va egalariга jo'natilganligini nazorat qiladi. Bojxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassis va bojxona brokerlariga yuboriladigan xatda ular guvohnoma va malaka attestatlarining asl nusxalari bilan uchrashuvga kelishlari shartligini ko'rsatib o'tadi.

Tovarlarni rasmiylashtirgan inspektor va post boshliqlarini uchrashuvda ishtirok etishini ta'minlaydi.

1. Qo'shimcha hisoblangan bo'yxona to'lovlari bo'yicha DEQning ko'rsatma va topshiriqlari boshqarmaning web-saytida ro'yxatdan to'yxatdan o'tkazish vaqti 2 soatdan ko'p bo'lmashi kerak) o'tkazilib boshqarma boshlig'iga taqdim etiladi.
2. Boshqarma boshlig'i ko'rsatma yoki topshirigini olganidan so'ng, amalga oshirilishi lozim bo'lgan tadbirlarni belgilab, ushbu yo'nalishga ma'sul bo'lgan o'rinbosar boshchiligida har bir xodimga aniq vazifalari, jiro etish muddatlari, nazorat shakllari ko'rsatilgan holda munosabat belgisini tayyorlaydi va jirochiga yetkazilishi uchun kofibiyatiga qaytaradi (bunday muddat 2 soatdan ko'p bo'lmashi kerak).
3. Hojatning hodimlarga yetkazilganligini, jiroga qaratilganligini va belgilangan muddatlarda jiro yetilayotganligini shaxsning nazoratiga oladi.
4. Mazkur yo'nalishga ma'sul bo'lgan boshqarma o'rinbosari hujjat bo'yicha munosabat belgisini olganidan so'ng, soxaviy bilimlar bilan birgalikda ish rejasini tuzib, yo'riqnomaga o'tkazadi. Boshqarma boshlig'ining hujjatiga qo'yilgan munosabat belgisidan kelib chiqib, har bir xodimga uning aniq vazifalarini e'latib, qo'shimcha hisoblangan bo'yxona to'lovlari bo'yicha rasmiylashtirilgan BYuDLar resini, rasmiylashtirilgan bo'yxona hodimi, post boshlig'i, bo'yxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassis, bo'yxona brokerei va importyorlar to'yxatini tuzish, bo'yxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassis, bo'yxona brokerei va importyorlar bilan uchrashuv o'tkaziladigan kuni belgilash, uchrashuv buyumnomasi loyihasini tayyorlash, taklif etiladiganlar ro'yxatini tuzish ishlariga boshchilik qiladi.
5. Bo'yxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassis, bo'yxona brokerei, importyorlar va korxonaning buxgalterlarini uchrashuvda ishtirok etishi uchun chaqiruv xatini unizolaydi va egalariга jo'natilganligini nazorat qiladi. Bo'yxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassis va bo'yxona brokereiга yuboriladigan xatda ular guvohnoma va mulaka atestlarining asli nusxalari bilan uchashtiruvga shartligini ko'rsatib o'tadi.
6. Tovarlarini rasmiylashtirilgan inspektor va post boshliqlarini uchrashuvda ishtirok etishini ta'minlaydi.
7. Bo'yxona qiymatini aniqlash va to'lovlar hisobini yuritish bo'limi hodimlariga qo'shimcha hisoblangan bo'yxona to'lovlari ni undirib olish bo'yicha importyorlar bilan taqqoslash dalolatnomalarini ishlab chiqishni topiradi.
8. Tuzilgan taqqoslash dalolatnomalari importyorlarга uchrashuvda ishtirok etishi uchun yuboriladigan chaqiruv xati bilan jo'ntiladi.
9. Birinchi bosqich bo'yicha amalga oshirilgan ishlar yuzasidan boshqarma boshlig'iga axborot beradi.

Bojxona qiymatini aniqlash va to'lovlar hisobini yuritish bo'limi xodimlariga qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini undirib olish bo'yicha importyorlar bilan taqqoslash dalolatnomalarini ishlab chiqishni topshiradi.

Tuzilgan taqqoslash dalolatnomalari importyorlarga uchrashuvda ishtirok etishi uchun yuboriladigan chaqiruv xati bilan jo'natiladi.

Birinchi bosqich bo'yicha amalga oshirilgan ishlar yuzasidan boshqarma boshlig'iga axborot beradi.

II bosqich

Bojxona to'lovlarini kam undirishga taalluqli bo'lgan barcha shaxslar bilan shaxsan hududiy bojxona boshqarmasi boshlig'i ishtirokida yig'ilish o'tkaziladi.

Yig'ilishda bojxona to'lovlari kam undirilganligi sabablari va huquqiy asoslari, qo'shimcha hisoblangan to'lovlari miqdori hamda bunga yo'l qo'ygan aybdorlar to'g'risida tushuntirish beradi. Yig'ilish videotasmaga tushiriladi.

Yig'ilishda Bojxona qiymatini aniqlash va to'lovlar hisobini yuritish bo'limi xodimlari tomonidan qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini undirib olish bo'yicha importyorlar bilan tuzilgan taqqoslash dalolatnomalari imzolanadi.

Shuningdek, qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini to'liq to'lab berish yuzasidan kompyuterda tayyorlangan ixtiyoriy shakldagi majburiyatnoma va tilxatlar importyor, bojxona brokerlari va bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha mutaxassislariga tarqatiladi va ular tomonidan imzolanadi.

Imzolashdan bosh torgan importyorlar, bojxona brokerlari va bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha mutaxassislar bayonnomada ko'rsatiladi va belgilangan tartibda rasmiylashtiriladi.

Qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini to'lab berishdan bosh torgan bojxona brokerlari va bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha mutaxassislarning guvohnomasi va malaka attestati asl nusxasi olib qo'yiladi va bekor qilish choralari ko'rilishi to'g'risida ogohlantiriladi.

Bojxona rasmiylashtiruvini amalga oshirgan inspektor va post boshlig'laridan ishdan bo'shash bo'yicha arizalari olinadi va

1. Bojxona to'lovlarini kam undirishga taalluqli bo'lgan barcha shaxslar bilan shaxsan hududiy bojxona boshqarmasi boshlig'i ishtirokida yig'ilish o'tkaziladi.
3. Yig'ilishda bojxona to'lovlari kam undirilganligi sabablari va huquqiy asoslari, qo'shimcha hisoblangan to'lovlarini miqdori hamda bunga yo'l qo'ygan aybdorlar to'g'risida tushuntirish beradi. Yig'ilish videolentajga tushiriladi.
3. Yig'ilishda bojxona qiymatini aniqlash va to'lovlar hisobini yuritish xodimlari tomonidan qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini undirib olish bo'yicha importyorlar bilan tuzilgan to'lovlar to'g'risidagi dalolatnomalari imzolanadi.
4. Shuningdek, qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini to'liq to'lab berish yuzasidan kompyuterda tayyorlangan ixtiyoriy shakildagi ma'ruhayomona va tilxatlar importyor, bojxona brokerei va bojxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassislariga taqdimladi va ular tomonidan imzolanadi. Imzolashdan bosh tortgan importyorlar, bojxona brokerlari va bojxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassislar bayonotimada ko'rsatiladi va belgilangan tartibda rasmiylashtiriladi.
5. Qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini to'lab berishdan bosh tortgan bojxona brokerlari va bojxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha mutaxassislarining guvohnomasi va matalaka atestati asl nusxasi olib qo'yiladi va bekor qilish choralari ko'rilishi to'g'risida ogohlantiriladi.
6. Bojxona rasmiylashtiruvchi amalga oshirgan inspektor va post boshliqlaridan ishdan bo'sh bo'yicha arizalari olinadi va qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini 3 kun muddat ichida bo'shatish to'g'risida ogohlantiriladi.
7. Yig'ilish bayonnomasi qatnashgan shaxslar tomonidan yig'ilish yakunida imzolamb, shaxsan boshqarma boshlig'i tomonidan tasdiqlanadi.

33-rasm. Qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini undirib olish algoritmining 2-bosqichi.

qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini 3 kun muddat ichida undirmasa, ishdan bo'shatish to'g'risida ogohlantiriladi.

Yig'ilish bayonnomasi qatnashgan shaxslar tomonidan yig'ilish yakunida imzolanib, shaxsan boshqarma boshlig'i tomonidan tasdiqlanadi

III bosqich

Bojxona boshqarmasi qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlari to'liq undirilishini va mas'ul xodimlar tomonidan amalga oshirilayotgan ishlarni kunlik nazorat qiladi.

Qarzdor korxonalar va tashkilotlarning bankrot deb e'lon qilinishi yoki bankdagi hisob raqamlarini yopilishining oldini olish maqsadida, importyor-korxonalar va tashkilot joylashgan hududdagi soliq idoralariga hamda viloyat va mahalliy hokimliklar huzurida tashkil etilgan tugatish komissiyalariga, shuningdek, ularga xizmat ko'rsatuvchi banklarga xabarnoma yuboriladi.

Qarzdor korxonalar va tashkilotlar bojxona to'lovlarini to'lashdan bosh tortganda yoki bankrot deb e'lon qilinganda yoxud bankdagi hisob raqamida pul mablag'i bo'lmagan taqdirda, har bir kamomad aniqlangan holatlar bo'yicha HBBlar (Bojxona qiymatini aniqlash va to'lovlar hisobini yuritish bo'limi hamda Huquqiy bo'limi) tomonidan qarzdor-deklarant (importyor yoki bojxona brokeri) nomiga qarzdorliklarni ixtiyoriy to'lash to'g'risida talabnoma yuboriladi. Unda quyidagilar aks ettirilishi lozim:

a) bojxona to'lovlari bo'yicha qarzdorlikni kelib chiqish sabablari va qonuniy asoslari hamda qarzdorlik summasi bo'yicha hisob-kitob;

b) qarzdorlik summasini to'lash muddati ko'rsatilgan holda ixtiyoriy ravishda to'lanishi lozimligi;

d) bojxona to'lovlarini qo'shimcha hisoblanishidan norozi bo'lgan taqdirda, ushbu qarzdorlikni bojxona organi bilan ko'rib chiqilishi to'g'risida izoh (ko'rib chiqish vaqti aks ettirilgan holda).

e) qarzdor-deklarant bojxona organiga kelmaganda uning oqibatlari batafsil ko'rsatiladi.

Undirilmay qolgan bojxona to'lovlarini ixtiyoriy to'lashdan bosh tortilganda yoki bojxona organiga kelishi to'g'risidagi talabnomani

olib, qarzdorlikni kelib chiqishini ko'rib chiqish uchun kelmaganda, HBBlar tomonidan mazkur qarzdorlikni majburiy tartibda undirilishi to'g'risida xulosa qabul qilinadi hamda mazkur xulosada uning kelib chiqish sabablari, qonuniy asoslari hamda majburiy tartibda undirilishi bo'yicha amalga oshiriladigan aniq choralar batafsil yoritiladi.

O'zbekiston Respublikasining «Davlat bojxona xizmati to'g'risida»gi qonunining 7-moddasiga asosan, kechiktirib yoki bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyati berilgan, o'z muddatida to'lanmagan bojxona to'lovlari va bunday to'lovlarni to'lash muddati o'tkazib yuborilganligi uchun penya summalarini xo'jalik yurituvchi subyektlardan so'zsiz tartibda undirib olish to'g'risidagi bojxona organlarining farmoyishlarini (inkasso topshiriqlarini) banklar va boshqa moliya-kredit tashkilotlari bajarishlari shartligi talablaridan kelib chiqib, importyorlar hisob raqamlariga inkasso topshiriqnomasi qo'yiladi.

Bojxona organi Inkasso topshiriqnomasi qo'yishda, to'lov maqsadlarida so'zsiz (akseptsiz) tartibda undirilishiga asos bo'lgan hujjat (BYuD, tekshiruv dalolatnomasi, bojxona organining xulosasi) mavjud bo'lishiga e'tibor berilishi lozim.

Qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini to'lab berishdan bosh torgan bojxona brokerlari va bojxona rasmiylashtiruv bo'yicha mutaxassislarning guvohnomasi va malaka attestatini bekor qilish choralari ko'riladi.

Qarzdor-deklarantning bankdagi hisob-raqamida pul mablag'i bo'lmagan taqdirda, HBB tomonidan mazkur qarzdorlikni deklarantning mol-mulkidan undirib olinishi to'g'risida belgilangan tartibda xo'jalik sudiga da'vo arizasi kiritadi.

Bundan tashqari, o'z vaqtida to'lab bermagan qarzdor korxonalar bojxona qonunchiligini buzgan deb qaralib, bayonnoma tuziladi. Bojxona tekshiruvlari tugalianganidan so'ng to'plangan hujjatlar:

a) O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining tegishli moddalar bilan sodir etilganlik uchun javobgarlik belgilangan jinoyat alomatlari mavjud bo'lganda, tegishliligiga ko'ra tergov organlariga;

b) O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning tegishli moddalarida javobgarlik belgilangan ma'muriy huquqbuzarlik alomatlari mavjud bo'lganida, tegishliligiga ko'ra sud organlariga yuboriladi.

1. Bo'ysoma boshqarmasi qo'shimcha hisoblangan bo'ysoma to'lov undirishini va ma'sul xodimlar tomonidan amalga oshirilayotgan ishlarni kuniik nazorat qiladi.
2. Qarzdor korxonava va tashkilotlarning bankrot deb e'lon qilinishi yoki bankdagi hisob raqamlari yopilishini oldini olish maqsadida, importyor-korxonava va tashkilot yoyilishgan hududidagi soliq idoralari bilan viyovat va mahalliy hokimliklar huzurida tashkilot etilgan tuzatish komissiyalariga, shuningdek, ularga ko'rsatuvchi banklarga savbarnoma yuboriladi.
3. Qarzdor korxonava va tashkilotlar bo'ysoma to'lovlari to'lashdan bosh tortilganida yoki bankrot deb e'lon qililganida yuborilgan bankdagi hisob raqamiga pul mablag'ini bo'lingan taqdirda har bir hisobning amalqilgan bolalar bo'yicha Hisoblar Bo'ysoma to'lovlar haqida buyruq bo'lim haqida buyruq bo'lim tomondan qarzdor deklarant importyor yoki bo'ysoma brokeri tomoniga qarzdorlikni isbotlovchi to'lovlar to'lash to'g'risida talabnomalarni yuboriladi. Unda quyidagilar aks etirilishi mumkin.
talabnomaga qo'yilishi asoslan.
Bo'ysoma to'lovlari to'lash bo'yicha qarzdorlikning talabnomasi qo'yilgan paytdagi summasi;
talabnomani bajarilgan taqdirda, bo'ysoma to'lovlari to'lash bo'yicha qarzdorlikni talabnomasi qo'yilgan paytdagi summasi;
Bo'ysoma to'lovlari qo'shimcha hisoblanganida, noroz bo'lgan taqdirda, ushbu qarzdorlik bo'ysoma to'lovi bilan ko'rib chiqilishi to'g'risida izoh berilgan taqdirda qarzdor-dedaktant bo'ysoma tomonidan keluvchi taqdirda ko'rsatiladi.
4. Undirilmay qolgan bo'ysoma to'lovlari ishtiroki to'lashdan bosh tortilganida yoki bo'ysoma tomonidan qarzdorlik bo'yicha talabnomasi olib, qarzdorlikni kelib chiqishini ko'rib chiqish uchun kelimganida, HIB tomonidan mazkur qarzdorlikni undirish to'g'risida xulosa qabul qilindi hamda mazkur xulosada uning kelib chiqish sabablari, qonuniy asoslari hamda undirishi bo'yicha amalga oshirilgan choralar batafsil yoritiladi.
5. O'zbekiston Respublikasi «Uy-lov bo'yicha bo'ysoma xizmati to'g'risida» Qonuniy 7-moddasiga asosan, belgilangan muddatlarda to'lanmagan bo'ysoma to'lovlari va harajati summalari; so'jalik yurituvchi subyektlar; so'z (akseptasi) tartibida undirib olish; to'g'risidagi bo'ysoma tomonidan qarzdorlikni talabnomasi qo'yilgan paytdagi bo'ysoma to'lovlari to'lash bo'yicha amalga oshirilgan choralar batafsil yoritiladi.
6. Qo'shimcha hisoblangan bo'ysoma to'lovlari to'lab berilishini ta'minlovchi bo'ysoma brokerlari va bo'ysoma rasmiy loyihalar bo'yicha mutaxassislarining javobnomasi va mablag' aldashlar bekor qilish choralarini ko'rib.
8. Qarzdor-dedaktantning bankdagi hisob raqamida pul mablagi bo'lingan taqdirda, HIB tomonidan mazkur qarzdorlikni deklarantning mol-mulkidan undirish shuncho to'g'risida belgilangan tartibda so'jalik sudga da'vo arizasi kiritiladi.
9. Fundan toshqiri, o'z vaqtida to'lab bormagan qarzdor korxonalar bo'ysoma qonunchiligini buzgan deb qarab, bo'ysomaga uziladi. Bo'ysoma tekshiruvlarini tugatilganidan so'ng to'lanmagan summalari.
10. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining tegishli moddalarida javobgarlik uchun etilganligi bilan sodir etilganligi belgilangan jinoyat aloqalari mavjud bo'lganida, tegishligini ko'ra to'lov organlariga.
11. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning tegishli moddalarida javobgarlik belgilangan ma'muriy javobgarlik aloqalari mavjud bo'lganida, tegishligini ko'ra sud organlariga yuboriladi.
12. Bo'ysoma qonunchiligi buzilishi bo'yicha qabul qilingan qarorda O'zbekiston Respublikasi Bo'ysoma kodeksiga asosan, qarzdorlik summam undirish choralarini ko'rib chiqish o'z etirilishi lozim.

3-bosqich. To'lovlarni undirish

Bojxona qonunchiligi buzilishi bo'yicha qabul qilingan qarorda qarzdorlik summasini undirish choralari ko'rilishi aks ettirilishi lozim.

Sud qarorlari asosida sud ijrochilari tomonidan qarzdorlik summalari bojxona organining depozit hisob raqamiga undiriladi hamda mazkur summalar bojxona organlari tomonidan belgilangan tartibda davlat budjetiga o'tkaziladi.

Qarzdorlik summalari to'liq undirilishi ta'minlanmagan hollarda, aybdor xodimlarga nisbatan intizomiy jazo qo'llash to'g'risida DBQ rahbariyatiga taklif kiritiladi.

Quyidagi rasmda qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarini undirib olish algoritmining 3-bosqichi aks etgan.

Nazorat uchun savollar

1. Bojxona qiymatiga o'zgartirishlar zarurati nimadan iborat?
2. BQO' qachon to'ldiriladi?
3. Bojxona rasmiylashtiruv bo'yicha mutaxassis BQO'ni qaysi grafalarani to'ldiradi?
4. Bojxona inspektori BQO'ni qaysi grafalarini to'ldiradi?
5. BQO'ni to'ldirishni huquqiy asoslarini izohlab bering?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Bojxona Kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi «Davlat bojxona xizmati to'g'risida»gi qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 15-maydagi «Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni birtaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida» PF-4725-son Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha 390-sonli yo'riq-noma.

5. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 1998-yil 13-yanvarda 391-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish bo'yicha» yo'riqnoma.

6. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2016-yil 6-aprelda 2773-son bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona yuk deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».

7. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2000-yil 20-aprelda 920-son bilan ro'yxatga olingan «Bojxona qiymatini o'zgartirish BQO'-1 va BQO' – 2 ni to'ldirish tartibi».

8. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2013-yil 3-iyunda 2465-son bilan ro'yxatga olingan «O'zbekiston Respublikasida naqd pulsiz hisob-kitoblar to'g'risida»gi nizom.

9. Davlat bojxona qo'mitasining 2010-yil 12-apreldagi «Import qilinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishini DBQ yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish bo'yicha vaqtinchalik yo'riqnoma»ni amaliyotga kiritish to'g'risida 92-sonli buyrug'i.

10. DBQning 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to'g'risida»gi 1-sonli ko'rsatmasi.

11. Davlat bojxona qo'mitasining 2010-yil 24 martdagi 03-04/8-72xfu-sonli «Bojxona rasmiylashtiruvidan keyingi tekshiruvlar natijasida import qilingan tovarlar yuzasidan qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarni undirish bo'yicha metodik qo'llanma».

12. S.Aripov, T.Pardayev «Bojxona tariflari va to'lovlari», o'quv qo'llanma. – T.: OHBI, 2008 y.

XII BOB. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING BOJXONA HUDUDIDAN OLIB CHIQILAYOTGAN TOVARLARNING BOJXONA QIYMATINI BELGILASH VA DEKLARATSIYALASH TARTIBI

Reja:

1. O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilashning mohiyati.

2. O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash tartibi.

3. O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarga bojxona qiymati deklaratsiyasini to‘ldirish tartibi.

1. O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilashning mohiyati

O‘zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksining 315-317 moddalari O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqib ketiladigan tovarlarning bojxona qiymatini aniqlashning huquqiy asosi hisoblanadi.

Olib chiqiladigan tovarning bojxona qiymati u eksportga sotilganda amalda to‘langan yoki to‘lanishi lozim bo‘lgan bitimning bahosi asosida aniqlanadi.

Bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarning ma‘lum qilingan bojxona qiymatini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo‘lmagan taqdirda, bunday tovarning bojxona qiymati bojxona organida mavjud bo‘lgan aynan bir xil yoki o‘xshash tovarlarga oid ma‘lumotlar asosida aniqlanadi.

Ilgari olib kirilgan tovarlarni o‘zgarmas holatda bojxona hududidan olib chiqishda bojxona qiymati tovarning u olib kirilgan

paytdagi bojxona qiymatining hamda bojxona hududida qilingan xarajatlarning, shu jumladan, bojxona rasmiylashtiruvi va bojxona to'lovlarini to'lash (tovarlar reeksport qilinishi munosabati bilan qaytarilishi kerak bo'lgan to'lovlarni chegirgan holda), tovarlarni saqlash, sug'urtalash uchun qilingan xarajatlarning, bojxona hududida qilingan boshqa xarajatlarning yig'indisi sifatida aniqlanadi.

Olib chiqiladigan tovarning deklarant yoki bojxona brokerei tomonidan ma'lum qilingan bojxona qiymatini aniqlash to'g'ri ekanligini tasdiqlovchi ma'lumotlar mavjud bo'lmagan yoxud deklarant yoki bojxona brokerei tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarni noto'g'ri yoki yetarli emas deb taxmin qilish uchun asoslar mavjud bo'lgan taqdirda bojxona organi bojxona qiymatini mustaqil ravishda belgilaydi. Bunda bojxona organi deklarant yoki bojxona brokerining yozma arizasiga ko'ra unga olib chiqiladigan tovarning deklarant yoki bojxona brokerei ma'lum qilgan bojxona qiymati bojxona organi tomonidan qabul qilinmaganligining sabablari ko'rsatilgan yozma tushuntirish berishi shart.

Bojxona organi o'z ixtiyorida bo'lgan yoki deklarant yoki bojxona brokerei tomonidan taqdim etilgan axborotdan foydalanishi mumkin.

Bojxona hududidan olib chiqilayotgan tovarning bojxona qiymatini aniqlashda bojxona organi:

1) baholanayotgan, aynan bir xil va (yoki) o'xshash tovarlarni sotish shartlarining mumkin qadar taqqoslana olinishini ta'minlashi, shu jumladan quyidagi ko'rsatkichlar bo'yicha ta'minlashi:

a) import amalga oshirilayotgan mamlakat yoki geografik mintaqa;

b) olib chiqiladigan tovarlarning miqdori;

d) sotuvning tijorat shartlari, shu jumladan bozor konyunkturasi (asosan xomashyo tovarlarni eksport qilishda);

2) sotib oluvchining barcha sarf-xarajatlarini xarajatlarning bojxona qiymatiga kiritish nuqtayi nazaridan hisobga olishi lozim.

Agar shartnomada qat'iy belgilab qo'yilgan narxlar mavjud bo'lmasa va faqat tovarning uzil-kesil narxini belgilash shartlari aks ettirilgan bo'lsa yoxud shartnoma shartlariga muvofiq uzil-kesil narx sotib oluvchi tomonidan tovarni miqdor va sifat bo'yicha qabul qilib olish natijalariga ko'ra aniqlansa, olib chiqilayotgan tovarning

bojxona qiymati muvaqqat (shartli) bahoni hisobga olgan holda aniqlanadi.

Deklarant yoki bojxona brokeri o'zida mavjud bo'lgan, bojxona qiymatining muvaqqat bahosi xolis ekanligini ta'minlaydigan hujjatlarni taqdim etishga haqli.

Olib chiqilayotgan tovarning bojxona qiymatini muvaqqat bahosi uchun asos sifatida quyidagilar qabul qilinadi:

- shartnomada qayd etilgan dastlabki narx;
- shartnomada belgilangan, uni hisob-kitob qilish shartlariga muvofiq tovar yuklab jo'natilgan sanada aniqlangan hisob-kitob bahosi.

Ushbu ko'rsatilgan hisob-kitoblarni o'tkazish mumkin bo'lmagan taqdirda, olib chiqiladigan tovarning bojxona qiymatini muvaqqat baholash bojxona organining ixtiyorida mavjud bo'lgan narxlar to'g'risidagi tegishli axborot asosida amalga oshirilishi mumkin.

Deklarant yoki bojxona brokerining yozma arizasi bo'yicha bojxona organi ko'rib chiqilayotgan bitim shartlaridan hamda bojxona va valutaga oid qonun hujjatlari talablaridan kelib chiqqan holda, deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan ma'lum qilingan, bojxona qiymatini tasdiqlaydigan va (yoki) aniqlashtiradigan zarur hujjatlarning deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan taqdim etilish muddatini belgilaydi. Ma'lum qilingan bojxona qiymatini tasdiqlash va (yoki) aniqlashtirish uchun zarur bo'lgan barcha hujjatlar deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan belgilangan muddatda taqdim etilganidan keyin unga tuzatishlar kiritiladi.

Bojxona qiymati olib chiqilayotgan tovarga doir bitimning qiymati asosida quyidagi hollarda aniqlanishi mumkin emas, agar:

- shartnomada bitimning qiymatiga ta'sir ko'rsatgan cheklovlar va (yoki) shartlar mavjud bo'lsa;
- ta'sirini hisobga olish mumkin bo'lmagan shartlarga rioya etilishiga sotish va bitimning qiymati bog'liq bo'lsa;
- bitim ishtirokchilari o'zaro bog'liq shaxslar bo'lsa va bu omilning bitim qiymatiga ta'sirini qiymat tarzida ifodalash mumkin bo'lmasa;

– bojxona qiymatini ma'lum qilishda deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan foydalanilgan ma'lumotlar hujjatlar bilan tasdiqlanmagan yoxud noto'g'ri bo'lsa.

Olib chiqiladigan tovarning bojxona qiymatini aniqlashda bitimning bahosiga quyidagi xarajatlar kiritiladi, agar bu xarajatlar bitimning bahosiga kiritilmagan bo'lsa:

a) tovarni bojxona hududidan olib chiqiladigan joygacha yetkazib berish xarajatlari:

– transportda tashish qiymati;

– tovarlarni yuklash, tushirish, qayta yuklash va tushirish-ortish xarajatlari;

– sug'urtalash qiymati.

b) sotuvchi tomonidan qilingan xarajatlari:

– vositachilik va brokerlik haqi, bundan tovarni xarid qilish bo'yicha vositachilik haqi mustasno;

– konteynerlarning va (yoki) boshqa ko'p marta ishlatiladigan idishlarning qiymati, agar O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyatining tovar nomenklaturasiga muvofiq ularga baholanayotgan tovar bilan bir butun deb qaralsa;

– o'rov-joylashning qiymati, shu jumladan o'rash-joylash materiallarining va o'rash-joylash ishlarining qiymati;

d) intellektual mulk obyektlaridan foydalanganlik uchun sotib oluvchi baholanayotgan tovarni sotish shartlari sifatida bevosita yoki bilvosita to'lashi kerak bo'lgan litsenziya to'lovlari va boshqa to'lovlar;

e) sotuvchining baholanayotgan tovarni keyinchalik bojxona hududidan tashqarida har qanday tarzda qayta sotish, o'tkazish yoki undan foydalanishdan olingan bevosita yoki bilvosita daromadning bir qismi.

Yuqorida ko'rsatilgan bitimning bahosiga qo'shiladigan komponentlar tegishli tovarlar, ishlar va xizmatlar (tashish, sug'urtalash, sertifikatlashtirish, brokerlik xizmatlari) uchun haq to'langanligi to'g'risida vakolatli shaxs tomonidan taqdim etilgan hujjatlar (hisobvaraqa-fakturalar, to'lov topshiriqnomalari, cheklar) asosida aniqlanadi.

Olib chiqiladigan tovarning bojxona qiymatini aniqlashda bitimning narxidan quyidagi to'lovlar va xarajatlar chiqarib

tashlanadi, basharti ular ilgari bitimning narxiga kiritilgan bo'lsa va hujjatlar bilan tasdiqlanishi mumkin bo'lsa:

– sanoat qurilmalari, mashinalar yoki uskunalar kabi tovarlar bojxona hududidan olib chiqilganidan so'ng amalga oshirilgan uskunalarni qurish, o'rnatish, yig'ish, montaj qilish, sozlash va ularga xizmat ko'rsatish yoki texnik ko'maklashish xarajatlari;

– tovar bojxona hududidan olib chiqilgandan keyingi uni yetkazib berish xarajatlari;

– tovar bojxona hududidan olib chiqilganidan keyingi uni yetkazib berishni sug'urtalash qiymati;

– import qilingan mamlakatda sotuvchi tomonidan to'lanadigan bojxona to'lovlari.

Bitimning narxi mavjud bo'lmagan taqdirda, olib chiqiladigan tovarning bojxona qiymati eksport qilayotgan sotuvchining olib chiqiladigan tovarni ishlab chiqarish yoki olish, saqlash va tashish bilan bog'liq xarajatlari to'g'risida deklarant yoki bojxona brokerei tomonidan taqdim etilgan hujjatlardan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Bunda yuqorida sanab o'tilgan xarajatlar ham hisobga olinadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi. Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 19-sentabrdagi 198-son qarori bilan «O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash tartibi to'g'risidagi nizom» tasdiqlandi va 2007-yil 1-oktabrdan boshlab amalga kiritildi.

Nizom bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash tartibini belgilaydi va:

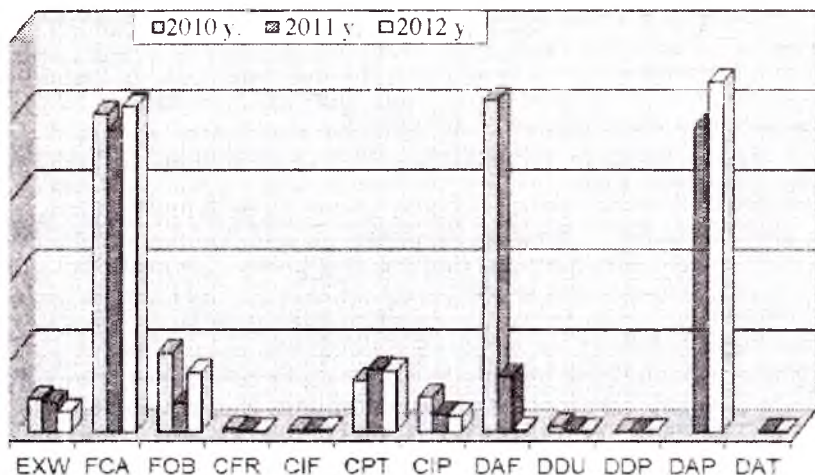
– deklarantlar tomonidan (ishlab chiqarish yoki tadbirkorlik faoliyati uchun mo'ljallanmagan tovarlarni olib chiquvchi jismoniy shaxslar bundan mustasno) belgilangan tartibda, bojxona qiymatini belgilashda va bojxona yuk deklaratsiyasida ko'rsatishda, bojxona to'lovlarini to'lashda.

– bojxona organlari tomonidan - deklarant tomonidan ko'rsatilgan bojxona qiymatini nazorat qilishda va bojxona statistikasini yuritishda majburiy tartibda qo'llanadi.

Tovarni eksportga sotishda tovarning («DAF - O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi») (DAF - «delivered at frontier»)

shartlariga keltirilgan qiymati olib chiqilayotgan tovarning bojxona qiymati hisoblanadi.

So'nggi yillarda eksport shartnomalar asosida yetkazib berish shartlari qo'llanilish dinamikasi to'g'risidagi ma'lumot quyidagi rasmda keltirilgan.

33-rasm. 2010-2012-yillarda eksport shartnomalar asosida yetkazib berish shartlari qo'llanilgan BYuDlar diagrammasi.

Manba: DBQ ma'lumotlari asosida tayyorlangan

☞ O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymati:

– bojxona to'lovlarini hisoblash va bojxona statistikasini yuritish uchun belgilanadi;

– valuta tushumining bir qismini majburiy sotish miqdorini hisoblash uchun qo'llanmaydi.

Tovarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqish joyi (punkti) deyilganda quyidagilar tushuniladi:

a) aviatsiya vositasidagi tashishlar uchun – O'zbekiston Respublikasi hududidagi jo'natish aeroporti yoki so'nggi aeroport, u

verda tovarni tashiyotgan samolyot qo'nadi va samolyotga tovarni so'nggi yuklash amalga oshiriladi;

b) daryo orqali tashishlar uchun – O'zbekiston Respublikasi hududidagi tovar yuklanadigan so'nggi port yoki tovarni tashish porti, agar tovarni qayta yuklash fakti ushbu portning bojxona organi tomonidan tasdiqlangan bo'lsa;

d) temir yo'l orqali tashishlar uchun – O'zbekiston Respublikasi hududidagi so'nggi stansiya yoki O'zbekiston temir yo'llari kompaniyasining xizmat ko'rsatish zonasiga kiradigan qo'shni davlatning birinchi stansiyasi;

e) tovarlarni boshqa transport turlari vositasida tashishlar uchun – tovarni tashish yo'li bo'ylab O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidagi o'tkazish punkti joylashgan joy;

f) pochta orqali yetkazib beriladigan tovarlar uchun – xalqaro pochta ayirboshlash joyi;

g) quvurlar orqali tashiladigan tovarlar (neft, gaz va boshqalar) hamda elektr energiyasi uchun – O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidagi tegishli hisoblagichlar joylashgan joy.

2. O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash tartibi

Olib chiqilayotgan tovarning bojxona qiymati tovarni eksportga sotishda tovar O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali o'tkazilayotgan vaqtda olib chiqilayotgan tovar uchun amalda to'langan yoki to'lanishi kerak bo'lgan narxdan kelib chiqqan holda belgilanadi.

☞ Olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilashda olib chiqilayotgan tovar uchun amalda to'langan yoki to'lanishi kerak bo'lgan narxga quyidagi xarajatlar qo'shiladi, agar ular ko'rsatilgan narxga kiritilmagan bo'lsa:

a) tovarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqib ketiladigan joyigacha (punktgacha) yetkazib berish bo'yicha xarajatlar:

- tashish qiymati;
- yuklash, tushirish, qayta yuklash va ortish-tushirish xarajatlari;
- sugʻurta toʻlovi;
- sertifikatlash va ekspertizadan oʻtkazish boʻyicha xizmatlar qiymati;

b) sotuvchi tomonidan qilingan xarajatlar:

- vositachilik va brokerlik toʻlovlari;
- konteynerlar va (yoki) boshqa koʻp martalab ishlatiladigan taralar qiymati, agar ularga tovar nomenklaturasiga muvofiq baholanayotgan tovar bilan bir butun sifatida qaralsa;

- joylash qiymati, shu jumladan, joylash materiallari va joylash ishlari qiymati;

d) olib chiqiladigan tovarlarni ishlab chiqarish va/yoki eksportga sotish uchun sotib oluvchi bevosita yoki bilvosita sotuvchiga bepul yoki pasaytirilgan narx boʻyicha koʻrsatadigan xizmatlar va yetkazib beradigan tovarlar qiymatining tegishli qismi:

- xomashyo, materiallar, detallar, yarim tayyor fabrikatlar hamda olib chiqiladigan tovarning tarkibiy qismi hisoblanadigan boshqa butlovchi qismlar;

- instrumentlar, shtamplar, shakllar hamda olib chiqiladigan tovarlarni ishlab chiqarishda foydalanilgan boshqa shu kabi predmetlar;

- olib chiqiladigan tovarlarni ishlab chiqarishda sarflangan yordamchi materiallar;

- muhandislik ishlanmalari, tajriba-konstruktorlik ishlari, dizayn, badiiy jihozlash, olib chiqiladigan tovarlarni ishlab chiqarish uchun bevosita zarur boʻlgan eskizlar va chizmalar.

e) sotib oluvchi olib chiqiladigan tovarlarni xarid qilish shartlari sifatida bevosita yoki bilvosita amalga oshirilishi kerak boʻladigan intellektual mulk obyektlaridan foydalanganlik uchun toʻlashi kerak boʻlgan litsenziya toʻlovlari va boshqa toʻlovlar;

f) olib chiqiladigan tovarni keyinchalik biron-bir tarzda qayta sotish, tasarruf etish yoki ulardan foydalanishdan olingan, tovar Oʻzbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilgandan keyin sotuvchiga bevosita yoki bilvosita tegishli boʻladigan tushumlarning istalgan qismi qiymati.

☞ Yuqorida ko'rsatilgan xarajatlarni bojxona qiymatiga kiritish quyidagi holda amalga oshiriladi, agar ular:

- a) haqiqatda mavjud bo'lsa yoki bo'lishi mumkin bo'lsa;
- b) xolisona va miqdor jihatidan belgilanadigan ma'lumotlar asosida hujjatlar bilan tasdiqlangan bo'lsa;
- d) kontraktida nazarda tutilgan tovar qiymatiga kiritilmagan bo'lsa.

☞ Agar ushbu xarajatlarning miqdorini belgilash va hujjatlar asosida tasdiqlash mumkin bo'lmasa bojxona qiymati olib chiqiladigan tovarlarning oldi-sotdi qiymati asosida aniqlanishi mumkin emas.

Agar shartnomada belgilab qo'yilgan narxlar mavjud bo'lmasa va faqat tovarning uzil-kesil narxini belgilash shartlari aks ettirilgan bo'lsa (masalan, tegishli sanadagi birja kotirovkalarini hisobga olgan holda; narxlarni va shu kabilarni hisoblash formulasi bo'yicha) yoxud agar shartnoma shartlariga muvofiq uzil-kesil narx sotib oluvchi tomonidan uni miqdori va sifati bo'yicha qabul qilib olish natijalariga ko'ra aniqlansa, bojxona qiymati quyidagi tartibda belgilanadi va deklaratsiya qilinadi:

☞ Bojxona qiymatini shartli baholash uchun baza sifatida quyidagilar qabul qilinadi:

- a) olib chiqiladigan tovarlarni bojxonada rasmiylashtirish shartli baholashni hisobga olgan holda amalga oshiriladi;
  - b) deklarant o'zidagi shartli bahoning xolisonaligini tasdiqlaydigan ma'lumotlar va hujjatlarni taqdim etishga haqlidir.
    - shartnomada qayd etilgan boshlang'ich (taxminiy) narx;
    - shartnomada belgilangan hisoblash shartlariga muvofiq tovar yuklab jo'natilgan sanada belgilangan hisoblash narxi.
- Ushbu ko'rsatilgan hisoblashlarni amalga oshirish mumkin bo'lmagan taqdirda bojxona qiymatini vaqtinchalik (shartli) baholash

bojxona organi ixtiyorida **mavjud bo'lgan** tegishli baholash axboroti asosida amalga oshirilishi mumkin.

Bojxona organi deklarantning yozma arizasi bo'yicha, ko'rib chiqilayotgan oldi-sotdi shartlaridan va bojxona qonun hujjatlari talablaridan kelib chiqqan holda, deklarant tomonidan ko'rsatilgan bojxona qiymatini tasdiqlaydigan va/yoki aniqlashtiradigan zarur hujjatlarni deklarant taqdim etadigan muddatni belgilaydi. Bojxona organining bojxona rasmiylashtirishini amalga oshiradigan mansabdor shaxsi tomonidan bojxona yuk deklaratsiyasiga tegishli yozuvlar va qaydlar belgilangan tartibda kiritiladi. Deklarant tomonidan ko'rsatilgan bojxona qiymatini aniqlashtirish va/yoki tasdiqlash uchun zarur bo'lgan barcha hujjatlar belgilangan muddatda taqdim etilgandan keyin unga tuzatishlar kiritish va bojxona to'lovlarini qayta hisoblash amalga oshiriladi.

☞ Bojxona qiymati quyidagi hollarda olib chiqiladigan tovarning oldi-sotdi qiymati asosida belgilanishi mumkin emas, agar:

– baholanayotgan tovarga sotib oluvchining huquqlariga nisbatan cheklashlar (qonun hujjatlarida belgilangan cheklashlar bundan mustasno) va tovarning narxiga sezilarli ta'sir ko'rsatmaydigan cheklashlar mavjud bo'lsa;

– sotish va oldi-sotdi narxi ta'sirini hisobga olish mumkin bo'lmagan shartlarga rioya etishga bog'liq bo'lsa;

– tovarning bojxona qiymatini ko'rsatishda deklarant tomonidan foydalanilgan ma'lumotlar hujjatlar bilan tasdiqlanmagan bo'lsa yoxud ishonchli bo'lmasa;

– oldi-sotdi qatnashchilari bir-biriga o'zaro bog'liq shaxslar bo'lsa, ularning bir-biriga o'zaro bog'liqligi oldi-sotdi narxiga ta'sir qilmaydigan hollar (bu deklarant tomonidan isbotlangan bo'lishi kerak) bundan mustasno.

Olib chiqiladigan tovarlarga nisbatan oldi-sotdi bitishuvi (tovarlarni ijara shartnomasi bo'yicha yetkazib berish, bepul va vositachilik yetkazib berishlari va shu kabilar) mavjud bo'lmaganda, shuningdek, olib chiqiladigan tovarlarning oldi-sotdi narxidan foydalanish

mumkin bo'lmaganda bojxona qiymatini aniqlash uchun **quyidagilar asos hisoblanadi:**

– yoxud deklarant tomonidan taqdim etilgan sotuvchi-eksport qiluvchining buxgalteriya hisobidagi olib chiqiladigan tovarni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarini hamda aynan yoki shunga o'xshash tovarlar O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilayotganda eksportchi tomonidan olinadigan foyda miqdorini aks ettiruvchi ma'lumotlar. Bunda sanab o'tilgan xarajatlar hisobga olinishi kerak;

– yoxud olib chiqiladigan aynan yoki shunga o'xshash tovarlarni kiritish va balansdan chiqarish to'g'risidagi buxgalteriya ma'lumotlari.

Deklarant tomonidan ko'rsatilgan bojxona qiymatining to'g'riligini tasdiqlaydigan ma'lumotlar mavjud bo'lmaganda yoxud deklarant tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar ishonchli va/yoki yetarli emas deb hisoblashga asos mavjud bo'lganda bojxona organi bojxona qiymatini belgilaydi. Bunda bojxona organi deklarantning yozma so'rovi bo'yicha unga ular bo'yicha deklarant tomonidan ko'rsatilgan bojxona qiymatining bojxona organi tomonidan qabul qilinmaganligi sabablarining yozma ravishdagi izohini taqdim etishi shart.

☞ Bojxona qiymatini belgilash uchun bojxona organi o'z ixtiyorida mavjud bo'lgan yoki deklarant tomonidan taqdim etilgan:

– olib chiqiladigan aynan yoki shunga o'xshash tovarlar bilan tashqi savdo shartnomalari narxlarini to'g'risidagi;

– olib chiqiladigan aynan yoki shunga o'xshash tovarlar qiymati (tannarxi) kalkulatsiyasi to'g'risidagi;

– aynan yoki shunga o'xshash tovarlar uchun narxlarning birja kourrovkalari to'g'risidagi;

– tegishli mintaqaviy bozorlardagi ushbu tovarlarning narxlarini to'g'risidagi;

– olib chiqiladigan tovarlarning belgilangan tartibda amalga oshirilgan tovar-qiymat ekspertizasi ma'lumotlari bo'yicha axborotlardan foydalanishi mumkin.

Bojxona qiymatini belgilashda bojxona organi:

a) baholanayotgan hamda aynan va/yoki ana shunday tovarlarni, shu jumladan, quyidagi:

– import mamlakati yoki jo'g'rofiy mintaqasi;

– olib chiqiladigan tovarlar miqdori;

– sotishning tijorat shartlari, shu jumladan, bozor konyunkturasi (asosan xomashyo tovarlarni eksport qilishda) parametrlari bo'yicha imkoni boricha qiyoslashni ta'minlashi;

b) sotib oluvchining barcha xarajatlarini bojxona qiymatiga kiritish nuqtayi nazaridan hisobga olishi;

d) bojxona yuk deklaratsiyasiga bojxona qiymatining bojxona organlari tomonidan belgilanganligi to'g'risida tegishli yozuvni kiritishi;

e) deklarant tomonidan ko'rsatilgan bojxona qiymatiga belgilangan tartibga muvofiq tuzatishlar kiritishi zarur.

☞ **Qayta eksport qilinayotgan tovarning (ilgari olib kelingan tovarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqish) bojxona qiymati tovarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kirish vaqtidagi uning bojxona qiymati hamda O'zbekiston Respublikasi hududida qilingan quyidagi xarajatlar sifatida belgilanadi:**

- bojxonada rasmiylashtirish uchun bojxona yig'imlari;
- tovarning qayta eksport qilinishi munosabati bilan qaytarilishi kerak bo'lgan to'lovlarni chegirgan holdagi bojxona to'lovlari;
- tovarni saqlash, tashish va sug'urta qilish uchun to'lovlar;
- boshqa xarajatlar.

Olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini deklaratsiyalash tartibi

Bojxona qiymati deklarant tomonidan bojxona qiymati deklaratsiyasi (BQD) shakllarini qo'llagan holda bojxona yuk deklaratsiyasida ko'rsatiladi (deklaratsiyalanadi).

Ko'rsatilgan bojxona qiymatiga nisbatan asoslangan shubhalar paydo bo'lgan taqdirda bojxona organi deklarantdan bojxona qiymati

asoslashlarini va hisob-kitoblarini taqdim etishni talab qilishga haqlidir. Ushbu maqsadlar uchun bojxona qiymati deklaratsiyasi shakllari (BQD-1, BQD-2) dan foydalanish mumkin.

Ko'rsatilgan bojxona qiymatini tasdiqlash uchun deklarant bojxona organiga ishonchli, miqdori jihatidan aniqlangan va hujjatlar bilan tasdiqlangan axborotlardan iborat bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etishi shart.

☞ Ko'rsatilgan bojxona qiymatini tasdiqlash uchun deklarant tomonidan taqdim etilgan barcha hujjatlar:

- zarur tarzda rasmiylashtirilgan bo'lishi;
- ularni to'ldirishning tegishli qoidalari (yo'riqnomalari)da nazarda tutilgan barcha zarur rekvizitlar va ma'lumotlar mavjud bo'lishi;
- alohida yetkazib berish va/yoki umuman shartnoma bo'yicha to'lovlar va hisob-kitoblarni identifikatsiyalashni ta'minlashi;
- tashkilotning rahbari, bosh buxgalteri imzolari va muhri yoxud yuridik shaxs bo'lmasdan tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshiruvchi shaxsning (buxgalteriya hujjatlariga nisbatan) imzosi bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak.

Bojxona qiymatini ko'rsatishda deklarant tomonidan taqdim etiladigan va uning tomonidan tijorat siri yoki maxfiy deb belgilanadigan axborotdan bojxona organi tomonidan faqat bojxona maqsadlari uchun foydalaniladi va deklarantning ruxsatisiz ularning uchinchi shaxslarga berilishi mumkin emas, qonun hujjatlarida belgilangan hollar bundan mustasno.

Tijorat siri yoki maxfiy hisoblanadigan axborotni oshkor qilganlik uchun bojxona organi va uning mansabdor shaxslari O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofiq javob beradilar.

Bojxona qiymati to'g'risidagi ko'rsatilgan ma'lumotlarni tasdiqlash uchun deklarant bojxona yuk deklaratsiyasi bilan bir vaqtda bojxona organiga tashqi savdo shartnomasi (kontrakt)ni yoki unga muvofiq tovarlarni O'zbekiston Respublikasidan olib chiqish amalga oshiriladigan boshqa hujjatni, tovar yuk xatini, to'lov-hisob kitob (schyot-faktura) hujjatlarini hamda deklarant tomonidan

bojxona qiymatining to'g'riligini tasdiqlash imkonini beradigan boshqa hujjatlar taqdim etilishi shart.

Olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilashda va ko'rsatishda deklarant va bojxona ma'muriyatining huquq va majburiyatlari O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksiga muvofiq belgilanadi.

3. O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini deklaratsiya to'ldirish tartibi

O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini deklaratsiya to'ldirish tartibi O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2008-yil 5-mayda 1803-son bilan ro'yxatga olingan yo'riqnomalar talablari asosida amalga oshiriladi.

Olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash, bojxona to'lovlarini hisoblash, deklarant tomonidan ko'rsatilgan bojxona qiymatini nazorat qilish va bojxona organlari tomonidan bojxona statistikasini yuritish maqsadida qo'llaniladi.

BQD olti nusxada to'ldirilib, bulardan:

- a) birinchi nusxa – bojxona organi hujjatlarida saqlanadi;
- b) ikkinchi nusxa – O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi statistik hisoboti uchun;
- d) uchinchi nusxa – deklarantga qaytarib beriladi;
- e) to'rtinchi nusxa – bojxona to'lovlari hisobotini yurituvchi bojxona organi uchun;
- f) beshinchi nusxa – tovarlarni olib chiqishda tovar yuk hujjatlari bilan birga tovar qabul qiluvchi davlatga yuboriladi.
- g) oltinchi nusxa – tovar eksport qiluvchi uchun.

BQD tegishli bojxona yuk deklaratsiyasining (BYuD) ilovasi bo'lib, usiz haqiqiy hisoblanmaydi. BQD ushbu yuqorida keltirilgan holatlardan tashqari O'zbekiston Respublikasidan olib chiqilayotgan barcha tovarlar uchun to'ldiriladi va tovarlarning bojxona rasmiylashtiruvini amalga oshirayotgan bojxona organiga BYuD bilan bir vaqtda taqdim etiladi.

☞ BQD quyidagi holatlarda to'ldirilmaydi:

- olib chiqilayotgan tovarlar to'plamining bojxona qiymati 1000 AQSH dollariga teng qiymatdan oshmasa (tijorat maqsadida olib chiqilayotgan tovarlar bundan mustasno).

- jismoniy shaxslar tomonidan ularning yashash joyi o'zgargan taqdirda shaxsiy (xo'jalik) mol-mulkleri hisoblangan tovarlar olib chiqilganda (shaxsning oldingi yashash joyidan hisobdan chiqarilganligini tasdiqlovchi belgi mavjud bo'lganda);

- uzoq muddatli xizmat safariga ketayotgan O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining shaxsiy mulklari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hududidan chiqib ketayotgan boshqa davlatlar fuqarolarining O'zbekiston Respublikasiga olib kirgan shaxsiy mulklari olib chiqilganda;

- tijorat faoliyati uchun mo'ljallanmagan namunalari, reklama materiallari, gumanitar yordam shaklidagi tovarlar va boshqa tovarlar olib chiqilganda.

Bojxona qiymatini deklaratsiyasi BQD-1 shaklida yoki BQD-2 shaklida to'ldiriladi.

☞ Olib chiqiladigan tovarning bojxona qiymati quyidagi asoslarda belgilanayotgan holatlarda BQD-1 shakli to'ldiriladi:

a) olib chiqilayotgan tovarning oldi-sotdi bitimi qiymati bo'yicha;

b) olib chiqilayotgan tovarning ishlab chiqarilishi va sotilishi bilan bog'liq xarajatlar aks etgan sotuvchi-eksport qiluvchining buxgalteriya hisobi ma'lumoti bo'yicha;

d) olib chiqilayotgan tovarni balansga kirim qilish va chiqarish to'g'risidagi buxgalteriya ma'lumotlari bo'yicha.

Boshqa holatlarda BQDning BQD-2 shaklida to'ldiriladi.

BQD-1 va BQD-2 shakllarining har biri 2 ta asosiy varaqlardan iborat: birinchi (old) va bojxona qiymati va uning elementlari to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatiladigan ikkinchi varaq. BQD-1 va BQD-2 shakldagi deklaratsiyalar (asosiy varaqlar) bittadan uchta turgacha bo'lgan tovarlar uchun to'ldiriladi. Uchta turdan ko'p tovarlar uchun qo'shimcha varaqlardan foydalaniladi va bu varaqlar

ham o'z navbatida bittadan uchta turgacha bo'lgan tovarlar uchun to'ldiriladi.

BQD-1 va BQD-2 shakl deklaratsiyasining old varag'ida ko'rsatilgan barcha ma'lumotlar qo'shimcha varaqlarda ko'rsatilgan tovarlarga butunlay taalluqli bo'lsa, qo'shimcha varaqlardan foydalanish mumkin. Qo'shimcha varaqlar sifatida BQD-1 va BQD-2 shakllarining ikkinchi varaqlaridan foydalaniladi.

BQD va uning qo'shimcha varaqlari kompyuter yoki yozuv mashinasida davlat yoxud rus tillarida to'ldiriladi.

BQD yoki qo'shimcha varaqlarda o'chirib to'g'rilash va ustidan tuzatishlar bo'lmasligi lozim. Deklarant tomonidan kiritilgan barcha tuzatishlar faqat deklarant tomonidan yozuvlarni o'chirish va kerakli ma'lumotlarni ko'k yoki qora sharikli ruchka bilan ustidan yozish orqali amalga oshiriladi. Har qanday tuzatishlar deklarant jismoniy shaxs bo'lsa, uning imzosi bilan, deklarant yuridik shaxs bo'lsa, mas'ul xodimining imzosi va muhri bilan tasdiqlanishi lozim.

Tushunarsiz holda, tuzatishlar va deklarant tomonidan tasdiqlanmagan o'zgartirishlar bilan to'ldirilgan BQD bojxona organlari tomonidan qabul qilinmaydi. BQDning (BQD-1 va BQD-2 shakllari) har bir varag'i deklarantning imzosi bilan tasdiqlangan bo'lishi lozim.

BQD-1 shaklini to'ldirish tartibi

Deklarant tomonidan quyidagi ustunlar to'ldiriladi: 1(a), 1(b), 2, 3, 4(a), 4(b), 5, 6(a), 6(b), 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13(a), 13(b), 13(d), 14, 15(a), 15(b), 15(d), 16(a), 16(b), 16(d), 16(e), 17, 18, 19(a), 19(b), 19(d), 19(e), 19(f), 19(g), 19(h), 19(i), 20, 21, 22, 23, 24.

1(a)- «Sotuvchi» ustunida eksport qiluvchining nomi va yuridik manzili ko'rsatiladi. Agar tovar jo'natuvchi O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lsa, korxon va tashkilotlarning umumdavlat tasniflagichi bo'yicha kodi (KTUT) (yuridik shaxslar uchun) yoki

soluq to'lovchining identifikatsion raqami (STIR) (jismoniy shaxslar uchun) ko'rsatilishi lozim.

1(b) - «Deklarant» ustunida tovarni deklaratsiyalovchi va taqdim etuvchi yuridik shaxsning nomi, pochta manzili hamda KTUT bo'yicha kodi yoki jismoniy shaxsning familiyasi, ismi, sharifi, pochta manzili va STIR ko'rsatiladi. Agar sotuvchi deklarant bo'lsa, 1(b)-ustunga «1(a)-ustuniga qarang» yozuvi bilan havola qilinadi.

2 - «Sotib oluvchi» ustunida tovarni sotib oluvchi import qiluvchining nomi (familiyasi, ismi, sharifi) va pochta manzili ko'rsatiladi.

3 - «Yetkazib berish sharti» ustunida tovar yetkazib berish shartining harflarda qisqartirilgan nomi (Inkoterms 2000 asosida) va geografik joy nomi ko'rsatiladi. Masalan: DAF - Sarag'och stansiyasi va h. k.

4(a) - «Hisob-faktura yoki boshqa hujjatning raqami va sanasi» ustunida tovar olib chiqish uchun asos bo'lgan hisob-faktura (invoys) yoki boshqa hujjatning raqami va sanasi ko'rsatiladi.

4(b) - «Shartnoma raqami va sanasi» ustunida tovarni olib chiqish uchun tuzilgan shartnomaning (bitim, kelishuv), shuningdek, shartnoma qo'shimchasining (agar shartnoma qo'shimchalari mavjud bo'lsa) raqami va sanasi ko'rsatiladi.

5 - «Qo'shimcha varaqlar soni» ustunida BQD-1 shakliga ilova qilingan qo'shimcha varaqlar soni ko'rsatiladi.

6(a), 6(b), 7, 8, 9, 10 - ustunlardagi kerakli javob «X» belgisi («Ha» yoki «Yo'q») bilan belgilanadi.

8, 9, va 10-ustunlarda, agar javob «Ha» bo'lsa, batafsil yoritiladi, ya'ni mazkur shartning mazmuni keltiriladi.

11- «Deklaratsiya imzolagan shaxs» ustunida 1(b) ustunda ko'rsatilgan shaxslar nomidan tovarlarni deklaratsiyalash vakolatiga ega bo'lgan shaxs F.I.Sh., egallab turgan lavozimi va telefon raqami ko'rsatiladi.

12- «Joy va sana» ustunida BQD-1 to'ldirilgan joy va sana ko'rsatiladi.

Quyida eksport bo'jxona qiymati deklaratsiyasining BQD-1 shakli asosiy varag'ining namunasi keltirilmoqda.

**Олиб чиқиладиган товарларнинг божхона қиймати декларациясининг
БҚД-1 шакли**

0 025650

ЎЗБЕКИСТОН-UZBEKISTAN

ОЛИБ ЧИҚИЛАДИГАН ТОВАРЛАРНИНГ БОЖХОНА ҚИЙМАТИ ДЕКЛАРАЦИЯСИ

	АСОСИЙ ВАРАҚ	БҚД-1 ШАКЛИ
Божхона учун ҳисса	1 (а). Соғуви [КТУТ / СТР]	БҚД рўйхати олинган рақами
	1 (б). Декларант [КТУТ / СТР]	Божхона хайдайти учун
	2. Сотиб олувчи	3. Ўтказиб берилганлар
Берилган жаъоб Х. белгиси билан белгиланади		4(а). Товар олиб чиқилган ҳесо бўлган ҳисоб-фискал ҳужжатнинг рақами ва санаги
		4(б). Шартнома шунинг рақами ва санаги (шартнома мавжуд бўлса)
		5. БҚД-1 шакли ва қилма қилинган қўшимча варақлар сони
6 (а). Харидор ва соғуви бир-бирига эътибор маълумлари? ☐ Ҳа ☐ Йўқ		
6 (б). Бундай ўзаро бевосита йилми қийматига таъсир этгани? ☐ Ҳа ☐ Йўқ		
7. Харидорнинг товарларни тасарруф этгани ёки улардан фойдаланиш ҳуқуқи ва таъин қилинган мажбурият қанчалик ҳужжатларда белгиланган ёки товар қийматига жарадони таъсир кўрсатгани аниқлаш бўлган мусолаҳа? ☐ Ҳа ☐ Йўқ		
8. Товарни сотгани ва божхона қийمатини таъсирини ҳисобга олиш мумкин бўлмаган шартларга риоя этилганига буюк ҳаётлар маълуми? ☐ Ҳа ☐ Йўқ Агар "Ҳа" бўлса, тафсилотларни кўрсатинг		
9. Сотиб олувчи олиб чиқилган товарларни қарад қилиш шартлари шартнома бевосита ёки бевосита эмаслиги ошқоридаги керак бўладиган нигоҳлашувчи мулк объектларидан фойдаланишнинг учун тушган жарад бўлган шартнома шартлари ва бошқа шартлар мавжудми? ☐ Ҳа ☐ Йўқ Агар "Ҳа" бўлса, тафсилотларни кўрсатинг. 16-устунда таъини суммасини кўрсатинг		
10. Ўзбекистон Республикаси божхона қулдари олинган товарни қилишнинг қайси сотини, тасарруф қилиш ёки ушунга фойдаланишдан қилган қўшимча бевосита ёки бевосита соғувига таъсир қилган шартнома шартлари, қилишнинг қайтариш билан боғлиқ шартлар мавжудми? ☐ Ҳа ☐ Йўқ Агар "Ҳа" бўлса, тафсилотларни кўрсатинг. 17-устунда таъини суммасини кўрсатинг		12. Жой: Сана:
11. Декларация имзолаган одамнинг: Фамилияси, исми, шартлари: Телефон:		
ДИҚҚАТ!		Декларация имзолаган одамнинг
Декларант божхона қийматини тасдиқлаш учун таъини қилишнинг ҳужжатлардан ва ушбу шаклда кўрсатилган барча маълумотлар учун қонунийликка мувофиқ жаъоблар ҳисобланади. Декларант божхона расмийлаштируви жараёнида маълум қилинган қийматини тасдиқловчи қўшимча ҳужжатларни ўз вақтида божхона органига таъини қилиш шарт.		

(natijina nusxasi).

BQD-1 shaklining qo‘shimcha varag‘ini to‘ldirish tartibi

BQD-1 shaklining har bir qo‘shimcha varaqlarida uchta turgacha tovarlar to‘g‘risidagi ma‘lumotlar ko‘rsatiladi. Har bir qo‘shimcha varaqda uning tartib raqami va BQD-1 shaklining ro‘yxatga olish raqami ko‘rsatiladi.

«Tovar raqami» ustunida BYuDning yoki uning qo‘shimcha varag‘ining aynan o‘xshash ustunidagi tegishli tovarning raqami va TIF TN kodi ko‘rsatiladi.

«Hisob-kitob qilish uchun asos» A bo‘limida tovarning bojxona qiymatini aniqlash uchun asos bo‘lgan amalda to‘langan yoki to‘lanishi kerak bo‘lgan narx haqida ma‘lumotlar keltiriladi. Agar tovarning yetkazib berish sharti (3-ustun) va shartnomaning boshqa shartlariga asosan mazkur narxga qo‘shish yoki ayirish talab etilmasa, ko‘rsatilgan narx olib chiqiladigan tovarning bojxona qiymatiga teng bo‘lishi mumkin. Bunday holda bojxona qiymatini belgilash va nazorat qilish taqdim etilgan hujjatlar asosida, zarur hollarda amalda to‘langan yoki to‘lanishi lozim bo‘lgan narxga tuzatishlar kiritish (o‘zaro bog‘liqlik ta‘siri, shartlar va cheklovlar) orqali tekshirish va tasdiqlash bilan amalga oshiriladi. Bunda, A bo‘limning 14-ustunidagi jami 24 (a) ustunida qaytariladi.

13(a) - «Tovarning shartnomada belgilangan valutadagi qiymati» ustunida tovarning sotuvchiga amalda to‘langan yoki to‘lanishi lozim bo‘lgan shartnomada belgilangan valutadagi qiymati ko‘rsatiladi.

13(b) - «Sotuvchi - eksport qiluvchining buxgalteriya hisobidagi ma‘lumotlar bo‘yicha tovarning qiymati» ustunida olib chiqiladigan tovarni ishlab chiqarish va sotishda qilingan xarajatlarni aks ettiruvchi sotuvchi - eksport qiluvchining buxgalteriya hisobi asosida belgilangan tovarning qiymati ko‘rsatiladi.

13(d) - «Buxgalteriya ma‘lumotlari bo‘yicha tovarning qiymati» ustunida olib chiqiladigan aynan yoki shunga o‘xshash tovarlarni kirim qilish va balansdan chiqarish to‘g‘risidagi buxgalteriya ma‘lumotlari asosida aniqlangan tovarning qiymati ko‘rsatiladi.

«A bo‘limda kiritilmagan shartnoma narxiga qo‘shimcha qo‘shishlar» B bo‘limida tegishli hujjatlar bilan tasdiqlangan (tovar olib chiqish uchun asos bo‘lgan tashqi savdo shartnomasi va boshqa

hujjat, yuk-kuzatuv, hisob-kitob va boshqa hujjatlar) shartnoma narxiga qo'shishlar inobatga olinadi.

14 - 18-ustunlardagi barcha ma'lumotlar so'mda keltiriladi.

14 - «Sotuvchining xarajatlari» ustunida 13(a), 13(b) va 13(d) ustunlarida ko'rsatilgan tovar narxiga qo'shilmagan sotuvchining xarajatlari aks ettiriladi.

14(a)-ustunda agar oldindan oldi-sotdi narxiga sotuvchi tomonidan amalga oshirilgan vositachilik va brokerlik to'lovlari hamda boshqa vositachilik xizmatlari bo'yicha xarajatlar kiritilmagan bo'lsa, ko'rsatiladi. Agar BQD-1 shakli bir to'plamga kiruvchi bir necha nomdagi tovarlar uchun to'ldirilsa va shartnoma shu to'plamdagi barcha yoki bir necha tovarlarga taalluqli bo'lsa, vositachilik, brokerlik va boshqa vositachilik to'lovlari 13(a), 13(b) va 13(d) ustunlarida ko'rsatilgan har bir nomdagi tovarlar o'rtasida qiymati bo'yicha proporsional ravishda taqsimlanadi.

14(b)-ustunda agar konteynerlar va (yoki) boshqa ko'p martalab ishlatiladigan taralarga tovar nomenklaturasiga muvofiq baholanayotgan tovar bilan bir butun sifatida qaralsa, sotuvchining konteynerlar va (yoki) boshqa ko'p martalab ishlatiladigan taralarga qilgan xarajatlari ko'rsatiladi. Agar ko'p martalab ishlatiladigan taralardan foydalanilsa, unda bir necha bor tovar yetkazib berishda ularning narxi har bir to'plamdagi tovarlar miqdoriga proporsional ravishda taqsimlanadi. Taraga qilingan xarajatlarning proporsional ravishda taqsimlanishi (ya'ni uning qiymatini qismlarga bo'lib har bir to'plamga o'tkazish) shartnomada o'z aksini topgan yoki biror bir hujjat bilan tasdiqlangan bo'lsa, bojxona organi tomonidan qabul qilinadi. Tara uchun qilingan xarajatlarga tarani sotuvchiga qaytarish bilan bog'liq bo'lgan alohida to'lanadigan xarajatlar kiritilmaydi.

14(d)-ustunda sotuvchining joylash, shu jumladan joylash materiallari va joylash ishlari bilan bog'liq bo'lgan xarajatlari ko'rsatiladi.

15-ustunda olib chiqiladigan tovarlarni ishlab chiqarish va/yoki eksportga sotish uchun sotib oluvchi bevosita yoki bilvosita sotuvchiga bepul yoki pasaytirilgan narx bo'yicha ko'rsatadigan xizmatlar va yetkazib beradigan tovarlar qiymati o'z aksini topadi.

15(a)-ustunda xomashyo, materiallar, detallar, yarim tayyor fabrikatlar hamda olib chiqiladigan tovarning tarkibiy qismi hisoblanadigan boshqa butlovchi qismlarning qiymati ko'rsatiladi.

Sotuvchi tomonidan uchinchi shaxslardan ularni sotib olishda to'langan narx mazkur tovarlarning (xizmatlar) qiymati hisoblanadi. Agar mazkur tovarlar sotuvchi yoki u bilan bog'liq shaxs tomonidan ishlab chiqarilgan bo'lsa, sotuvchining tegishli buxgalteriya hujjatlari bilan tasdiqlangan ishlab chiqarish qiymati ularning ishlab chiqarish qiymati sifatida qabul qilinadi. Agar sotib oluvchiga sotuvchi tomonidan avval ishlatilgan tovarlar taqdim etilsa, ularning qiymati sotuvchining buxgalteriya ma'lumolari asosida eskirish darajasi hisobga olingan holda aniqlanadi. Agar sotuvchi tomonidan sotib oluvchiga xomashyo, materiallar, detallar, yarim tayyor fabrikatlar hamda olib chiqiladigan tovarning tarkibiy qismi hisoblanadigan boshqa butlovchi qismlarni qayta ishlash, yetkazib berish, saqlash va boshqa xizmatlar ko'rsatilgan bo'lsa, mazkur xizmatlar qiymati (bojxona qiymatini hisoblashda) ularni sotuvchi tomonidan ishlab chiqarilgan yoki sotib olingan narxi e'tiborga olinadi.

15(b)-ustunda olib chiqiladigan tovarlarni ishlab chiqarishda foydalanilgan instrumentlar, shtamplar, shakllar hamda boshqa shu kabi jihozlar qiymati ko'rsatiladi.

15(d)-ustunda olib chiqiladigan tovarlarni ishlab chiqarishda sarflangan yordamchi materiallar qiymati ko'rsatiladi.

15(e)-ustunda sotuvchi tomonidan sotib oluvchiga muhandislik ishlanmalari, tajriba-konstruktorlik ishlari, dizayn, badiiy jihozlash, olib chiqiladigan tovarlarni ishlab chiqarish uchun bevosita zarur bo'lgan eskizlar va chizmalar borasida ko'rsatgan xizmatlari qiymati ko'rsatiladi.

16-ustunda sotib oluvchi olib chiqiladigan tovarlarni xarid qilish shartlari sifatida bevosita yoki bilvosita amalga oshirilishi kerak bo'ladigan intellektual mulk obyektlaridan foydalanganlik uchun to'lashi kerak bo'lgan litsenziya to'lovlari va boshqa to'lovlar.

17-ustunda olib chiqiladigan tovarni keyinchalik biron-bir tarzda qayta sotish, tasarruf etish yoki ulardan foydalanishdan olingan, tovar O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilgandan keyin sotuvchiga bevosita yoki bilvosita tegishli bo'ladigan tushumlarning istalgan qismi qiymati e'tiborga olinadi.

18 - «Tovarni yetkazib berishdagi xarajatlar» ustunida O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini aniqlashda, tovarni O'zbekiston

Respublikasi bojxona chegarasidagi joygacha yetkazib berishda amalda vujudga keladigan xarajatlar inobatga olinadi.

18(a)-ustunda agar yetkazib berish shartiga muvofiq tovarlarning O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqish joyigacha bo'lgan transportda tashish xarajatlari baholanayotgan tovar narxiga qo'shilmagan bo'lsa, ular ko'rsatiladi. Istalgan turdagi transport vositalari orqali tovarlarni yetkazib berishda, bojxona qiymatiga yukni transportda tashish davrida amalda bo'lgan tegishli transportda tashish tariflari asosida hisoblab chiqilgan mablag' qo'shiladi. Agarda mazkur transport vositasida yukni tashish bo'yicha yagona tarif haqida ma'lumotlar mavjud bo'lmasa, transport xarajatlarini hisoblab chiqarishda xarajatlarning zarur moddalari va elementlaridan iborat transport xarajatlarini kalkulasiya qilish bo'yicha buxgalteriya hisobi ma'lumotlaridan foydalanish lozim. Agar BQD-1 bir necha turdagi tovarlar uchun to'ldirilsa, olib chiqish joyigacha bo'lgan transport xarajatlari ularning og'irligiga proporsional ravishda taqsimlanadi.

18(b)-ustunda O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqish joyigacha amalga oshirilgan yuklash, tushirish, qayta yuklash va ortish-tushirish xarajatlari baholanayotgan tovarning narxiga qo'shilmagan va sotuvchi tomonidan alohida (qo'shimcha) to'langan bo'lsa, mazkur bandda ushbu xarajatlar ko'rsatiladi. Agar BQD-1 bir necha turdagi tovarlar uchun to'ldirilgan bo'lsa, yuklash, tushirish, qayta yuklash va ortish-tushirish xarajatlari tovarlarning og'irligiga proporsional ravishda taqsimlanadi.

18(d)-ustunda yukni sug'urta to'lovi ko'rsatiladi.

18(e)-ustunda sertifikatlash va ekspertizadan o'tkazish bo'yicha xizmatlar qiymati ko'rsatiladi.

18(f)-ustunda tovarni saqlash uchun to'lovlar ko'rsatiladi.

18(g)-ustun tovarlar qayta eksport qilinganda to'ldiriladi. Bu ustunda ilgari O'zbekiston Respublikasi hududiga tovarlar olib kirishda to'langan bojxona rasmiylashtiruvi uchun to'langan yig'imlar ko'rsatiladi.

18(h)-ustunda tovarning qayta eksport qilinishi sababli qaytarilishi lozim bo'lgan to'lovlar ayirilgan holda bojxona to'lovlari summasi ko'rsatiladi.

18(z)-ustun tovarlar qayta eksport qilinganda to'ldiriladi. Bu ustunda boshqa xarajatlilar ko'rsatiladi.

19 - «So'mdagi jami» ustunda 14(a), 14(b), 14(d), 15(a), 15(b), 15(d), 15(e), 16, 17, 18(a), 18(b), 18(d), 18(e), 18(f), 18(g), 18(h), - ustunlardagi summalarning jami ko'rsatiladi. Bunda, tovarning baholanayotgan narxiga «A» bo'limda qo'shilmagan va bojxona qiymatiga qo'shilishi lozim bo'lgan qo'shimcha hisoblashlar hisobga olinadi.

V «A bo'limning 2-ustunida ko'rsatilgan qiymatdan (so'mda) ayiriladigan summalari» bo'limida, agar hujjatlar (transportda tashish uchun hisob, transport xarajatlari kalkulyatsiyasi va boshqalar) bilan tasdiqlangan bo'lsa, shartnoma narxidan tovarni O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan qayta olib chiqilgandan keyin tovarni mo'ljall joyga yetkazish bilan bog'liq amalga oshirilgan jami xarajatlardan ayirilishi lozim bo'lgan xarajatlilar ko'rsatilishi mumkin.

20 - 23-ustunlardagi barcha ma'lumotlar so'mda ko'rsatiladi.

20-«...dan keyingi tashish xarajatlari» ustunida tovarni O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqish joyidan mo'ljall joygacha bo'lgan tashish xarajatlari ko'rsatiladi. Mazkur ustunda, hisob-fakturasida alohida ko'rsatilgan holda shartnoma narxidan ayirish maqsadida tovarni O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqish joyidan mo'ljall joygacha bo'lgan tashish xarajatlari deklarant tomonidan keltirilishi mumkin.

Agar shartnomada SIR (SIP), SRT (SPT), DDP (DDP), DDU (DDU), SIF (SIF) yetkazib berish shartlari ko'zda tutilgan bo'lsa va tovarning faktura qiymatiga mo'ljall joygacha yetkazib berish xarajatlari qo'shilsa, mazkur xarajatlarni shartnoma narxidan ajratib olish yoki O'zbekiston Respublikasi bojxona chegarasidagi olib chiqish joyi va shu joydan mo'ljall joygacha bo'lgan transport xarajatlarni alohida hisobga olish maqsadida xarajatlarni hisob-fakturasida yoki shartnomaning tegishli shartida alohida keltirish lozim.

Tovarning mo'ljall joygacha bo'lgan transport xarajatlari bo'yi-cha hisob-fakturasida xarajatlilar yuqoridagi tartibda ajratib ko'rsatilmagan bo'lsa, bojxona organiga «chegaragacha» bo'lgan xarajat «mo'ljall joygacha» bo'lgan xarajatlardan ancha pastligini tasdiqlovchi asoslangan ma'lumotlar taqdim etilsagina, tovarlarni «olib chiqish joyidan mo'ljall joygacha» xarajatlilar ajratib olinishi mumkin.

21 - «Qaytarilishi lozim bo'lgan to'lovlar» ustunida tovarlar qayta eksport qilinayotganligi sababli qaytarilishi lozim bo'lgan to'lovlar ko'rsatiladi.

22 - «So'mdagi jami» ustunida 20 va 21-ustunlarda ko'rsatilgan summalar yig'indisi keltiriladi.

23(a)-ustunda 13-ustun + 19-ustun - 22-ustun tartibida hisoblangan bojxona qiymati so'mda ko'rsatiladi.

23(b)-ustunda shartnomada belgilangan valutada qayta hisoblangan 23(a)-ustunda ko'rsatilgan bojxona qiymati ko'rsatiladi. Shartnomada belgilangan valutada qayta hisoblash A bo'limda ko'rsatilgan kurs bo'yicha amalga oshiriladi. Agar shartnoma bo'yicha hech qanday hujjatda xorijiy valuta turi ko'rsatilmagan bo'lsa, 23(b) ustunda ma'lumotlar AQSH dollarida keltiriladi.

24 - «Deklaratsiya imzolagan shaxs» ustunining 1(b) bandida ko'rsatilgan korxonadan tovarlarni deklaratsiyalash vakolatiga ega bo'lgan shaxs F.I.Sh., egallab turgan lavozimi va telefon raqami ko'rsatiladi.

Quyida eksport bojxona qiymati deklaratsiyasining BQD-1 shakli qo'shimcha varag'ining namunasi keltirilmoqda.

BQD-2 shaklini to'ldirish tartibi

☞ Deklarant 1(a), 1(b), 2, 3, 4(a), 4(b), 5, 6, 7, 8, 9, 10(a), 10(b), 10(d), 10(e), 10(f) va 11-ustunlarni to'ldiradi.

1(a), 1(b), 2, 3, 4(a), 4(b) - ustunlar BQD-1 shaklidagi deklaratsiyaning tegishli ustunlarini to'ldirish tartibi bo'yicha to'ldiriladi.

5 - «Qo'shimcha varaqlar soni» ustunida BQD-2 shakliga ilova qilingan qo'shimcha varaqlar soni ko'rsatiladi.

6-ustunda bojxona qiymatini aniqlashga asos bo'lgan ma'lumot manbasi «X» belgisi bilan belgilanadi.

7-ustunda bojxona organi tomonidan 6-ustunda belgilangan ma'lumotlar manbasi tavsiflanadi.

8 - «Deklaratsiya imzolagan shaxs» ustunida 1(b) ustunda ko'rsatilgan korxonadan tovarlarni deklaratsiyalash vakolatiga ega bo'lgan shaxs F.I.Sh., egallab turgan lavozimi va telefon raqami ko'rsatiladi.

9 - «Joy va sana» ustunida BQD-2 to'ldirilgan joy va sana ko'rsatiladi.

Олиб чиқиладиган товарларнинг божхона қиймати декларацияси

Божхона учун нархи	Қўшимча барак №		БҚД-1 шакли		
	БҚД нинг рўйхатга олиш рақами		Товар рақами	Товар рақами	Товар рақами
	Божхона қиймати учун		Товар коди	Товар коди	Товар коди
	«Хисоб-қилғи асоси» «А»				
13 (а)	Товарнинг шартномада белгилован қилган синалаги қиймати (ималда туланган ёки бўлиши лозим бўлган қиймати)				
	Валюта коди				
	Қайта ҳисоблаш кўрсаткичи				
13 (б)	Олиб чиқиладиган товарларни ишлаб чиқариш ва сотиш учун қийматини ҳаражатларини акс эттирувчи сотувчи экспорт қилувчининг бухгалтерия ҳисоби маълумотлари				
	Валюта коди				
	Қайта ҳисоблаш кўрсаткичи				
13 (в)	Олиб чиқиладиган айнав ёки ўқшав товарларни кириш қилиш ва қайтадан чиқариш бўлишида қўшилган маълумотлари				
	Валюта коди				
	Қайта ҳисоблаш кўрсаткичи				
«Б» «А» бўлимида ҳисобга олинмаган шартнома нархига қўшилталар					
14. Сотувчининг ҳаражатлари					
14 (а)	Воситачилик ва брокерлик тўловлари				
14 (б)	Контрейтинглар ва (ёки) бошқа қўли мартабалиқ шилатиладиган товарлар нархлари, агар уларга ТИФ Тизма мувофиқ баҳоланмаётган товар қирдан бир бутун сифатида қаралса				
14 (в)	Жойлаш қиймати, шу жумладан, жойлаш материаллари ва жойлаш ишлари билан боғлиқ ҳаражатлар				
15 (а)	Олиб чиқиладиган товарларни ишлаб чиқариш ва ёки экспортга сотиш учун сотиб олишчи бевосита ёки бевосита сотувчи ва ёки экспортга сотиш учун сотиб олишчи қўрилган хизматлар ва отқилиб берилган товарлар қийматининг қилиши қиймати				
15 (а)	Жоми ашё, материаллар, деталлар, ярим гайер фабрикатлар ва олиб чиқиладиган товарнинг таркибий қисми ҳисобланадиган бошқа бўлиданган қийматлар				
15 (б)	Инструментлар, шимталар ва олиб чиқиладиган товарларни ишлаб чиқаришида фойдаланган ва бошқа шу қаби жадваллар				
15 (в)	Олиб чиқиладиган товарларни ишлаб чиқаришда сарфланган ертанми материаллар				
15 (г)	Мухаммадийлик ишловлари, таъриб-инструкторлик ишлари, деган бағиш қилдириш олиб чиқиладиган товарларни ишлаб чиқариш учун бевосита тавар бўлиш ҳисоблар ва қийматлар				
16	Сотиб олишчи олиб чиқиладиган товарларни харит қилиш шартлари аниқлида бевосита ёки бевосита амалга оширилиши керак бўладиган интеллектуал мулк объектларидан фойдаланиш ҳақида умум бўлиданган керак бўлган ишданган тўловлари ва бошқа тўловлар				
17	Олиб чиқиладиган товарни кейинчалик бирон бир тарада қайта сотиш, тасаруф қилиш ёки улардан фойдаланишдан олдинган тосар Ҳабестон Республикаси божхона ҳудудидан олиб чиқилгандан кейин сотувчига бевосита ёки бевосита қилиши бўладиган тўловларини истадан қисми қиймати				
18	Ҳабестон Республикаси божхона ҳудудидан олиб чиқилиш жойлашчи бўлган лизим ҳаражатлари				
18 (а)	Транспортровка қилиш нархи				
18 (б)	Ақшлар, гуширри, қайта юкланган ва ортқи-гуширри ҳаражатлари				
18 (в)	Сутурилаш тўлови				
18 (г)	Сертификация ва экспортдан отқилиш бўлишчи хизматлар қиймати				
18 (д)	Товарни сакташ учун тўловлар				
18 (е)	Божхона расмийлаштирувчи учун йил милар				
18 (ж)	Товарнинг резекспорт қилишчи сабабли қайтарилши лозим бўлган тўловлар айришдан қолда божхона тўловлари				
18 (з)	Бошқа ҳаражатлар				
19	Сўмдаги аямми «Б»				
«В» «А» бўлимининг 2-дусунда қўрилган қийматлар (сўмда) айриладиган суммалар					
20	УзР божхона ҳудудидан олиб чиқилиш жойидан илжал жойлашчи бўлган ҳаражатлари				
21	Товарлар резекспорт қилинаётганли сабабли қайтарилши лозим бўлган тўловлар				
22	Сўмдаги аямми «Б»				
23	2 Қўрилган божхона қиймати:				
	а) сўмда				
	б) шартномада белгилован валютада				
24	Декларация имзоланган шахснинг лавозими:				
	Фамилияси, исми, шарифи:				
	Телефон:				
				Декларацияни имзоси ва муҳри	

BQD-2 shaklining qo‘shimcha varag‘ini to‘ldirish tartibi

Har bir varaqda uchtagacha tovarlar to‘g‘risidagi ma‘lumotlar ko‘rsatilishi mumkin. Har bir qo‘shimcha varaqda uning tartib raqami va BQD-2 shaklining ro‘yxatga olish raqami ko‘rsatiladi.

«Tovar raqami» ustunida BYuDning yoki uning qo‘shimcha varag‘ining aynan o‘xshash ustunidagi tegishli tovarning raqami va TIF TN kodi ko‘rsatiladi.

10(a)-ustunda olib chiqiladigan aynan yoki shunga o‘xshash tovarlarning tashqi savdo shartnomalari bo‘yicha narxlari ko‘rsatiladi.

10(b)-ustunda olib chiqiladigan aynan yoki shunga o‘xshash tovarlar qiymati (tannarxi) kalkulyatsiyasi bo‘yicha narxlar ko‘rsatiladi.

10(d)-ustunda aynan yoki shunga o‘xshash tovarlar uchun narxlarning birja kotirovkalari bo‘yicha narxlari ko‘rsatiladi.

10(e)-ustunda tegishli mintaqaviy bozorlardagi ohb chiqilayotgan tovarlar bo‘yicha narxlar ko‘rsatiladi.

10(f)-ustunda olib chiqiladigan tovarlarning belgilangan tartibda amalga oshirilgan tovar-qiymat ekspertizasi ma‘lumotlari bo‘yicha narxlar ko‘rsatiladi.

11 - «Deklaratsiya imzolagan shaxs» ustunining 1(b) bandida ko‘rsatilgan korxonalar nomidan tovarlarni deklaratsiyalash vakolatiga ega bo‘lgan shaxs F.I.Sh., egallab turgan lavozimi va telefon raqami ko‘rsatiladi.

Quyida eksport bojxona qiymati deklaratsiyasining BQD-2 shakli asosiy va qo‘shimcha varag‘ining namunasi keltirilmoqda.

Bojxona organi tomonidan BQDni to‘ldirish va ro‘yxatga olish

Bojxona organlari tomonidan BQD shakli asosiy va qo‘shimcha varaqlarining «BYuDning ro‘yxatga olish raqami» va «bojxona qaydlari uchun» bandlari to‘ldiriladi. BQD har bir nusxasining asosiy va qo‘shimcha varaqlaridagi «bojxona qaydlari uchun» ustunida BQDning ro‘yxatga olish raqami qo‘yiladi, shuningdek, bojxona qiymatini nazorat qiluvchi mansabdor shaxs deklaratsiyani tekshirishi natijasida tegishli ma‘lumotlarni qayd etadi, shaxsiy raqamli muhri va imzosi bilan tasdiqlaydi.

ОЛИЙ ЧИКИ, ТАШИЛАН ТОВАРЛАРНИНГ БОЖХОНА ҚИММАТИ ДЕКЛАРАЦИЯСИ

ҚЎШИМЧА ВАРАҚ №		БҚД-2 НАҚШ		
БЮД рўйхати ва оғил рақами		Товар рақами	Товар рақами	Товар рақами
Божхона қайдарга учун		Товар миқд.	Товар қим.	Товар веди
Хисобнинг умумий асос: Божхона органи тасдиқли қарорини № _____		ва санаи _____		
Божхона сўғинтиги хисоботи учун	10 (а) оғил чиқарилган айлан ёки ўхшаш товарлар бўйича таъқиқ савдо шартномалари шарҳлари:			
	а) қилинган валютаси			
	б) сўмда			
	10 (б) оғил чиқарилган айлан ёки ўхшаш товарлар тайминг (ташархи) қилмуқомини бўйича шарҳлар:			
	а) ҳужжатда қўрилган валютаси			
	б) сўмда			
	10 (в) айлан ёки ўхшаш товарлар учун нархларнинг бирлаш қилинган бўйича шарҳлари:			
	а) ҳужжатда қўрилган валютаси			
	б) сўмда			
	10 (г) таъқиқ қилинган божлардан оғил чиқарилган товарлар бўйича шарҳлар:			
а) ҳужжатда қўрилган валютаси				
б) сўмда				
10 (д) белгиланган тартибда амалга оширилган оғил чиқарилган товар бўйича товар-қиймет баҳолаш ва маълумоти бўйича шарҳлар:				
а) ҳужжатда қўрилган валютаси				
б) сўмда				
1. Декларацияни қилган шахс маълумоти: Фамилияси, исми, шарифи: Телефон:				
Д И Қ Қ А Т				
Декларант божхона қийматини тасдиқлаш учун тақдим этилган ҳужжатлардаги ва ушбу шартномада қўрилган барча маълумотлар учун қонунийликка мувофиқ жавоблар қилинганлигини, Декларант божхона расмийлаштируви жароғини маълум қилинган қийматини тасдиқловчи қўшимча ҳужжатлари ушбу қилинган божхона органи тасдиқлигини шарт.			Декларантнинг расмий имзури _____	

(namuna nusaxsi).

Bojxona organi BQDni BYuD bilan bir vaqtda ro'yxatga oladi. Bunda ilova qilingan BQDga BYuDning ro'yxatga olish raqami (99999 /99.99.99 /999999) ko'chirib yoziladi. BQD tekshirib bo'lingandan so'ng, uning asosiy va qo'shimcha varaqlari «xizmat qaydlari uchun» bandiga BQDning ro'yxatga olish raqami qo'yiladi va BQD tekshiruvini amalga oshirgan inspektorning imzosi va shaxsiy raqamli muhri bilan tasdiqlanadi. Old varag'ida bojxona organining belgilangan bojxona qiymati bo'yicha qarori va tovarni deklarant foydalanishiga taqdim etish shakli to'g'risida yozib qo'yiladi.

Bojxona qiymati deklaratsiyasi to'g'ri to'ldirilgan, bojxona qiymatini aniqlash usuli deklarant tomonidan qo'llanilgan va ma'lumotlar o'rnatilgan tartibda hujjatlar bilan tasdiqlangan taqdirda, BQD har bir varag'ining «bojxona qaydlari uchun» bandida «bojxona qiymati qabul qilindi» belgisi qo'yiladi va BQDni qabul qilgan mansabdor shaxsning imzosi va shaxsiy raqamli muhri bilan tasdiqlanadi.

BQDning asosiy va qo'shimcha varaqlarining biror-bir ustunida deklarant tomonidan ko'rsatilishi lozim bo'lgan ma'lumotlar uchun yetarli joy bo'lmasa, ushbu ma'lumotlar BQDning asosiy va qo'shimcha varaqlari orqa tomoniga tegishli ustuni ko'rsatilgan holda qo'shimcha ravishda yozilishiga ruxsat etiladi. Bunday yozuv deklarantning imzosi bilan tasdiqlanadi va BQDning tegishli ustunlarida «varaq orqasida» yozuvi ko'rsatiladi.

Nazorat uchun savollar

1. Olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash tartibini izohlab bering?
2. Olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini deklaratsiyalash tartibi qanday?
3. Olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi tushuntirib bering?
4. Bojxona organi tomonidan BQDni to'ldirish va ro'yxatga olish qanday amalga oshiriladi?
5. BQD-2 shaklining qo'shimcha varag'ini to'ldirish tartibini aytib bering?

6. BQD-1 shaklining qo‘shimcha varag‘ini to‘ldirish tartibini izohlab bering?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Bojxona Kodeksi.
2. O‘zbekiston Respublikasining «Davlat bojxona xizmati to‘g‘risida»gi qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 19-sentabrdagi «O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi 198-son qarori .
4. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 20-aprelda 920-raqm bilan ro‘yxatdan o‘tgan «Bojxona qiymatini o‘zgartirish BQU-1 va BQU-2 ni to‘ldirish tartibi to‘g‘risidagi yo‘riqnoma».
5. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2008-yil 5-mayda 1803-raqam bilan ro‘yxatdan o‘tgan «Olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymati deklaratsiyasini to‘ldirish bo‘yicha yo‘riqnoma».
6. Davlat bojxona qo‘mitasining 2009-yil 18-maydagi «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma’lumotlari byulleteni» elektron bazasini yuritish tartibini tasdiqlash to‘g‘risida 135-son buyrug‘i.
7. Davlat bojxona qo‘mitasining 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to‘g‘risida»gi 1-ko‘rsatmasi.
8. S. Aripov, T. Pardayev, «Bojxona tariflari va to‘lovlari», o‘quv qo‘llanma. – T.: OHBI, 2008 y.

«BOJXONA QIYMATI» FANIDAN TEST SAVOLLARI

1. Qaysi yetkazib berish shartlari quydagi formulalarda aniqlanadi ya'ni: $TC=S+S+P+R$

- A. DDP/DES/DEQ
- V. FOB/FAS/EXB/CIP
- C. DDP/DES/DEQ/DDU
- D. FOB/FAC/EXB/FCA

2. Inkoterms- 2010 yetkazib berish shartlarida sotuvchi va varidorlar o'rtasida nechtadan majburiyatlar mavjud?

- A. 8
- V. 9
- S. 10
- D. 12

3. E guruhida qaysi xarajatlar sotuvchining xarajatlariga kirmaydi?

- A. kontrakt bo'yicha tovar bilan ta'minlash
- V. tovarlarni tekshirish bo'yicha xarajatlar
- S. tovarlarni tashish uchun o'rash xarajatlari
- D. tovarlarni transport vositalarida yuklash bo'yicha xarajatlar

4. S guruhiga nechta yetkazib berish shartlari kiradi?

- A. 2
- V. 3
- S. 4
- D. 5

5. Yukni boj to'lagan holda yetkazib berish sharti qaysi javobda berilgan?

- A. DDP
- B. DAR
- C. DAT
- D. SIP

6. CIF ning raqamli kodini aniqlang?

- A. 06
- V. 04

- S. 08
- D. 09

7. Inkoterms 2010 da baziz shartlari nechta guruhga bo'lingan?

- A. 3
- V. 5
- S. 6
- D. 4

8. FAS/FOB/CFR/CIF yetkazib berish shartlarida qaysi turdagi transport vositalaridan foydalanish mumkin?

- A. avtomobil transport
- V. dengiz trasporti va ichki suv transportidan
- S. temir yo'l transportidan
- D. har qanday transport turidan

9. Yekazib berishning qaysi shaklida eng kam xarajat tovar sotuvchi zimmasiga yuklanadi?

- A. EXW
- B. FOB
- C. CPT
- D. DAP

10. Inkoterms qoidalari birinchi marta qaysi tashkilot tomonidan ishlab chiqilgan?

- A. Xalqaro savdo palatasi tomonidan
- V. BJT tomonidan
- S. Umum Jahon Savdo Tashkiloti tomonidan
- D. BMT tomonidan

11. Birinchi Inkoterms nechanchi yili ishlab chiqilgan?

- A 1935
- V 1936
- S 1953
- D 1967

12 EXW/FCA/CPT/CIP/DDP yetkazib berish shartlarida qaysi turdagi transport vositalaridan foydalanish mumkin?

- A. har qanday turdagi transport vositasidan

- V. dengiz va ichki suv transportidan
- S. avtomobil transportidan
- D. temir yo'l transportidan

13. Agar tovar O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga CIF yoki CIF shartlarida olib kirilsa, tovarning bojxona qiymatini topish formulasini aniqlang?

- A. $TS=S$
- V. $TS =S+S+P$
- S. $TS =S$
- D. $TS= S+S+P+R$

14. Yetkazib berish shartlari BYuDning qaysi grafasida aks ettiriladi?

- A. 22
- V. 21
- S. 20
- D. 19

15. DDR yetkazib berish shartlarining klasifikatoridagi kodi?

- A. 13
- V. 10
- S. 11
- D. 12

16. Hozirgi kunda qaysi Inkotermsdan foydalanilmoqda?

- A. Inkoterms 2000
- V. Inkoterms 2015
- S. Inkoterms 2010
- D. To'g'ri javob yo'q.

17. SIF atamasining nomi?

- A. qiymat, sug'urta, fraxt
- V. franko zavod
- S. franko yuk tashuvchi
- D. kema bortida erkin

18. Quyida javoblarining qaysi birida faqat xaridor majburiyati ko'rsatilgan?

- A. tovar bilan ta'minlash

- V. haqini to'lash
- S. yetkazib berish
- D. markirovkalash

19. F guruhi nechta shartdan tashkil topgan?

- A. 2ta
- V. 3ta
- S. 4ta
- D. 5ta

20. Inkoterms 2010 da nechta yetkazib berish shartlari bor?

- A. 10
- V. 12
- S. 13
- D. 15

21. SIF yetkazib berish shartida sug'urta badali kimning zimmasida bo'ladi?

- A. sotuvchi
- V. xaridor
- S. vositachi
- D. yuklab beruvchi

22. FAS yetkazib berish shartida qaysi transport vositasidan foydalaniladi?

- A. dengiz va daryo transportidan
- V. havo transportidan
- S. suv transportidan
- D. temir yo'l transportidan

23. BQD-2 nechta grafadan iborat?

- A. 24 ta raqamli va A,B,V,G grafalardan
- V. 25 ta raqamli va A,B,V grafalardan
- S. 23 ta raqamli va A,V,S, grafalardan
- D. 54 ta raqamli va A,V,S,D grafalardan

24. Tovarning bojxona qiymatini aniqlash nima uchun zarur?

- A. tovarning qiymatini sun'iy ravishda pasaytirib yoki oshirib yuborilmasligi uchun
- V. bojxona to'lovlarini hisoblash uchun

- S. valuta nazoratini olib borish uchun
- D. barcha javoblar to'g'ri

25. Dengiz yoki daryo transportida yetkazib berishning qanday usullaridan foydalaniladi?

- A. FAS, FOB, CFR, CIF
- V. EXW, FSA, CIP, DAF, DDP
- S. FOB, CPT, DEQ, EXW, DDU
- D. to'g'ri javob yo'q

26. Bojxona qiymati nima?

- A. import tovarlari uchun stavkalar majmui
- V. bojxona hududiga olib kiriladigan tovarning bojxona qiymati tovarning bojxona qiymatini aniqlash usullaridan biri orqali aniqlanadigan va bojxona to'lovlarini hisoblash maqsadida foydalaniladigan tovar qiymatidir

S. bojxona chegarasidan olib o'tiladigan O'z. Res. TIF TN prinsiplari va qoidalariga muvofiq holda bir tizimga solingan tovarlarga nisbatan qo'llaniladigan boj stavkalarining to'plamidir

- D. hammasi to'g'ri

27. Bojxona qiymati kim tomonidan belgilanadi?

- A. bojxona inspektori tomonidan
- V. deklarant yoki bojxona brokeri tomonidan
- S. xaridor va sotuvchi o'zaro kelishib belgilaydi
- D. to'g'ri javob yo'q

28. Olib kiriladigan tovarning bojxona qiymatini aniqlashning nechta usuli mavjud?

- A. 4ta
- V. 6ta
- S. 12ta
- D. to'g'ri javob yo'q

29. 1998-yil 13-yanvarda O'R.si Adliya vazirligida 391-son bilan ro'yxatga olingan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish bo'yicha yo'riqnoma»ga ko'ra bojxona inspektori qaysi nazoratini amalga oshiradi?

- A. bojxona qiymatini to'g'ri belgilanganligini

- V. deklarant tanlagan usulning to'g'riligini
- S. taqdim qilingan hujjatlarning to'liqligini hamda ularning belgilangan talablarga muvofiqligini
- D. barcha javoblar to'g'ri

30. Tovar yetkazib berishda «Konosament» qaysi funksiyalarni bajaradi?

- A. yukning kema bortiga yetkazib berilgani tasdig'i
- V. tashish shartnomasi guvohnomasi
- S. tranzit yuk uchun huquqlarni boshqa tomonga, unga hujjatni taqdim etish orqali berish vositasi
- D. barcha javoblar to'g'ri

31. Qaysi belgilari bo'yicha tovarlar aynan bir xil deb tushuniladi?

- A. fizik xususiyatlari
- V. sifati va bozordagi qadri
- S. qaysi mamlakatda ishlab chiqarilganligi va ishlab chiqaruvchisi
- D. barcha javoblar to'g'ri

32. Qaysi hollarda BQD to'ldirilmaydi?

A. bojxona hududiga olib kirilayotgan tovarlar turkumining bojxona qiymati bir ming AQSH dollariga teng ekvivalent summadan oshmasa, bundan bitta kontrakt (shartnoma, kelishuv) doirasida bir necha marta tovar yetkazib berish, shuningdek, turli kontraktlar (shartnomalar, kelishuvlar) bo'yicha ayni o'sha tovarni bir jo'natuvchi tomonidan ayni o'sha bitta oluvchining manziliga takror-takror yetkazib berish mustasno

V. olib o'tiladigan tovarlar bojxona to'lovlarini to'lashdan ozod etilgan bo'lsa

- S. tovar boj olinmaydigan savdo bojxona rejimiga joylashtirilganda
- D. A,V

33. BQD-I qaysi usul bilan tovarning bojxona qiymati aniqlanganda to'ldiriladi?

- A. 1 va 6
- V. 2 va 3
- S. 4 va 5
- D. faqat 6

34. Bojxona qiymatini aniqlash to'g'risidagi yo'riqnomaga qachon ro'yxatdan o'tgan?

A. O'R. Adliya vazirligidan 390-raqam 1998-yil 13-yanvar

V. O'R. Adliya vazirligidan 391-raqam 1998-yil 10-oktabr

S. Vazirlar Mahkamasining 154-Qarori 1999-yil 21-noyabr

D. to'g'ri javob yo'q.

35. Tovarlarning bojxona qiymatini aniqlashning 3-usuli?

A. o'xshash tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul

V. qiymatlarni chegirib tashlash asosida bojxona qiymatini aniqlash

S. qiymatlarni qo'shish asosida bojxona qiymatini aniqlash

D. to'g'ri javob berilmagan

36. BQD – 1 ning 5-ustunida qanday ma'lumotlar ko'rsatiladi?

A. yetkazib berish shartlari

V. hisobvaraqlar raqami va sanasi

S. kontrakt raqami va sanasi

D. deklarant haqida ma'lumot

37. Bojxona qiymati bojxona organlarida mavjud bo'lgan narxlarga oid axborotlarga asoslanadigan usul qaysi?

A. 2-usul

V. 3-usul

S. 6-usul

D. 2-usul

38. Tovarining bojxona qiymatini aniqlashning 6-usulidan qachon foydalanish mumkin?

A. 1,2,3-usullarda aniqlab bo'lmasa

V. agar tovarning bojxona qiymatini boshqa usullarda aniqlab bo'lmasa

S. hamma vaqt qo'llash mumkin

D. 5-usuldan oldin qo'llash mumkin

39. 4-usulga ko'ra bojxona qiymatini aniqlashda tovar birligining qiymatidan bojxona hududida amalga oshirilgan qaysi xarajatlar chegirib tashlanadi?

A. to'lanadigan yoxud to'lashga kelishilgan vositachilik haqi yoki foyda uchun ustamalar hamda olib kirilgan o'sha klassdagi va turdagi tovarni bojxona hududida sotish bilan bog'liq bo'lgan umumiy xarajatlar.

V. tovarlarni olib kirish yoki sotish munosabati bilan O'zbekiston Respublikasida to'lanishi lozim bo'lgan bojxona to'lovlarining va boshqa to'lovlarning summalari;

S. bojxona hududida transportda tashish, sug'urtalash, yuklash va tushirish uchun sarflangan xarajatlar;

D. hammasi to'g'ri

40. BQD-2 shakli qaysi usullar uchun mo'ljallagan?

A. 1,2,3-usullar uchun

V. 2,3,4-usullar uchun

S. 5,6-usullar uchun

D. V va S javoblar

«Bojxona qiymati» fanidan misollar

1-MISOL

Toshkent shahridagi «Mashal» firmasi Germaniyadan 5 litrli idishlarga qadoqlangan «Shell» markali avtomobillar motor moyini import qiladi. Yuk hujjatlari (shartnoma, nakladnoy) bo'yicha ularning har birini narxi 5.0 AQSH. doll. dan (SIP) belgilangan. Shuningdek, taqdim qilingan hujjatlarga asosan eksportyor bilan importyor o'rtasida hech qanday bog'liqlik mavjud emas va xaridoming tovarlarni tasarruf etishi yoki ulardan foydalanishi bilan bog'liq hech qanday cheklashlar belgilanmagan.

Ayni shu vaqda Toshkent shahrida faoliyat ko'rsatadigan A, B, S va D firmalari aynan bir xil bo'lgan «Shell» motor moylarini o'zaro bog'liq bo'lmagan sotuvchilardan import qiladi. Ularning narxlari (SIP) quyidagicha:

A	B	S	D
5,5 AQSH. doll.	5,6 AQSH. doll.	5,75 AQSH. doll.	5,9 AQSH. doll.

«Mashal» firmasi import qilgan moyning bojxona qiymati qancha bo'ladi? Javobingizni izohlang.

2-MISOL

Rossiyadagi PO «Sintez» ishlab chiqargan selluloza mahsulotini O'zbekistondagi «Karbonam» va «Mingbuloqneft» AJ lari import qiladi. Korxonalar o'rtasida o'zaro bog'liqlik mavjud emas, lekin «Karbonam» ko'p yillik hamkor bo'lganligi uchun, shuningdek «Sintez»ning yillik 25 foiz mahsulotini import qilganligi uchun 5 foiz miqdorida chegirma belgilaydi.

Bu gal har ikki korxonaga «Sintez»dan 300 tonnadan selluloza import qiladi va nakladnoylarda quyidagicha narx belgilangan:

Yuk oluvchi: «Karbonam». Yetkazib berish sharti: SIP

Tovar	Miqdori	Narxi
Selluloza	300 tn	250 AQSH doll.
		Chegirma 5%

	Jami:	Umumiy qiymati	
		75000 AQSH doll.	71250
AQSH doll.		<u>3750</u> AQSH doll.	

Yuk oluvchi: «Mingbuloqneft» Yetkazib berish sharti- SIP

Tovar	Miqdori	Narxi	Umumiy qiymati
Selluloza	300 tn	250 AQSH doll.	<u>75000</u> AQSH doll.
		Jami:	75000 AQSH doll.

Har ikki holatni bojxona qiymatini aniqlang. Javobingizni izohlang.

3-MISOL

Toshkent shahridagi «Sharq-biznes» firmasi Tolyatti shahridagi VAZ zavodidan har doim bevosita yengil avtomobillarni import qiladi. Navbardagi avtomobillar partiyasini zavodning rasmiy dileri hisoblanadigan «Vostok-LADA» savdo uyi orqali sotib oladi. «Vostok-LADA» avtomobillarni eksportga tayyorlash bilan boʻlgan 2% miqdoridagi xarajatlarni amalga oshiradi va zavod narxiga nakladnoyda 10% komission toʻlov qoʻshib yozib eksport qiladi.

Importyor bojxona rasmiylashtiruv jarayonida avtomobillarni har doim bevosita zavodning oʻzidan 3000,0 AQSH doll.dan sotib olishini, bu gal esa zavodning dileri nakladnoyda narxni 3300,0 AQSH doll.dan belgilaganini maʼlum qiladi.

Siz avtomobillarni bojxona qiymatini qanday baholagan boʻlar edingiz? Javobingizni izohlang.

4-MISOL

«Shuhrat» supermarketi Qozogʻistondan 60 tonna un import qiladi. Yuk hujjatlari (nakladnoy) boʻyicha un birinchi nav boʻlib, har bir tonnasiga SIP yetkazib berish shartida 170 AQSH doll.dan narx belgilangan. Lekin bojxona laboratoriyasi tahlillari va tegishli tekshirish xulosalari mazkur unning oliy navga mansubligini tasdiqladi. Sizda muqaddam import qilingan oliy nav unning bojxona qiymati 220 AQSH doll. ekanligi toʻgʻrisida maʼlumot mavjud. Qozogʻistonga joʻnatgan soʻrovnomangizga javoban eksportyor, haqiqatan ham mazkur partiyadagi un oliy navga tegishli ekanligi va uning uchun importyor 170 AQSH doll.dan toʻlaganligi, lekin bundan oldingi partiyada «Shuhrat» supermarketiga joʻnatilgan, tonnasi 220 AQSH doll. boʻlgan oliy navli un aslida birinchi nav boʻlganligi maʼlum qiladi.

Baholanayotgan unning bojxona qiymatini qanday aniqlagan boʻlar edingiz? Nima uchun?

5-MISOL

Oʻzbekistondagi «Kurapparatūra» korxonasi Irkutsk shahridagi «Irgidromash» korxonasidan dizel dvigatellari uchun 1000 komplekt uzatish tasmalari 20 AQSH doll.dan import qiladi. Oʻz navbatida «Irgidromash» korxonasi Moskvadagi «Selxozmash» uyushmasining tarkibiga kiradi va bu uyushma «Kurapparatūra» aksiyalarini 19 foizga egalik qiladi. Importyor bilan eksportyorning oʻzaro bogʻliq boʻlganligi uchun va tovarga belgilangan narx boshqa importyorlar olib kelgan aynan bir xil

tovarlar narxidan 15-20 foiz arzon bo'lgani uchun Siz importyordan tovarning e'lon qilingan bo'jxona qiymatini haqqoniyligini isbotlab berishni talab qildingiz. Bunga javoban, importyor o'zining eksportyor bilan hech qanday moliyaviy jihatdan aloqador emasligi, ular bir-biridan mustaqil ravishda faoliyat ko'rsatishni tasdiqlaydigan hujjatlarni ko'rsatadi va narxni kelishish hamda belgilash chog'ida o'zaro yozgan yozishmalarini nusxasini taqdim etdi.

Tovar qiymatini arzon belgilanganligi yuzasidan bildirilgan e'tirozingizga esa, aynan bir xil tovarlarga haqiqatan ham o'xshash bo'lgani bilan, u olib kelgan tasmalarning sifati ancha pastligi, ya'ni uning olib kelgan uzatish tasmalarining tarkibidagi setkalar sun'iy ipdan ekanligi va maxsus qutilarga qadoqlanmaganligi, boshqa importyorlar olib kelgan uzatish tasmalarining tarkibidagi setka kanop ipdan ekanligi va maxsus qutilarga joylab qadoqlanganligi uchun narxlarda farq borligini ma'lum qiladi.

Aniqlang va izohlang: Tovarning bo'jxona qiymati qancha bo'ladi?

6-MISOL

Qarshi shahridagi korxonasi «TTZ» korxonasi traktorlarning plunjer paralarini muntazam import qilish uchun ularning har birini qiymatini 20 AQSH doll.dan belgilab Rossiyaning Penza shahridagi «Mashservis» sho'ba korxonasi bilan shartnoma tuzdi va birinchi partiyada 1000 dona plunjer paralarini olib keldi. Siz ularni bo'jxona qiymatini aniqlashingiz lozim.

Sizda «TTZ» ana shunday mahsulotni import qiluvchi yagona importyor ekanligi, shuningdek, oxirgi bir yarim oy ichida «TTZ» o'zaro bog'liq bo'lmagan Penza shahridagi «Topapparatura» zavodidan plunjer paralarini olib kelganligi va ularni har birini bo'jxona qiymati 26 AQSH doll.dan belgilanganligi haqida ma'lumot bor. Muloqot chog'ida importyor «Topapparatura» zavodidan uzoq vaqt mobaynida ana shunday tovari olib kelib yurgani va hozirgi vaqtda zavodning ishlamayotgani sababli shu shaharda faoliyat ko'rsatayotgan o'zining mavjud sho'ba korxonasi ana shunday mahsulot ishlab chiqarishga imkoniyati mavjudligi aniqlangani, faqatgina plunjer paralarining korpus qismini «TTZ» «Mashservis»ga bepul yetkazib berishi lozimligi to'g'risida kontrakt tuzilgani va ushbu korpus qismlari «Mashservis»ga bepul yetkazib berilganda tashish, sug'urta va boshqa xarajatlar uchun 6.5 AQSH doll.dan sarflanganini ma'lum qildi.

Tovarning bo'jxona qiymati qaysi tartibda aniqlanishi lozim? Bo'jxona qiymati qancha bo'ladi?

7-MISOL

Pop tumanidagi «Pap-Fen» qo'shma korxonasi paxta tolasidan to'qimachilik sanoati uchun ip-kalavalarni ishlab chiqaradi. Korxonada o'zining ta'sischi bo'lgan Turkiyadagi «Tek-Fen» korxonasidan ip o'rash uchun 10000 dona, har birini faktura qiymati AQSH doll. bo'lgan, karton konuslarni import qildi. Muqaddam «Tek-Fen» dastgohlar uchun ayrim ehtiyot qismlarni o'zining tannarxi bo'yicha yetkazib bergan bo'lib, baholash paytida bitim qiymati sifatida qabul qilinmaganligi Sizga ma'lum. Korxonalarining o'zaro bog'liqligi va oldingi bitishuv shartlaridan kelib chiqqan holda Siz mazkur yukning faktura qiymatini haqqoniyligini asoslab berishni talab qildingiz.

O'z navbatida importyor haqiqatan ham, har doim ehtiyot qismlar kerak bo'lgan paytda o'zining ta'sischi bo'lgan «Tek-Fen» ularni hech qanday ustama va qo'shimchalarsiz o'zining tannarxida yetkazib berib kelganligi hujjatlar bilan asoslab, karton konuslar ehtiyot qism hisoblanmasligi, balki yordamchi material bo'lganligi uchun uning narxiga korxonalarining o'zaro bog'liqligi ta'sir ko'rsatmaganligini ma'lum qiladi. Shuningdek importyor aynan bir xil tovar Turkiyadan Namangandagi «Asnam-Tekstil» qo'shma korxonasi tomonidan o'zaro bog'liq bo'lmagan eksportyoridan bir oy muqaddam 4000 dona miqdorda import qilinganini va ularning har birini bo'jxona qiymati AQSH doll.dan belgilanganini, eksportyorning prays-listi bo'yicha narxlar quyidagicha bo'lganini ma'lum qildi:

Miqdori:	Chegirma:
Itadan-5000tagacha	chegirmasiz
5000tadan-8000tagacha	5% chegirma
8000tadan ko'p	10%chegirma

Siz «Pan-Fen» olib kelgan 10000 dona karton konuslarni bo'jxona qiymatini qanday aniqlagan bo'lar edingiz? Bo'jxona qiymati qancha?

8-MISOL

Namangandagi «Tip-Top» qo'shma korxonasi meva sharbatlarini qadoqlash uchun Avstriyadagi «Juys JV» kompaniyasidan 5000 dona tetropak idishlarining yarim tayyor holatda, har 1000 donasini 263 AQSH doll.dan 26 iyun kuni import qiladi. Shveysariyadagi «Petroleks AG»

kompaniyasi «Tip-Top» ning 49% aksiyalarining, «Juys JV» ning esa 25% aksiyalarining egasi hisoblanadi.

O'zaro bog'liqlik tovar qiymatiga ta'sir etganligiga ishonch hosil qilish uchun Siz ushbu yukka tegishli yozishmalarni ko'rsatishni talab qildingiz. Importyor yozishmalarni ko'rsatish o'rniga boshqa importyorlarning ana shunday tovar olib kelganidagi hujjatlarini ko'rsatadi. Unga ko'ra:

Sana:	Importyor:	Eksporthyor:	Eksp.mamlakati:	Bojxona qiymati (AQSH doll)
16 iyun	«Durdona» Andijon	«Tetra»	Avstriya	316
5 iyun	«Mevalar kamalagi» Qarshi	«Tetris»	Avstriya	252
2 may	«Frut-juys» Toshkent	«Tetro-Pak»	Avstriya	236

Aniqlang va izohlang: Ushbu holatda bojxona qiymati qanday aniqlanadi?

9-MISOL

Toshkent shahridagi «SLM» firmasi kir yuvish mashinalarini ishlab chiqarish uchun Moskva shahridagi «Rotor» firmasidan 5000 dona 1 kv. quvvatli elektrodvigatellarni faktura qiymati bo'yicha har birini 28 AQSH doll.dan import qiladi. «SLM» «Rotor»ning shu'ba korxonasi hisoblanadi va kir yuvish mashinalarini uning savdo markasi bilan sotganligi uchun foiz to'laydi. Importyor bojxonada rasmiylashtirish paytida 25 kun muqaddam xuddi shunday elektrodvigatellarni Samarqand shahridagi «Sino» firmasi «Rotor»dan 22 AQSH doll.dan sotib olganligi va «Rotor» «Sino»ning 18% aksiyasining egasi bo'lganligi uchun faktura qiymati inobatga olinmasdan qiymatlarni qo'shish usuli bilan tovarning bojxona qiymati 27.1 AQSH doll.dan qabul qilingani, shuningdek, o'zaro bog'liq bo'lmagan Chirchiq shahridagi «Elita» va Moskvadagi «Yakort» firmalari o'rtasida xuddi shunday elektrodvigatel uchun 30 AQSH doll dan bitim tuzilib, bu narx 20 kun muqaddam bojxona qiymati uchun qabul qilinganini hujjatlar asosida ma'lum qiladi.

Aniqlang: «SLM» olib kelgan elektrodvigatellarning bo'xona qiymati qanday aniqlanadi? Javobingizni izohlab bering.

10-MISOL

«Kosonsoy-Tekmen» qo'shma korxonasi Avstraliyadan 500 tonna yuvilmagan junni import qiladi. Nakladnoy bo'yicha yuk qiymati 750000 AQSH doll. Yukni yetkazib kelish bilan bog'liq bo'lgan va qo'shimcha xarajatlar (okean va quruqlikdan) har bir tonna uchun 100 AQSH doll. minus 10% chegirma (tashish uchun muqim buyurtma beruvchilarga). Shuningdek, importyor tovar qiymatining 0.5% miqdorida sug'urta to'lovi to'laydi.

Aniqlang va izohlang: Bo'xona qiymati qancha bo'ladi?

11-MISOL

Namangandagi «Tip-Top» korxonasi Fransiyadan nakladnoy bo'yicha qiymati 22000 AQSH doll. tashish va sug'urta xarajatlari 3000 AQSH doll. bo'lgan tropik meva sharbatini import qiladi. Tashish va sug'urta xarajatlari quyidagilardan iborat: 500 AQSH doll. kema turgan portgacha avtomobilda tashish: 1000 AQSH doll. Gruziya portigacha tashish uchun dengiz fraxti va sug'urtasi: 1500 AQSH doll. Gruziyadan O'zbekiston bo'xona chegarasigacha temir yo'l transportida tashish xarajati. Dengiz fraxti tranzit mamlakatda yukni tushirish xarajatlarini o'z ichiga olsa-da, importyor vaqtdan yutish maqsadida Gruziya portida ijaraga kran oladi va tovarni kemadan vagonga yuklab bergani uchun port ma'muriyatiga 100 AQSH doll. to'laydi.

Aniqlang va izohlang: Bo'xona qiymati qancha bo'ladi?

12-MISOL

«Tip-Top» korxonasida Italiyadan konsentrat import qiladi. Masofa uzunligi quyidagicha: Italiya portidan Gruziya portigacha-2000 km., Gruziya portidan O'zbekiston bo'xona chegarasigacha 1600 km., bo'xona chegarasidan korxonaga omborigacha 400 km. Nakladnoy bo'yicha tovar qiymati 15000 AQSH doll. Yukni zavod omborigacha tashib keltirish bilan bog'liq xarajatlar uchun tashuvchi-brokeriga 3225 AQSH doll. to'lagan, shu jumladan:

Italiya Gruziya portigacha okean fraxti 1600 AQSH doll., Gruziya portida yukni tushirish va joylashtirish xarajatlari-375 AQSH doll., O'zbekiston Respublikasining bo'xona chegarasigacha temir-yo'lda

tashish xarajatlari 1000 AQSH doll., va 250 AQSH doll. chegaradan zavod omborigacha tashish xarajatlari

Shuningdek, tovarning nakladnoydagi qiymatidan 2% miqdorida yukni Italiyadan zavod omborigacha yetkazib kelishning sug'urta to'lovi belgilangan

Tovarning bojxona qiymatini aniqlang.

13-MISOL

«Matlubotsavdo» korxonasi 20 ming tonna shakarni har bir tonnasini 400 AQSH doll.dan, shu jumladan 50 AQSH doll. tashish xarajatlari uchun, (kontraktida bu to'lov yuk tashib berishning o'rtacha oylik qiymati doirasida olingani to'g'risida kelishilgan) sotib olishga Meksikadagi «Sugar LTD» kompaniyasi bilan kontrakt tuzdi. «Sugar LTD» shakarni yetkazib berish uchun har xil tashuvchi kompaniyalar bilan eng qulay shart va narxlarda kontrakt tuzib, amalda jami tashish va boshqa xarajatlariga 650 ming AQSH doll. sarflab yukni yetkazib berdi.

«Matlubotsavdo» kontrakt qiymatidan 2% miqdorida alohida sug'urta uchun to'lovni amalga oshirdi.

Aniqlang va izohlang: Tovarning bojxona qiymati qancha?

14-MISOL

O'zbekistondagi «Koka-kola» kompaniyasida «Ji-ji-ji» kompaniyasidan (Fransiya) 20 tonna konsentratni 50000 AQSH doll.ga, (shu jumladan tashish va sug'urta xarajatlari 5000 AQSH doll.) sotib olish uchun bitim tuzdi. Shartnomaga ko'ra tovar temir yo'l transportida 30-maygacha yetkazib berilishi lozim va yo'l masofasi 20 kunlik bo'lganligi uchun yukni ushbu muddatdan kamida 20 kun oldin jo'natilishi taqozo etiladi.

Quyidagi sharoitlarda bojxona qiymati qanday aniqlanadi:

a) Mavsumiy sharoitlarga ko'ra «Koka-Kola»ning omborida 5-mayda konsentratni avia transport yordamida 10 maygacha jo'natilishini iltimos qilib «Ji-Ji-Ji»ga murojat qildi. 5 tonna konsentrat 10-may kuni yetib keladi va buning uchun eksportyorning qo'shimcha 250 AQSH doll. sarflagani ma'lum bo'ldi. Qolgan 15 tonna konsentrat 30-may kuni yetkazib berildi.

b) «Ji-Ji-Ji»ning omborida mahsulot yetarli bo'lmaganligi uchun 10-may kuni 15 tonna konsentratni temir yo'l konteynerida jo'natadi va 5 tonna konsentratni 25-may kuni avia transport orqali qo'shimcha 250

AQSH doll. sarflab joʻnatdi va har ikkala yuk ham 30-may kuni importyorga yetib keldi.

Har ikkala holatni izohlab bering.

15-MISOL

Namangandagi «Yogʻochni qayta ishlash zavodi» Kransnoyarsk oʻlkasida maʼlum gektar maydondagi oʻrmonzorni sotib olish maqsadida agentga (vositachi) murojaat qiladi. Agent xaridor shartlarini qoniqtiradigan oʻrmonzorni aniqlaydi va sotuvchi bilan uning narxini 50000 AQSH doll ga kelishib bitim tuzadi. Xaridor agent xizmati uchun bitim qiymatidan 2% miqdorida komission haq toʻlaydi va oʻrmondagi daraxtlarni kesib olish uchun bitta avtobusda 20 nafar ishchini yuboradi. Ishchilar bir oy davomida barcha daraxtlarni kesadi va temir yoʻl vagonlariga yuklab joʻnatadi. Bu ishlarni amalga oshirishiriladi:

Safardagi joriy xarajatlar :	900 AQSh doll.
Ish haqi:	2500 AQSh doll.
Transport xarajatlari:	45000 AQSh doll.
Mehmonxona xarajatlari:	1200 AQSh doll
Boshqalar:	400 AQSh doll.

Yogʻochni bojxona qiymati qancha boʻladi? Izohlang.

16-MISOL

Toshkentdagi «Lak-boʻyoq zavodi» Rossiyaning Bobrovsk shahridan sigʻimi 200 litr boʻlgan sirlangan metall idishlarda kimyoviy erituvchi moddani 200 AQSH doll. dan (metall idishning qiymati bilan birga) impot qiladi. Zavod ushbu erituvchi moddani mayda idishlarga qadoqlab ichki bozorda sotish uchun sigʻimi 1 litr boʻlgan plastmassa idishlar va karton qutilarni ham sotib oladi. Quyida yukni deklaratsiyalash uchun taqdim qilingan hisob varaqasidagi narxlari keltirilgan: (barcha narxlar SIP yetkazib berish shartida)

erituvchi modda -	1 AQSH doll (1 litri uchun)
sigʻimi 1 litr boʻlgan	
plastmassa idish -	0.3 AQSH doll. (1 donasi)
karton quti	0.2 AQSH doll. (1 donasi)

«Lak-boʻyoq zavodi» import qilgan 250 ta metall idishlardagi kimyoviy erituvchan moddaning bojxona qiymatini aniqlang.

17-MISOL

Farg'onadagi «Quva tekstil» fabrikasi Rossiyaning «Mogilev SSZ» zavodidan to'qimachilik dastgohlarini sotib oldi. Zavod ishlab chiqargan dastgohlarni eksport qilishdan oldin avvalo yog'och ramalariga joylashtirilishi va ularni yog'och yashiklarga solib qadoqlashi lozim. Lekin zavodda vaqtincha yog'och materiallari mavjud bo'lmaganligi uchun importyor qadoqlanmagan dastgohlarni sotib olishga rozi bo'ladi. Shundan so'ng, importyor alohida shartnoma asosida maxsus firmaga buyurtma berib dastgohlarni belgilangan tartibda qadoqlash ishlarini amalga oshiradi va yukni temir yo'l transportida manzilga jo'natadi. Bunda quyidagi xarajatlarni amalga oshiriladi:

Dastgoh uchun to'lov- eksport mamlakatida tashish xarajatlari- qadoqlash ishlari- sh.j.: yog'och yashik va ramalar qiymati- temir yo'l transportida tashish xarajatlari-	12000 AQSH doll. 2000 AQSH doll. 6500 AQSH doll. 5500 AQSH doll. 10000 AQSH doll.
---	---

Aniqlang: tovarning bo'xona qiymati qancha bo'ladi?

18-MISOL

Respublika «Oziq-ovqatta'minoti» ulgurji savdo bazasi Isroil davlatining «Agro shulema» kompaniyasidan 3000 tonna tovuq go'shtini sotib olish uchun bitim tuzadi. O'zaro kelishilgan hisob varaqasida quyidagi narxlar ko'rsatiladi:

Tovuq go'shti- 1 kg li paketlarga	0.9 AQSH doll. 1 kg uchun
Qadoqlash-	0.1 AQSH doll. 1paket uchun
Muzlatish -	0.2 AQSH doll. 1paket uchun
Maxsus karton qutilarga 10 tadan paketni qadoqlash (Karton qutini tan narxi bilan birga)-	0.3 AQSH doll. 1 quti uchun
sug'urta xarajatlari-	5400 AQSH doll.
Tashish xarajatlari-	30000 AQSH doll.

Aniqlang va izohlang 300 tonna tovuq go'shtini bo'xona qiymati qancha bo'ladi?

19-MISOL

Importyor A to'qimachilik dastgohlarini ishlab chiqaradi. U dastgohning ayrim qismlarini X mamlakatidagi o'zaro bog'liq bo'lmagan B zavodidan import qiladi. A import qiladigan qismlarni qo'yish uchun B ga maxsus qolipni jo'natadi. Shuningdek, A ichki bozordan sotib olingan alyuminiy xomashyosi bilan B ni tez-tez ta'minlab turadi.

Yuqoridagi holatdan kelib chiqib quyida keltirilgan savollarga javob berishingiz talab qilinadi.

A qiymati 200000 AQSH doll. bo'lgan qolipni B ga bepul yetkazib beradi va shu qolipda 75000 dona mahsulot (detal) qo'yib berish uchun buyurtma beradi. Qolip 200000 dona mahsulot (detal) quyish uchun mo'l-jallangan. Eksportyor B ushbu qolip qiymatini birinchi partiyada jo'natgan 25000 dona mahsulot qiymatiga qo'shmaydi. Ushbu partiyadagi tovarlarning bojxona qiymatini aniqlashda quyida keltirilgan qaysi bir mulohaza to'g'ri?

a) Mahsulot qiymatiga qolip qiymatini 200000 dona detalga proporsional tarzda bo'lgan holda qo'shish lozim

b) Qolip qiymati bojxona qiymatining ajralmas qismi hisoblanadi. Qolip qiymatini to'lanishi lozim bo'lgan to'lov miqdoriga proporsional taqsimlangan qismini qo'shish lozim.

d) mahsulot qiymatiga qolip qiymatini 75000 dona buyurtma miqdoriga proporsional taqsimlangan qismini qo'shish lozim.

e) bojxona qiymatiga qolip qiymatini qo'shish kerak emas. B qolip qiymatini A ga qaytarish lozim.

2. A detallarni qo'yishda ishlatish uchun B ga sug'urta va to'lagan holda aluminiy bepul yetkazib beradi. Quyidagi mulohazalarni qaysi biri to'g'ri?

a) Bojxona qiymatiga aluminiy qiymatidan sug'urta xarajatlarini ayirib tashlagan qoldiq qiymat qo'shiladi.

b) Bojxona qiymatiga va tashish xarajatlari qo'shiladi.

d) Bojxona qiymatiga aluminiy qiymati va sug'urta plus tashish xarajatlari qo'shiladi.

e) Bojxona qiymatiga faqat aluminiy qiymati qo'shiladi.

3. A muqaddam ishlatilgan, dastlabki qiymati 300000 AQSH doll. bo'lgan qolipni B ga bepul yetkazib beradi va 30000 dona yetkazib berish uchun buyurtma beradi. B ga jo'natgunga qadar mazkur qolipni ehtiyot mustahkamligini taxminan 2/3 qismidan foydalanilgan va 150000 dona detal qo'yilgan. Ushbu qolipda B 20000 dona o'zining ichki bozorida

sotish uchun qo'ydi va 15000 dona A ning 30000 donalik buyurtmasi doirasida detal quyib jo'natdi.

Agarda importyor ushbu qolipda qo'yiladigan detalning shartnomada belgilangan soniga qolip qiymatini proporsional taqsimlashni talab qilsa, bojxona qiymatini aniqlashda qo'shilishi lozim bo'lgan qolip qiymati miqdorini aniqlang.

4. A qiymati 200000 AQSH doll. bo'lgan yangi qoliplarni o'zaro bog'liq bo'lmagan firmadan 50000 AQSH doll. evaziga ijaraga olib B ga jo'natdi va 50000 dona detal quyishga buyurtma berdi. B buyurtmani bajardi va A ga yuk bilan birga taqdim etgan narxida ijara to'lovini ko'rsatmaydi. Bojxona qiymatini aniqlashda qo'shilishi kerak bo'lgan qolip qiymatining mazkur partiya soniga proporsional bo'lgan qismini aniqlang.

20-MISOL

Chirchiq transformator zavodi «ChTZ» katta kuchlanishdagi GKTP - 10000 markali transformatorlarni Qozog'istondagi A zavoddan import qiladi. «ChTZ» transformator moyini A ga bepul yetkazib beradi. A moylarni o'zi tayyorlagan. Transformatorga quyadi va ularni butlab ishchi holatga keltirib «ChTZ» ga jo'natadi. Birinchi partiya GKTP - 10000 transformatorlari 12600 AQSH doll. dan baholanib jo'natiladi. Eksportyor taqdim etgan hujjatlarda quyidagi ma'lumotlar mavjud: (bir komplekt uchun)

Materiallar va butlovchi qismlar -	6500 AQSH doll.
sh.j transformator moyi (bepul) -	0.00 AQSH doll.
Mehnat xarajatlari -	2800 AQSH doll.
Foyda va umumiy xarajatlar -	1800 AQSH doll.
Qadoqlash xarajatlari -	300 AQSH doll.
Sug'urta va transport xarajatlari -	1200 AQSH doll.
Jami:	12600 AQSH doll.

Bepul yetkazib berilgan transformator moyini qiymati 1100 AQSH doll. Sug'urta va transport xarajatlari miqdori 500 AQSH doll. ga teng.

Aniqlang: a) Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar asosida bojxona qiymatini qo'shish asosida hisoblang.

b) Haqiqiy bahosi 1600 AQSH doll. (SIP-importyor A) bo'lgan transformator moyini A ga 800 AQSH doll. deb ko'rsatgan holda to'lovni to'lash sharti bilan yetkazib berilgan va A tomonidan yuqorida keltirilgan

ro'yxatning «materiallar va butlovchi qismlar» satrida ushbu summa hisobga olingan taqdirda bojxona qiymati qancha bo'ladi?

21-MISOL

U mamlakatidagi M ilmiy ishlab chiqarish konstruktorlik jamoasi yangi modeldagi maishiy elektr suv nasosini tayyorlash uchun X mamlakatidagi A ishlab chiqaruvchiga buyurtina berdi. Shuningdek, M quyidagi xizmat va materiallarni A ga yetkazib berdi:

1. Qiymati 10500 AQSH doll. bo'lgan yangi modeldagi maishiy elektr suv nasosining konstruktorlik chizmalari va loyihalar.

2. Mazkur nasoslar uchun U mamlakatda ishlab chiqarilgan 5000 dona teskari klapanlar. Bir dona klapaning DAF chegara U qiymati 2,5 AQSH doll. X mamlakatiga tashish xarajati 0,5 AQSH doll. M tomonidan X mamlakatida to'langan bojxona to'lovi 0,3 AQSH doll.

3. Nasos korpusini qo'yish uchun muqaddam ishlatilgan (eski) qoliplar.

Qoliplarning U mamlakatidagi dastlabki bahosi 1200 AQSH doll. bo'lgan va ularning mustahkamligi 20000 dona qo'yish uchun mo'ljallangan. U mamlakatida ulardan foydalanib 12000 dona korpus qo'yilgan. Qoliplarning qoldiq quvvati bilan yana 8000 dona quyish mumkin. Qoliplarni X mamlakatiga yetkazib berishda M tomonidan 200 AQSH doll. miqdorida transport xarajatlari va 50 AQSH doll. miqdorida bojxona to'lovlari amalga oshirilgan.

M ning A bilan tuzgan shartnomasida 5000 dona nasos sotib olish nazarda tutilgan va M da shartnomani yangilash imkoniyati mavjud. A ning birinchi partiyada jo'natgan 1000 dona nasosini baholash lozim. M qoliplar qiymatini shartnomada kelishilgan miqdorga amortizatsiya qilinishini talab qiladi.

Bojxona qiymatini hisoblashda importyor tomonidan bepul yetkazib berilgan tovarlar va xizmatlar qiymatining ma'lum qismi hisobga olinishi kerak. Dastlabki partiyada import qilingan 1000 dona nasosning bojxona qiymatini hisoblashda 1 ta nasos qiymatiga qo'shilishi lozim bo'lgan summamni aniqlang:

1. Konstruktorlik chizmalari va loyihalar bo'yicha.
2. Nasoslar uchun teskari klapanlar bo'yicha.
3. Nasos korpuslarini quyishda foydalanilgan qoliplar bo'yicha.

22-MISOL

Toshkent shahridagi «SLM» firmasi changyutgich ishlab chiqaradi. Firma Moskva shahridagi «OKA» firmasi bilan aloqa oʻrnatib, uning xususiy mulki boʻlgan patentlangan chang yutkich uchun elektrodvigatellarni ishlab chiqarish huquqini oladi. Buning uchun har bir ishlab chiqarilgan elektrodvigatel uchun royalti toʻlashga rozi boʻladi. Lekin elektrodvigatellarni «SLM» firmasining oʻzi ishlab chiqarish uchun Kiyev shahridagi «LANA» firmasi bilan alohida kontrakt tuzadi. Shundan soʻng, ishlab chiqarilgan elektrodvigatellar «SLM» firmasi tomonidan import qilinadi.

Aniqlang va izohlang: «SLM» «OKA» toʻlangan royaltini bojxona qiymatiga qoʻshish kerakmi?

23-MISOL

Omsk shahardagi «Ob» firmasi «Rosa» salqin ichimligining ishlab chiqaruvchisi va patent egasi. Buxoro shahridagi «Amir» firmasi «Ob» firmasidan ichimlik uchun konsentratlarni olib kelib uni oddiy suv bilan aralastiradi va idishlarga qadoqlab «Rosa» nom bilan sotadi. Oldi-sotdi shartiga koʻra «Amir» tayyorlangan salqin ichimlikning ichki bozorda sotilishiga qarab konsentrat qoʻshimcha tarzda «Ob» ga royalti toʻlash lozim.

Aniqlang va izohlab bering: «Amir»ning «Ob» ga toʻlangan royaltisi bitim qiymatiga qoʻshiladimi?

24-MISOL

Toshkent shahridagi «Chorsu», «Xadra» va «Ufq» firmalari Germaniyadagi tegishli ishlab chiqaruvchilar «Alfa», «Beta» va «Gamma» firmalaridan ularning savdo markalariga ega boʻlgan audio kassetalarni import qiladi. Bu ishlab chiqaruvchilarning barchasi audio kassetalarni Yaponiyadagi «Ayva» firmasining litsenziyasi bilan tayyorlaydi. Uchta bitimning shartlari quyidagicha va ularni alohida-alohida izohlang:

1. «Alfa» audio kassetalarni oʻzining xomashyosidan tayyorlaydi. Lekin sotilgan audiokasseta qiymatidan belgilab quyilgan (fiksatsiya) yagona foiz miqdorida «Ayva»ga litsenziya uchun toʻlashi lozim. «Alfa» «Chorsu» ga eksport qilganda yuk hujjatida audiokassetaning qiymatiga «Ayva» ga toʻlashi lozim boʻlgan litsenziya toʻlovini qoʻshib yozadi.

Aniqlang: Litsenziya uchun to'lov miqdorini bojxona qiymatiga qo'shish kerakmi?

2. «Beta» audio kassetalarini o'zining xomashyosidan tayyorlaydi. Lekin, u O'zbekistondagi faqat «Ayva» belgilab bergan va litsenziya uchun to'lovni amalga oshiradigan firmalargagina sotishi mumkin. Bitimni qo'shimcha shartiga ko'ra «Xadra» «Ayva»ga litsenziya uchun belgilangan yagona foizdagi to'lovni to'lashi lozim.

Aniqlang: «Xadra»ning litsenziya uchun «Ayva»ga to'langan to'lovi bojxona qiymatiga qo'shiladimi?

3. «Gamma» audiokassetalarni «Ufq» tomonidan to'lovsiz yetkazib berilgan xomashyo hisobiga ishlab chiqaradi. Lekin «Gamma» litsenziya uchun «Ayva»ga to'lovni amalga oshiradi va «Ufq»ga eksport qilish paytida yuk hujjati (nakladnoy) da ushbu to'lovni qo'shib ko'rsatadi. Bojxona qiymatini aniqlashda bepul yetkazib berilgan xomashyoni tovar qiymatiga qo'shilganligi yoki tovar narxini pasaytirib ko'rsatganini Siz isbotlab bera olmadingiz.

Bojxona qiymati bu holatda qanday aniqlanadi? Izohlang.

25-MISOL

Koreyadagi «Ay-Di-Em» firmasi ipak qurtining hosildor elita urug'ini yaratdi va uning patentining egasi hisoblanadi. Chortoq tumanidagi «Pilla» hissadorlik jamiyati ipak qurtini yetishtirish uchun litsenzion bitim tuzadi. Oldi-sotdi shartiga ko'ra ipak qurti urug'ining qiymatiga qo'shimcha tarzda litsenziya uchun to'lovni yetishtirilgan pilla xomashyosini sotish narxidan belgilab quyilgan (frikсион) yagona foiz miqdorida amalga oshirishni o'z zimmasiga oladi.

Aniqlang: Bojxona qiymatini aniqlashda litsenziya uchun to'lovni ipak qurti urug'i uchun amalda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan to'lovga qo'shish kerakmi? Izohlang.

26-MISOL

Samarqand shahridagi «Diod» korxonasi Malayziyadagi «ElektrA» firmasining sho'ba korxonasi hisoblanadi va ishlab chiqaradigan televizorlar uchun trubka va boshqa qismlarni «ElektrA»dan olib keladi. Bundan tashqari «Diod» sotadigan radiopriyomniklarni o'zining mahsuloti bo'lgan detallar va ichki bozordan sotib olingan ehtiyot qismlardan

foydalanib ishlab chiqaradi. Radiopriyomniklar «Elektra»ning litsenziyasi bo'yicha tayyorlanadi. Litsenziya uchun «Diod» televizor va radiopriyomniklarning sotilish narxidan 2% miqdorida to'lov to'lashi lozim.

Aniqlang: 2% miqdoridagi litsenziya uchun to'lovni televizorlar uchun olib kelingan trubka va boshqa qismlarni bitim qiymatining bir qismi deb hisoblash mumkinmi? Izohlang.

27-MISOL

Xitoydagi «Ksing» kompaniyasi o'tga o'ta chidamli g'ishtlarni ishlab chiqarish jarayonini ixtiro etadi va patent egasi bo'ldi. Quva shahridagi «Devor» korxonasi ushbu g'ishtlarni ishlab chiqarish huquqini oladi va ularning sotilish narxidan 2% miqdoridagi royaltini «Ksing»ga to'lashga rezi bo'ladi. «Devor» patentlangan g'ishtlarni ishlab chiqarish texnologiyasiga moslab mashina loyihasini yaratadi va 4 ta shunday mashinani yasab berish uchun Omsk shahridagi «Stal» firmasiga buyurtma beradi. Mashina tayyorlanadi va olib kelib o'rnatiladi.

Aniqlang: Bojxona qiymatiga ushbu mashina bilan ishlab chiqarilgan g'ishtlar uchun to'lanadigan royalti miqdori qo'shiladimi?

28-MISOL

«O'zyog'moy tamakisanoat» AJ ishlab chiqaradigan paxta yog'larini bir litrli polietilen idishlarga Qadoqlash maqsadida Germaniyaning «Oyl Pak Texnoloji» kompaniyasidan u yaratgan qadoqlovchi texnologik uskunani 65000 AQSH doll. ga sotib olish uchun bitim tuzadi. Bitim shartiga ko'ra bu narx EXV shartida belgilangan va uskunani qadoqlash-o'rash xarajatlari unga qo'shilgan. Shuningdek, yukni hisobvaraqasiga (invoys) uskuna narxidan tashqari uni O'zbekistonga yetkazib berish bilan bog'liq transport va sug'urta xarajatlari uchun 5000 AQSH doll. va uskunani o'rnatish, sozlash va tekshirish ishlariga 15000 AQSH doll. miqdorida xarajat ko'rsatilgan.

Bu holatda bojxona qiymati qanday aniqlanadi?

29-MISOL

Quyidagi A (tovar W.X), B (tovar Y) va S (tovar Z) firmalari bitta mamlakatning ishlab chiqaruvchilari bo'lib o'xshash tovarlar ishlab chiqaradi. Ularning tovarlariga ko'rsatilgan qiymatlar bitim qiymatini tashkil etadi va muqaddam bojxona qiymati uchun qabul qilingan:

A		B	S
Tovar- W	Tovar-X	Tovar- Y	Tovar-Z
1.02 AQSH doll.	1.05 AQSH doll.	1.08 AQSH doll.	1.00 AQSH doll.

Agarda har bir tovarning bo'jxona qiymatini aniqlashda uning ko'rsatilgan qiymatini bitim qiymati sifatida qabul qilishni imkoni bo'lmasa, qolgan tovarlar qiymatidan foydalangan holda bo'jxona qiymati qanday aniqlanadi?

Tovar W-----
 Tovar X-----
 Tovar Y-----
 Tovar Z-----

30-MISOL

Krasnoyarskdagi «Lesnik» firmasi O'zbekistonga konsignatsiya shartida o'zi tayyorlagan 20x16x600 sm o'lchamdagi 2-nav sosna bruslarini olib kelib, ularning har birini narxini 18 AQSH doll. dan belgiladi.

Sizda xuddi shu o'lchamdagi 2-nav bruslarning eksport qilgan quyidagi firmalarning bitim qiymatlari mavjud:

Tayyorlovchi	Mahsulot turi	Ishtab chiqaruvchi mamlakat	Narxi (AQSH doll.)
«Lestorg»	el	Rossiya	24
«Kedr»	sosna	Belorussiya	23
«Listvitsa»	el	Belorussiya	22
«Beryoza»	sosna	Rossiya	21

«Lesnik» olib kelgan tovarning bo'jxona qiymatini aniqlang va uni izohlang.

31-MISOL

«Lesnik» firmasi (Rossiya) qalinligi 50 mm bo'lgan 60 kubometr miqdorda sosna taxtalarni o'zining O'zbekistondagi sho'ba korxonasi bo'lgan «XOKO» firmasiga eksport qildi. Nakladnoyda bir kubometrining narxini 48 AQSH doll. dan belgiladi va bo'jxona rasmiylashtiruv davomida «XOKO» belgilangan narxlarni haqqoniyligini asoslab bera olmadi.

Sizda aynan bir xil va o'xshash tovarlar narxlari yuzasidan o'zaro bog'liq bo'lmagan korxonalar tuzgan bitimlar bo'yicha quyidagi ma'lumotlar mavjud :

1. Pixtadan tayyorlangan qalinligi 50 mm bo'lgan taxtaning bir kubometri 42 48 AQSH doll. Sotuvchi: «Lesopttorg» Rossiya.

2. Sosnadan tayyorlangan qalinligi 32 mm bo'lgan taxtaning bir kubometri 46 48 AQSH doll. va qalinligi 50 mm bo'lgan taxtaning bir kubometri 55 48 AQSH doll. Sotuvchi: «Siblestorg» Rossiya.

3. Sosnadan tayyorlangan qalinligi 50 mm bo'lgan taxtaning bir kubometri 52 48 AQSH doll. Sotuvchi: «Kedr» Belorussiya

4. Sosnadan tayyorlangan qalinligi 50 mm bo'lgan taxtaning bir kubometri 60 48 AQSH doll. Sotuvchi: «Bereza» Rossiya.

«Xoko» firmasi nomiga kelgan taxtaning bo'xona qiymatini aniqlang. Javobingizni izohlang.

32-MISOL

Chirchiq shahridagi «Mash'al» firmasi Avstriyaning «Eksim» firmasidan erkaklar ko'yiagini 0,65 48 AQSH doll dan import qildi. «Eksim»ning yuk va baholash hujjatlariga ko'ra hamda «Mash'al» rahbari bilan og'zaki suhbatdan uning amakisi «Eksim» ning asosiy aksiyalarining egasi ekanligi ma'lum bo'ldi. Import qilingan yukning bahosi birorta bazaviy narxlariga mos kelmaganidan qarindoshlik tovar narxiga ta'sir ko'rsatgan deb gumon qildingiz va Sizda mavjud, o'zaro bog'liq bo'lmagan korxonalar tomonidan Avstriyadan import qilingan o'xshash tovarlar narxini tahlil qilganingizda quyidagilar ma'lum bo'ldi:

Eksportyor «Marshall» aynan bir xil ko'ylaklarni O'zbekistondagi barcha so'zlagan xaridorlarga 0,9 AQSH doll. dan muvotazam sotadi. Oxirgi ulgurji partiya oldi-sotdisi 25 kun muqaddam baholangan.

Eksportyor «Bimeks» esa aynan bir xil ko'ylaklarni O'zbekistondagi faqat bitta chakana savdo bilan shug'ullanuvchi xaridorga 0,85 AQSH doll. dan eksport qiladi. Shuningdek, ulgurji xaridorlar uchun 0,8 AQSH doll. dan taklif mavjud, lekin bu narxga oldi-sotdi bo'lganligini tasdiqlovchi hujjatga siz ega emassiz.

Eksportyor «Omaks» aynan bir xil ko'ylaklarni O'zbekistondagi ma'lum ulgurji xaridorga 0,87 AQSH doll. dan sotgan va u 15 kun muqaddam bitim qiymati sifatida baholangan.

Aniqlang: «Eksim»ning «Mash'al»ga sotgan ko'ylaklarini baholang.

33-MISOL

X mamlakatdagi M ishlab chiqaruvchidan O'zbekistondagi A firmasi konsignatsiya sharti asosida DVPT mahsulotini 1 m² ni 0,2

AQSH doll. dan import qildi. Yuk X mamlakatidan 5 avgust kuni jo'natildi va 8 avgust kuni ushbu mamlakatning chegarasidan uchinchi tranzit mamlakat-U hududiga o'tdi va 14 avgust kuni uning hududidan chiqib ketgan.

Shunday tovarning bitim qiymati boshqa ishlab chiqaruvchilarda quyidagicha:

A) U mamlakatidagi N ishlab chiqaruvchi DVPT ni O'zbekistonga 0,3 AQSH doll. dan eksport qiladi.

B) X mamlakatdagi O ishlab chiqaruvchi DVPT ni O'zbekistonga 0,25 AQSH doll. dan eksport qiladi.

D) X mamlakatdagi P ishlab chiqaruvchi DVPT ni O'zbekistonga 0,3 AQSH doll. dan eksport qiladi. Shuningdek, nakladnoyda 20 avgustdan narx 10% ga oshishi haqida ma'lumot bor. Lekin bojxonada baholash vaqtida hali yangi narx bo'yicha tovar jo'natilmagan.

E) U mamlakatdagi S ishlab chiqaruvchi DVPT ni O'zbekistonga 0,27 AQSH doll. dan eksport qiladi.

F) X mamlakatdagi R ishlab chiqaruvchi DVPT ni O'zbekistonga 0,35 AQSH doll. dan eksport qiladi.

M dan A import qilgan DVPT ni bojxona qiymatini aniqlang.

34-MISOL

Chakana savdo bilan shug'ullanadigan «Chorsu» supermarketi 1-nav shakarni Polshadagi S firmasidan import qildi. Ma'lum sabablarga ko'ra uning faktura qiymatini bitim qiymati sifatida qabul qilib bo'lmaydi.

Boshqa aynan bir xil tovarlar bo'yicha tuzilgan va taxminan bir xil vaqtda olib keltirilgan tovarlarning bitim qiymati asosida bojxona qiymatini aniqlash lozim bo'lsin:

1. Polshadagi R sotuvchi, Ukrainadagi M tayyorlagan aynan bir xil shakarni O'zbekistondagi xohlovchi xaridorga tonnasini 400 AQSH doll. dan sotadi.

2. Polshadagi O ishlab chiqaruvchi o'xshash shakarni O'zbekistondagi ulgurji va chakana xaridorlar tonnasini 380 AQSH doll. dan sotadi.

3. Polshadagi K ishlab chiqaruvchi barcha aynan bir xil bo'lgan shakar mahsulotini Rossiyadagi D xaridorga sotadi va o'z navbatida D O'zbekistondagi barcha chakana xaridorlarga tonnasini 390 AQSH doll. dan sotadi.

4. Polshadagi N ishlab chiqaruvchi aynan bir xil bo'lgan shakarni

O'zbekistondagi ulgurji xaridorlarga tonnasini 360 AQSH doll. dan sotadi.

Ushbu tovar partiyasi chakana xaridorlarga xali sotilgan emas, lekin muqaddam chakana xaridorlarga 370 AQSH doll. dan sotilgan.

5. Polshadagi T ishlab chiqaruvchi aynan bir xil shakarni O'zbekistondagi barcha darajadagi xaridorlarga tonnasini 410 AQSH doll. dan sotadi.

Aniqlang:

a) Yuqoridagi holatlardan kelib chiqqan holda «Chorsu» import qilgan shakarni bojxona qiymatini aniqlang.

b) 1, 2, va 4-holatlardan kelib chiqqan holda «Chorsu» import qilgan shakarni bojxona qiymatini aniqlang.

d) 1 va 4 holatlardan kelib chiqqan holda «Chorsu» import qilgan shakarni bojxona qiymatini aniqlang.

35-MISOL

Janubiy Koreyaning «Seul Korporeyshn firmasi o'zbekistonlik ulgurji xaridor - «Ravnaq LTD» firmasiga 1000 dona tabiiy teridan tayyorlangan kurtkalarni har birini 50 AQSH doll. dan sotadi. Shuningdek, shartnomada ushbu narx «Ravnaq LTD» bir yil davomida yana 500000 AQSH doll. miqdoridagi turli xil teridan tayyorlangan liboslarni sotib olgan taqdirda o'zgar olmay qolishi (haqiqiy ligi) to'g'risida ko'rsatib o'tilgan.

Ushbu shart tufayli bojxona qiymatini aniqlashning 1-usulini qo'llab bo'lmasligi uchun quyidagi Janubiy Koreyadan import qilingan aynan bir xil tovarlar yuzasidan tuzilgan bitim qiymatlaridan foydalangan holda baholanayotgan tovarning bojxona qiymatini aniqlang.

1-TOVAR

Eksportyor	Miqdori	Birlik qiymati	Importyor	Tijorat sharti
R	500	60 AQSH doll.	B	Chakana

R ning narxlar jadvaliga ko'ra barcha tijorat shartlari bo'yicha xaridorlarga belgilangan 60 AQSH doll. dan quyidagi miqdorda chegirmalar berilishi ko'rsatilgan:

Xarid miqdori	Chegirma miqdori
1-450	chegirmasiz
451-900	5%
901-2000	10%
2001 dan ko'p	15%

2-TOVAR				
Eksportyor	Miqdori	Birlik qiymati	Importyor	Tijorat sharti
S	350	65 AQSH doll	S	Chakana

S ning narxlar jadvaliga ko`ra kurtkalar chakana sotuvchilarga 65 AQSH doll. dan, ulgurji sotuvchilarga esa 5% miqdorida chegirma taklif qiladi. Miqdoriy ko`rsatkichlarga chegirma taklif qilinmaydi.

3-TOVAR				
Eksportyor	Miqdori	Birlik qiymati	Importyor	Tijorat sharti
T	250	70 AQSH doll.	D	Chakana

T ning narxlar jadvalida ulgurji sotuvchilarga 5% miqdorida chegirma, shuningdek, barcha turdagi xaridorlarga quyidagicha miqdoriy chegirmalar berilishi ko`rsatilgan:

Xarid miqdori	Chegirma miqdori
1-500	chegirmasiz
500-750	5%
751dan ko`p	10%

Aniqlang va izohlang: «Ravnaq «LTD» import qilgan kurtkalar-ning bojxona qiymatini aniqlang.

JAVOBLAR

1-MISOL

Yuk hujjatlarida (nakladnoy) ko'rsatilgan tovar bahosini bitim qiymati sifatida qabul qilmaslikka asos yuq, chunki sotuvchi bilan xaridor o'rtasida o'zaro bog'liqlik mavjud emas. Boshqa importyorlarni aynan bir xil bo'lgan tovarlarini bahosini yuqori bo'lishi baholanayotgan tovarning nakladnoyda ko'rsatilgan narxini amalda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan bitim qiymati sifatida qabul qilinishiga to'sqinlik qila olmaydi. Tovarning bojxona qiymati 5,0 AQSH doll. dan qabul qilinishi lozim.

2-MISOL

Har ikki holatda ham amalda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan qiymat bitim qiymati sifatida qabul qilinishi lozim. «Karbonam»ga berilgan chegirma hisobga olinishi kerak va uning bitim qiymati 250 AQSH doll. minus 5% deb qabul qilinadi. «Mingbuloq neft» nomiga kelgan sellulozaning bitim qiymati 250 AQSH doll. dan qabul qilinishi lozim.

3-MISOL

Agarda zavod narxi SIP yetkazib berish shartida belgilangan bo'lsa, tovarni bojxona qiymati 3300.0 AQSH doll. dan qabul qilinishi kerak. EXW shartidagi narx bo'lgan bo'lsa, tovarni O'zbekiston Respublikasi bojxona hududigacha yetkazib kelish bilan bog'liq xarajatlar 3300.0 AQSH doll. ga qo'shilishi kerak. Bu holatda tovarni sotilishi bilan bog'liq bo'lgan komission xarajatlar amalda to'langan yoki to'lanishi lozim bo'lgan to'lovning bir qismini tashkil etadi va tovarni bojxona qiymatiga qo'shilishi lozim.

4-MISOL

Javob - 220 AQSH doll. 170 AQSH doll. to'g'ridan-to'g'ri (bevosita) to'lovni va 50 AQSH doll. cgr to'lovni (bilvosita) tashkil etadi. Sotuvchi xaridor oldidagi qarzini shu usulda uzmoqda. Tovarni bojxona qiymati bu – bitim qiymatidir.

5-MISOL

Bojxona qiymati 20000 AQSH doll. Oldi-sotdi sharoitini o'rganib chiqish natijasida o'zaro bog'liqlik tovar qiymatiga ta'sir ko'rsatmagan.

6-MISOL

Bojxona qiymati 26500 AQSH doll. ga teng bo'ladi. Nakladnoy bo'yicha narx-2000 AQSH doll. qabul qilinishi lozim va 6500 AQSH

doll. (har bir plunjer parrasi uchun 6.5 AQSH doll.) miqdoridagi yetkazib berish xarajati qoʻshilishi kerak.

7-MISOL

Importyor olib kelgan tovarini bitim qiymatini oʻzaro bogʻliq boʻlmagan korxonaga olib kelgan oʻxshash tovar qiymatiga maksimal darajada yaqin ekanligi isbotlandi. Bojxona qiymati har bir dona karton konus uchun 0.5 AQSH doll. qabul qilinishi lozim. Oʻzaro bogʻliqlik tovar qiymatiga taʼsir koʻrsatmagan.

8-MISOL

Tovarning bojxona qiymati har 1000 dona uchun 263 AQSH doll. Importyor bitim qiymati «Mevalar kamalagi» va «Fruut-juys» ning yaqin oralarda olib kelgan oʻxshash tovarlari narxiga maksimal darajada yaqin ekanligi isbotlandi.

9-MISOL

Har bir elektrodvigatelni bojxona qiymati 28 AQSH doll.dan. Importyor tovarning oʻxshash tovarlar qiymatiga maksimal darajada yaqin ekanligini koʻrsata oldi.

10-MISOL

Bojxona qiymati: - 798750 AQSH doll. shu jumladan: 750000 AQSH doll. - tovar qiymati, 45000 AQSH doll. - tashish xarajatlari, 3750 AQSH doll. - sugʻurta xarajati. Jami: 798750 AQSH doll.

11-MISOL

Bojxona qiymati: - 25100 AQSH doll. shu jumladan: 22000 AQSH doll. - tovar qiymati: 3000 AQSH doll. - tashish va sugʻurta xarajatlari: 100 AQSH doll.-tushirish xarajatlari

12-MISOL

Bojxona qiymati - 18245 AQSH doll., shu jumladan nakladnoy boʻyicha tovar qiymati -15000 AQSH doll.

Brokerga toʻlangan 3225 AQSH doll ning 250 AQSH doll. importyor hududiga tashishga sarflangani uchun uni hisobga olish lozim, yaʼni $3225-250=2975$ AQSH doll. Sugʻurta uchun toʻlangan 2% toʻlov 300 AQSH doll.ni tashkil etadi va u 4000 km. masofadan tashish uchun moʻljallangan. Respublika ichkarisidagi tashish masofasi-400 km.ga

$300 \cdot 4000 \times 400 = 30$ AQSH doll ni hisobga olish kerak, ya'ni $300 - 30 = 270$ AQSH doll. bojxona qiymatini aniqlash uchun qo'shish lozim bo'lgan sug'urta xarajatlarini tashkil etadi. Shunday qilib, tovarning qiymati: $15000 + 2975 + 270 = 18245$ AQSH doll.

13-MISOL

Javob: 8160000 AQSH doll.

Kontrakt bo'yicha shakar qiymati har bir tonnasi uchun tashish xarajatlari bilan 400 AQSH doll ni (shu jumladan tashish xarajati 50 AQSH doll.) tashkil etadi. Bitim qiymatini hisobga olmaslikka asos yo'q. Eksportyor amalda to'langan tashish xarajati – 650 ming AQSH doll. Xaridor amalda to'langan va to'lashi lozim bo'lgan to'lov bo'la olmaydi. Kontrakt sharti bo'yicha xaridor amalda har bir tonna shakar uchun 50 AQSH doll jami $50 \times 20000 = 1000000$ AQSH doll. to'langan va bojxona qiymati $(20000 \times 400) + 2\% = 8160000$ AQSH doll ni tashkil etadi.

14-MISOL

a) Tovarning bojxona qiymati 50250 AQSH doll.

b) Tovarning bojxona qiymati 50000 AQSH doll.

15-MISOL

Yog'ochning bojxona qiymati 100000 AQSH doll ga teng. Agentga to'langan komission haq bojxona qiymatiga qo'shilmaydi, chunki bu holatda komission haq tovarlarni sotib olish bilan bog'liq xizmatlar uchun to'lanayпти.

16-MISOL

Bojxona qiymati 50000 AQSH doll.

Bu holatda metall idishlarni tovar konteyneri sifatida qabul qilinadi. Plastmassa idishlar va karton qutilar alohida baholanishi lozim.

17-MISOL

Javob: 138500 AQSH doll. Tovarning bojxona qiymatiga agarda bitim qiymatida nazarda tutilmagan bo'lsa, o'rash qiymati, shu jumladan, o'rash materiallari va o'rashga doir ishlar qiymati qo'shilishi lozim.

18-MISOL

Javob: Bojxona qiymati - 404400 AQSH doll.

Tovuq go'shti - 270000 AQSH doll.

1 kg li paketlarga qadoqlash - 30000 AQSH doll.

Muzlatish xarajati-	60000 AQSH doll.
Karton qutilarga qadoqlash-	9000 AQSH doll.
Sujurta xarajati -	5400 AQSH doll.
Tashish xarajatlari-	30000 AQSH doll.
Jami	404400 AQSH doll.

19-MISOL

1. (b)

2. (v)

3. Javob: 2.0 AQSH doll., ya'ni qolipning qoldiq ehtiyot mustahkamligining $\frac{1}{3}$ qismiga proporsional qiymati: $300000 \times \frac{1}{3} = 100000$ AQSH doll. tayyorlangan mahsulotning 20000 donasi eksport mamlakatining ichki bozorida sotish uchun, 30000 donasini importyor buyurtmasi tashkil etadi. $100000:50000=2$ AQSH doll.

4. Javob: 1.0 AQSH doll., ya'ni 50000 AQSH doll.: 50000 dona=2 AQSH doll.

20-MISOL

Javob: a) 14200 AQSH doll.

b) 13400 AQSH doll.

21-MISOL

Konstruktorlik chizmalari va loyihalar import mamlakatida tayyorlangani uchun ularning qiymati qo'shilmaydi.

1. Nasos qiymatiga 3 AQSH doll. qo'shilishi lozim ya'ni klopan qiymati $2.5 + \text{transport xarajatlari } 0.5 + \text{bojxona to'lovlari } 0.3$.

2. Qoliplarning qoldiq quvvati: $8000/20000=2/5$ qism qoldiq qiymati esa: $1200 \times 2/5 = 480$ AQSH doll.

Plyus tashish xarajati: 200 AQSH doll.,

Plyus bojxona to'lovi: 50 AQSH doll.

Jami: 730 AQSH doll.

Javob: Har bir nasos qiymatiga $730/5000=0.146$ AQSH doll. qo'shilishi lozim.

22-MISOL

«Lana» firmasi elektrovigatellarni «SLM» firmasiga eksport qilishida «SLM» ning «OKA»ga to'lashi lozim bo'lgan royalti to'lovi bitimning oldi-sotdi sharti bo'la olmaydi. Shuning uchun uni bojxona qiymatini aniqlashda bitim qiymatiga qo'shib bo'lmaydi.

23-MISOL

«Amir»ning «Ob» ga toʻlagan royalti toʻlovi import qilingan tovarga tegishli va bitim shartiga koʻra, u oldi-sotdi sharti boʻlib hisoblanadi. Shuning uchun bu toʻlov bojxona qiymatiga qoʻshilishi lozim.

24-MISOL

1. Litsenziya uchun toʻlov amalda toʻlangan yoki toʻlanishi lozim boʻlgan toʻlovning bir qismini tashkil qilganligi uchun uni yana bojxona qiymatiga qoʻshish kerak emas.

2. «Xadra» ning litsenziya uchun «Ayva» ga toʻlagan toʻlovi «Beta» bilan tuzilgan bitimning oldi-sotdi shartida belgilangan. Shuning uchun u bojxona qiymatiga qoʻshilishi lozim.

3. Litsenziya uchun toʻlov amalda toʻlangan yoki toʻlanishi lozim boʻlgan toʻlovning bir qismi boʻlganligi uchun uni yana bojxona qiymatiga qoʻshish mumkin emas. Lekin masala shundaki, bepul yetkazib berilgan xomashyo miqdoran noaniq boʻlganligi uchun bojxona qiymatini aniqlashning 1-usulini qoʻllab boʻlmaydi.

25-MISOL

Litsenziya uchun toʻlov bitimda oldi-sotdi sharti boʻlib import qilingan tovarga bevosita tegishli boʻlganligi uchun u tovar qiymatiga qoʻshilishi lozim. Agarda yetishtirilgan pilladan ikkilamchi ipak qurti urugʻi olinsa, uning sotilishidan toʻlangan litsenziya toʻlovi bitim qiymatiga qoʻshilmaydi, chunki import qilingan tovarga uning aloqasi yoʻq.

26-MISOL

Litsenziya uchun 2% miqdordagi toʻlov televizor ehtiyot qismlariga tegishli emas, balki radiopriyomniklar uchun tegishlidir. Shuning uchun uni bitim qiymatiga qoʻshish kerak emas.

27-MISOL

Royalti mashinalarga tegishli boʻlmay, balki gʻishtlarning ishlab chiqarish jarayoniga tegishli.

Shuning uchun uni mashina qiymatiga qoʻshib boʻlmaydi.

28-MISOL

Uskunaning bojxona qiymati 70000 AQSH doll. ga teng. Ushbu holatda uskunani oʻrnatish, sozlash va tekshirish xarajatlari bojxona qiymatiga qoʻshilmaydi.

29-MISOL

Tovar W=1,05 AQSH doll., chunki bitta ishlab chiqaruvchining tovari.

Tovar X=1,02 AQSH doll., chunki bitta ishlab chiqaruvchining tovari.

Tovar Y =1,00 AQSH doll., chunki bu 3 ta o'xshash tovarning eng past narxi.

Tovar Z=1,02 AQSH doll., chunki bu 3 ta o'xshash tovarning eng past narxi.

30-MISOL

Tovar konsignatsiya shartida olib keltirilgani uchun unda shartnoma qiymati, ya'ni oldi-sotdi qiymati mavjud emas. Shuning uchun aynan bir xil yoki o'xshash tovarlarning bitim qiymatlaridan foydalanib bojxona qiymati aniqlanishi lozim.

Sizda mavjud ma'lumotlarga ko'ra ikkita holatda sosna bruslari uchun bitim qiymati mavjud va uning bittasi aynan shu mamlakatda (Rossiya) ishlab chiqazilgan, ya'ni bojxona qiymati 21 AQSH doll.dan qabul qilinishi lozim.

31-MISOL

Ushbu holatni o'zaro bog'liq bo'lgan korxonalar o'rtasidagi oldi-sotdi va belgilangan narx asoslab berilmagani uchun o'zaro bog'liqlik tovar qiymatiga ta'sir ko'rsatgan deb qarash lozim. Shuning uchun o'xshash tovarning bitim qiymati bo'yicha bojxona qiymatini aniqlash kerak bo'ladi.

Sotuvchi «Lesopttorg»: taxta sosna emas, shuning uchun uni aynan bir xil yoki o'xshash tovar deb qabul qilib bo'lmaydi.

Sotuvchi «Siblestorg»: Ikki xil o'lchamdagi mahsulot mavjud va ularning har ikkisi ham sosna. Shuning uchun ularni o'xshash tovar deb qarash mumkin va narxini 55 AQSH doll. deb qabul qilish kerak.

Sotuvchi «Kedr»: taxta sosnadan tayyorlangan va o'lchamlari bir xil, lekin ishlab chiqarilgan mamlakat boshqa. Shuning uchun aynan bir xil yoki o'xshash tovar deb qabul qilib bo'lmaydi.

Sotuvchi «Beryoza»: Bu mahsulot barcha talablar bo'yicha baholanayotgan tovar bilan aynan bir xil va narxi 60 AQSH doll..

Baholanayotgan tovar bilan aynan bir xil bo'lgan ikkita tovarning eng past narxini bojxona qiymati uchun qabul qilish lozim, ya'ni 55 AQSH doll..

32-MISOL

Qarindoshlik natijasida o'zaro bog'liqlik mavjudligi va bitim qiymatini mavjud emasligi tufayli belgilangan narxni bojxona qiymati sifatida qabul qilib bo'lmaydi. Buning uchun aynan bir xil yoki o'xshash tovarlar bitim qiymatlaridan foydalanish lozim.

Sotuvchi «Marshall»: aynan bir xil tovar va bir xil tijoratchilik sharti mos keladi va narxi 0,9 AQSH doll.

Sotuvchi «Bimeks»: aynan bir xil tovar, lekin bir xil tijoratchilik sharti uchun bitim qiymati mavjud emas. Narxi 0,8 AQSH doll.

Sotuvchi «Omaks»: aynan bir xil tovar va bir xil tijoratchilik sharti va narxi 0,87 AQSH doll.

Baholanayotgan tovar bilan aynan bir xil tovar va tijoratchilik sharti ham bir xil bo'lgan faqat bitta qiymat mavjud: - «Omaks», qiymati 0,87 AQSH doll. ni bojxona qiymati sifatida qabul qilish to'g'ri bo'ladi.

33-MISOL

Yuk konsignatsiya shartida keltirilgani uchun bitim bahosiga ega emas. Aynan bir xil yoki o'xshash tovarlar yuzasidan tuzilgan bitim narxlariga murojaat etamiz:

A) Ishlab chiqarilgan mamlakat boshqa bo'lganligi uchun tovar aynan bir xil yoki o'xshash deb qarab bo'lmaydi.

B) DVP ni DVPT bilan aynan bir xil deb qarab bo'lmaydi. Ularni o'xshash tovar deb qarash mumkin.

D) P ning tovari aynan bir xil va narxi 0,3 AQSH doll dan. Narxning 10% ga oshirilgan miqdorda qabul qilish mumkin emas, chunki hali bu narx bo'yicha tuzilgan bitim qiymatiga ega emasmiz.

E) Ishlab chiqarilgan mamlakat boshqa bo'lganligi uchun tovar aynan bir xil yoki o'xshash deb qarab bo'lmaydi.

F) Baholanayotgan tovar bilan aynan o'xshash tovar va bahosi 0,35 AQSH doll.

Ikkita aynan bir xil tovar bo'yicha tuzilgan bitim qiymati 0,3 va 0,35 AQSH doll dan eng past qiymatni bojxona qiymati sifatida qabul qilish lozim.

34-MISOL

1. R sotuvchining tovari aynan bir xil yoki o'xshash tovar bo'la olmaydi, chunki ishlab chiqarilgan mamlakat boshqa.

2. O ishlab chiqaruvchining tovari o'xshash va o'zgartirish kiritish (korrektirovka) talab qilinmaydi.

3. K ishlab chiqaruvchining tovari aynan bir xil va o'zgartirish kiritish talab qilinmaydi. Lekin xaridorlarga nisbatan cheklashlar mavjudligi, ya'ni barcha tovar birlamchi ulgurji miqdorda D ga (Rossiya) sotilishi va D ni chakana xaridorlarga sotishi ushbu narxni qo'llashni inkor etmaydi.

4. N ishlab chiqaruvchining tovari aynan bir xil, lekin xaridorlar darajasiga nisbatan o'zgartirish (korrektirovka qilish) kiritish lozim.

5. T ishlab chiqaruvchining tovari aynan bir xil. O'zgartirish kiritish talab qilinmaydi.

a) 1. Qiymat qabul qilinmaydi. Aynan bir xil yoki o'xshash tovar yo'q.

2. O'xshash tovar. O'zgartirish kiritish talab qilinmaydi. Qabul qilish mumkin.

3. Aynan bir xil. O'zgartirish kiritish talab qilinmaydi.

4. O'zgartirish kiritish (korrektirovka) talab qilinadi

5. Aynan bir xil. O'zgartirish kiritish talab qilinmaydi.

To'g'ri javob: -3. Eng past qiymat bo'lganligi uchun baholanayotgan tovarning bojxona qiymati sifatida 390 AQSH doll. ni qabul qilish o'rinli bo'ladi.

b) 1. Qiymat qabul qilinmaydi. Aynan bir xil yoki o'xshash tovar yo'q. Ishlab chiqarilgan mamlakat boshqa.

2. O'xshash tovar. Aynan bir xil tovar avval ko'rib chiqilishi kerak.

4. Tijoratchilik darajasiga nisbatan korrektirovka kiritish sharti bilan aynan bir xil. To'g'ri javob: -4. Bojxona qiymati 370 AQSH doll. qabul qilinadi va keyinchalik chakana xaridorlarga sotilish narxi nakladnoylardan olinib korrektirovki qilinishi lozim.

d) 1. Qabul qilinmaydi.

4. Tijoratchilik darajasiga nisbatan korrektirovka kiritish sharti bilan aynan bir xil. To'g'ri javob: -4. Bojxona qiymati 370 val. bir.

35-MISOL

1-TOVAR. Miqdor jihatdan o'zgartirish (korrektirovka): 60 AQSH doll. $10\% = 54$ AQSH doll.

2-TOVAR. Tijoratchilik sharti jihatdan o'zgartirish:
65 AQSH doll. $5\% = 61,75$ AQSH doll.

3-TOVAR. Barcha darajada (guruh miqdori va tijoratchilik sharti) o'zgartirish:

70 AQSH doll. $-5\% - 10\% = 59,85$ AQSH doll.

«Ravnaq LTD» import qilgan kurtkaning bojxona qiymati 54 AQSH doll., ya'ni uchta qiymatning eng pastini qabul qilinadi.

FOYDALANILGAN QISQARTMALAR VA ATAMALAR RO'YXATI

- AT** – axborot texnologiyalari
BYuD – bojxona yuk deklaratsiyasi;
BQD – bojxona qiymati deklaratsiyasi;
DBQ YaAAT – Davlat bojxona qo'mitasi yagona avtomatlashgan axborot tizimi;
GATT – tariflar va savdo bo'yicha bosh kelishuv;
KTS – bojxona qiymatini o'zgartirish;
QQS – qo'shilgan qiymat solig'i;
MDH – Mustaqil davlatlar hamdo'stligi;
NMB – Narx ma'lumotlar byulleteni
XYT – xalqaro yo'llarda tashish;
HBB – hududiy bojxona boshqarma
TIF TN – tashqi iqtisodiy faoliyat tovarlar nomenklaturasi;
Barter (barter) – pul yordamisiz amalga oshiriladigan tovar ayirboshlanishi.

Boj tarifi – tovarlar guruhlarini bo'yicha bir tizimga solingan bojar ro'yxati.

Bojxona boji – chegara orqali o'tkaziladigan tovarlarga doir soliq. Olib kirish va olib chiqish uchun bojxona bojlari mavjud.

Bojxona qiymati – O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksiga muvofiq belgilanadigan va bojxona to'lovlarini hisoblab chiqarish maqsadida foydalaniladigan tovar qiymatidir.

Depozit – saqlashga topshirilgan pul summasi yoki boshqa xil boyluk; ko'pincha banklarga pul summalari yoki qimmatli qog'ozlarning omonatlari sifatida qo'llaniladi.

Bojxona rasmiylashtiruvini – tovarlar va transport vositalari ustidan bojxona nazoratini ta'minlash maqsadida bojxona organlarining mansabdor shaxslari amalga oshiradigan operatsiyalar majmui.

Bojxona rejimi – O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o'tiladigan tovarlar va transport vositalarining maqomini bojxona maqsadlari uchun belgilovchi qoidalar majmui.

Bojxona chegarasidan olib o'tish – tovarlar yoki transport vositalarini har qanday usulda, shu jumladan xalqaro pochta

jo'natmalarini yuborish, quvur transportidan hamda elektr uzatish liniyalaridan foydalanish yo'li bilan bojxona hududiga olib kirish yoki olib chiqish harakatlarini amalga oshirish.

Valuta nazorati – milliy valutani olib chiqishni cheklashga yo'naltirilgan va to'lov balansining yomonlashuviga qarshi qo'llaniladigan hukumat siyosati. Odatda mahalliy valutaning kursi oshganda qo'llaniladi.

Deklarant – tovarlarni olib o'tuvchi, tovarlar va transport vositalarini o'z nomidan deklaratsiyalovchi, ko'rsatuvchi va taqdim etuvchi shaxs yoki tovar olib o'tuvchi shaxs nomidan ish olib borayotgan bojxona brokerei

Inkoterms – xalqaro tijorat shartlari.

Lizing – asosiy fondlarni uzoq muddatga ijaraga berish. Lizing kompaniyalari ijaraga berish uchun uskunalarini sotib oladilar.

Litsenziya – muayyan iqtisodiy faoliyatni yuritish uchun davlat yoki mahalliy hokimiyat organlari tomonidan beriladigan maxsus ruxsatnoma.

Reeksport – tovarni uni ishlab chiqargan mamlakatdan o'z iste'moli uchun emas, balki sotish uchun uchinchi mamlakatlarga olib chiqish; ilgari mamlakatga olib kelingan tovarni olib chiqish.

Sug'urta – sug'urtalovchining pul badallari hisobiga maqsadli sug'urta fondini shakllantirish va undan zararni qoplash va sug'urtalovchining pul badallari hisobiga maqsadli sug'urta fondini shakllantirish va undan zararni qoplash va sug'urta summalarini to'lash uchun foydalanishiga doir iqtisodiy munosabatlar majmui.

Tovarlar – har qanday ko'char mol-mulk, shu jumladan valuta va valuta boyliklari, elektr, issiqlik energiyalari va energiyaning boshqa turlari, transport vositalari (yo'lovchilar va tovarlarni tashish uchun foydalaniladigan vositalar, shu jumladan, konteynerlar va boshqa transport uskunalaridan tashqari), intellektual mulk obyektlari.

Transport vositalari – yo'lovchilar va tovarlarni tashish uchun foydalaniladigan vositalar, shu jumladan, konteynerlar va boshqa transport uskunalarini.

Tovarlar va transport vositalarini olib o'tuvchi shaxslar – tovarlar va transport vositalarining mulkdorlari, ularning sotib oluvchilari, egalari yoxud o'z nomidan amalga oshirish uchun qonun

hujjatlariga muvofiq yetarli bo'lgan boshqacha tarzda ishtirok etuvchi shaxslar.

Ustav fondi – korxonaning uni barpo etish chog'ida mol-mulkini tashkil etadigan vosita va mablag'lar summasi.

Chet el valutası – muomalada bo'lgan va tegishli xorijiy davlatlarda qonunning to'lov vositalari hisoblanadigan banknotalar, xazina chiptalari, tangalar ko'rinishidagi pul belgilari.

Shartnoma – taraflarning huquq va majburiyatlari, bitimni amalga oshirish shartlari, muddati va hokazolarni belgilaydigan asosiy xo'jalik, tijorat hujjati. Oldi-sotdi, kredit, sug'urta, pudrat, marketing ishlarini o'tkazishga oid va hokazo shartnomalar ayniqsa keng tarqalgan.

Shartli chiqarib yuborish – shaxsning belgilangan cheklashlar, talablar yoki shartlarga rioya qilish majburiyatlarini o'z zimmasiga olishi bilan bog'liq holda tovarlar va transport vositalarini chiqarib yuborish.

Chiqishga ruxsat berish – bojxona organlarining bojxona rasmiylashtiruvidan o'tgan tovarlar yoki transport vositalarini shaxsning to'la ixtiyoriga berishi.

Chet el tovarlari – O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilmagan tovarlar yoki O'zbekiston Respublikasi hududida erkin muomalaga chiqarilmagan tovarlar.

O'zbekiston tovarlari – O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan tovarlar yoki O'zbekiston Respublikasi hududida erkin muomalaga chiqarilgan tovarlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.Karimovning 2014-yilning asosiy yakunlari va 2015-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining 2015-yil 16-yanvardagi majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi gazetasi 2015-yil 17-yanvar soni
2. I.Karimov. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. Toshkent: «O'zbekiston» - 2009.
3. GATT (Tarif va savdo bo'yicha bosh kelishuv) 1979-yil 12-aprelda («Tokio raundi» deb ataluvchi) qabul qilingan bojxona baholash to'g'risida nizom «GATTning 7-moddasini qo'llash to'g'risida kelishuv».
4. MDHga a'zo davlatlar bojxona xizmatlari rahbarlari kengashining 1995-yil 14-sentabrdagi qarori bilan qabul qilingan «Tovarlarning bojxona qiymatini e'lon qilish va nazorat qilish prosedurasining yagona Qoidalari».
5. MDH davlatlari bojxona xizmatlari o'rtasidagi «Tovarlarning bojxona qiymatini aniqlash va nazorat qilish bo'yicha zarur bo'lgan ma'lumotlarni o'zaro almashish to'g'risida»gi bayonnoma.
6. O'zbekiston Respublikasining Bojxona Kodeksi.
7. O'zbekiston Respublikasining «Davlat bojxona xizmati to'g'risida»gi qonuni.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 15-maydagi «Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni birtaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida» PF-4725-son Farmoni.
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 30-sentabrdagi «Eksport va import operatsiyalari monitoringini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 416-sonli qarori.

10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 19-sentabrdagi 198-sonli qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash va deklaratsiyalash tartibi to'g'risidagi Nizom».
11. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 390-son bilan ro'yxatdan o'tgan «O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash bo'yicha yo'riqnomasi».
12. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 1998-yil 13-yanvarda 391 son bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi».
13. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2016-yil 6-aprelda 2773-son bilan ro'yxatdan o'tgan «Bojxona yuk deklaratsiyasini to'ldirish tartibi to'g'risida»gi yo'riqnomasi.
14. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 22-fevralda 899-raqam bilan ro'yxatga olingan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududiga olib kelinadigan tovarlarga bojxona qiymatini belgilash va uni nazorat qilish tartibi» bo'yicha yo'riqnomasi.
15. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2000-yil 20-fevralda 920-raqam bilan ro'yxatga olingan «Bojxona qiymatini o'zgartirish bo'yicha KTS-1 va KTS-2 deklaratsiya shakllarini to'ldirish tartibi bo'yicha yo'riqnomasi».
16. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2008-yil 5-mayda 1803-son bilan ro'yxatga olingan «O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarga bojxona qiymatini deklaratsiyasini to'ldirish tartibi» bo'yicha yo'riqnomasi.
17. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2013-yil 3-iyunda 2465-son bilan ro'yxatga olingan «O'zbekiston Respublikasida naqd pulsiz hisob-kitoblar to'g'risida»gi Nizom.
18. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2013-yil 12-iyunda 2467-raqam bilan ro'yxatga olingan «Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan valuta operatsiyalari o'tkazilishi asoslilik ustidan monitoringni amalga oshirish tartibi».

19. Davlat bojxona qo‘mitasining 2009-yil 18-maydagi «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma‘lumotlari byulleteni» elektron bazasini yuritish tartibini tasdiqlash to‘g‘risidagi 135-sonli buyrug‘i.
20. Davlat bojxona qo‘mitasining 2009-yil 19-sentabrdagi «Eksport va import qilinayotgan tovarlar narx ma‘lumotlari byulleteni»ni ishlab chiqish tartibi bo‘yicha vaqtinchalik yo‘riqnomani» tasdiqlash to‘g‘risidagi 275-sonli buyrug‘i.
21. Davlat bojxona qo‘mitasining 2010-yil 12-apreldagi «Import qilinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini belgilanishini DBQ Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida nazorat qilish bo‘yicha Vaqtinchalik yo‘riqnomani»ni amaliyotga kiritish to‘g‘risida 92-sonli buyrug‘i.
22. Davlat bojxona qo‘mitasining 2010-yil 30-sentabrdagi «Tovar va transport vositalarini chiqarishga ruxsat berilgandan keyingi tekshiruvlar natijasida aniqlangan qo‘shimcha hisoblangan bojxona to‘lovlarni undirish bo‘yicha» 331xfu-sonli ko‘rsatma xati.
23. DBQning 2011-yil 9-fevraldagi «INKOTERMS-2010 xalqaro savdo shartlarini amaliyotga kiritilganligi to‘g‘risida»gi 1-sonli ko‘rsatmasi.
24. Davlat bojxona qo‘mitasining 2010-yil 30-sentabrdagi «Tovar va transport vositalarini chiqarishga ruxsat berilgandan keyingi tekshiruvlar natijasida aniqlangan qo‘shimcha hisoblangan bojxona to‘lovlarni undirish bo‘yicha» 331xfu-sonli ko‘rsatma xati.
25. Davlat bojxona qo‘mitasining 2003-yil 23-yanvardagi «Import qilinayotgan tovarlarni bojxona qiymati ustidan nazoratni kuchaytirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi 15-sonli ko‘rsatma xati.
26. Davlat bojxona qo‘mitasining 2010-yil 24 martdagi 03-04/8-72xfu-sonli «Bojxona rasmiylashtiruvidan keyingi tekshiruvlar natijasida import qilingan tovarlar yuzasidan qo‘shimcha hisoblangan bojxona to‘lovlarni undirish bo‘yicha metodik qo‘llanma».

MUNDARIJA

KIRISH	3
I BOB. BOJXONA QIYMATINING MOHIYATI VA AHAMIYATI	
1. Bojxona qiymatining mohiyati, predmeti, obykti va vazifalari.....	5
2. Bojxona qiymatining huquqiy asoslari.....	11
3. Bojxona qiymatini belgilash hamda uni nazorat qilish.....	13
II BOB. BOJXONA ISHIDA INKOTERMS-2010 XALQARO QOIDALARINING QO‘LLANILISHI	
1. Inkoterms xalqaro qoidalarining mohiyati va uni yaratilish tarixi.....	18
2. Tovarlarini yetkazib berishning tijorat shartlarining turlari..	24
III BOB. BOJXONA QIYMATINI ANIQLASHDA TOVARLARNI YETKAZIB BERISH E VA F GURUH TIJORAT SHARTLARINING MOHIYATI HAMDA XARAJATLARINING TARKIBI	
1. Xalqaro yetkazib berish shartlarida xarajatlarni hisobga olgan holda bojxona qiymatini aniqlash formulalari.....	35
2. Tovarlarini yetkazib berish E guruh tijorat shartida xarajatlarining tarkibi.....	36
3. Bojxona qiymatini aniqlashda tovarlarini yetkazib berish F guruh tijorat shartlarining mohiyati hamda xarajatlarining tarkibi.....	40
IV BOB. BOJXONA QIYMATINI ANIQLASHDA TOVARLARNI YETKAZIB BERISH S VA D GURUH TIJORAT SHARTLARINING MOHIYATI HAMDA XARAJATLARINING TARKIBI	
1. Yetkazib berish shartining S guruhining tavsifi.....	58
2. Yetkazib berish shartining D guruhining tavsifi.....	83
V BOB. OLIB KIRILADIGAN TOVARGA DOIR BITIM QIYMATIGA OID USUL HAMDA NAZORAT QILISH ALGORITMI	
1. Olib kiriladigan tovarning bojxona qiymatini aniqlash usullari.....	91

2. Olib kiriladigan tovarga doir bitim qiymatiga oid usul (1-usul).....	95
3. 1-usulini qo'llanilishini nazorat qilish algoritmi.....	117

**VI BOB. AYNAN BIR XIL VA O'XSHASH
TOVARGA DOIR BITIMNING QIYMATI BO'YICHA
BOJXONA QIYMATINI BELGILASH HAMDA
NAZORAT QILISH ALGORITMI**

1. Aynan bir xil tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul (2-usul) hamda nazorat qilish algoritmi.....	131
2. O'xshash tovarga doir bitimning qiymatiga oid usul (3-usul)	137

**VII BOB. QIYMATLARNI CHEGIRIB TASHLASH
ASOSIDA BOJXONA QIYMATINI ANIQLASH
HAMDA NAZORAT QILISH ALGORITMI**

1. Qiymatlarni chegirib tashlash asosida bojxona qiymatini aniqlash (4-usul).....	142
2. 4-usul qo'llanilishini nazorat qilish algoritmi.....	145

**VIII BOB. QIYMATLARNI QO'SHISH VA ZAXIRA
USULLARI ORQALI BOJXONA QIYMATINI
ANIQLASH HAMDA NAZORAT QILISH
ALGORITMI**

1. Qiymatlarni qo'shish asosida bojxona qiymatini aniqlash usuli (5-usul).....	150
2. Zaxira usul asosida bojxona qiymatini aniqlash (6-usul) va uni nazorat qilish algoritmi.....	154

**IX BOB. EKSPORT VA IMPORT QILINAYOTGAN
TOVARLAR NARX MA'LUMOTLARI
BYULLETENIDAN FOYDALANISH**

**X BOB. IMPORT TOVARLARGA BOJXONA
QIYMATI DEKLARATSIYASINI TO'LDIRISH
TARTIBI**

1. Bojxona qiymati deklaratsiyasi haqida tushuncha va uni qo'llash xususiyatlari.....	172
2. Bojxona qiymati deklaratsiyasi BQD-1 shaklini to'ldirish qoidalari.....	175
3. Bojxona qiymati deklaratsiyasi BQD-2 shaklini to'ldirish qoidalari.....	191

XI BOB. BOJXONA QIYMATINI O'ZGARTIRISH DEKLARATSIYASI VA UNI TO'LDIRISH TARTIBI	
1. Bojxona qiymatini o'zgartirishning mohiyati.....	200
2. Bojxona qiymatini o'zgartirish deklaratsiyasini to'ldirish tartibi.....	205
3. Tekshiruvlar natijasida aniqlangan, qo'shimcha hisoblangan bojxona to'lovlarni undirish.....	214
XII BOB. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING BOJXONA HUDUDIDAN OLIB CHIQILAYOTGAN TOVARLARNING BOJXONA QIYMATINI BELGILASH VA DEKLARATSIYALASH TARTIBI	
1. O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilashning mohiyati.....	229
2. O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarning bojxona qiymatini belgilash tartibi..	235
3. O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqiladigan tovarlarga bojxona qiymati deklaratsiyasini to'ldirish tartibi.....	242
Foydalanilgan qisqartmalar va atamalar ro'yxati	295
Foydalanilgan adabiyotlar	298

T.N. PARDAYEV, A.M.SUYUNOV, A.A.SHADMANKULOV

BOJXONA QIYMATI

Toshkent – «Barkamol fayz mediya» – 2016

Muharrir:	Sh.Aliyeva
Tex. muharrir:	M.Xolmuhamedov
Musavvir:	D.Azizov
Musahhih:	N.Hasanova
Kompyuterda sahifalovchi:	Sh.Mirqosimova

Nashr.lits. AIN№284, 12.08.16. Boshishga ruxsat etildi: 19.12.2016.

Bichimi 60x84 ¹/₁₆. «Time Uz» garniturası.

Ofset bosma usulida bosildi. Shartli bosma tabog'i 18,75.

Nashriyot bosma tabog'i 19,0. Tiraji 300. Buyurtma №267.

**«Fan va texnologiyalar Markazining
bosmaxonasi»da chop etildi.**

100066, Toshkent sh., Olmazor ko'chasi, 171-uy.

ISBN 978-9943-11-353-4

9 789943 113534